

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi

Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel

Euro-Türkler:
Türkiye ile Avrupa Birliği arasında
Köprü mü Engel mi?

Almanya-Türkleri ve Fransa-Türkleri üzerine
karşılaştırmalı bir çalışma

Mayıs 2005

**Euro-Türkler:
Türkiye ile Avrupa Birliği arasında
Köprü mü, Engel mi?**

**İstanbul Bilgi Üniversitesi
Açık Toplum Enstitüsü
Heinrich Böll Vakfı
T.C Başbakanlık Tanıtım Fonu
Avrupa Birliği İletişim Grubu**

tarafından desteklenmiştir

Araştırmacılar:

Doç. Dr. Ayhan Kaya

*İstanbul Bilgi Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
İnönü Cad. No. 28
Şişli, İstanbul, Türkiye
Tel: (+90 212) 311 61 82
Fax: (+90 212) 216 84 76
e-mail: ayhank@bilgi.edu.tr*

Yrd.Doç.Dr. Ferhat Kentel

*İstanbul Bilgi Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü
İnönü Cad. No. 28
Şişli, İstanbul, Türkiye
Tel:(+90 212) 311 61 31
Fax: (+90 212) 216 84 76
e-mail: ferhatk@bilgi.edu.tr*

Danışmanlar:

*Yrd. Doç. Dr. Bianca Kaiser
İstanbul Kültür Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
Tel: 0212.639 30 24 (3315 ext.)
b.kaiser@iku.edu.tr*

*Dr. Martin Greve
Berlin, Almanya
Tel:030.854 56 88*

martin.greve@gmx.de

İçindekiler

Önsöz

Giriş

Avrupa Birliği: Türkiye için bir Barış Projesi
Araştırmanın Amaçları
Alan Araştırması ve Metodoloji

Bölüm 1. Almanya ve Fransa'da Göç Süreci

Almanya'da Göç Süreci
Sınırlı bir Tireli Yurttaşlığa Doğru: Almanyalı-Türkler
Fransa'da Göç Süreci
Fransa'da Göçmen- karşıtı Milliyetçi Söylemin Yükselişi

Bölüm 2. Örneklemin Profili

Bölüm 3. Euro-Türkler ve Sosyal Sınıflar

Bölüm 4. Anavatan ve 'Yeni vatan'

Türkiye'nin Algılamaları
Almanya/Fransa'nın Algılamaları
İngellerin Karşılaştırması: Anavatan ve 'yeni vatan'
Yurttaşlık Politikaları: Entegrasyon/Asimilasyon
"Çeşitlilik-içinde-Bütünlük" ya da "Çeşitlilik-üstü-Bütünlük"

Bölüm 5. Avrupa ve Avrupa Birliği

Avrupa için Alternatif Projeler: Bütünsel ya da Senkretik bir Avrupa?
Euro-Türklerin Avrupa Birliği Perspektifleri
AB Üyeliği ve Türklerin Göç Etme Olasılığı

Bölüm 6. Yeni Kimliklerin İnşası

Avrupalılık: Sürekli bir Varoluş Süreci
Avrupa'da İslam: Sembolik dindarlık
Din ya da Sekülerizm: Yeryüzünde bir Cennet!
Çokkültürlülük ya da Kültürlerarasılık
Türkiye'den "İthal Edilen Gelinler/Damatlar"

Sonuç

Kaynakça

Ek:Almanya'daki ve Fransa'daki Araştırmaların Frekans Sonuçları

Önsöz

Bu yayın Almanya ve Fransa’da 2003 yılı sonu ve 2004 yılı başında yapılan geniş kapsamlı niceliksel ve niteliksel bir araştırmanın ürünüdür. Söz konusu araştırma, İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından 2002 yılında kurulan Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi aracılığıyla yürütülmüştür. Bu çalışma, Euro-Türklerin, anavatanlarında ve ikâmet ettikleri ülkelerde klişeleşmiş olan temsil biçimlerine meydan okumaya ve bunun yanısıra onların Avrupa Birliği, Avrupalılık, anavatan, etnisite, milliyet, yurttaşlık, dindarlık, ulus-aşırılık ve küreselleşme konularına ilişkin eğilimlerini anlamayı amaçlamıştır.

Araştırmayı yürütmek üzere, iki araştırmacı, Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel, iki danışman, Martin Greve ve Bianca Kaiser ile üç araştırma şirketinin, Veri-SGT Araştırma (İstanbul), Gelszus GmbH (Hamburg), Socioscan (Paris), dahil olduğu bir araştırma ekibi oluşturuldu. Bu çalışmayı kaleme alanlar olarak, araştırma ekibinin üyelerine çok değerli katkılarından ötürü teşekkürlerimizi sunuyoruz. Araştırma sonuçlarının bir kısmı, ulusal ve uluslararası medyada yer alan haberler ve mülakatlar ile birlikte bilimsel makaleler, konferanslar ve tebliğler aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Bu çalışma Türkçenin yanısıra İngilizce, Almanca ve Fransızca olmak üzere üç ayrı dilde yayınlanmaktadır.

Bu araştırmayı yürütme aşamasında bizlere çok değerli katkılar sağlayan Açık Toplum Enstitüsüne, Heinrich Böll Vakfına, İstanbul Bilgi Üniversitesine, T.C. Dışişleri Bakanlığına ve Ankara’daki AB İletişim Grubuna şükranlarımızı ifade etmek isteriz. Açık Toplum Enstitüsünden Hakan Altınay araştırmanın içeriğinin yapılandırılmasına ilişkin büyük bir katkı sağlamıştır. Bitmez tükenmez ilgisi ve katkısından ötürü kendisine minnettarız. Ayrıca, Lale Duruiz, Şule Kut, Oğuz Özerden, Taner Berksoy, Cathrine Champion, Nermin Abadan-Unat, Neşe Erdilek, Fügen Uğur, Ulrike Dufner, Alan Duben, Gülten Kazgan, Nihal Incioglu, Emre Işık, Özge Onursal, Gülşah Çapan, Senem Aydın, Neco Çelik, Nihat Kentel, Gülenden Çelik ve Rana İren’e de araştırma boyunca süren desteklerinden ötürü teşekkür ediyoruz. Tutku Vardağlı’ya tercüme sürecinde bize gösterdiği destekten ötürü minnettarız. Son olarak, bizimle düşüncelerini paylaşan bütün Euro-Türkler’e teşekkür etmek istiyoruz; olağanüstü zenginleştirici, yaratıcı ve aydınlatıcı bir yolculuk yapmamızı sağladılar.

Ayhan Kaya
Göç Araştırmaları Merkezi Müdürü
İstanbul Bilgi Üniversitesi
İstanbul, Mayıs 2005

Giriş

Avrupa Birliği: Türkiye için bir Barış Projesi

Türkiye, komşu ülkelerin çeşitli siyasal, etnik ve dini açmazlarıyla kuşatılmış olmasına rağmen, Cumhuriyet tarihindeki en istikrarlı dönemlerinden birini yaşamaktadır. Helsinki Zirvesinde (Aralık 1999) Avrupa Birliği (AB) devlet ve hükümet başkanları AB'ye tam üyelik konusunda, Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılmak için yaptığı başvurudan kırk yıl sonra ilk kez, Türkiye'nin önüne somut bir perspektif koydular. Helsinki'de alınan kararlar, 1997 Lüksemburg Zirvesinde alınan kararlarla neredeyse tam bir tezat oluşturuyordu. Lüksemburg Zirvesi kararları Türkiye'nin AB'ye üyelik umutlarını yıkmak üzere tasarlanmıştı. Türkiye kamuoyu buna oldukça katı bir şekilde tepki gösterdi. Popüler milliyetçilik, azınlık milliyetçiliği, Kemalizm, dindarlık, Batıcılık ve Avrupa'ya karşı kuşkuculuk gibi eğilimlerin tümü Lüksemburg Zirvesi sonrasında hat safhaya ulaştı. Ancak, Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi sayesinde Türkiye'deki bu yıkıcı atmosfer dağılmaya başladı. Helsinki'de Türkiye'ye sunulan Avrupa Birliği perspektifi, çeşitli etnik, dini, sosyal ve siyasal gruplar için bazı yeni açılımlar getirerek, ülkedeki statükocu seçkinlerin konumunu derinden sarstı. Örneğin, Türkiye'deki Kürtler ve İslamcılar, bir barış projesi olarak algılamaya başladıkları AB perspektifini sahiplenme ve destekleme eğilimi içine girdiler. AB, bugün artık Türkiye'deki çeşitli grupların birarada yaşama isteğini güçlendiren büyük bir itici güç niteliği taşımaktadır. Bu birarada yaşama isteğinin altında yatan şey, ideolojik ve siyasal anlaşmazlıklarla dolu *geriye dönük* bir tasarıdan ziyade farklılıkları demokratik bir şekilde kucaklayan *geleceğe dönük* bir tasarı gibi görünmektedir. Bu noktada, AB'nin Türkiye'deki barış içinde birarada yaşama sürecinin hızlandırılmasında bir katalizör vazifesi gördüğü söylenebilir.

“Eğer, Aralık 2004'te, Avrupa Konseyi, Komisyon raporu ve tavsiye kararına dayanarak, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verirse, Avrupa Birliği gecikmeksizin Türkiye ile katılım müzakerelerine başlayacaktır” ifadesi, Aralık 2002'de Kopenhag'da toplanan Avrupa Konseyinin aldığı kararları dile getirmiştir. Ancak, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin hem siyasetçileri hem de kamuoyu, Türkiye'nin Birliğe üyeliğinin “Avrupalı kimliği” ve “Avrupa'nın sınırları” ile ilgili tartışmaları alevlendireceğinin farkındadır. Kısa bir süre önce, çeşitli ülkelerin gündemlerinde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğiyle ilgili olarak, çoğunluğu Müslüman bir nüfusa ve Avrupa ortalamasının altında sosyo-ekonomik koşullara sahip olan Türkiye gibi büyük bir ülkenin üyeliğini hoş karşılamayan sıcak tartışmalar yaşanmıştır. Hatta, Fransa Parlamentosu Türkiye'nin tam üyeliğini zamanı geldiğinde referanduma sunmaya karar vermiştir. Türkiye'nin üyeliğini karşı çıkan grupların bir kısmı, Türkiye ve AB arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları ileri sürmekte, bazıları Türkiye'nin İslami karakterinin altını çizmekte, bazıları Türkiye'nin demokratik olmayan, pederşahi siyasal kültürünü vurgulamakta ve hatta bunların bir kısmı medeniyetler çatışmasını gündeme getirmektedir. Türkiye'yi Birlik içine almanın zor olduğu gerçeğini kimse inkâr edemez. Ancak, bir “barış projesi” olma düşüncesiyle oluşturulmuş Avrupa Birliği'nin kurucu öğelerini yeniden canlandırmak için, Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin daha yapıcı bir söylem geliştirilmelidir. Bir barış projesi, şüphesiz ki yıkıcı bir söylemden ziyade yapıcı bir söylem gerektirir. Bu bağlamda, Bağımsız Türkiye Komisyonunun geliştirdiği söylem yapıcı bir söylemdir ve bu nedenle takdire değer niteliktedir.¹

¹ Bağımsız Türkiye Komisyonu, British Council ve Açık Toplum Enstitüsünün desteğiyle Mart 2004'te kurulmuştur. Komisyon üyeleri, Anthony Giddens, Marcelino Oreja Aguirre, Michel Rocard, Albert Rohan (Rapotör), Martti Ahtisaari (Başkan), Kurt Biedenkopf, Emma Bonino, Hans van den Broek and Bronislaw

1999 Helsinki Zirvesinde alınan karar, bir dizi reformu beraberinde getirdi. Türkiye iki yıl içinde, geçtiğimiz on yılın toplamından daha fazla reform gerçekleştirdi. Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmek için çeşitli yasalar ivedilikle Meclisten geçirildi; anti-enflasyonist ekonomik politikalar disiplinli bir şekilde başarıyla uygulandı; kurumsal şeffaflık ve liberalizme destek verildi; hem *formal* milliyetçiliğin hem de azınlık milliyetçiliğinin önüne geçildi; ve bölgeler arası sosyo-ekonomik eşitsizlikler masaya yatırıldı. Fakat buna rağmen, hâlâ yapılması gereken çok şey var. Bütün bu reformlara ve iyi niyete rağmen, AB ülkelerindeki kamuoyu, Türkiye'nin tam üyeliği konusunda henüz ikna olmamıştır. Avrupa kamuoyunda Türkiye'nin Birliğe katılımına ilişkin olumlu bir etki yaratmanın tek makul ve mantıklı yolu, önyargılardan ve klişelerden arınmış objektif ve yapıcı bir bilgi üretimidir. AB'ye üye devletlerin Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin kararı, şüphesiz ki, aynı zamanda Birliğin gelecekte alabileceği şekle ilişkin bir karardır. Türkiye ile ilgili karar gerçekte görüldüğünden daha karmaşıktır ve AB bu kararı alırken aslında kendi geleceğini seçmiş olacaktır: "Türkiye'ye Hayır!" şeklindeki olası bir karar, Birlik içinde, Avrupa'yı ve AB'yi, Hristiyan, bütünlükçü, durağan, tözcü, *kültürelist* ve bir medeniyet bloğu olarak tanımlama eğiliminde olan muhafazakâr kanadı güçlendirecektir. Öte yandan, "Türkiye'ye Evet!" şeklindeki bir karar ise, AB içindeki, Birliğin siyasi, ekonomik, senkretik, dinamik ve *ulus-ötesi* (postnationalist) dokusunu ön plana çıkaran ilerici bayrağı dalgalandıracaktır.

AB ülkelerinin liderleri, 17 Aralık 2004 Zirvesinde, katılım müzakerelerine başlama tarihini 3 Ekim olarak belirlemişlerdir. Fakat buna rağmen, hâlâ Birliğe üye ülkelerin her birinin kamuoyunda, Türkiye'nin siyasi, ekonomik, sosyal ya da kültürel açıdan AB ile uyuşmadığına ilişkin basmakalıp fikirler mevcuttur. Bu basmakalıp fikirlerin, genellikle Euro-Türlere ilişkin algılamalardan kaynaklandığı düşünülebilir. Euro-Türlere ilişkin egemen yargılar, sıklıkla bu insanların Avrupa yaşam tarzına entegre olmadığına, Türklerin radikal İslamcı, milliyetçi, *kültürelist* ve muhafazakâr olduğuna, Türkiye'deki Türklerin tam üyeliği AB ülkelerine kaçmak için bir fırsat olarak gördüğüne, ve Türklerin, eşitlik, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi ve siyasal katılıma dayan demokratik bir siyasi kültüre sahip olmadığına işaret etmektedir. Ancak, bu araştırma çerçevesinde Almanya ve Fransa'da yapılan odak grup tartışmaları, derinlemesine görüşmeler ve kapsamlı anketlerden elde edilen veriler, yukarıda çizilenden oldukça farklı bir tablo ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Amaçları

Bu araştırma, Almanya'da ve Fransa'da yaşayan Euro-Türkler, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecinde itici bir güç sağlayabilir mi ya da öncü bir rol oynayabilir mi, sorusuna yanıt vermeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, bu iki ülkedeki Türkiye kökenli insanların, Türkiye-AB ilişkileriyle ilgili sosyal, siyasal ve kültürel söylemleri ele alınacaktır. Hiç şüphesiz, Avrupa'daki Türk kökenli göçmenler ve onların çocukları, ekonomik, siyasal, kültürel, etnik ve dini yapıları açısından eskisine göre daha heterojen bir yapı sergilemektedirler. Dolayısıyla, bu çalışmanın önkabullerinden biri, bu farklı grupların Türkiye'nin AB üyeliği konusunda hem güçlü bir destek sağlayabilecekleri hem de engel oluşturabilecekleri yolunda bir varsayıma dayanmaktadır. Bu çalışmanın dayandığı bir başka önkabul de, Türkiye ve diaspora arasındaki sınırların artık eskisi kadar katı olmadığı, daha ziyade bulanıklaştığı yolunda bir varsayımdır. Örneğin, diasporadaki İslami yükselişin anavatandaki dini örgütlenmelere güç kattığı ancak son yıllarda gözlemlenebilmiştir. Aynı

Geremek'ten oluşmaktadır. Komisyonun amacı, Türkiye'nin Birliğe muhtemel katılımına ilişkin belli başlı itirazları ve fırsatları incelemektir. Derinlemesine tartışmalar yapmak üzere düzenli aralıklarla buluşan Komisyon üyeleri, Türkiye'yi ziyaret ettiler ve çeşitli uzman görüşlerini değerlendirdiler. Avrupa kurumlarıyla yakın temaslarda bulundular. Ayrıntılı bilgi için bkz., *Bağımsız Türkiye Komisyonu Raporu*, Brüksel (Eylül 2004).

süreç, Türkiye’deki Kürt ve Alevi hareketliliği için de geçerlidir, çünkü her iki sosyal hareket de bir ölçüde modern diasporik oluşumlar tarafından beslenmiştir. Dolayısıyla, bu olgular, diasporik oluşumların anavatandaki oluşumlar üzerinde güçlü etkiler yaratabileceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı:

- Kullanıcı gruplara, Euro-Türklerin Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılımına ilişkin söylemleriyle ilgili güncel bilgi sağlamak;
- Heterojen bir niteliği olan Euro-Türklerin yaşadığımız ana ilişkin bir fotoğraflarını çekmek;
- AB yurttaşlarının ve siyasetçilerinin zihnindeki basamakalıp Euro-Türk imajını, Türkiye’nin olası AB üyeliğiyle ilgili olumsuz kamuoyunu değiştirebilecek şekilde dönüştürmeye katkıda bulunmak;
- Kır kökenli Euro-Türkleri, anavatandaki kır kökenlilerin Batı Avrupa ile ilgili olumlu bir imaj geliştirmesine katkıda bulunmaları konusunda teşvik etmek;
- Ulus-ötesi cemaatler ve etnik çalışmalarla ilgili artan bilgi birikimine katkıda bulunmak;
- Euro-Türkler tarafından geliştirilen ulus-ötesi alanın belli başlı parametrelerini anlamak;
- Kültürlerin akışkanlığıyla ilgili kuramsal anlayışı geliştirmek ve açıklığa kavuşturmak;
- Azınlık kültürleri ve kültürel çeşitliliğe ilişkin araştırmalar konusunda alternatif bir perspektif geliştirmek;
- Devlet ve azınlıkların birlikte oluşturdukları çokkültürlülük ideolojisine dair itirazların ardından, yeni bir proje geliştirilmesine katkıda bulunmak;
- Karşılıklı olarak üretilen basamakalıp yargıları açığa çıkararak ve Euro-Türkler ve çoğunluk toplumu arasında kültürlerarası bir yaşam biçimi tasarısı sunarak, kültürel ve etnik açıdan çeşitli grupların barışçıl bir şekilde birarada yaşamalarına katkıda bulunmak;

Batı Avrupa ülkelerinde, Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının yerleştikleri ülkelerdeki sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşama entegre olmadıkları yolunda genel bir kanı vardır. Aynı genel kanıya göre, Türklerin ikâmet ettikleri ülkelerdeki siyasal eğilimleri temel olarak anavatandaki siyasal tartışmalar tarafından yönlendirilmektedir. Fakat şimdilerde, buna alternatif bir tablo sunan pek çok gösterge ve akademik çalışma mevcuttur. Günümüzde, Batı Avrupa’daki Türkiye kökenli göçmenler ve onların çocukları, artık “geri dönüş miti” ile yaşayan geçici göçmen toplulukları ya da kapitalist batının bir yerlere savurduğu ve sistemin yabancılaştırdığı, küresel kapitalizmin edilgen zavallı kurbanları olarak düşünülemezler. Bu insanlar, daha ziyade kalıcı sakinler, aktif sosyal aktörler ve karar alıcılar haline gelmişlerdir. Örneğin, bugünün Almanya-Türkleri ile geçmişteki “konuk-işçi tipolojisi” arasında pek az ortaklıklar vardır. Bu insanlar, artık kamusal alanda varlık gösteren aktif kitleler haline gelmişlerdir. Şu anda, Berlin’deki 5000 Türk işletmesi, sayısı 90’a ulaşan çeşitli faaliyet alanlarında yaklaşık olarak 20.000 işçi istihdam etmektedir. Berlin’deki Türk işletmelerinin yalnızca % 30’u restoran ve yemek dağıtım alanlarında çalışmaktadır, %37’si ticaretle uğraşmakta ve % 18’i ise hizmet sektöründe yer almaktadır. Almanya-Türkleri, ülkenin tamamına fayda sağlayan dinamik ve esnek bir işgücü oluşturmaktadırlar. Bu aktif aktör rollerinin ve kimliklerinin oluşumunda ve dillendirilmesinde, yakın bir zaman önce Alman kamusal alanında görünmeye başlayan Türkiye kökenli entellektüellerin büyük etkisi olduğuna dair yeteri kadar kanıt vardır. Sömürgecilik sonrası literatürün ve söylemlerin dünya çapında ortaya çıkışıyla birlikte, Türk diasporik gruplar da Alman kamusal alanında sözcüleri

ve aydınları aracılığıyla kendilerini ifade etme fırsatı bulmuşlardır. Bu proje, Euro-Türkleri pasif, itaatkâr, güçsüz ve yeteneksiz olarak tasavvur etmekten kaçınır; daha ziyade onların sorumluluğunu, etkinliğini, öznelliğini ve önemini ortaya çıkarmayı amaç edinir. Bu nedenle, bu çalışmayı gerçekleştiren araştırmacılar, Euro-Türklerin özdüşünümsel (reflexive) öznellikleriyle tanınmaları gerektiğine dair güçlü bir inanca sahiptirler.

Bunun yanısıra, hem anavatanında hem de diasporada, göçmenlerin ve onların çocuklarının kimliklerine ve varoluşlarına ilişkin önyargılı bir algının egemen olduğu bilinmelidir. Euro-Türkler basma kalıp bir şekilde, Türkiye’de *Almancı*, batıda “yabancı” olarak temsil edilmektedirler. Türkiye’de hâlâ, Türkiye kökenli göçmenlerin ve çocuklarının, ‘vatan hasreti içinde yanıp tutuşan’ ve günün birinde vatanlarına geri dönecek *gurbetçiler* olduklarına inanılmaktadır. Diğer yandan, bu insanlar, ‘zengin’, ‘domuz eti yiyen’, ‘Batı’da çok rahat bir yaşam süren’ ve ‘Türklüklerini kaybederek gittikçe Almanlaşan, İngilizleşen, Fransızlaşan kişiler’ olarak betimleyen *Almancı* terimiyle anılırlar. Bu insanlar aynı zamanda ikâmet ettikleri ülkelerde de basmakalıp bir şekilde ‘yabancı’ olarak adlandırılırlar. Batı’daki genel basmakalıp ‘Türk’ etiketi, Türklerin muhafazakâr, dindar, örtülü, yoksul, milliyetçi, vatan hasreti içinde yaşayan, içinde yaşadığı toplumla bütünleşme eğiliminde olmayan, şiddet kullanan insanlar olduklarına işaret eder. Bu araştırma, Euro-Türklerin kendi içlerinde büyük ölçüde farklılaşmış olduklarını ve geçmişteki ‘*Almancı*’, ‘misafir işçi’ ya da ‘yabancı’ kalıplarıyla çok az ortak noktaya sahip oldukları yönünde saptamalar yapmaktadır. Bu çalışma, kendilerini Türk kökenli göçmenler olarak tanımlayan fakat dış görünüşleri ve giyim kuşam biçimleriyle kamusal alanda görülen basmakalıp ‘Türk’ kategorisine uymayan ve bir şekilde göz önünde bulunmayan Euro-Türkleri ve ailelerini görünür kılmaktadır.

Bu araştırma, Euro-Türklerin Avrupa Birliği ve Avrupalılığa karşı belirli tavırlar geliştirip geliştirmediklerini, batıda ne tür bir siyasal kültür oluşturduklarını, ikâmet ettikleri ülkelere ilişkin ne tür bütünleşme stratejileri geliştirdiklerini, ve yurttaşlık, demokratikleşme, siyasal katılım, küreselleşme, insan hakları, hukukun üstünlüğü, adalet, din, çokkültürlülük, kültürlerarasılık, birlikte yaşam ve siyasal kurumlar gibi bazı tartışmalı konularla ilgili neler düşündüklerini anlamayı amaçlamaktadır. Bu soruların tümü, Euro-Türklerin anavatan ve diasporayla ilgili bakış açılarını karşılaştırmamızı sağlayacak şekilde ifade edilmiştir. Bunun yanısıra, bu araştırma Türkiye’de ve yurtdışında süregelen, AB entegrasyon süreci, Avrupa Anayasası, Avrupa genişleme süreci, Kıbrıs sorunu, laiklik, sekülerlik ve kökten dincilikle ilgili yoğun tartışmalar tarafından belirlenen günümüz koşullarında özel bir öneme sahiptir.

Bu çalışma çerçevesinde, ‘Euro-Türk’, ‘Almanya-Türkü’ ve ‘Fransa-Türkü’ terimlerinin bağlamsal kullanımına ilişkin ayrıca bir not düşmek gerekir. Bu tanımlamalar ne Türkiye kökenli göçmenler tarafından kendilerini tanımlamak için yoğunluklu olarak kullanılır, ne de Almanya’daki siyasi ya da akademik tartışmalarda kullanılır. Bu terimleri, hem niteliksel hem niceliksel araştırmamızın bulgularına atfen kullanmayı tercih ettik. İlerleyen sayfalarda da ayrıntılarıyla görüleceği üzere, Almanya-Türklerinin yaklaşık % 60’ı kendilerini Avrupalı-Türk, ya da Türk-Avrupalı (Türk-Alman ya da Türk-Fransız) olarak tanımlamakta ve Fransa-Türklerinin yaklaşık % 70’i ise kendilerini aynı şekilde Avrupalı-Türk ya da Türk-Avrupalı (Türk-Fransız ya da Fransız-Türk) olarak tanımlamaktadır. Dahası, bu tür tireli tanımlamalar, araştırma çerçevesinde melez (hibrid) kültürel kimlikleri işaret eder. Buna göre, bu tür terimler bizim için iki nedenden ötürü faydalıdır: araştırmacıyı ulusötesi göçmenleri ve onların çocuklarını ‘Türk’ olarak tözselleştirmekten uzaklaştırır; ve diasporik öznelerin ulusaşırı niteliğinin altını çizer.

Araştırmanın bir diğer önemli amacı da, batıda yaşayan göçmenlerin son yıllarda gerek ulus-devletler gerekse ‘evsahibi’ toplumlar tarafından ulusal güvenliği tehdit eden unsurlar olarak algılanmalarına yönelik bir eleştiri getirmektir. ‘Güvenlik’ kavramı, özellikle 11 Eylül’den bu yana, günümüzün en çok öne çıkan kavramlarından biridir. Artan toplumsal ve bireysel güvensizliği yaratan kaynaklarla savaşmak için, devletler bir takım tedbirler

almaktadırlar. Bu tür tedbirler, genellikle, belirsizlik, yoksulluk, istikrarsızlık, terör ve güvensizlik durumlarında ortaya çıkan yabancı düşmanı, ırkçı ve milliyetçi toplumsal refleksin siyasal olarak da iktidar tarafından yeniden üretilmesi olarak kendini gösterir. Siyasal iktidarların temel amacı, toplumun refahını ve huzurunu sağlamak ve korumaktan öte, sahip oldukları iktidar alanını korumak ve genişletmektir. Bu nedenle, varolan toplumsal ve güvensizlik ‘güvensizlik’ söylemi üzerinden hareket ederek, ‘güvenlik’ söylemi üzerinden siyaset yapmak ulus-devletlerin kullandıkları en etkin yönetsellik (governmentality) yöntemi olarak belirir (Foucault, 1979). Başka bir deyişle, Huysmans’ın (1998: 571) belirttiği gibi, güvenlik meselesi haline getirme edimi, Hobbes’un doğal durumunun çeşitli biçimlerinin mitsel tekrarıyla vahşi ölüm korkusunun buyrucu ve asayiş sağlayıcı gücünü kendinde toplayan bir yönetim tekniğine dönüşür. Böylece, uluslararası göçü, uyuşturucu ticareti, insan ticareti, uluslararası suç ve terörle aynı kategoride değerlendiren güvenlik aktörleri (polis ve asker gibi) tarafından üretilen bir ‘içerdeki düşman’ biçiminde inandırıcı bir varoluşsal tehdit öne sürerek, toplumu siyasal açıdan bütünleştirme kapasitesine sahip bir siyasal tekniğe dönüşür (Huysmans, 1998: 572). Basmakalıp bir biçimde göçe belirli roller atfeden ve göçün yıkıcı sonuçlarının altını çizen medya da, batıda göçün güvenlik meselesi haline gelmesi sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır.

Güvenlik konusu, artık ulusal sınırların korunmasıyla sınırlı değildir. Dolayısıyla güvenlik kavramı günümüzde Soğuk Savaş dönemindekinden daha geniş bir anlam içermektedir. Güvenlik kavramının Soğuk Savaş dönemindeki anlamı, daha ziyade askeri ve ideolojik tehditlerle ilişkiliydi. Kendi içinde bir bütün olarak ulus devletin güvenliği vurgulanmaktaydı. Güvenlik, ulus-devletin siyasal/askeri anlamda bütünlüğünün ve sınırlarının korunması ve değerlerinin mayınlarla dolu bir uluslararası arenanın tehditlerine karşı korunması olarak tanımlanıyordu (Doty, 2000: 73). Fakat, bu terimin günümüzdeki kullanımı geleneksel sınırlarını aşmaktadır. Şimdilerde, güvenlik kaygıları sadece devletlerin askeri ve ideolojik tehditlere karşı korunmasına indirgenmiş değildir; daha ziyade göç, etnik uyanış, dinsel uyanış (İslam), kimlik talepleri ve ulusal hükümlerliliği tehdit eden AB gibi bazı uluslararası örgütlere ilişkin konularla bağlantılıdır. Başka bir deyişle, göç benzeri konular günümüzde, ‘güvenlikleştirme’ süreci sayesinde, güvenlik meselesi haline gelmektedir (Doty, 2000: 73). Güvenlik söyleminin temel mantığı, devleti korumaktan toplumu korumaya doğru kaymış gibi görünmektedir. Böylece, toplumu her türlü ‘kötülüğe’ karşı korumak, hayatın bütün alanlarını kapsayan bir biçimde, güvenlik söyleminin ana eksenine haline gelmiştir. Göç veren ülkelerde yoksulluk ve anti-demokratik rejimler nedeniyle yaşanan göç olgusu, batılı ülkelerin başlıca sıkıntılarından biri olmuştur. Göç, ‘devletin bekâsına’ karşı değil, fakat toplumun güvenliğine karşı bir tehdit olarak tanımlanmaktadır. Bazı göçmen grupları arasında yoksulluk, işsizlik ve kurumsal ayrımcılığa karşı bir tepki olarak ortaya çıkan etnik ve/veya dinsel uyanış, devlet tarafından, toplumsal güvenliğe karşı bir tehdit- ivedilikle önlenmesi gereken bir tehdit- olarak anlaşılmaktadır. Bu araştırma, etnik/dinsel uyanışın, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, ırkçılık ve yoksulluk gibi süregelen sorunların *nedeni* olarak mı yoksa *sonucu* olarak mı algılanması gerektiğini ortaya koymayı da amaçlamaktadır.

Alan Çalışması ve Metodolojisi

Araştırma çeşitli adımlardan oluşmaktadır. İlk adımda, Euro-Türklerle ilgili, yakın tarihli Yüksek Lisans ve Doktora tezlerini de içinde alan, geniş çaplı bir literatür araştırması yapılmıştır. Fransalı-Türklerle ilgili sınırlı literatüre karşın, Almanyalı-Türklerle ilgili geniş bir literatür bulunmaktadır. Literatür araştırması sırasında, Türk, Alman, Fransız, Almanyalı-Türk ve Fransalı-Türk akademisyenlerden sağlanan çeşitli kaynaklar incelenmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında, odak grup tartışmaları ve derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Eylül ve Ekim 2003’te sekiz ila on katılımcıdan oluşan gruplarla 13 odak grup

tartışması yapılmıştır (Berlin 4, Köln 2, Essen 1, Münih 1, Paris 3 ve Strasburg 2).² Buna ek olarak, her iki ülkede de 35 adet derinlemesine görüşme yapılmıştır. Odak grup tartışmaları, sıradan insanlarla yapılırken, derinlemesine görüşmeler, düşünceleri anketlerde açık ve net bir şekilde temsil edilemeyebilen politikacılar, işadamları, akademisyenler, öğrenciler ve sanatçılar gibi düşünce liderleriyle yapılmıştır.

Araştırmanın üçüncü aşaması, yapılandırılmış görüşmeleri/anketleri içermektedir. Bu görüşmelerde kullanılan sorular Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel tarafından hazırlanmış ve daha sonra bazı akademisyen meslekdaşları, Açık Toplum Enstitüsü ve Heinrich Böll Vakfı temsilcileriyle tartışılmıştır. Ayrıca, Almanya ve Fransa'daki niteliksel araştırma sırasında bazı ilgili akademisyenlerin de soru formlarının oluşumuna ilişkin görüş ve değerlendirilmeleri alınmıştır. Araştırma ekibi, Veri Araştırma Şirketinin yardımıyla, kentsel ve kırsal alanlardaki Türk kökenli nüfusun yoğunluğunu dikkate alarak, bir kota örneklem uygulaması oluşturmuştur (Bkz. Tablo 1). Kota örneklem uygulaması, Euro-Türkleri temsil edebilen bir resim elde edebilmek için, yaş, toplumsal cinsiyet, meslek ve din değişkenlerini kapsamaktadır.

Almanya	Anket Sayısı	Anket Sayısı	Fransa
Niedersachsen-Bremen	82	222	Ille De France
Nordrhein - westfalen	381	41	Centre
Hessen	121	150	Rhone Alpes
Baden - württemberg	233	32	Franche Comté
Bayern	184	109	Alsace
Berlin	64	46	Lorraine
Toplam	1065	600	Toplam

Tablo 1. Örneklem Dağılımı

Veri Araştırma Şirketinin işbirliğiyle, yerel araştırma şirketleri, Gelszus GmbH (Hamburg) ve Socioscan (Paris) tarafından Almanya'da 1,065, Fransa'da 600 adet anket uygulanmıştır. Alanda çalıştırılmak üzere çift dil bilen görüşmecilerin seçildiğini ve görüşmelerin gereğince yapıldığından emin olmak için, görüşmecilerin ve görüşme yönteminin seçimi konusunda Veri Araştırma Şirketinin danışmanlığından yararlanılmıştır. Veri Araştırma, her iki ülkede de görüşmecileri bazı temel görüşme teknikleri konusunda bilgilendirmek üzere oryantasyon programları düzenlemiştir. Görüşme 90 sorudan oluşmaktadır ve görüşmelerin ortalama süresinin yaklaşık 30 dakika olduğu rapor edilmiştir. Görüşmecilere, katılımcıların Almanca/Fransızca dillerinden herhangi birinde iletişim kurmayı tercih etmeleri halinde kullanmak üzere, bu dillere çevrilmiş anketler verilmiştir. Cinsiyet ve yaşla ilgili olarak, Euro-Türkleri temsil eden bir kesit oluşturmaya çalışılmıştır. Almanyalı-Türklerin % 73'ünün Türkiye'de ve yaklaşık % 27'sinin Almanya'da doğduğu tesbit edilmiştir. Türkiye'de doğanların % 70'i köken olarak kırsal alanlardan, % 30'u ise şehirlerden gelmektedir.

Soru formları, beş temel soru kümesinden oluşturulmuştur: a) demografik bilgi, b) anavatanla ilgili eğilimler, c) yaşanan ülke ile ilgili eğilimler, d) Avrupa Birliği ile ilgili eğilimler, ve e) kimlikle ilgili eğilimler. Sorular, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında, Doğu ve Batı arasında ya da İslamiyet ve Hristiyanlık arasında bir köprü ya da engel olarak Euro-Türklerin statüsü konusunda bize belirli ipuçları sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.

² Araştırmacılar, katılımcıları 'yanıt veren' (respondent) ya da 'bilgi veren' (informant) olarak adlandırmama konusunda oldukça hassastırlar. Her iki terimin de sorunlu olduğunu düşünmekteyiz; birinci terim araştırmacının lehine, katılımcının aleyhine olan içkin bir iktidar ilişkisine tekabül eder, ikincisi ise katılımcıya kendi cemaatinden dışarıya bilgi sızdıran kişi rolü atfeder. Bunların yerine, araştırmacı ile görüşülen kişi arasında eşitliği vurgulayan 'katılımcı' (*interlocutor*) terimi tercih edilmiştir. Bu tartışmanın detaylı bir analizi için bkz., Horowitz, 1983, 1986; Adler ve diğerleri., 1986; Alasuutari, 1995: 52-56.

BÖLÜM 1

Almanya ve Fransa'da Göç Süreci

Almanya ve Fransa, işgücünün azaldığı dönemlerde başka ülkelerden- özellikle doğu ve güneydoğu Avrupa'dan, fakat aynı zamanda dünyanın başka yerlerinden- işgücü ithal etme konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Buna karşın, Almanya genellikle işgücü ithal etmekten çok ihraç eden bir ulus olarak görülmekteydi. Örneğin, 1880'lerin sonlarında Almanya deniz aşırı ülkelere, çoğunlukla Amerika Birleşik Devletlerine, bir milyon insan gönderdi. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, deniz aşırı ülkelerde üç milyonun üzerinde Alman bulunuyordu ve karşılığında Almanya, çoğu Polonya'dan olmak üzere bir milyon yabancı işçi kabul etmişti (Sassen, 1999: 52). Aksine, Fransa sürekli işgücü sıkıntısı çekiyordu ve böylelikle Fransızlar Almanlara oranla çok daha az göç etme eğilimindeydiler. Ondokuzuncu yüzyıl Fransa'sında göç alma olgusu göç verme olgusundan çok daha önemli bir rol oynuyordu. Önemli bir tarım kesiminin yirminci yüzyıla kadar varlığını sürdürmesi, kırsal kesimde geçim kaynağı potansiyeli sağlamış ve göçmen talebi yaratmıştır (a.g.e.). 1945'ten bu yana, her iki ülke de kıta Avrupasının başlıca göç alan ülkeleri haline geldiler. Bugün, her iki ülkede de nüfusun neredeyse % 8'i ile % 9'u göçmenlerden oluşmaktadır. Almanya'da çoğunlukla Türkler'den, Fransa'da Cezayirli'lerden oluşan Müslümanlar, her iki ülkede de büyük sayıları temsil etmektedir: Almanya'da % 8, Fransa'da % 7.

Almanya'da Göç Süreci

Savaş sonrası Almanya'ya göç, belirli sanayi dallarındaki ihtiyacı karşılamak üzere işgücü alımı olarak başladı. 1955 ile 1968 arasında, Federal Almanya Cumhuriyeti sekiz Akdeniz ülkesiyle hükümetlerarası sözleşmeler imzaladı: İtalya (1955), İspanya ve Yunanistan (1960), Türkiye (1961 ve 1964), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1968). Federal Almanya İşgücü Bürosu (*Bundesanstalt für Arbeit* -BFA) ilgili ülkelerde işe alım ofisleri kurdu. İşçi arayan işverenler bu büroya başvurmak ve belli bir ücret ödemek zorundaydılar. Daha sonra, Federal Almanya İşgücü Bürosu, uygun işçileri seçiyor, iş yeteneklerini test ediyor, sağlık taramasından geçiriyor ve adli ve siyasi kayıtlarını inceliyordu.³ Göçmenler ilk olarak tarım ve inşaat sektörüne yönlendirildi, daha sonra genellikle sınırlı yetenek gerektiren, kol gücüne dayanan işlere diğer sanayi dallarına yönlendirildiler (Castles ve Kosack, 1973). Misafir işçi programları, kısa dönemli oturma ve çalışma iznine sahip işçileri işe alarak Almanya'nın acil işgücü ihtiyacını karşılamak üzere tasarlanmıştı (Castles *et al.*, 1984). Federal Almanya'daki Türk nüfusu, 1961'den 1973'e kadar 6,700'den 605,000'e çıktı (Tablo 2).

Yıl	Alman- olmayan nüfus	%	Türk Azınlık	%
1961	686,200	1.2	6,700	1.0
1970	2,600,600	4.3	249,400	16.5
1973	3,966,200	6.4	605,000	15.2
1977	3,948,300	6.4	508,000	12.9
1987	4,240,500	6.9	1,453,700	34.3
1989	4,845,900	7.7	1,612,600	33.3

³ 'Gelişmekte olan' ülkelerden Federal Almanya Cumhuriyeti'ne göçün hikayesi, John Berger ve diğerleri (1975) tarafından, *Bir Yedinci Adam (A Seventh Man)* isimli kitapta başarıyla sergilenmiştir. Kitapta yer alan Almanya'ya göç sırasında çekilmiş fotoğraflar, göçmenlerin göç sürecinde yaşadığı zorlukları kısmen ifade etmektedir. Örneğin, sağlık taramaları sırasında çekilen fotoğraflar, göç alan ülkenin 'uzmanları' tarafından gerçekleştirilen işçi seçimi sürecinin ne kadar aşağılayıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

1990 ^a	5,342,500	8.4	1,675,900	32.0
1991 ^b	5,882,300	7.3	1,779,600	30.3
1992	6,495,800	8.0	1,854,900	28.6
1993	6,878,100	8.5	1,918,400	27.9
1994	6,990,510	8.6	1,965,577	28.1
1995	7,173,900	8.7	2,014,311	28.1
1996	7,314,000	8.9	2,049,060	28.0
1997	7,365,800	9.0	2,107,400	28.6
1998	7,319,600	9.0	2,110,223	28.8
1999	7,343,600	8.9	2,053,600	27.9
2000	7,296,800	8.8	1,998,500	27.3
2001	7,318,600	8.7	1,947,900	26.6
2002	7,335,592	8.9	1,912,169	26.2
2003	7,334,765	8.7	1,877,661	25,6

Tablo 2. Almanya'nın Alman-olmayan nüfusu ve Türk azınlık

Kaynak: Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland, 2004.

Notlar: a) 1961-1990 aralığındaki veriler 'eski eyaletler';

b) 1991'den itibaren 'eski' ve 'yeni eyaletler'.

Göçün ilk aşamalarında, Türkiyeli göçmenler genellikle, ülkenin ekonomik olarak daha gelişmiş bölgelerinden gelen, Türkiye'nin çalışan nüfus ortalamasına oranla görece daha yüksek bir beceri ve eğitime sahip olan, 20-39 yaş arası erkeklerden oluşuyordu (Abadan-Unat, 1976; Abadan-Unat and Kemiksiz, 1986; Martin, 1991). Kır kökenli göçmenlerin oranı, bu aşamada, sadece % 17.2 idi. 1960'ların ikinci yarısında seçilen işgücü, büyük ölçüde kır kökenli işçilerden oluşuyordu (Gökdere 1978). Berlin'in Türk işçi alımı görece geç bir tarihte gerçekleşmiştir. Tekstil ve elektronik sektörleri ucuz kadın emeği talep ettiğinden, 1964'te Berlin'e göç edenler bu kez çoğunlukla kadınlardı. Berlin'e 1973'ten itibaren göç eden Türk işçiler, büyük ölçüde Türkiye'nin ekonomik olarak daha az gelişmiş bölgelerinden ve doğu kentlerinden geliyordu. Tablo 2'de de gösterildiği gibi, savaş sonrası dönem süresince Alman olmayan nüfusta sürekli bir artış görülmektedir. 1973'ten itibaren, Türk göçmen nüfusunun kompozisyonu, işgücü göçünden çok aile birleşimi ve siyasi sığınma biçiminde daha genel bir nüfus göçüne dönüşme eğilimi göstermeye başladı.

Önemli ölçüdeki dönüşümlerine ve yukarı doğru toplumsal hareketliliklerine rağmen, Almanya-Türkleri, hem Almanya'da hem de Türkiye'de sürekli olarak yanlış temsil edilmişlerdir. Bu insanlara yakıştırılan yaftalar, 'arada kalmış', 'yabancı', 'Almancı', 'bozulmuş', 'muhafazakâr', 'radikal', 'milliyetçi' ve/veya 'kayıp kuşak' gibi aşağılayıcı terimleri içermektedir. Almanya-Türklerini daha çok bir problem olarak algılayan bu tür temsil biçimleri, her iki ülkede de önemli ölçüde popülerlik kazanmıştır. Bu etiketlerin popülerliği her iki ülkede de yaygın bir biçimde kullanılan geleneksel kültür kavramından- ki daha sonra bu noktaya döneceğiz- kaynaklanıyor gibi görünmektedir.

Türk işçilere resmi Alman söyleminde genellikle 'misafir işçi' (*Gastarbeiter*), 'yabancı' (*Ausländer*) ve/veya 'ülke sakini' (*Mitbürger*) gibi onların 'ötekiliklerinin' ve/veya 'yersiz yurtsuz oluşlarının' altını çizen terimlerle atıfta bulunmaktadır (Kaya, 2001). Türkiye'de ise resmi olarak 'gurbetçi' ya da 'Almanya'daki yurttaşlarımız' şeklinde tanımlanmaktadırlar. Almanyalı-Türkler, Türkiye'deki yurttaşlar tarafından da basmakalıp bir biçimde 'Almanyalı' ya da 'Almancı' olarak tanımlanmaktadır. Bu ifade de, Türkiye'de daha ziyade olumsuz anlamlar içermektedir. Bu insanların konuştukları Türkçe ve giyim kuşam biçimleri de, Türkiye'deki bu 'Almancı' imajının oluşumuna katkıda bulunmaktadır. "Burada bize yabancı ve Türkiye'de Almancı deniyor" şeklindeki ifade özellikle Almanyalı-Türk gençler arasında sıklıkla duyulan bir nakarattır.

Sınırlı bir tireli yurttaşlığa doğru: Almanya-Türkleri

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Temel Yasa (*Grundgesetz*), başlıca iki hak kategorisi tanımaktadır: *genel haklar* ve *belli gruplara ayrılmış haklar*. Genel haklar, Federal Alman Cumhuriyeti'ndeki bütün bireyler için geçerlidir ve ifade özgürlüğü, kişi özgürlüğü ve vicdan özgürlüğünü kapsamaktadır (Madde. 2, 3, 4 ve 5). Belirli gruplara ayrılmış olan ayrıcalıklı haklar, Alman yurttaşlarıyla sınırlıdır ve asayiş içinde toplanma hakkı, hareket özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, ve mesleki özgürlüğü kapsamaktadır (Madde 8, 9, 11 ve 12). Temel Yasa yurttaşlığın nasıl tanınacağı ya da verileceği konusuna ilişkin görüş belirtmez, fakat ölçütler temel olarak etnik milliyetçiliğe dayanmaktadır. Yurttaşlığa kabul ilgili yasalar Temel Yasanın 116. maddesinde, girişinde ve 1913 tarihli İmparatorluğun ve Devletin Yurttaşlık Yasasında (*Reichs- und Staatsangehörig-keitsgesetz*) tanımlanmış ve yurttaşlığın ana-babadan çocuğa geçtiğini belirtmiştir. Temel Yasanın 116. maddesine göre:

(1)... Temel yasanın öngördüğü anlamda bir Alman, yasayla başka türlü düzenlenmediği takdirde, Alman yurttaşlığına sahip ya da 31 Aralık 1937'deki Alman İmparatorluğu (Reich) topraklarına, mülteci ya da ülke dışına çıkarılmış Almanlar ve bunların eşleri ya da soyundan gelen kişiler statüsünde kabul edilmiş kişilerdir.

(2) 30 Ocak 1933 ve 8 Mayıs 1945 tarihleri arasında siyasal, ırksal nedenlerden dolayı yurttaşlıktan çıkarılmış eski Alman yurttaşları ve bunların çocukları ve torunları, başvurdukları takdirde yurttaşlığa kabul edilebilirler...

1913 İmparatorluk Yurttaşlığa Kabul Yasası, İmparatorluğun doğulu göçmenler, özellikle Polonyalılar ve Yahudiler, tarafından işgal ediliyor olması korkusuyla, Alman yurttaşlığını yabancılar için zorlaştırmak üzere tasarlanmıştı. Aynı zamanda, bu yasa İmparatorluk sınırları dışındaki etnik Almanların (*Aussiedler*) yurttaşlığa geri kabulünün önündeki engelleri önemli ölçüde azaltmaktaydı (Brubaker 1992: 114-119; Klusmeyer 1993: 84; B. Marshall 1992).

Yurttaşlığa kabul edilme talebi, Federal Almanya'da AB-dışı yabancılar için daima zor olmuştur ve anavatanın yurttaşlığını reddetmeyi gerektirmiştir. AB-dışı 'yabancıların' çifte yurttaşlık hakkı genellikle reddedilmiştir; göçmenlerin Almanya'da doğan ve büyüyen çocukları dahi Ocak 2000'e kadar otomatik olarak yurttaşlık haklarına sahip olamamaktaydı.⁴ Bağlı bulunduğu ülkenin yurttaşlığından vazgeçmeye gönüllü 'yabancılar' ancak Almanya'da en az onbeş yıl yaşadıkten sonra yurttaşlığa kabul edilebiliyorlardı. Bunun tersine, Temel Yasanın 116. maddesinde tanımlanan etnik Almanlar (*Volksdeutschen*) – özellikle atalarının Alman olduğunu kanıtlayabilen Polonyalılar ve Ruslar- anayasal olarak yurttaşlığa kabul edilme hakkına sahiptirler.

Fakat, bugün iktidarda olan Sosyal Demokratların ve Yeşillerin, Kızıl-Yeşil olarak adlandırılan koalisyon hükümeti, yakın bir tarihte göçmenlere ilk kez yurttaşlık elde etme hakkı sağlayacak iki mekânizma oluşturdu. Yeni Yabancılar Yasası (*Ausländergesetz*, 1991) ve Göçmen ve Sığınmacı Yasası (*Gesetz zur Änderung Asylverfahrens, Ausländer- und staatsangehörigkeitsrechtlicher Vorschriften*, 1993) göre, iki tür 'yabancı' (*Ausländer*) grubu yasal olarak yurttaşlığa kabul edilme hakkını elde etti (paragraf 85 ve 86, *Ausländergesetz*).

⁴ Başvuran Türkler arasında Alman yurttaşlığına kabul edildikten hemen sonra tekrar Türk yurttaşlığına başvurma yaygın bir uygulamaydı. Türkiye, başvuran kişinin askerlik hizmetini yerine getirmiş olması halinde çifte yurttaşlığa izin vermektedir. Ancak bu uygulama 2005 yılında Alman makamlarınca önemli bir sorun haline getirilmiş ve Alman yurttaşlığı edinme sürecinde Türk yurttaşlığını bırakan ve Alman yurttaşlığını edindikten sonra tekrar Türk yurttaşlığını edinen yaklaşık 50.000 kadar insanın iki yurttaşlık arasında bir tercih yapmalarını zorunlu kılmıştır.

Paragraf 85, 16-23 yaşları arasında, Almanya’da sekiz yıldan fazla ikâmet eden ve en az altı yıl okula devam eden, ağır suçlardan mahkum olmamış ‘yabancıların’ yurttaşlığa kabul edilme hakkına sahip olduklarını belirtir. Buna ek olarak, paragraf 86 Almanya’da en az 15 yıl ikâmet eden ve oturma iznine sahip olan ‘göçmenlerin’ yurttaşlığa kabul edilme hakkına sahip olduklarını belirtir. Başvuran kişinin ağır cezadan hüküm giymemiş olması ve finansal bağımsızlığa sahip olması da, bu paragrafa göre, yurttaşlığa kabul açısından nihai öneme sahiptir. AB-dışı göçmenlere ya da ikâmet eden yabancılara, T.H. Marshall’ın (1992) sosyal ve medeni haklar olarak tanımladığı haklar verilmiş fakat siyasal haklar verilmemiştir. Göçmenler, siyasal katılımlarına yasal olarak izin verilmeyen Almanya’da oldukça somut bir siyasal varlık oluşturdular. Önemli sayıdaki göçmenin siyasal katılımı reddeden yasal engeller, Almanya’daki Türk göçmenlerin siyasal açıdan etnik cemaatçi bir çizgide örgütlenmelerine temel oluşturmuştur. Almanların ısrarla sürdürdükleri dışlayıcı yabancı statüsüne (*Ausländerstatus*) tepki olarak, Türk göçmen cemaatleri güçlü etnik bağlar geliştirme ve etnik sınırları koruma eğilimi içine girmişlerdir. İkâmet ettikleri ülkelerdeki siyasal katılım ve temsil eksikliği, Türk göçmenlerin siyasal etkinliklerini geldikleri ülkeye yönlendirmelerine yol açmıştır. Aslında, bu anavatana-yönelik katılım, konsolosluk hizmeti ağları ve diğer resmi örgütlenmeler (dini, eğitsel ve ticari) kuran Türkiye’den de cesaret almıştır. Anavatandaki muhalif kesimler ve hareketler de bunu örnek olarak Almanya’da örgütsel bir varlık göstermeye başlamışlardır.

1 Ocak 2000’den bu yana yürürlükte olan yeni yasa, ülkenin yurttaşlığa kabul etme sürecinde uyguladığı soy ilkesini (*jus sanguinis*) kısmen değiştirmektedir. Artık, Almanya’da doğmaktan ötürü (*jus soli*, toprak ilkesi) Alman yurttaşlığına hak kazanmak mümkün olacaktır. Yeni yasaya göre, yabancı ülkelerin yurttaşlarının Almanya’da doğan çocukları, söz konusu çocuğun ana babası en az sekiz yıl yasalara uygun bir şekilde Almanya’da ikâmet etmişse ve oturma iznine sahipse ya da en az üç yıllık sınırsız oturma iznine sahipse Alman yurttaşı olabilecektir. Bu yeni yasayla, bu koşullardaki çocuklar Alman yurttaşlığına doğuştan sahip olabilmektedirler. Yeni yasa aynı zamanda, ‘Yurttaşlık Yasasında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunu’nun onaylanmasından önce Almanya’da doğan 10 yaşını geçmemiş çocuklar için, başvurdukları takdirde otomatik olarak Alman yurttaşlığına hak kazanabilmelerine olanak sağlayan bir geçici düzenleme de getirmiştir. Bu çocuklar, pek çok durumda, soy ilkesine göre ana babalarının sahip olduğu ülke yurttaşlığına da sahip olabilecekler. Bu durumdaki çocuklar, 18 yaşına geldikleri tarihten itibaren beş yıl içinde- 23 yaşına basmadan önce- Alman yurttaşlığında kalmak isteyip istemediklerine dair karar vermek zorunda olacaklar. Diğer bir deyişle, bu tür insanlar, iki uyruktan birini seçmek zorundadırlar.

Yeni yurttaşlık yasasının yürürlüğe girmesinden sonra yurttaşlığa kabul edilmek için başvuran ‘yabancıların’ sayısında büyük bir artış olduğu açıkça görülmektedir. Yeni yasanın kabulünü takiben, yurttaşlığa kabul sayısı, 1999 yılına oranla 2000 yılında yaklaşık % 30 artmıştır. Eyalet (*Länder*) yönetimlerinden sağlanan bilgiye göre, 1999’da Alman yurttaşlığına kabul edilen yabancıların sayısı 143,267 iken, 2000 yılında bu sayı 186,700’e çıkmıştır. Ardından, 2001 yılında toplam 178,100 yabancı yurttaşlığa kabul edilmiştir. Bu rakam, 2000 yılından 8,600 ya da % 4 düşüğe işaret etmektedir. Yabancıların yurttaşlığa geçişindeki genel artışa karşın, Türklerin yurttaşlığa geçiş oranı 2000 yılında 1999 yılına oranla yaklaşık % 20 düşüş göstermiştir. Bu eğilim 2000 yılına oranla yaklaşık % 9 düşüş göstererek 2001 yılında da aynı kalmıştır (Tablo 3).

Yıl	Yurttaşlığa kabul edilenlerin sayısı	Yıl	Yurttaşlığa kabul edilenlerin sayısı
1972-1979	2.219	1996	46.294
1980-1989	10.361	1997	42.240
1990	2.034	1998	59.664
1991	3.529	1999	103.900

1992	7.377	2000	82.800
1993	12.915	2001	75.600
1994	19.590	2002	64.631
1995	31.578	2003	56.244
Toplam			625.981

Tablo 3. Almanyalı-Türk Nüfusun Yurttaşlığa Kabulü

Kaynak: Almanya Federal İstatistik Bürosu, Weisbaden, 2004

Yukarıdaki tabloda, üzerinde durulması gereken iki önemli nokta vardır. Bunlardan ilki, 2000-2001 yılları arasında yurttaşlığa kabul edilen Türk kökenlilerin sayısındaki azalmadır. 2000 yılında yeni yurttaşlık yasasının yürürlüğe girmesiyle, yurttaşlığa kabul daha kolay hale gelmiştir. Yabancı ana babadan doğan ve 10 yaşını geçmemiş çocukların herhangi bir bekleme dönemi olmaksızın hemen yurttaşlığa kabul edilebileceklerine dair bir uygulama yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle, 2000'deki yurttaşlığa kabul oranı 2001 yılındakinden daha yüksektir. İkinci nokta, bundan daha karmaşıktır ve daha detaylı bir sorgulama gerektirmektedir. Ancak, bu noktaya, varsayımımızı doğrulayacak sağlam bir kanıtla sahip olmadığımız için, kısaca değinelim. Aşağıdaki tabloda görülebileceği gibi, 1999 yılında yurttaşlığa kabul oranında 1998 yılına oranla önemli bir yükseliş ve 2000 yılında bir önceki yıla oranla önemli bir düşüş vardır (Kaya, 2005).⁵ Yabancılar için yurttaşlığa geçişe ilişkin genel eğilim yukarı doğruydı: 1999'da 143.267'den 2000'de 186.000'a. Ancak, yeni yurttaşlık yasası daha liberal ve kapsayıcı olmasına rağmen, Almanyalı-Türkler, Yunanlılar ve eski-Yugoslavların tersine bir istisna oluşturuyorlardı (Tablo 4):

Yıl	Yunanistan	İtalya	Yugoslavya	Hırvatistan	Polonya	BDT	İspanya	Türkiye	Macaristan
1980	376	1 010	3 475	.	3 303	4 138	217	399	1 868
1981	281	972	3 131	.	4 206	3 583	181	534	1 895
1982	235	1 084	3 201	.	7 807	3 243	211	580	1 669
1983	350	1 134	3 117	.	7 182	2 446	261	853	1 570
1984	264	946	3 334	.	5 988	1 704	323	1 053	1 432
1985	246	797	2 815	.	5 925	1 146	191	1 310	1 200
1986	173	597	2 721	.	7 251	945	171	1 492	1 105
1987	199	551	2 364	.	9 439	1 111	135	1 184	1 203
1988	191	618	2 119	.	13 958	4 810	155	1 243	1 157
1989	179	548	2 076	.	24 882	13 557	108	1 713	1 556
1990	158	437	2 082	.	32 340	33 339	103	2.034	1 532
1991	194	679	2 832	.	27 646	55 620	107	3.529	1 178
1992	285	1 947	1 947	269	20 248	84 660	168	7.377	1 425
1993	301	1 154	1 988	2 196	15 435	105 801	224	12.915	1 663
1994	341	1 417	4 374	3 695	11 943	164 296	185	19.590	1 902
1995	428	1 281	3 623	2 695	10 174	214 927	189	31.578	1 305
1996	493	1 297	2 967	2 391	7 872	194 849	152	46.294	1 027
1997	418	1 187	2 341	1 914	5 763	179 601	172	42.240	911
1998	427	1 156	2 881	2 373	5 151	170 381	141	59.664	652
1999	375	1 185	3 608	1 648	2 865	89 372	152	103.900	537
2000	1 413	1 036	9 776	3 316	1 604	11 358	190	82.800	561
2001	1 402	1 048	12 000	3 931	1 774	12 254	183	75.600	593
2002								64.631	
2003								56.244	

⁵ Türklerin yurttaşlığa kabul oranının 1999 yılında önceki yıllara oranla artış göstermesinin temel nedeni, gerekli ikâmet süresinin yasal düzenlemeyle 15 yıldan 8 yıla indirilmiş olmasıdır.

Tablo 4. 1980 2003 yılları arasında Yabancıların Yurttaşlığa Kabulü

Kaynak: Statistisches Bundesamt 2004.

Bu düşüşün çeşitli nedenleri olabilir. Almanyalı-Türkler için, kendilerine siyasal haklar değilse bile medeni, sosyal ve kültürel haklar tanıyan *denizenship*⁶ statüsü yeterince tatmin edici olabilir. Bir başka neden, Almanyalı-Türklerin çifte yurttaşlık sınırlaması getirmeyen daha demokratik bir yurttaşlık yasası beklentisi içine girmeleri olabilir. Fakat muhtemelen beklentileri yeterince karşılanmamış ve Alman yurttaşlığına geçmekte mevcut olandan daha fazla bir fayda görmemişlerdir. Üçüncü bir muhtemel neden olarak, çoğunlukla kentsel alanlarda ikâmet eden Türkler, Berlin gibi şehir devletlerinde görece daha bürokratik bir işlem gerektiren yeni yurttaşlık yasasını dikkate almamayı tercih etmiş olabilirler. Olayın bu yönü, yurttaşlığa kabul sürecinde Almanyalı-Türkler üzerinde caydırıcı bir etki yaratmış olabilir. Dördüncü bir gerekçe, Türkiye'deki genel seçimlerde oy kullanma hakkı olmayan Almanyalı-Türklerin oy verme alışkanlıklarında zaten bir düşüş görülmesi olabilir. İkâmet ettikleri bölgelerde oy kullanma hakkı yurtdışında yaşayan Türkler için büyük öneme sahip bir meseledir.⁷

En az diğerleri kadar önemli olan son bir açıklama da, modern diasporik kimliğin temel ayaklarını oluşturan (Clifford, 1992, 1994, 1997; Hall, 1991, 1994; Gilroy, 1987, 1993, 1994, 1995; Kaya, 2001) 'aşağıdan küreselleşme' süreci (Brecher ve diğerleri. 1993) olabilir. Almanya ve Türkiye arasındaki yaygın iletişim ve ulaşım ağları ulusötesi cemaatler arasında diasporik kimliğin oluşumu ve korunması açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Modern dolaşım ağı diasporik özneleri hem anavatanına hem de dünyanın geri kalanına bağlamaktadır. Almanyalı-Türkler için aynı anda 'nehirin her iki yakasında' yaşamanın daha kolay hale gelmesinin nedeni budur. Almanyalı-Türkler, Brecher ve diğerlerinin (1993) deyimiyle gittikçe büyüyen 'aşağıdan küreselleşme' dalgasına bir örnek teşkil etmektedirler. Bu kurucu ilişki, modern diaspora ağlarının karakteristik bir özelliği haline gelmiştir. Diaspora ve anavatan arasında ekonomik, kültürel ve siyasal ağların genişlemesi bu büyüyen dalgaya işaret eder. Genel diasporik durum bağlamında, 'aşağıdan küreselleşme', ulusötesi göçmenlerin ve onların devamı niteliğindeki kuşakların, Alman ulus-devleti tarafından kendilerine dayatılan dışlayıcı koşulları aşmalarını sağlayan sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik mekânizmalara ulaşma olanaklarının gelişmesine işaret etmektedir. Başka türlü ifade edilecek olursa, diasporik kimlik diasporik öznelerin ikâmet ettikleri ülkelerde karşılaştıkları sınırlamaların ve baskıların üstesinden gelmelerine sembolik olarak olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, geleneksel ulusal yurttaşlık söylemi, günümüz diasporik özneleri için doğruluğunu ve meşruluğunu yitirmektedir. Bu nedenle, çifte yurttaşlık, çoğul yurttaşlık, ulusötesi yurttaşlık ya da diasporik yurttaşlık gibi yeni yurttaşlık biçimleri, devrini tamamlamış bu eski retoriğin yerini almalıdır.

Bu noktada sorulması gereken soru, yeni yasaların Almanya'da bu tür ilerici yurttaşlık biçimleri için alan bırakıp bırakmadığıdır. Yeni yurttaşlık yasaları, Türk göçmenlerin çocuklarının ve torunlarının en azından belirli bir dönem çifte yurttaşlığa sahip olmalarına izin vermektedir. Mevcut yasal reformlar, Almanya'da doğan 'yabancılar'ın daha önce kendilerine verilen 'denizenship' statüsünün ötesine geçebilmelerine olanak tanımaktadır. Böylece, göçmenler ve onların çocukları, siyasi ve bunun yanı sıra medeni, sosyal, kültürel ve çevresel haklardan yararlanabilmektedirler. Dolayısıyla, mevcut Alman yurttaşlık yasası, Avrupalı olmayan 'yabancılar' ve aynı zamanda Türk kökenliler için bir tür sınırlı 'tireli' yurttaşlık olanağı yaratmıştır. *Jus soli* ilkesinin kısmi uygulaması, açıkça Almanlığın etnik

⁶ *Denizen* kelime olarak belirli bir yerde ikâmet eden kişi, yore sakini, anlamına gelmektedir. Bu terim, Thomas Hammar (1990) tarafından göçmenlik bağlamında kullanılmıştır.

⁷ Almanya'daki yurttaşlık yasasıyla ilgili tartışmaların detaylı bir değerlendirmesi için bkz. Kaya (2005).

bağ ile sınırlı olmadığına işaret etmektedir. Bu aynı zamanda, Federal Cumhuriyetin etnik olarak Alman olmayan ve Avrupalı olmayan üyelerinin medeni kanallar aracılığıyla siyasal alana dahil edilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu yasal değişiklikler, kültürel olarak tanımlanan ulus projesinin, yeni gelenlerin siyasal açıdan tanınmasını zorunlu kılan, daha ziyade Habermasgil bir ‘ulus-ötesi toplum’ yönünde dönüşüme uğradığı anlamına gelmektedir (Habermas, 1999). Başka bir ifadeyle, bizi ‘Alman’, ‘Türk’, ‘Kürt’, ‘İranlı’ vs. gibi tözselleştirilmiş etnik kimliklerin hegemonyasından kısmen uzaklaştırmaktadır. Bu yasal değişiklikler, ‘Almanyalı-Türk’, ‘Almanyalı-Kürt’ ya da ‘Almanyalı-İranlı’ gibi tireli medeni kimliklerin yolunu açma potansiyeli taşımaktadır.

Ancak, bu tireli kimlikleri ve/veya tireli yurttaşlıkları Amerika’daki benzerleriyle karıştırmamak gerekir. Kuzey Amerika deneyiminde, tireli kimlikler söz konusu edildiğinde, İrlandalı-Amerikalı, İtalyan-Amerikalı örneklerinde olduğu gibi, bireyin etnik kökenine vurgu yapılmaktadır. Etnik kökenin vurgulanması Amerikalılığa değer verilmediği anlamına gelmez. Tersine, içkin bir biçimde yüceltilen unsur, tikelci etnisitelerin içine gömülü olduğu Amerikalılıktır. Dolayısıyla, etnik kökenlerin açık bir biçimde yüceltilmesi aslında içkin olarak Amerikalılığı yüceltir. Buna karşılık, Almanya deneyiminde, tireli kimliğin Alman bileşenine vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle, Almanya’da ‘Almanyalı-Türk’ gibi tireli kimliklerin verilmesinin önkoşulu, Alman yaşam biçimine entegre olmaktır. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri’nde, tireli kimliklerin verilmesi, tanımı gereği göçmen bir ulus olduğu için daha az koşulsuzdur. Alman tireli kimliklerinin hem resmi hem kamusal söylemlerde kullanımı, Almanya’nın Alman otoriteleri tarafından bir göçmen ülkesi olarak algılanması yönünde bir söylem değişikliğinin göstergesidir. Yurttaşlık yasasındaki değişiklikler ve bunun yanısıra Göç Komisyonu tarafından hazırlanan rapor da bu değişimi doğrulamaktadır.⁸ Yurttaşlık yasaları yalnızca yasal kaygılardan kaynaklanmaz, bunlar aynı zamanda kültürel oluşumlardır. Bu nedenle, bunu takip eden bölümlerde, Almanya’daki yurttaşlık yasasının doğasını belirleyen unsurları inceleyeceğiz. Bu arada, Almanyalı-Türklerle ilgili araştırmalarda görülen akademik söylem değişikliğine ya da paradigma değişikliğine de kısaca değineceğiz. Bu paradigma değişikliğinin çerçevesini çizmemizin nedeni, hem yurttaşlık yasalarındaki hem de ilgili bilimsel araştırmalardaki değişikliklerin benzerliğine işaret etmektir.

Fransa’da Göç Süreci

Almanya’ya benzer şekilde, Fransa da II. Dünya Savaşı sonrasında işgücü ihtiyacıyla karşı karşıya kaldı ve buna bağlı olarak, 1950’lerin ortalarından 1970’lerin başlangıcına kadar, aktif bir şekilde göçmen işçi alan bir ülke konumundaydı. Buna rağmen, savaş sonrasında göçle ilgili olarak yapılan tartışmaların sadece bir bölümü, işgücü ihtiyacına değiniyordu; bir başka bölümü azalan doğum oranına bağlı olarak gelişen nüfus artışı ihtiyacı etrafında yoğunlaşıyordu. İnkâmet iznini çalışma izninden bağımsız hale getirerek, hükümet iş arayanlara ve ailelerine kapıları açmış oldu. Bu uygulama göçmenleri, kendilerini geçici olarak inkâmet eden işçilerden ziyade kalıcı yerleşimciler olarak görmelerine teşvik etti (Kivisto, 2002: 172). Etnik kotalar konulmamasına rağmen, Fransız hükümetleri Afrikalı ya da Asyalı göçmenlerden çok, mümkün olduğunca Avrupalı göçmenleri teşvik etti. Cezayirli, Portekizli, Faslı, İtalyan, İspanyol, Tunuslu ve Türk işçiler sıra ve sayı bakımından birbirini izledi. İlk olarak, genellikle *pieds-noirs* olarak bilinen, Cezayir’de yaşayan Fransız uyruklular Fransa’ya sığındı, daha sonra bunları Cezayir bağımsızlık savaşında Fransızların yanında savaşan Cezayirli (harkiler) izledi. Fransız yenilgisinden sonra, Fransız müttefiklerinin çoğu Cezayir milliyetçileri tarafından idam edildi, fakat pek çoğu da anakaraya kaçmayı

⁸ Almanya’da kurulan Bağımsız Göç Komisyonuna Parlamento üyesi Rita Süßmuth başkanlık etmiştir;ve Komisyon tarafından hazırlanan rapor, 4 Temmuz 2001 tarihinde İçişleri Bakanlığına sunulmuştur.

başardı. Cezayir'in bağımsızlığının kazanmasından kısa bir süre sonra, iki devlet, Paris, Lyon ve Marseille'de Cezayirli nüfusun yoğunlaşmasına yol açan bir işgücü anlaşması imzaladı. İspanyollar, İtalyanlar, Faslılar, Tunuslular ve Türkler de, daha az sayıda olmak üzere, bunları takip etti.

Fransa Türkiye ile işgücü anlaşmasını 1966'da imzaladı. Fransa'ya giden ilk işçilerin bazıları, aslında Almanya'ya gitmek için İş ve İşçi bulma kurumuna başvuranlardı (Kastoryano, 1986: 165; Fırat, 2003: 76). O dönemde Alman işgücü piyasası Türk işgücüne doyduğundan, başvuruda bulunan Türklerin bazılarında Fransa'ya gitme fırsatı tanındı. Türkiye'den göçün bu aşaması *anonim göç* olarak adlandırılır. Türkiye'den Fransa'ya göçün ikinci aşaması, işçilerin özel sektörden gelen talepler üzerine ismen çağrıldıkları, *nominal göç* aşaması olarak adlandırılır (Strasburger, 1995). Nominal göç Almanya'ya oranla Fransa'da daha yaygındı ve bu durum zincirleme göçün artışına yol açtı. Bu tür bir göç modeli, kaçınılmaz olarak belirli etnik ve coğrafi kökenlerden gelen göçmenlerin yoğunluk kazanması sonucunu doğurdu.

Göçmenlerin geldikleri ülkeler	Nüfus	Göçmenlerin geldikleri ülkeler	Nüfus
Cezayir	1,550,000	Türkiye	341,000
Fas	1,000,000	Din değiştirenler	40,000
Tunus	350,000	Yasal/Yasadışı Sığınmacılar	350,000
Kara Afrika	250,000	Asians	100,000
Other	100,000		
Total	4,181,000		

Tablo 4. Müslüman Nüfusun Ulusal Kökenleri⁹

Fransa'da göçmen işçilerin istihdamı sürecine, muhafazakâr Valéry Giscard d'Estaing hükümeti tarafından 1974'de son verildiyse de, Türkiye'den göç, aile birleşimi ve ülkeye turist olarak gelenlerin yasadışı olarak kalmaları biçiminde devam etti. Göç bugün hâlâ Türkiye'den evlenme ve sığınma talep etme şeklinde devam etmektedir. Muhafazakâr hükümet ülkeden ayrılanlar için parasal teşviki de içeren gönüllü geri dönüş kampanyasıyla ulus içindeki yabancıların sayısını azaltmak istemiştir. Nisan 1971 ve Kasım 1981 tarihleri arasında Fransa, aileleriyle birlikte gönüllü olarak geldikleri ülkelere geri dönmeyi kabul eden işsiz göçmenlere 10.000 Frank ödedi. Bu uygulama esas olarak AB-dışı uluslara yönlendirildiyse de, gerçekte çok az sayıda Üçüncü Dünya göçmeni bu teklifi kabul etti. Ülkelerine geri dönmek için bu teklifi kabul edenler, o dönem demokratik rejimlerin yeniden kurulduğu İspanya ve Portekiz'den gelen göçmenlerdi. Alınan bütün bu tedbirlerin sonucunda, yirminci yüzyılın son çeyreğinde 'yabancı' sayısı sabit kalmıştır. (Kivisto, 2002). Almanya, Fransa'nın deneyiminden bazı dersler çıkarabilirdi. 30 Ekim 1983 ile 30 Haziran 1984 tarihleri arasında işsiz göçmenler aileleriyle birlikte, ülkelerine geri dönmeye teşvik edildiler. 300.000 göçmenin Almanya'dan ayrılması karşısında hükümet, bunun yol açtığı ağır finansal kayıp nedeniyle tekrar böyle bir uygulamaya gitmeme kararı aldı (Kaya, 2001).

Fransa'da yurttaşlığın edinilmesi ve göçmen-karşıtı milliyetçi söylemin yükselişi

Fransız İhtilalinden bu yana Fransa, tarihsel olarak yurttaşlığı etno-kültürel terimlerden ziyade siyasi terimlerle tanımlamış ve bütün yabancıları, "Özgürlük dostlarını" Fransız Devletine katılmaya çağırmıştır. 26 Ağustos 1792 tarihli karar, yazılılarıyla ya da eylemleriyle özgürlüğü ve devrimin ilkelerini savunan yabancıları Fransız yurttaşlığı veriyordu. Fransa'da Fransız ana babadan doğanlara otomatik olarak yurttaşlık veren *jus sanguinis* ilkesinin yanısıra,

⁹ İşçileri bakanlığı kaynaklarından alınmıştır, "l'Islam dans la République," Haut Conseil à l'intégration, Kasım 2000, s.26; bu rakamların yasadışı olanları kapsamadığı görülmektedir.

devrimciler *jus soli* ilkesine Fransa'ya sevgi ve sadakati garanti altına alan belirli koşullar atfettiler. *Jus soli* ilkesinin hakimiyeti devrimden bu yana değişmedi. 1851 tarihli yurttaşlık yasası üçüncü kuşak göçmenlere Fransız yurttaşlığı verirken, 1889 düzenlemeleri, ikinci-kuşak göçmenlere otomatik olarak Fransız yurttaşlığı veriyordu (Brubaker, 1992: 85-86). 1889 yasası, küçük değişikliklerle, günümüze kadar yürürlükte kalmıştır.

Fransız yurttaşlık yasası, *jus soli* ilkesini somutlaştıran iki madde içermektedir: Madde 23, üçüncü kuşak göçmenlere doğuştan yurttaş statüsü atfeder, ve Madde 44, bir yıl öncesinde Fransız yurttaşlığı dışında başka bir yurttaşlığı seçmedikleri ve belirli suçları işlemedikleri takdirde, Fransa'da doğan ve 13 yaşından beri Fransa'da ikâmet eden 18 yaşına gelmiş ikinci kuşak göçmenlere yurttaşlık hakkı tanımaktadır. Fransız yurttaşlık yasası çifte yurttaşlığa da izin vermektedir. Buna rağmen, Fransız yurttaşlık yasası son dönemlerde milliyetçiler tarafından, yabancıları “kalben Fransız” (*Français de coeur*) olduklarına emin olmadan kağıt üzerinde Fransız yapmakla eleştirilmiştir. *Jus soli* ilkesinin milliyetçi eleştirisi, batıda sözde İslami köktencilüğün tırmandığı 1990'ların başından beri daha da güç kazanmıştır.

Fransızlar kendilerini asimilasyoncu bir ulus olarak görüyorlardı fakat, Müslümanların ve farklı renklerdeki insanların artan varlığı karşısında hazırlıksızlardı. Alec Hargreaves (1995: 26-7) bu durumu aşağıdaki pasajda şöyle özetliyor:

“Geçmiş göçmen kuşaklarının ve bugün onların çocuklarının ve torunlarının zahiri görünmezliği, genellikle Fransız toplumuna başarıyla entegre olmalarının kanıtı olarak değerlendirilmektedir. Savaş sonrası dönemde Fransa'ya yerleşen göçmenlerin ve özellikle son yirmi yılda öne çıkanların bu geleneği tehdit ettiği hissedilmektedir. Üçüncü Dünyalıları entegre etmenin Avrupalıları entegre etmekten daha zor olduğu yaygın bir iddia haline gelmiştir. İz bırakmadan kaybolmaktan öte, süregelen hükümetlerin göç son bulmuştur iddiasında buldukları bir dönemde, aslında daha fazla görünür hale gelmişlerdir... Korkulan şey ise, göçün Fransız toplumu içinde kalıcı ve farklı azınlıkların oluşmasına yol açıyor olmasıdır”.

Bir yüzyıl boyunca, Fransa ikinci kuşak göçmenleri yurttaş olarak tanımlamıştır. Yakın bir tarihe kadar bu, tartışmasız bir uygulamaydı. Fakat, 1980'lerin ortalarında, *jus soli* aşırı sağın şiddetli saldırılarına uğradı. Jean-Marie Le Pen'in Ulusal Cephesi açıkça, “Fransız olmak için bunu hak etmelisiniz” (*Etre Français, cela se mérite*) ifadesini kullanıyordu. Ulusal Cephenin baskısı altındaki merkez sağ partileri de, ortak platformlarda Fransız yurttaşlığının otomatik olarak elde edilmesini reddetme önerisinde bulunarak, 1986 yasama dönemi süresince bu konuyu sahiplendiler. İkinci kuşak göçmenler artık *jus soli* ilkesine göre Fransız olamayacaklardı, Fransız uyruğu için talepte bulunmaları ve bunun devlet tarafından kabul edilmesi gerekecekti. Jacques Chirac'ın yeni hükümeti, göçmenler söz konusu olduğunda *jus soli* ilkesini sınırlandırma önerisinde bulundu. Ancak bu öneri güçlü bir tepki uyandırdı ve sonuç olarak yasama gündeminden çıkarıldı. Fransız yurttaşlığı edinmeyi daha fazla sınırlamaktan ziyade yaygınlaştırma fikrini ortaya atan bir araştırma komisyonu kuruldu. (Brubaker, 1992: 138). Komisyon raporu, 22 Temmuz 1993'ten itibaren yürürlüğe giren 93.933 Nolu Yasanın temelini oluşturdu. Bu yasanın getirdiği en önemli reform, “Fransa'da yabancı ana babadan doğan kişinin, beş yıl ikâmet etme ve hüküm giymeme koşullarını yerine getirdiği takdirde, 16-21 yaşları arasında beyanda bulunarak Fransız yurttaşlığına hak kazanabileceği”ni belirten rıza ilkesinin ön plana çıkarılmasıydı. Reşit olmadan önceki yıl süresince Fransız yurttaşlığından açıkça vazgeçenler, belirli suçlardan hüküm giyenler bu düzenlemenin dışında kalmaktadır.

Fransa'da yurttaşlığa kabul, yurttaşlığın edinilmesine göre ikincil konumdadır. Bildirimin tersine, yurttaşlığa kabul isteğe bağlı, yani resmi makamların kontrol ve onayına tabidir. Fransa'daki yurttaşlığa kabul prosedürü, beş yıl süreli ikâmet, rüş, dil becerisi, Fransız toplumu içinde asimile olma ve altı aydan fazla hapis cezası almamak, Devletin

güvenliğine karşı suç işlememiş olmak, anlamına gelen iyi ahlak ve gelenek gerektirmektedir. Diğer pek çok ülkenin aksine, Fransa yurttaş adaylarının asli yurttaşlıklarından feragat etmesini talep etmez. Yurttaşlığa kabul koşulları, Fransa’da ikâmet eden yabancıların asimilasyonu, ilgisi, sevgisi ve sadakati varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle, yönetim aile üyeleri yutdışında yaşayan yabancıların yurttaşlık taleplerini genellikle reddetmektedir (Bkz.Tablo 5).

Year	Acquisition of French citizenship			
	By naturalization		By declaration	
	Total	Spouse and children of a naturalized person	Total	By marriage
1985	26 902	11 978	19 089	12 634
1986	21 072	10 344	22 566	15 190
1987	16 205	7 848	16 052	9 788
1988	16 762	7 948	27 338	16 592
1989	19 901	10 178	26 468	15 489
1990	*	*	*	*
1991	*	*	*	*
1992	22 792	12 349	32 249	15 601
1993	23 283	13 157	32 425	15 246
1994	29 106	15 396	43 633	19 493
1995	24 718	12 041	21 017	16 659
1996	34 650	16 923	21 880	19 127
1997	35 703	18 471	23 191	20 845

Sources: Direction de la Population et des Migrations - André Lebon - 1990 and 1997

Table 5. Fransa’da Yurttaşlığa Kabul

Sosyolog Michéle Tribalat (1996) Fransa’daki Cezayirli, Faslı, İspanyalı, Portekizli, Güneydoğu Asyalı ve Türk göçmenler arasında karşılaştırmalı bir alan araştırması yapmıştır.¹⁰ Tribalat, Türklerin bir istisna olduğunu ortaya koyan oldukça çarpıcı bir sonuca ulaşmıştır. Tribalat’a göre, Fransalı-Türk göçmenler entegrasyon ya da asimilasyona karşı diğerleri içinde en fazla direnç gösteren gruptur. Fransalı-Türkler dil konusunda oldukça yetenekli olmalarına rağmen, evde Fransızca konuşmamayı tercih ederler ve kendi etnik sınırları içinde çoğunluk toplumuna paralel cemaatler kurarlar; Fransızlarla evlilik ilişkisi içine girmeyi tercih etmezler; ve eğitime daha az ilgi gösterirler. Bunlar Tribalat’ın (2002) vardığı sonuçlardan bazılarıdır. Tribalat’ın niceliksel bir araştırma sonucunda vardığı bu bütünsel yargılar, akademisyenler tarafından güçlü bir şekilde eleştirilmektedir (Fırat, 2003).

Fransız Cumhuriyetçi ideal yakın bir tarihte çeşitli cephelerin saldırısına uğramıştır. Bir yandan, Fransız kamusal yaşamındaki bazı değişiklikler, “Fransız Cumhuriyeti tek ve bölünmezdir” şeklindeki geleneksel varsayıma karşı çıkmaktadır. Diğer yandan, Yeni Kaledonya ve Fransız Polonezyası ‘Teritoryal Yasaları’ ve Korsika Meclisine verilen yasama yetkileri, Fransız Cumhuriyeti’nin hâlâ tek olduğunu, fakat artık ‘bölünmez’ olmadığını göstermektedir. Öte yandan, Müslümanların (özellikle Cezayirlilerin) karşılaştığı ve dile getirdiği kamusal alandaki aşıkır ayrımcılık, Fransız yurttaş üretmek ve dolayısıyla homojen Fransız ulusunu korumak için programlanmış ulusal eğitim aygıtının başarısızlığı yönünde güçlü sinyaller vermektedir. Tribalat (2003)’ın da ifade ettiği gibi “eğer ayrımcılıkla karşılaşacaksın, okulda başarılı olmak için çok çalışmanın ne anlamı var?”¹¹ Tribalat,

¹⁰ Bu araştırma 1992’de Institut National d’Études Démographiques tarafından Institut National des Statistiques et Études Économiques’in desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

¹¹ Bizim verilerimiz Tribalat’ın göçmenlerin ve yabancı kökenlilerin karşılaştığı ayrımcılıkla ilgili bulgularını doğrulamaktadır. Fransalı-Türkler kendilerine sorulduğunda, en çok Fransa’daki ayrımcılık sorunu dile

ayrımcılığın, cumhuriyetçi ideal ile Fransız toplumunun gerçeği arasında bir tutarlılık sorunu yarattığını belirtmektedir. Yakın bir tarihe kadar, cumhuriyetçiliğe tehdit oluşturduğu gerekçesiyle ayrımcılıktan söz etmek bir tabuydu (Tribalat, 2003: 135). Pierre Sadran'ın (2003: 53) sözleri Fransız Cumhuriyetçi ideolojisinin içinde bulunduğu meşruyet krizini açıkça ortaya koymaktadır:

“Fransızlar, ‘ayrıcalıklı’ olduklarına daha az inanır hale geldiler. Öncelikle, ülke, ulus-devletin durağanlığı, adem-i merkezîyetçilik ve Avrupa entegrasyonu dinamikleri aracılığıyla, aşağıdan ve yukarıdan sarsılmıştır. İkincisi, Fransız evrenselliği belirli bir evrensellik uyarlamasını temsil etmek için ihtiraslarını azaltmalı ve belirli bir evrensellik uyarlamasını temsil etmekle yetinmelidir... Son olarak, cumhuriyetçi ekole dayanan Fransız sosyal entegrasyon modeli eskisi gibi işlememektedir. Farklı kültürler, 1998 Dünya Kupasında mavi, beyaz, kırmızı ulusal bayraktansa Siyahlar- Beyazlar- Kuzey Afrikalı Fransızların *Black-Blanc-Beur* takımıyla kendini daha fazla evinde hissedilen bir Fransa’da, meşru hale gelmiştir.”

Fransa’daki cumhuriyetçilik mitinin çeşitli cephelerden saldırıya uğradığı konusunda hiç bir şüphe yoktur. Ülkede paradoksal bir durum mevcuttur. Bir yandan, Fransız devleti adem-i merkezîyetçilik ve Avrupa entegrasyonu aracılığıyla değişmekte, diğer yandan, ülkenin sosyal ve siyasal kültürü hâlâ bütünsel ve cumhuriyetçi bir devlet miti tarafından şekillendirilmektedir. Göç politikaları söz konusu olduğunda, göçmenler hâlâ, Fransız ulusunun geleneksel siyasal değerleri içinde asimile olmayı gerektiren evrensellik düşüncesine tabi gibi görünmektedirler. Göçmen grupların tabi olduğu asimilasyoncu entegrasyonun, göçmenler arasında kültürelizm ve kimlik siyasetiyle sonuçlanması muhtemeldir. Kimlik siyasetinin çoğunluk ve azınlıklar arasındaki etnik, kültürel ve dilsel sınırları güçlendirmesi beklenebilir.

Avrupa Yurttaşlığına Doğru?

Yurttaşlığın yeniden gözden geçirilmesi konusu gündeme geldiğinde, sıklıkla sorulan sorulardan biri: “Peki ya bizim ulusal kimliğimiz?” şeklindedir. Aslında, yurttaşlık ve ulus içiçe geçmiş iki kurumdur. Ulusal kimlik, diğer kimlikler gibi, dinamik ve reçetelendirilemez. Ulusal, bireysel, siyasal, toplumsal ya da etnik, her türlü kimlik, ‘ötekileri’ tanıma, tanımama ya da *yanlış tanıma* eylemleriyle şekillenir (Taylor, 1994: 25). İnsan zihni monolog düzeyinde değil, diyalog düzeyinde şekillenir. Birey, kimliğini, ancak başkalarının kendi tavır ve davranışlarına verdiği tepkiyi deneyimleyebildiğinde oluşturur. Bu nedenle, ‘öteki’ ile diyaloga girmeden kimlik oluşturmak imkansızdır. Bir ulusun kurgusu kültürel ve etnik töze dayandırılıyorsa, söz konusu ulusun üyelerinin kendilerinden kültür, din, dil ve etnisite yönlerinden farklı olanları tanımaları veya kabul etmeleri zorlaşır. Homojen ulus kurgusunun dışında kalanları, göçmenleri ve yabancıları tanımama, radikal ve merkezkaç kimliklerin oluşumunu ve buna bağlı olarak çatışmayı beraberinde getirebilir. Başka bir deyişle, Kymlicka ve Norman’ın belirttiği gibi, “ulusal kimlik karşısında yabancılaşan göçmen grupların siyasal arenadan da yabancılaşması muhtemeldir” (2000: s. 39). Yakın bir tarihten bu yana, etnisite, kültür ve din, göçmenler, sığınmacılar, Müslümanlar, Araplar, Türkler ve Romanlar gibi her türlü “öteki”yi damgalamakta kullanılan en somut referans noktalarını oluşturmaktadır. İslam korkusu, Euro-Türklerin karşılaştığı belli başlı meydan okumalardan biri haline gelmiştir. Hatta bu durum, kamuoyunun Türkiye’nin AB üyeliğini batıda yükselen İslami başkaldırıyla ilişkilendirdiği Fransa’da daha belirleyici hale gelmiştir.

Geleneksel yurttaşlık retoriği, egemen ulusal grubun çıkarlarının göçmenlerin aleyhine işlenmesini destekleme eğilimindedir. Bu nedenle, klasik yurttaşlık anlayışının ‘kültürel açıdan farklı’ birimlerde birarada yaşamaya dair sorunları çözmesi olası değildir. Çatışma ve

getirmektedirler (17 %). Bir görüşmecinin ifadesiyle : “85’e kadar Fransa kadar demokrat ülke yoktu. Ama şimdi ‘ırk’ meselesi başladı. Sadece Le Pen değil, komünistler de öyle bakıyor.”

yabancılaşma potansiyelinden kaçınmak için, yerine getirilmesi gereken temel bir görev vardır: yurttaşlık yasaları öngörölmüş kültürel, dinsel, dilsel ve etnik temellere dayanmamalıdır. Yurttaşlık ve önceden tanımlanmış statik ulusal kimlik arasındaki bu bağ, dünya çapında sayısız etnik çatışma ve şiddete yol açmıştır. Bütünsel kültür nosyonundan¹² kaynaklanan ulus-devlet fikri, ‘ataların’ uğruna öldüğü ortak atalar, ortak tarihsel anılar ve mitler, ulusal marş, ortak sınırlar, ulusal bir ekonomi, ortak yasal haklar ve görevler, yani esas olarak bir ‘isim’den kaynaklanmaktadır (Smith, 1986). Buna göre, ‘misafir işçiler’, sığınmacılar ya da mülteciler gibi, savaş sonrası dönemde Batıya göç eden çok sayıda yabancı, medeni, sosyal, siyasal ve kültürel haklardan mahrum bırakılmıştır. Mekânla ilişkilendirilmiş kültürel aidiyet ve ezeli sadakat kavramlarıyla bağlantılı ulusal yurttaşlık modeli, yirminci yüzyılın başından bu yana, kitlesel göç süreci boyunca hakimiyetini sürdürmüştür. Fakat, ulusötesi göçmen işçilerin yakın geçmişteki deneyimi, “ulusal kimliğin yerini, *mekânla sınırlı olmayan* bireysel haklara dayanan, daha evrensel bir üyelik modeline bırakmakta olduğu bir döneme” işaret etmektedir (Soysal, 1994: 3).

Avrupa Birliği yurttaşlığının ortaya çıkması, yurttaşlık ve milliyetin bir şekilde birbirinden ayrıldığına gösteren çarpıcı bir örnektir. Buradaki en önemli meydan okumalardan biri, yurttaşlıkla önceden tanımlanmış ulusal kimlik arasındaki temel bağın tartışma konusu haline gelmesidir. Maastricht Anlaşmasının 8e maddesi, yurttaşlık haklarının ‘dinamik’ ve ‘evrimsel’ doğasına atıfta bulunmaktadır. Maastricht Anlaşması, yeniden düzenlenen Roma Anlaşmasına yeni bir bölüm eklemiştir, Madde 8 (‘Birlik Yurttaşlığı’). Bu madde, ‘üye ülkelerden birinin uyruğunu taşıyan her kişinin Birliğin yurttaşı olduğu’ nu beyan etmektedir. Bunun yanı sıra, ‘Birliğin yurttaşlarının bu anlaşmayla verilen haklardan yararlanacağını ve bu suretle getirilen görevlerden sorumlu olacağını’ ekler. ‘Cemaat Yurttaşlığı’ terimi, eski İspanya başbakanı Felipe Gonzales’in Avrupa Konseyi Ofisine, yurttaşlığın Avrupa siyasi birliğinin üç temel ayağından birine (diğer ikisi, Avrupa Para Birliği ve ortak dış politika ve güvenlik politikasıdır) dayanabileceğini öneren mektubundan sonra tartışma konusu olmuştur.

Maastricht Anlaşmasının Avrupa yurttaşlığı kavramı, öngörölmeyen ve dolayısıyla değişime tabi olan ‘dinamik’ ve ‘evrimsel’ haklar anlayışına dayanmasına rağmen, geçmişteki sorunların bazılarını korumaktadır. Bu eleştiriler, Almanya’daki Türk göçmenler gibi AB-dışı ülkelerden gelenlerin (*extracommunitari*) siyasal katılımıyla ilgili tartışmalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Chris Shore (2000: s.66-86)’un doğru olarak gözlemlediği gibi, bu konuya ilişkin dört temel zorluk vardır. Birincisi, AB yurttaşlık kavramı sadece haklara odaklanır, bunlara karşılık gelen görevlere ilişkin belirli bir taslak çizilmemiştir. İkincisi, Anlaşma ikâmet ettiği yere bakılmaksızın her üye ülkenin yurttaşına oy kullanma hakkı veren yasal temeli sağlamaktadır. Euro-Türkler gibi, AB ülkelerindeki *extracommunitari* yerleşimcilere

¹² Anlam açısından kültür nosyonu iki farklı şekilde ele alınabilir. Bu nosyonlardan biri ‘bütünselci’ (*wholistic*) kültür nosyonu, diğeri ise ‘senkretik’ (*syncretic*) kültür nosyonudur. İlk nosyon, modernitenin getirdiği anlayışın bir ürünü olup, kültürü yerel ve ulusal sınırlar içerisine hapseder. Öte yandan, ‘senkretik’ kültür nosyonu ise küreselleşme ile gündeme gelen bir nosyon olmuştur. Bu nosyon, kültürün yerel ve coğrafi sınırlar içerisine hapsedilemeyeceğini ve bu sınırların ötesinde gerçekleşen bir alışım süreci içinde oluştuğunu öngörür. Bütünselci kültür nosyonu ‘ortak anlam ve değerlerin’ kültürlerin özünü oluşturduğunu söyler. Buna göre, herhangi bir toplum tarafından ortaklaşa kabul gören belli anlam ve değerler, birer değişmez bütün oluştururlar ve diğer toplumların oluşturduğu ortak anlam ve değer bütünlerinden ayrılırlar. Birbirinden kalın sınırlarla ayrıldığı düşünölen bu kültürel bütünler, ulusal ya da yerel kültürleri ifade ederler. Kültürleri birbirleriyle karışmayan bütünler olarak kabul eden bu anlayışa göre, kültürel alışım sorunu bir süreçtir ve bozulmaya yolaçar. Etnik azınlık kültürlerini değerlendiren, akademik çalışmalarda sıkça rastladığımız ‘kimlik krizi’, ‘iki kültür arasında kalmış’, ‘kayıp kimlikler’ ve ‘dejenere olmuş’ gibi tanımlamalar böylesine bir kültür nosyonunun ürünüdürler. Kültürel alışımı reddeden ve ‘otantik’ olanı savunan bu yaklaşım, ayrıca kültürün etnik ve ulusal çerçevede oluştuğunu iddia eder. Bir başka deyişle bu nosyon, kültürü etnisiteye indirger. Öte yandan, senkretik kültür nosyonu ise, kültürel kimliğin dinamik bir süreç içinde sürekli değişim sonucunda oluştuğu fikrini savunur (Kaya, 2000).

bu haklar verilmemiştir. Üçüncüsü, ‘Topluluk Uyuşu’ fikri temelden sorunludur: yani, kişi ancak üye devletlerden birinin yurttaşlığı sayesinde birlik yurttaşı olabilmektedir. Dolayısıyla, AB yurttaşlığı statüsü ulus-devlet çerçevesine tabidir. Bu da yine özellikle Euro-Türkler bağlamında önemli bir meseledir. Son olarak, Birlik yurttaşlığının ‘Avrupa Kalesi’ şeklinde ifade edilen AB-dışı yurttaşlara karşı ayrımcılığı arttırma olasılığı taşıdığına dair eleştiriler dile getirilmektedir.

Maastricht Anlaşmasını hazırlayanların AB yurttaşlığının, siyasal ve sosyal hakları da kapsayacak şekilde medeni ve ekonomik hakların ötesine geçebilen bir yapıya sahip olması niyetiyle hareket ettikleri unutulmamalıdır. Bu yaklaşım, Maastricht Anlaşmasının, yurttaşlık haklarının ‘dinamik’ ve ‘evrimsel’ doğasını vurgulayan 8e maddesinde açıkça sergilenmektedir. Madde 8e, bir şekilde, Anlaşmanın Avrupa Birliği içinde yaşayan AB-dışı yurttaşlara daha kapsayıcı ilkeler getirebileceği konusunda iyimser olmak için belirli bir temel sağlamaktadır. Avrupa yurttaşlığının kurumsallaşması ve Kızıl-Yeşil koalisyon hükümeti döneminde çıkarılan yeni yurttaşlık yasasıyla birlikte, Almanya’nın yakın dönemde atmış olduğu adımlar, yurttaşlık ve öngörülen ulusal kimlik arasındaki yerleşik bağın koptuğunu doğrulamaktadır.

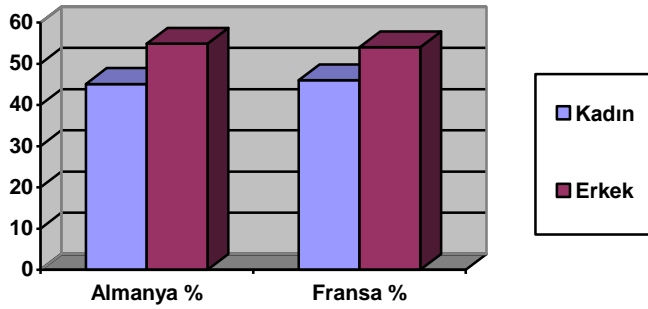
Yurttaşlık tarihsel olarak daima katılımıla bağlantılı olmuştur. Fakat, gelişmiş liberal demokrasilerde, geleneksel siyasal katılımın düştüğü gözlenmektedir (Hoffman, 2004). Bu düşünüş, göçmen kökenli gruplarda daha sert gibi görünmektedir. Katılım konusu, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa Birliği bağlamında ulus-ötesi düzeyde yönetsel mekânizmalara dahil olma koşullarının geliştirilmesiyle bağlantılıdır. Resmi yurttaşlık, göçmenlerin ve çocuklarının, ikâmet ettikleri ülkenin kamusal hayatına katılmalarını sağlamayabilir. Kişi resmi yurttaşlığa sahip olsa bile hâlâ ‘göçmen’ olarak gösterilebilir. Dolayısıyla Fransa, Almanya’ya oranla kökleri daha derinde olan bir yurttaşlığa kabul geleneğine sahiptir. Ancak, Fransa’da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin yurttaşlığa kabul düzeyi ile bunların Fransız kamusal yaşamına siyasal, kültürel ve ekonomik katılımı arasında büyük fark vardır. Bu araştırma, Fransa’da, eşitlikçi cumhuriyetçi mite ters düşen bir biçimde, Fransalı-Türklerin siyasal katılımına ilişkin ciddi sınırlamalar olduğunu açığa çıkarmaktadır. Diğer yandan, Almanya, Almanyalı-Türklerin kamusal hayata siyasal ve kültürel katılımları konusunda daha başarılı bir örnek teşkil etmektedir. Bunu takip eden bölümler, Almanyalı-Türklerle Fransalı-Türkler arasındaki siyasal katılım düzeyi farkının, kısmen bu iki ülkede yakın tarihte, göçmenlere uygulanan iki farklı ideolojiden kaynaklandığını ortaya koyacaktır: Fransız *asimilasyonculuğu* ve Alman *cemaatçiliği* (Grillo, 1998: 181). Hem niteliksel hem de niceliksel veriler, cemaatçiliğin Almanyalı-Türklerin daha fazla kamusal alanda varlık göstermelerine katkıda bulunduğunu gözler önüne sermektedir.

Bölüm 2

Örneklemin Profili

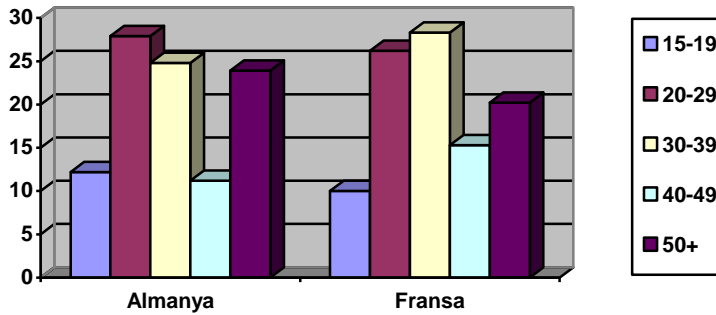
Almanya’da 2.5 milyondan Fransa’da ise 300.000’den fazla Türkiye kökenli insan yaşamaktadır. AB ülkelerinde ikâmet eden Euro-Türklerin toplam nüfusu yaklaşık 4 milyonu bulmaktadır. Örneklem araştırmacılar tarafından, yaş, cinsiyet, meslek ve bölge değişkenleri açısından temsil edici bir resim yansıtmak üzere oluşturulmuştur. Almanya genelinde 1065 ve Fransa genelinde ise 600 kişi ile yüzyüze yapılan yapılandırılmış mülakatların hacmi gözönünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın bugüne değin yapılan en geniş kapsamlı niceliksel çalışmalardan biri olduğu görülecektir.

Cinsiyete göre genel dağılım

Yapılandırılmış anket görüşmelerinin toplumsal cinsiyete göre dağılımında, her iki ülkede yaşayan Türkiye kökenli insanların kadın erkek dağılım oranları dikkate alınmıştır. Buradaki amaç, yapılan çalışmanın toplumsal cinsiyet açısından temsili olmasını sağlamaktır.

Yaş dağılımı

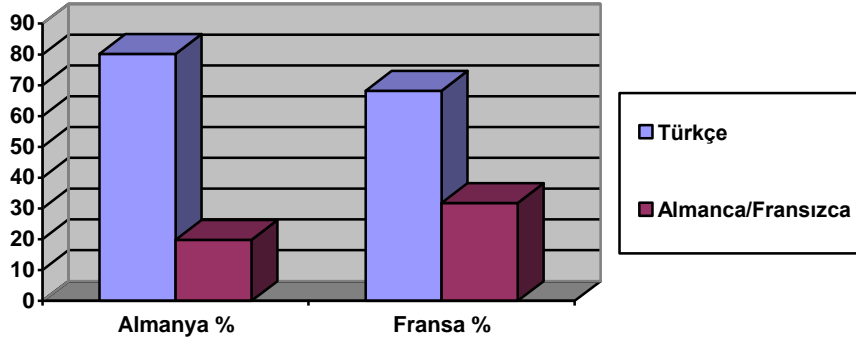
Yapılandırılmış görüşmelerin yaş dağılımı da, Euro-Türkler arasındaki yaş dağılım oranlarını olduğu gibi yansıtmaktadır.

Örneklem Dağılımı

Almanya	Anket sayısı	Anket Sayısı	Fransa
Niedersachsen-Bremen	82	222	Ille De France
Nordrhein - westfalen	381	41	Centre
Hessen	121	150	Rhone Alpes
Baden - württemberg	233	32	Franche Comté
Bayern	184	109	Alsace
Berlin	64	46	Lorraine
Total	1065	600	Total

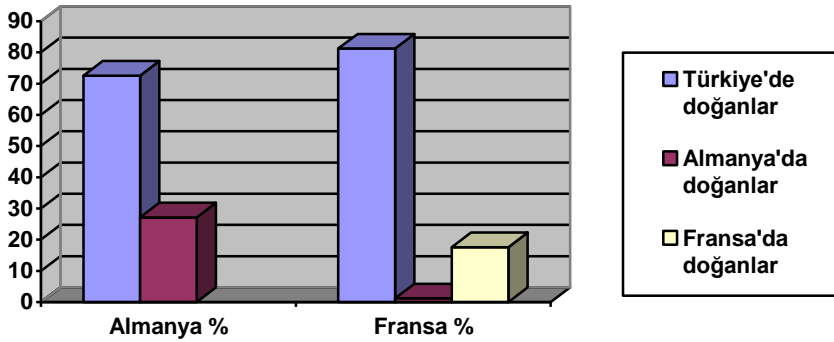
Örneklem dağılımı, Euro-Türklerin bölgeden bölgeye değişen nüfus yoğunluğu açısından temsil edici bir resmi yansıtmaktadır. Almanya'da, görüşmelerin büyük bir kısmı Kuzey Ren Westfalya (% 35) bölgesinde; ve Fransa'da ise Ile de France (% 37) bölgesinde gerçekleştirilmiştir.

Yapılandırılmış Görüşmelerin Dili

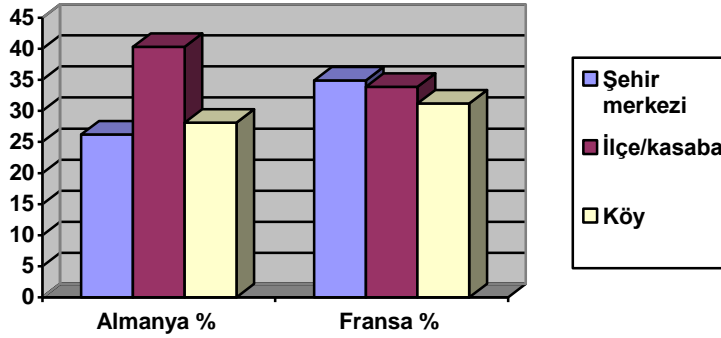
Görüşmeciler için, görüşülenin isteğine uygun olarak, üç dilden herhangi birinde (Türkçe, Almanca ve Fransızca) görüşme yapmak mümkün olmuştur. Yaşanılan ülkenin dilini kullanmayı tercih edenlerin sayısı açısından, iki ülke arasında önemli bir fark görülmektedir (Almanya'da % 20, ve Fransa'da % 32). Bu bize Euro-Türklerin yazılı Türkçeye ilişkin becerileri konusunda bir fikir vermektedir. Niteliksel ve niceliksel verileri biraraya getirdiğimizde, Fransalı-Türklerin, daha kısa bir göçmenlik süreci yaşamış olmalarına rağmen, Almanya-Türklerinden daha az Türkçe becerisine sahip olduklarını ileri sürmek mümkündür. Burada üzerinde durulması gereken bir başka önemli nokta ise, gençlerin Fransızca konusunda çok yetenekli olmasına rağmen, Fransalı-Türkler aile içinde iletişim aracı olarak Türkçe dilini tercih etmektedirler. Buna karşın, Türkçe konuşma eylemi, Almanyalı-Türk ailelerde bu kadar direngen bir nitelik taşımamaktadır. Buradaki fark, Fransalı-Türklerin, Fransızca dilinin kullanımına ilişkin kamusal alan ve özel alan arasında katı bir sınır çizen Fransız asimilasyon idealine karşı geliştirdikleri bir tür dirençtir (Tribalat, 2002). Daha kültürel bir geleneğe sahip olan Almanya'da ise, daha sonra da aktarılacağı üzere, anadil Türkiyelilerin bir varolma göstergesi olarak kullanılmamaktadır.

Nerede doğdunuz?

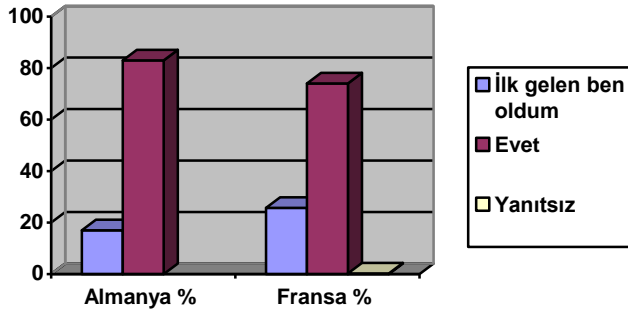
Almanyalı-Türklerin % 25'e yakın bir kısmı Almanya'da doğarken, Fransalı-Türklerin % 18'i Fransa'da doğmuştur.

Doğum yeriniz Türkiye’de neresi?

Fransalı-Türklerin büyük bir bölümü (% 35) kent kökenliken, Almanyalı-Türklerde bu oran daha azdır (% 26). Türkiye’de doğan Almanyalı-Türklerin büyük çoğunluğu (% 68) kır kökenlidir. Veriler, Almanyalı-Türklerin çoğunlukla proleteryaaya dönüşen köylülerden oluştuğuna işaret etmektedir¹³

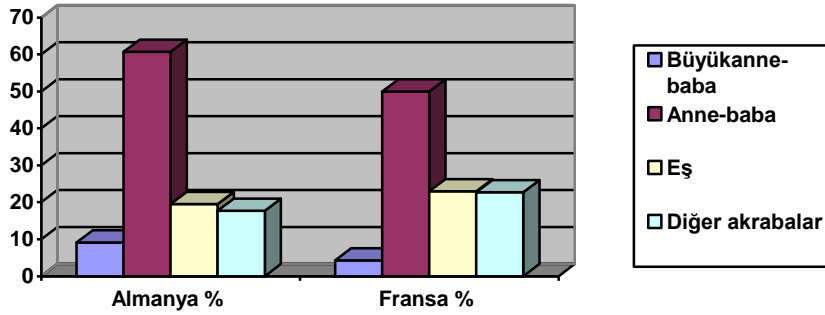
Sizden önce ailenizden buraya göç eden olmuşmuydu?

Bu tablo, zincirleme göçün Almanyalı-Türkler arasında başlıca göç modeli olduğunu, ancak Fransalı-Türklerde bu modele daha az rastlandığını göstermektedir. Bu noktada, Almanyalı-Türkler ile Fransalı-Türkler arasında göç modelleri açısından göze görünür farklar olduğunu belirtmek gerekir. Fransalı-Türkler, sıklıkla Almanya’ya gidemedikleri için Fransa’ya gelmek zorunda olduklarından söz etmektedirler. Fransa’ya Türk göçü başladığında, Almanya zaten Türk işçi alımı konusunda uzun bir mesafe katetmişti. Hatta bazı Fransalı-Türkler Fransa’da birkaç yıl geçirdikten sonra Almanya’ya gitmeyi planladıklarını belirtmişlerdir. Almanya’ya göç, daima Alman devleti tarafından düzenlenirken, Fransız devleti bu işi yabancı işgücü istihdam etmek isteyen bireysel şirketlere bırakmıştır. Bu suretle, şirketler ilk göçmenleri, kendi ülkelerindeki diğer tanıdıklarına ve akrabalarına Fransa’ya gelme tavsiyesinde bulunmaya teşvik etmişlerdir. Dolayısıyla, Türkiye’nin aynı yöresinden gelen göçmenler, Fransa’nın belirli yerlerinde yoğunlaşma eğilimi gösterdiler (Fırat, 2003: 76; Heckmann and Unbehaun, 1999: 82). Bu tür bir arkaplan, Fransalı-Türklerin geleneksel dayanışma ağlarını Almanyalı-Türklerle oranla daha uzun süre koruyabilmelerine olanak tanımaktadır.

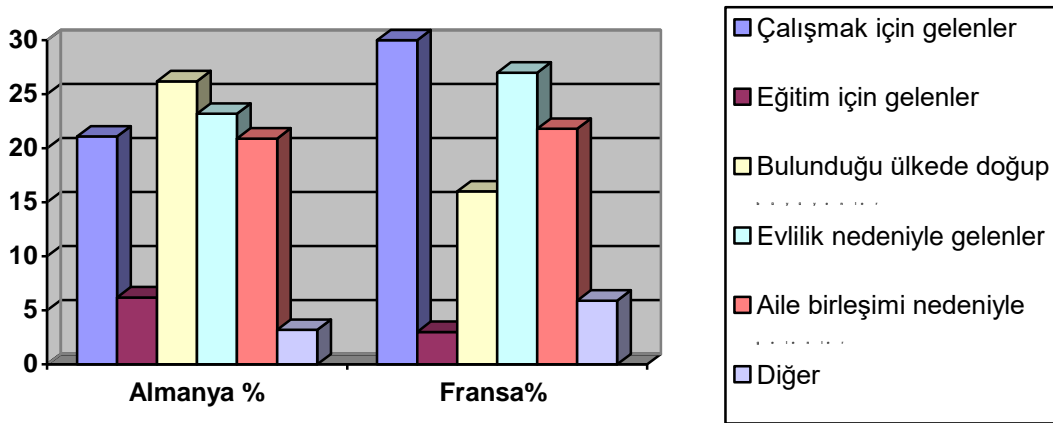
¹³ Oscar Handlin’in (1973) “köklerinden koparılmaya” ile ilgili klasik değerlendirmesi, Amerika bağlamında proleteryaaya dönüşen köylüler işaret eder.

Ailenizden ilk göç eden kimdi?

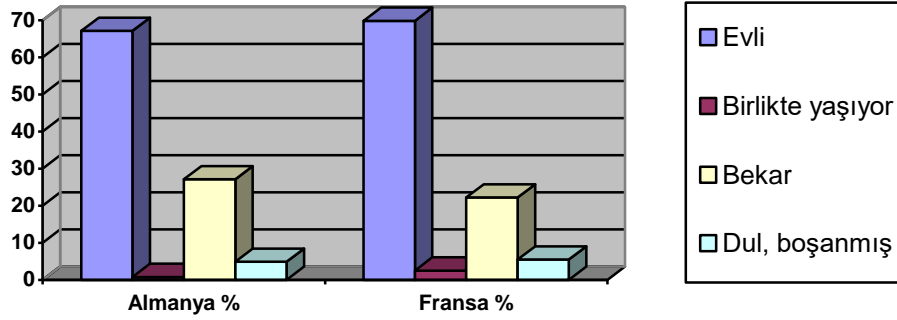
Görüşülen kişilerden önce gelen akrabalar arasında, anne-baba en yüksek oranı oluşturmaktadır. Almanyalı-Türkler arasındaki büyükanne-büyükbaba sayısı, Fransalı-Türkler arasındaki sayıdan daha fazladır. Bu durum, Almanya’da yükselen üçüncü/dördüncü kuşağın göstergesidir. Buna rağmen, Fransada’da benzer işaretler görülmektedir.

Almanya/Fransa’ya geliş nedeniniz neydi?

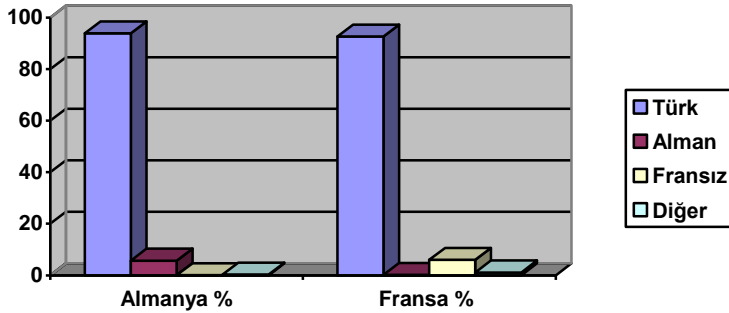
Almanyalı-Türklerin büyük çoğunluğu, aile birleşimi nedeniyle Almanya’ya geldiklerini aktarmaktadır (evlilik ya da aile birleşimi % 44). Almanya’ya çalışmak için gelenlerin sayısı % 21’e karşılık gelmektedir. Almanya’da doğanlar Almanyalı-Türklerin % 25’ini oluşturmaktadır. Diğer yandan, Fransalı-Türklerin % 30’u Fransa’ya çalışmak için gelirken, yaklaşık % 49’u Fransa’ya gelişlerinin temel nedenin evlilik (% 27) ya da aile birleşimi (% 22) olduğunu aktarmaktadır. Bu rakamlar uluslararası göçün ne denli farklı dinamikler taşıdığını ve bu anlamda ölenemeyecek bir süreklilik arzettiğini göstermektedir. Yeniden altını çizmek gerekirse, Almanya-Türklerinin sadece % 21’i, Fransa-Türklerinin ise sadece % 30’u çalışmak amacıyla göç eylemini gerçekleştirmişlerdir.

Medeni durumunuz?

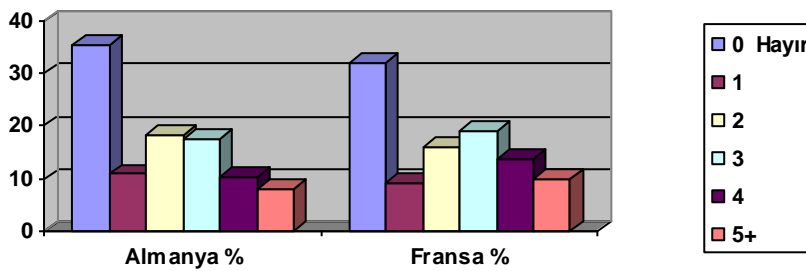
Görüşülen kişiler arasında, evli olanların sayısı her iki ülkede birbirine yakındır (Almanya % 65, Fransa % 70). Almanyalı-Türk nüfusu görece daha genç olduğu için, Almanya'daki 'bekârların' sayısı Fransa'dakinden daha yüksektir. Birlikte yaşamaya her iki ülkede de az rastlanılsa da, Almanyalı-Türlere kıyasla Fransalı-Türkler arasında bu oran biraz daha fazladır.

Eşiniz Türk mü?

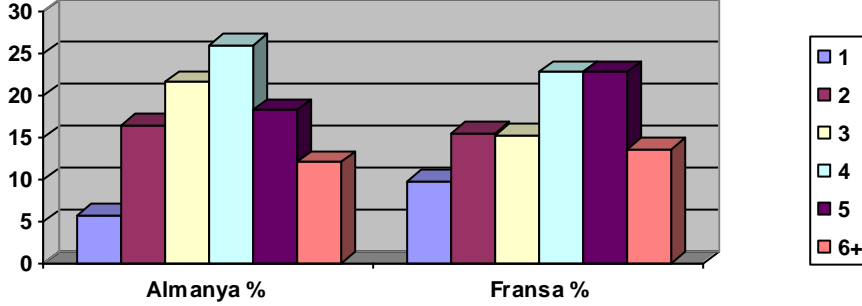
Bugün, çocuklarını Fransız/Alman erkek ya da kadınlarla evlendirenlere pek az rastlanmaktadır. Görüşülen kişilerin çoğu, Türk kökenli kişilerle evlidir. Euro-Türklerin yaklaşık % 6'sı Fransız ya da Alman kökenli kişilerle evlidir. Kültürlerarası evlilik, kaynaşmanın göstergelerinden biri olarak bilinir ve bu eğilim Euro-Türkler arasında yakın bir tarihten bu yana yükselişe geçmiştir. Fakat, Fransa bağlamında bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Fransa'daki Cezayirli erkekler arasında, sevgilisi ya da eşiyile birlikte yaşayan erkeklerin yarısı, hayatını Fransız kadınlarla paylaşmaktadır; Portekiz kökenli genç insanlar arasında bu oran % 59'dur. Beklenildiği gibi, yerli Fransız erkeklerle genç Cezayirli kadınların birlikteliği daha zor ve az rastlanır bir durumdur (% 47 Portekizli kadına karşın % 24 Cezayirli kadın) (Tribalat, 2002).

Çocuğunuz var mı?

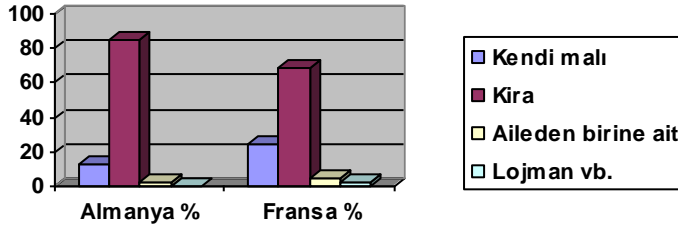
Almanyalı-Türkler, Fransalı-Türklerden daha fazla çocuğa sahiptirler. En fazla üç çocuğu olan Almanyalı-Türklerin oranı % 47 iken, bu sayı Fransa'da % 44'e düşmektedir.

Hanenizde kaç kişi yaşıyor?

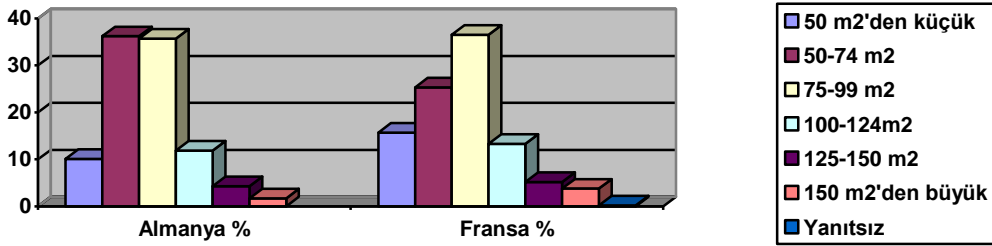

Genel olarak, her iki ülkede de haneler 4 kişiden oluşmaktadır. Fransa'daki bekâr insanların sayısının (% 9,8) Almanya'dakilerin neredeyse iki katı (% 5,6) olması da dikkat çekicidir.

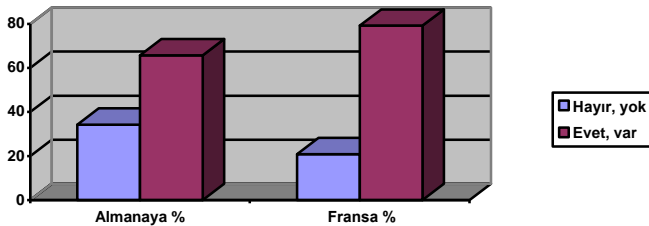
Oturduğunuz ev kendinize mi ait yoksa kira mı?

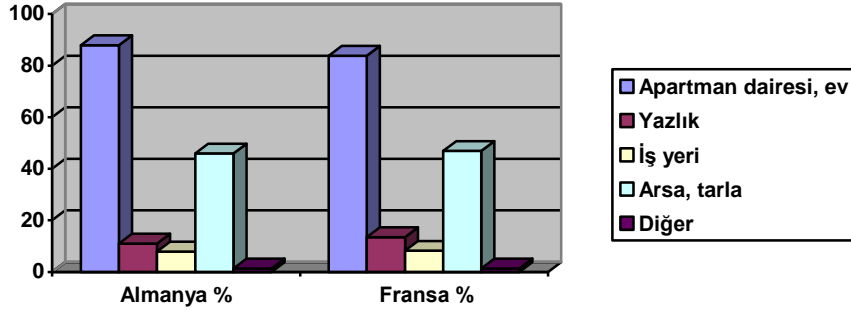
Eviniz kaç m²?

Türkiye'de size ya da ailenize ait gayrimenkul var mı?

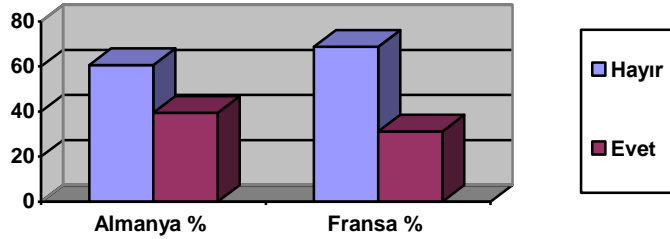

Eğer varsa, Türkiye'de ne tür gayrimenkulleriniz var?

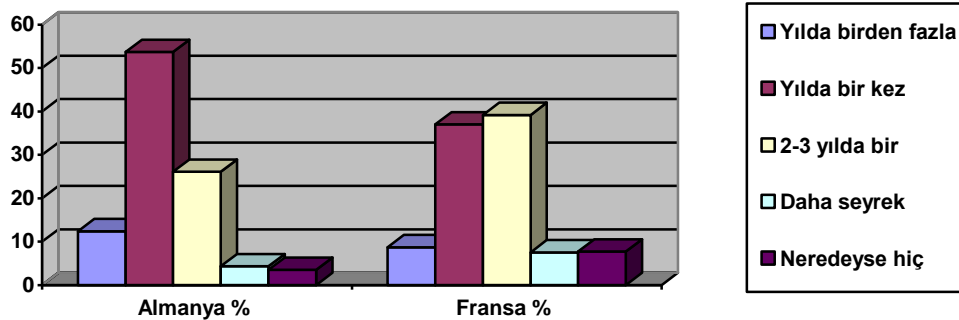
Euro-Türkler emlak piyasasına entegre olamamışlardır: % 83'ü kiralık dairelerde yaşamaktadır ve yalnızca % 13,6'sı ev sahibidir. Almanyalı-Türklerin % 72'si büyüklüğü 50 m² ile 100 m² arasında değişen evlerde yaşarken, bu oran Fransalı-Türkler arasında % 62'dir. Buna rağmen, bu insanların % 67'si Türkiye'de mülk sahibidir (% 87 apartman, % 11 yazlık ev, % 46 arsa). Bunun çeşitli açıklamaları olabilir. Almanların, Hollandalıların ve İngilizlerin da giderek artan oranda yaptığı gibi, bu tür gayri menkul yatırımlarını Türkiye'de yapmak daha anlamlı olabilir. Bianca Kaiser'in (2001) son çalışmasında belirttiği gibi, Türkiye'de Almanlara ait 20 binden fazla kayıtlı gayrimenkul vardır. Dolayısıyla, Euro-Türklerin Türkiye'de yaptığı yatırımların sadece onların anavatan eğilimlerinden kaynaklanması gerekmez; diğer Batı Avrupa toplumlarında da gördüğümüz gibi, bu güneşi, kumsalları, organik tarımı ve görece daha ucuz gayri menkulleri olan bir ülkede yapılan rasyonel yatırım olarak da değerlendirilebilir.

Otomobiliniz var mı?

Fransalı-Türkler arasında otomobil sahibi olanların oranı (% 69), Almanyalı-Türklerden daha fazladır (% 61). Fransalı-Türkler, Almanyalı-Türklerle oranla daha varlıklı görünmektedirler.

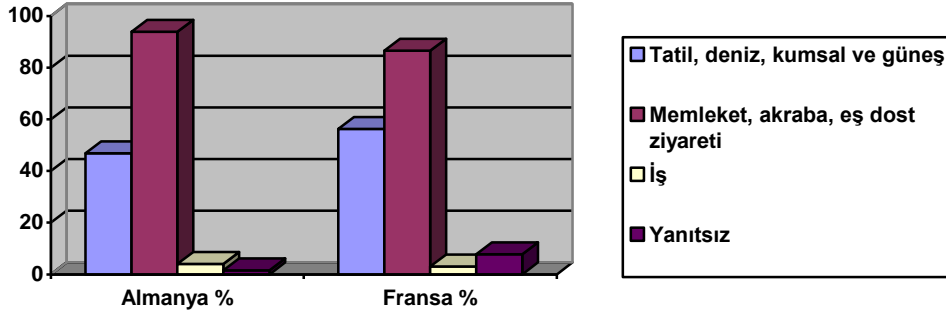
Türkiye'ye ne sıklıkta gidiyorsunuz?

Türkiye'yi yılda en az bir kez ziyaret edenlerin oranının (% 66) yüksekliği, Almanyalı-

Türklerin Türkiye'ye bağlılıklarını ortaya koyan daha önceki bulguları doğrulamaktadır. Bu oran Fransalı-Türkler arasında daha düşüktür (% 46). Bu fark, Almanya ile Türkiye arasındaki ulaşım olanaklarının Fransa-Türkiye arasındaki olanaklara oranla daha iyi durumda olmasından da kaynaklanabilir. Hiç şüphe yok ki, Almanya'daki yoğun Türkiyeli nüfusu kendi göç endüstrisini de yaratmıştır. Bunun en yoğun olarak görüldüğü alan ulaştırma sektörüdür. Berlin, Münih, Düseldorf gibi kentlerden Türkiye'nin pek çok kentine tarifeli ve charter uçak seferleri yoğunluklu olarak düzenlenmektedir.

Türkiye'ye ne amaçla gidiyorsunuz?

Euro-Türklerin neredeyse tamamı, akrabalarını ve memleketlerini ziyaret etmek için Türkiye'ye gitmektedir (Almanyalı-Türkler % 94; Fransalı-Türkler % 87). Bunun yanı sıra, Almanyalı-Türklerin yaklaşık % 47'si ve Fransalı-Türklerin % 56'sı tatil yörelerini ziyaret etmektedir. Bu durum, Türkiye ve Almanya/Fransa arasındaki/ötesindeki ulus-aşırı alanın dinamiklerinin ve haciminin oldukça önemli bir göstergesidir. Fakat, Türkiye ile Almanya arasındaki/ötesindeki ulus-ötesi alan, Türkiye ile Fransa arasındakinden daha geniştir.¹⁴ Euro-Türkler, genellikle akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerini koruyarak, fakat aynı zamanda daha geniş anavatan toplumuyla aralarındaki siyasal, ekonomik ve kültürel bağlarını koruyarak anavatanına etkin katılımlarını sürdürmektedirler. Euro-Türkler için ulus-aşırılık, anavatanı sık sık ziyaret edebilmeyi mümkün kılan coğrafi yakınlık tarafından desteklenmektedir. Bunlar aynı zamanda, ulus-aşırı kimlikler oluşturmak üzere, iletişim ve ulaşım teknolojilerinden faydalanan küresel köylüler haline gelmişlerdir.

¹⁴ Türkiye ile Almanya arasındaki ulaşım, ticaret, iletişim, siyaset ve akademik çalışmaların hacmi, iki ülke arasındaki ulus-aşırı alanın oldukça gelişmiş olduğunu ve Türkiye ile Fransa arasındaki bu tür ilişkilerden daha verimli olduğunu göstermektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Faist (2003).

Bölüm 3

Euro-Türkler ve Sosyal Sınıflar

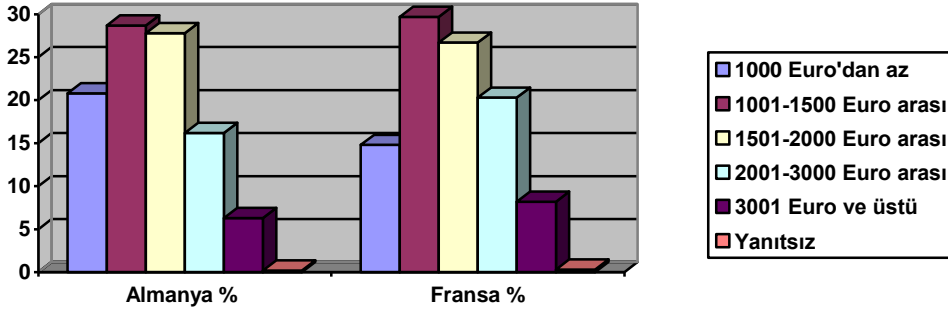
Hem niteliksel hem niceliksel veriler, Euro-Türklerin artık, sadece az beceri gerektiren işlerde kol gücüyle çalışan, kendilerini kamusal alanda temsil edecek bir aracından yoksun işçiler olmadıklarını göstermektedir. Tersine, onları şu veya bu şekilde kamusal alanda temsil eden, siyasetçileri, sanatçıları, esnafları, işadamları, şairleri, romancıları, bürokratları, gazetecileri, şarkıcıları ve öğretmenleri vardır. Pek çok Euro-Türk artık kamusal alanda temsil edilmek için Alman/Fransız akıl hocalarının vesayetine ihtiyaç duymamaktadır; daha ziyade kendi organik entellektüelleri tarafından temsil edilmektedirler. Bu şüphesiz, Türklerin yukarı doğru bir toplumsal hareketlilik içinde oldukları ve artık kendi içlerinde geniş bir orta sınıfa sahip oldukları gerçeğiyle ilişkilidir. Fakat buna paralel, herhangi bir formal işle meşgul olamayan, sayıları gittikçe yükselmekte olan ve sürekli yoksullaşmakta olan bir kitlenin varlığından da söz etmek gerekir. Bunların bir kısmı, devletten işsizlik yardımı alarak sosyal güvenlik sisteminden faydalanma hakkına sahiptir, fakat sayıları gittikçe artan bir kısmı, devletten yardım alamadıkları gibi, kronik işsizlikleri nedeniyle sosyal güvenlik sistemine katkıda bulunacak konumda da değildirler. İşsizlik şüphesiz ki, küresel durgunluğun bir sonucudur. Kreuzberg (Berlin), Keupstrasse (Köln), Villier le Bel (Paris)¹⁵, gibi yerlerde kolaylıkla rastlayabileceğiniz bu işsiz Euro-Türkler, genellikle Türkiye'nin AB adaylığına karşıdır. Bu yalıtılmış etnik adacıklarda yaşayan Euro-Türkler, gerçek anlamda dezavantajlı konumdadırlar. Dünya onlar için sadece yalıtılmış değil, bazı durumlarda 'hiperyalıtılmışlık' (Massey and Denton, 1993) kavramıyla açıklanabilecek bir yapısal dışlanmışlık ve yalnızlık durumuyla karşı karşıyadırlar. Şehrin kenar mahallelerindeki Türkler, yalıtılmış okullara devam etmekte, kendi camilerinde ibadet etmekte, kendi yalıtılmış dükkanlarından alışveriş etmekte ve kendi niş ekonomileri oluşturmaktadırlar. Türk orta sınıfın şehrin kenar mahallelerinden yeni semtlere doğru akışı, geride sadece, geniş kent ekonomisinden gittikçe uzaklaşan, ve saldırgan bir dünyada getto sakinlerinin ayakta kalmasına yardımcı olan kurumsal destekten mahrum kalmış yoksulların en yoksulunu bırakmıştır. Bu insanlar, endüstriyel üretimin hızla azaldığı bir dönemde, değişen ekonomiye ayak uyduramayıp sürekli bir yalnızlık ve yalıtılmışlık içine düşmektedirler (Kivisto, 2002). Bu 'aşırı yalıtılmış' insanların dünyaya bakışını en iyi tanımlayan kavram *nihilizmdir* (hiççilik).

İşsiz Euro-Türkler (Almanya'da % 22 ve Fransa'da 11) kendilerine daha iyi toplumsal koşullar sağlayamayan hem Türkiye hem Almanya/Fransa devletine karşı güvensizliklerini ifade etme eğilimindedirler. Anavatan ve yaşanılan ülke aralarındaki dayanışma bağının zarar görmesiyle birlikte, söz konusu yoksul kitleler, cemaat dernekleri, dini örgütler (*Milli Görüş*, *Alevi Cemevleri*), hemşeri örgütleri, kültürel etkinlikler ve camiler gibi geleneksel oluşumlara yönelmişlerdir. Almanya'daki etnik/kültürel/dini derneklerin geçmişi 1960'lara kadar uzansa da, ancak 1980'lerde Mitterand hükümetinin yasalaştırdığı bazı önlemlere daha çoğulcu bir yöne doğru ilemeleri mümkün olmuştur. Bu düzenlemelerden biri, kulüplerin ve toplulukların idaresini konu alan 1901 Yasasının esnekleştirilmesidir ki, bu etnisite ve kültür özelinde pek çok derneğin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Daha sonra, Fransa'da pek çok cami inşa edilmiştir (Grillo, 1998: 185). Fakat, dini örgütlerin karşılaştığı krizler ve yolsuzluklar, etnik ve dini temelli derneklerin talepleri karşılamadaki başarısızlığı, bu tür oluşumların azalmasına neden olmuştur. Günümüzde bu sürecin getirdiği sonuç, insanların kendilerinden başka hiçbirşeye güven duymamalarıdır. Bu, siyasetin değerini küçümseyen nihilist eğilimlerin yükselişe geçmesiyle sonuçlanan bir tür proleterleşme sürecidir.

¹⁵ Niteliksel araştırmamız sırasında gözlemlediğimiz bu yörelerin ortak paydası, hepsinin etnik açıdan Türk anklavları olmasıdır. Bu yöreler bu tür etnik anklavlardan sadece birkaçıdır.

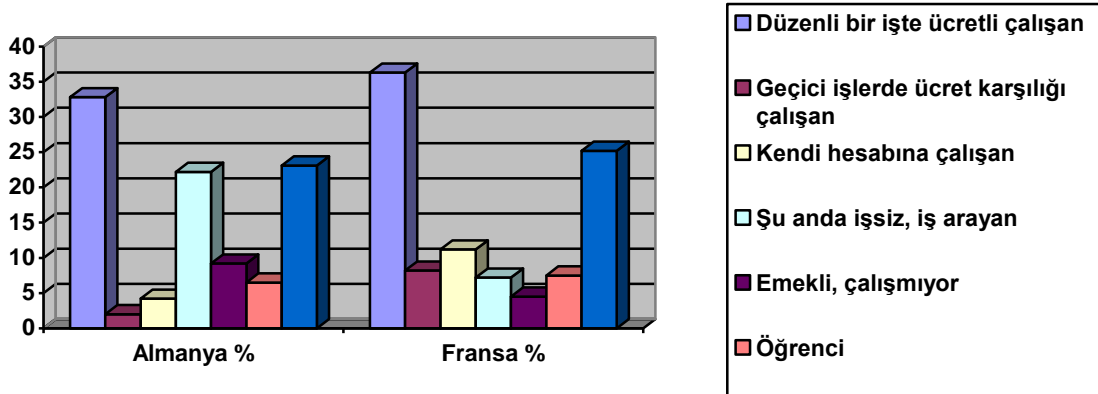
Düşük sosyal statülü Euro-Türklerin (özellikle Almanyalı-Türklerin) yaşamları endüstrisizleşme (*deindustrialization*) ve yeni göçmenlerin (*Aussiedlers* and *Übersiedler*)¹⁶ gelişi nedeniyle 1990'ların başından beri daha zor ve karmaşık bir hale gelmiştir. İmalat faaliyetlerindeki azalma, geçmişte uzmanlık sahibi olmayan işçiler için ulaşılabilir olan yukarı doğru hareketliliğe engel olmaktadır.

Hanenize giren toplam aylık gelir nedir?

Yukarıdaki tablo genel olarak söylemek gerekirse, Fransalı-Türklerin durumunun Almanyalı-Türklerden daha iyi olduğunu göstermektedir. Almanyalı-Türklerin % 21'inin aylık geliri 1000 Euro'dan az iken bu oran Fransalı-Türklerde yaklaşık % 15'tir.

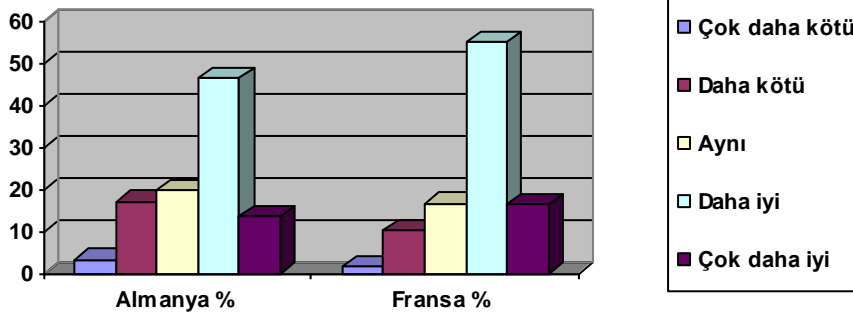
Şu andaki çalışma durumunuz nedir?

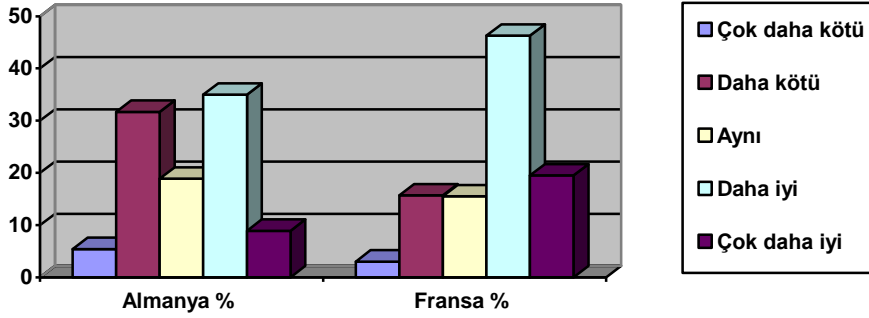
Görüşülen kişilerin çoğu düzenli olarak ücret alan işçilerdir. Bu oran Almanya'ya (% 32) kıyasla Fransa'da (% 36) daha yüksektir. İkinci en geniş grubu ev kadınları oluşturmaktadır (% 25 Fransalı-Türk; % 23 Almanyalı-Türk). Almanyalı-Türkler arasında işsizlik oranı yaklaşık % 22 ve Fransalı-Türkler arasında yaklaşık % 7'dir. Almanyalı-Türkler arasındaki yüksek işsizlik oranı, Almanya'da Fransa'dan daha büyük bir işsizlik olduğu anlamına gelmeyebilir. Bu durum, Almanya'nın işsizlere daha iyi işsizlik yardımı sağlayan bir refah devleti sistemine sahip olmasından da kaynaklanabilir. Niteliksel araştırmalarımız da, Almanyalı-Türklerin, hatta bazen sömürü düzeyinde, mevcut refah sisteminden faydalanma eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Fransalı-Türkler arasında kendi işinde çalışan ve geçici olarak çalışanların oranı (sırasıyla % 11 ve % 8) Almanyalı-Türklerdekinden daha fazladır (% 4 ve % 2).

¹⁶ *Übersiedler* kavramı Soğuk Savaş sırasında Federal Almanya Cumhuriyeti'ne göç eden etnik Almanlar ve *Aussiedler* kavramı ise Soğuk Savaş sonrasında Doğu Avrupa'dan ülkesine geri dönen etnik Almanlar için kullanılmıştır.

Bugünkü ekonomik ve sosyal durumunuzu anne ve babanıza kıyasla nasıl değerlendiriyorsunuz?

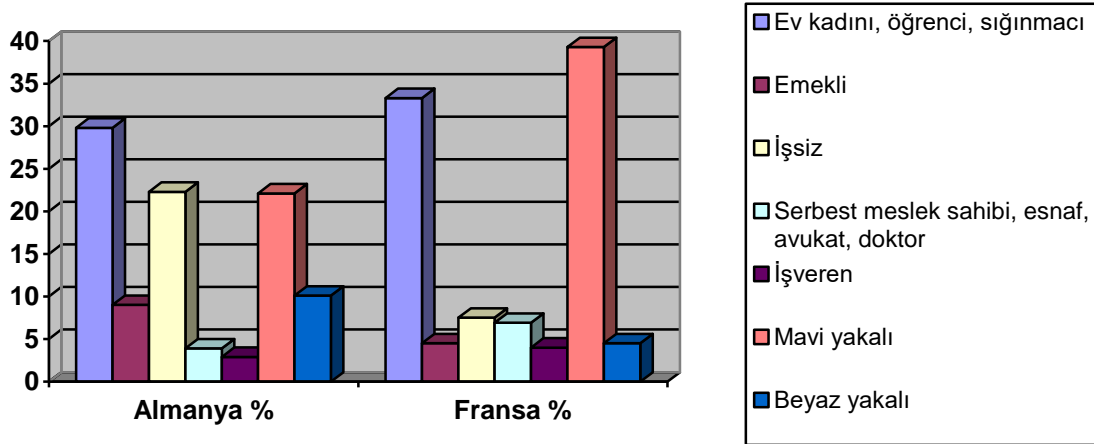

Bugünkü ekonomik ve sosyal durumunuzu geçtiğimiz onyıla kıyasla nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yukarıdaki tablolar, Almanyalı-Türklerin kendi refah seviyelerini düşüş eğilimi içinde gördüklerine işaret etmektedir. Fransalı- Türkler genel olarak mevcut ekonomik ve sosyal durumlarından memnunken, Almanyalı-Türkler mevcut durumlarından daha çok şikayet etmektedirler. Her iki grup da ana-babalarına oranla kendi refah düzeylerinin görece daha yüksek olduğu konusunda hemfikir olsa da, son on yıl içinde refah düzeylerinin arttığını belirtenlerin oranı, Almanyalı-Türkler arasında % 44, Fransalı-Türkler arasında % 66'dır. Bu, 2002'de dolaşıma giren Avrupa ortak para birimi euro'nun neden olduğu enflasyonist baskının etkisinden kaynaklanan bir durum olabilir.

Sosyal Ekonomik Statüler: Mesleki Statüler I

Buradaki çarpıcı rakamlar, işsizlik oranlarıdır: Almanya’da % 22, Fransa’da % 8. Almanyalı-Türkler arasındaki işsizlik oranı, Almanyalı-Almanlar arasındaki işsizlik oranının iki katıdır (% 22). Fransalı-Türklerin büyük çoğunluğu mavi yakalı işçiyken, Almanyalı-Türkler iş bu alanda çeşitlilik göstermektedir. Veriler, Almanyalı-Türklerin ekonomik açıdan Fransalı-Türlere oranla çoğunluk toplumuyla daha fazla bütünleşmiş olduğuna işaret etmektedir.

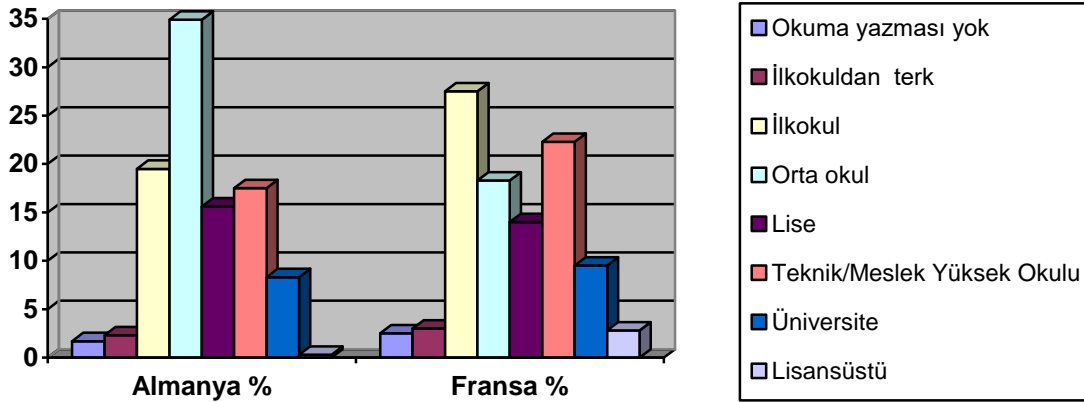
Burada, genel durum hakkında önemli bir fikir veren bu verilerin yanına derinlemesine görüşmelerimizden elde ettiğimiz gözlemleri ve tanıklılıkları da aktarırsak, daha net bir görüntü sağlanabilir. Türkiyelilerin sık sık dile getirilen ticari ve ekonomik alandaki başarılarının ve yaratıcılıklarının nasıl somutlaştığına dair “Bavyera kıyafeti satan bir Türk” örnek olarak verilebilir. Söz konusu Türk oldukça muhafazakâr ve tutucu olan bu bölgenin kıyafetlerini Türkiye’de yaptırıp internetten satmaktadır. Bir görüşmecimizin yorumuna göre, “Uyum sağlama yetenekleriyle Türkler boşlukları dolduruyor.”

Bu örneğe başkalarını da eklemek mümkün:

- “Strasbourg’ta Grande Rue fahişeler sokağıydı; sonra dönerciler açıldı; en canlı sokak oldu. Türkler sayesinde oldu, Kreuzberg gibi. Strasbourg’ta işsiz Türk yok. Yakınlarda bir köyde ekonomik olarak hareket yoktu; Türkler girdiler, köyü yeniden yaptılar. Belediye Başkanı çok memnun...”
- “AB konusunda Türkiye’nin yapamadığını, atamadığı köprüyü Bosphorus lokantası attı. Köln’de 4000 lokanta arasında en iyi Akdeniz mutfağı ödülünü Bosphorus aldı...”
- “Alsace’ta, Strasbourg’ta Türklerin durumu çok iyi. Gettolardan çıkıyorlar; çocuklarını düşünüyorlar.”
- “Alsace’ta inşaat ve gıda sektörü Türklerin eline geçecek; büyük düşünüyoruz.”

Başka bir deyişle, bu örnekleri başaran Türkiyeliler, yine bir görüşmecimizin tesbitini izlersek, “Göçmenlikten yerleşikliğe geçen” bir kesimdir.

Sosyal Ekonomik Statüler: Eğitim Statüleri II

Yukarıdaki tabloda dikkatimizi çeken nokta, ortaokul mezunları arasındaki farktır (Almanya’da % 35 ve Fransa’da % 18). Bu aslında, öğrencileri kolaylıkla yukarı doğru mobilize etmeyen Alman eğitim sisteminin sorunlu doğasına işaret etmektedir. En son yapılan PISA araştırması tarafından, (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)¹⁷ Avrupa ülkeleri içindeki en sorunlu eğitim sistemi olarak ilan edilen Alman eğitim sistemi, varolan sosyal sınıf yapısı bakımından, statükoyu yeniden üretmektedir. Türkiye’deki rakamlar, Almanya ve Fransa’daki rakamlardan oldukça farklıdır. Türkiye’de okuma yazma bilmeyenlerin oranı, 1996’da % 13’tü.

Buna rağmen, her iki ülkenin eğitim sistemlerinin ortak paydası, göçmenlere ve çocuklarına mezuniyet sonrası kültürel sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştürebilecekleri bir platform sağlamamasıdır. Dolayısıyla, her iki ülkenin de, iş piyasasında göçmen ailelere karşı ayrımcılık uyguladığı söylenebilir. Bunun yanısıra, Tribalat (2002) okuma-yazma bilmeyenlerin oranının Faslılar ve Cezayirliiler arasında daha yüksek olduğunu ileri sürer. Müslümanların kamusal yaşamda kendilerini sosyal olarak mobilize edememe durumu, ülkede sosyal, ekonomik ve eğitimsel sorunları ‘geri kültürler’le tanımlayan güçlü zihinsel yapıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu tür zihinsel yapılar, yurttaşlar için kapsayıcı bir eğitimin gerçekleştirilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Sosyolog François Dubet konuyla ilgili olarak şunları gözlemlemektedir:

“Okullardaki ilişkiler, bir bütün olarak toplumdaki ilişkiler gibi, giderek ırksallaşmaktadır. Bireyler, ‘etnik’ kimlik sahibi kişiler olarak algılanmakta ve damgalanmaktadır. Daha basitçe söylemek gerekirse, okullar öğrencileri geçmişte işçi sınıfı çocukları olarak tanımlarken şimdilerde göçmen çocukları olarak tanımlamaktadır. Daha önceleri çocuklara babaları yoksul olduğu için sorunlu oldukları teşhisi konurken, şimdilerde, çocuk üçüncü kuşak olsa bile, babası göçmen olduğu için sorunlu olduğu teşhisi konmaktadır. Erkek çocuklarının davranışlarını geçmişte ‘saldırgan’ olarak tanımlarken, artık

¹⁷ OECD tarafından düzenlenen PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı, 2002) OECD üyesi 28 hükümet ve OECD dışından 4 ülkenin ortak girişimidir. Aralık 2001’de yayınlanan ilk sonuçlar, gelişmiş ülkeler tarafından resmi kabul edilen ilk öğrenimin sonuçlarına ilişkin bazı veriler sağlamaktadır. Araştırma, ülkelerdeki gelişmeleri düzenli olarak takip edebilmek için, her üç yılda bir tekrarlanacaktır. 2003 yılında tüm OECD ülkeleri yer alırken, Çin’den Şili’ye üye olmayan en az 13 ülke daha araştırmaya katılmıştır. PISA sonuçları ne göstermektedir? Finlandiyalı öğrenciler özellikle okuma konusunda, Japonlu ve Koreli öğrenciler matematik ve bilim dalında başarılı olmuşlardır. Avustralya, Avusturya, Kanada, Yeni Zelanda, İsveç ve İngiltere bu üç dalda ortalamanın epey üzerindedir. İstikrarlı bir biçimde ortalamanın altında seyredenler, Almanya ve İtalya gibi ekonomik refah seviyeleri görece yüksek olan iki ülke ve aynı zamanda Yunanistan, Meksika, Polonya ve Portekiz gibi ulusal gelirleri ortalamanın altında olan ülkeleri kapsamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri tam ortada yer almaktadır. Bu ortalamalar her bir ülke içindeki önemli değişkenlerin üstünü örtmektedir. Almanya, ortalamanın altında seyreden düşük performanslı öğrencileriyle, okuma yazma becerileri konusunda büyük eşitsizliklerin görüldüğü ülkelerden biridir.

davranışın kendisi 'etnik' olarak tanımlanmaktadır (Starkey'den alıntı, 2003: 120).

Sosyal hareketlilik ve eğitimsel başarısızlık söylemlerinin ırksallaşması, Fransa'da bugün etnik azınlık mensubu konsey üyesi bulunmaması gerçeğiyle paralellik göstermektedir. Örnek alınacak modellerin eksikliği ile damgalamanın birleşmesi, Fransa'da etnik azınlığa mensup çocukların kendilerine hiçbir materyal sermaye sağlayamayan bir cumhuriyetçi söylemle özdeşleşmelerini daha fazla zorlaştırmaktadır (Starkey, 2003: 120). Fransa son zamanlarda cumhuriyetçi *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik* değerlerine bağlı yurttaş yetiştirme konusunda önemli itirazlarla karşılaşmaktadır. Milli eğitim sistemi yoluyla yurttaşlık eğitimi, daima çeşitli grupların cumhuriyetçi olarak tanımlanan tek bir eğitim sistemi içinde entegre olmalarına yardım eden bir araç olarak görülmüştür. Evrensel ve liberal değerler, daima, kültürel, etnik ve dinsel yönelimlerden önce gelmiştir. Bu durum, çocukların uymak zorunda oldukları, durağan ve asimilasyoncu bir Fransız toplumu sunmaktadır. Dinamik bir bakış açısı, toplumu bireylerin daha tepkisel ve daha aktif sosyal aktörler olabilecekleri bir yönde biçimlendirme olanakları sunacaktır.

Bizim yaptığımız derinlemesine görüşmeler ve gözlemlerde, özellikle toplumsal değişim ve krizleri en doğrudan hissedilen ve yansıtan gençlerin özel durumu belirginleşmektedir. "Başarı" ya da "entegrasyon" nasıl "melez" bir şekilde ortaya çıkıyorsa, "başarısızlık" da benzer şekilde dile gelmektedir. İş veya eğitim hayatına girememe, beraberinde öfkeyi de getirmektedir. Gençlerde bir anlamda "anarşist özcülük" olarak adlandırılabilir, hiçbir yere ait olmayan ya da referansı sadece kendine yönelik olan anarşist tavırlar gelişmektedir. Bir bakıma "tutunamama" söz konusudur; tutunulabilen tek şey kurgu referanslar eşliğinde "biz" duygusudur. Bu gençlerin diline "terörist de olunur" ifadesi kolaylıkla girebilmektedir. Türkiye'den nefret edilirken, Almanya'dan da nefret edilmektedir. Her iki ülkeye veya referans dünyasına eşit uzaklıkta duyulan nefret ancak bazı durumlarda görelileşebilmektedir. Örneğin, Almanya'da bir gencin dile getirdiği gibi, "Buranın en kötü şeyi olan Alman polisi bile Türk polisinden daha iyidir..."

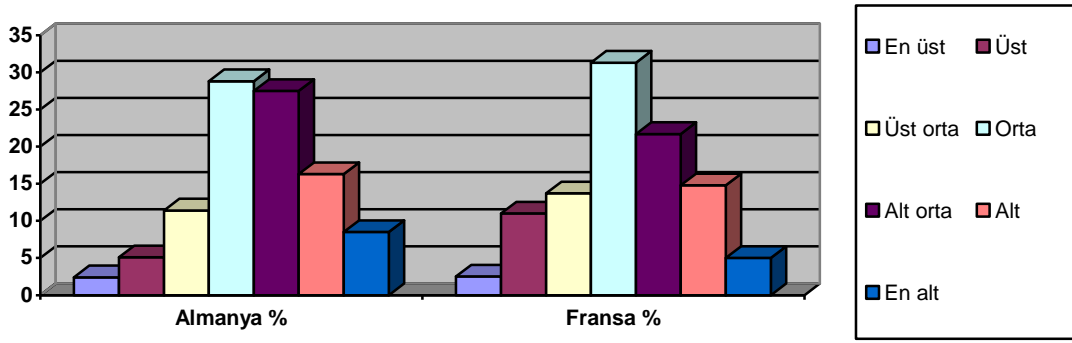
Bu durum sonuna kadar varolma savaşı veren, haklarını koruyan bir genç tipolojisi ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu özelliğiyle Almanlara/Fransızlara ya da Almanların/Fransızların sembolize edildiği sisteme karşı bilenen bu genç "Türk" olma özelliğini kaybetmektedir. İçinde Arapların, Afrikalıların, Türklerin, Almanların/Fransızların olduğu ve "öfke" taşıyan bir gençliktir. Bir bakıma "Afro-Amerikalı" benzeri bir rol modele gönderme yapan bu gençlerin öfkesi paylaşılan bir öfke, mizahı paylaşılan bir mizahtır; örneğin Türkiye kökenli gençlerle birlikte ortak deneyimler yaşayan Alman kökenli gençlerin lügatçesine "ulan", "lan" gibi kelimeler girebilmektedir.

Bu gençlerin sıkıştığı iki referans dünyası bir tarafta Almanya, diğer tarafta Türkiye değildir. Bundan daha basit (belki de gündelik hayatta söz konusu olduğu için daha karmaşık) bir ikilemdir ve "aile" ile "sokakların düzeni" arasındadır. Örneğin Fransa'da dinlediğimiz nispeten yaşlı ve muhafazakar çevrelerden gelen bir tanıklığa göre, "Burada çocukların geleceğinde suça bulaşmak var; çünkü baba gece gündüz çalışıyor; çocuğuna sahip çıkamıyor." Başka bir deyişle, çocuk kendisi üzerinde sembolik bir güç olarak varolan aile otoritesinin dışına çıkmamak ve sokağın sesini dinlemek arasında gidip gelmektedir. Aile çocuğunu korumak istiyor. Benzer şekilde, ev "disiplinli aile yapısını" özetlemekte; dışarıya ise tehditler ve başarısızlık ihtimalleriyle dolu, çok güçlü bir rekabete sahne olan bir mekân anlamına gelmektedir. Bu durumda yaşayan genç, bir görüşmecimizin ifade ettiği gibi "sokakta Alman, evde Türk" olmaktadır; ya da Alman gibi davranmak ve Türk gibi davranmak arasında gidip gelmektedir. Konuştuğumuz bir gencin şu ifadesi sokak ve ev arasındaki farkı oldukça iyi özetlemektedir:

“İnsanlar önceleri dil bilmiyorlardı. Babamız annemiz ‘aman kavga etmeyin’ diyorlardı. Şimdi kavga ediyorum. Eskiden ‘zavallı Türkler’di... Şimdi Almanca biliyoruz. Alman arkadaşlarımız var. Sorun olunca şikayet ediyoruz. Bizim nesilde özgüven var. Solingen’den sonra ‘biz Yahudiler gibi yanmayacağız’ dedik..”

Ancak, yine yaptığımız görüşmelere dayanarak, şiddetin, hem fiilen hem sembolik olarak hemen yakınlarda, gündelik hayatın içinde olması, beraberinde travmatik davranışları da getirmektedir. Bu durum sürekli yaşanabilecek, taşınılabilecek bir yük değildir; ve sosyal olarak “başaramamış” gençleri içinde buldukları gruplarda bile yalnızlığa itmektir. Öyle anlaşılmaktadır ki, bu travmalardan çıkma isteği yaldızlı sokak söyleminin ilk katının hemen altında kendini gösterebilmektedir. Gençler sadece normalleşmek istemektedirler.

Sosyo-Ekonomik Statü Dağılımı

Yukarıdaki veriler, Fransalı-Türklerin Almanyalı-Türlere oranla daha varlıklı olduğuna işaret etmektedir. Almanyalı-Türklerin % 52’sinin ve Fransalı-Türklerin % 41’inin alt-orta sınıftan olduğu belirtilmiştir.

Bölüm 4

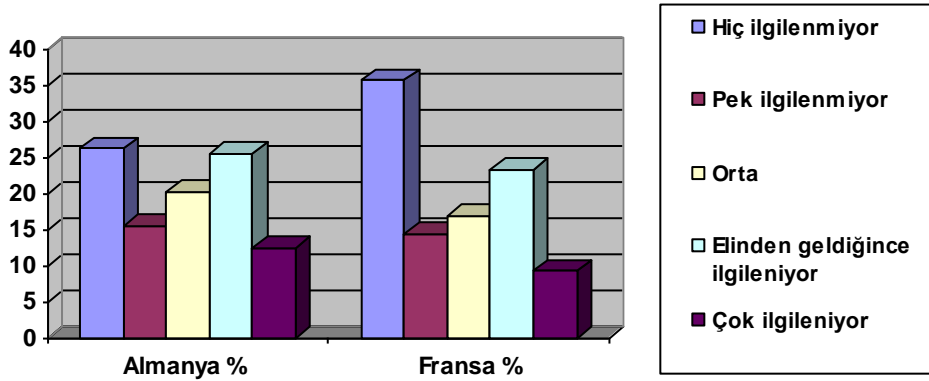
Anavatan ve 'Yeni vatan'

Aşağıdaki veriler, hem Türkiyeli-Türklerin hem de Alman ve Fransız toplumlarının Euro-Türlere dair algılamalarının büyük önyargılar taşıdığını göstermektedir. Euro-Türlere artık anavatanlarını bir nihai dönüş hedefi olarak tözselleştirmemektedirler. Onlar, sanılanın aksine her iki ülkede de ve özellikle Almanya'da, yaşamın siyasal, kültürel ve ekonomik alanlarına entegre olmuşlardır. Dolayısıyla, hem Türk toplumu hem de Alman/Fransız toplumları Euro-Türlere ilişkin bakış açılarını yeniden gözden geçirmelidir.

Türkiye İle İlgili Algılamalar

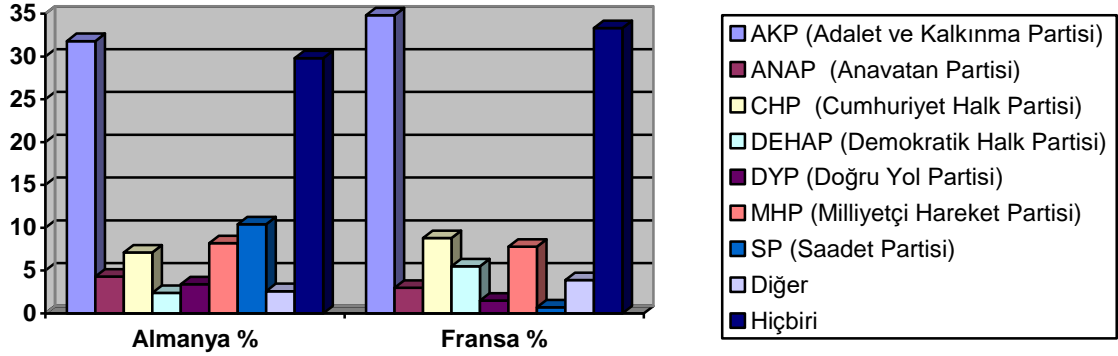
Euro-Türlere hayatın çeşitli alanlarında Türkiye'ye yönelmeleri, dindarlık, etnisite, toplumsal cinsiyet, sosyal statü, yurtdışında kalma süresi ve sosyal sermaye gibi çeşitli unsurlara bağlı olarak şekillenmektedir. Hem Türkiye'de hem de Almanya/Fransa'da basmakalıp bir şekilde, Euro-Türlere anavatanlarının siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel meseleleriyle muazzam biçimde ilgilendiklerine ve ikâmet ettikleri ülkelerin iç işlerine karışmadıklarına inanılmaktadır. Aşağıdaki veriler, bu varsayımların aslında önyargılar olduğuna ve Euro-Türlere Türkiye ile ilgili oldukça gerçekçi ve akılcı algılamaları olduğuna işaret etmektedir.

Türkiye'deki siyasetle ne ölçüde ilgileniyorsunuz?

Türkiye'deki siyasetle ilgilenmeyen Euro-Türlere sayısı şaşırtıcı derecede yüksektir (Almanyalı-Türlere % 42 ve Fransalı-Türlere % 50). Bu sayı, Almanyalı-Türlere hâlâ Türk siyasetine eğilim duydukları ve Almanya'nın iç siyasetiyle hiç ilgilenmedikleri yolundaki basmakalıp düşünceyle çelişmektedir. Tersine, Alman, Fransız, AB ve dünya siyasetiyle ilgilendiğini belirten çok sayıda Almanyalı-Türk ve Fransalı-Türk vardır. Bu da onların siyasal açıdan etkin yurttaşlar olduğuna işaret eder.

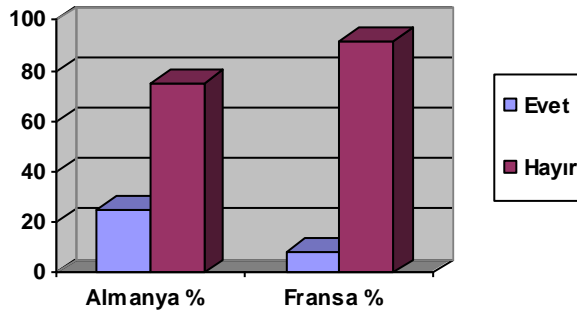
Türkiye'deki hangi siyasi partiye kendinizi daha yakın hissediyorsunuz?

Euro-Türklerin çoğu kendilerini AKP ile ilişkilendirmektedirler (Almanya'da % 32 ve Fransa'da % 35). Bir örnek vermek gerekirse, kendileriyle görüşme yaptığımız MÜSİAD çevrelerinde Türkiye'nin olumsuz bir çok özelliğine karşın, AKP hükümetiyle birlikte "yeni bir hava geldiği", bu havanın kendilerini de etkilediği ve bu nedenle "yeni bir vizyon" kazandıkları dile getirilmektedir.

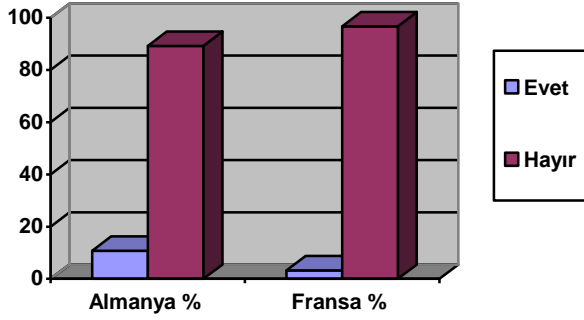
Almanya'daki % 10 Saadet Partisi (SP) desteği, Almanyalı-Türkler arasındaki cemaatsel eğilimlerin gücünün bir göstergesi gibi görünmektedir. CHP desteği her iki ülkede de görece düşük kalmaktadır. Buna karşın, her iki ülkede MHP desteği de önemli ölçüdedir (% 8). Diğer yandan, dikkat çekici olan bir başka nokta da, Türkiye'deki herhangi bir siyasi partiyi desteklemeyenlerin sayısının yüksek oluşudur (Almanya'da % 30 ve Fransa'da % 33).

Almanya/Fransa'ya yerleştikten sonra Türkiye'deki genel seçimlerde hiç oy kullandınız mı?

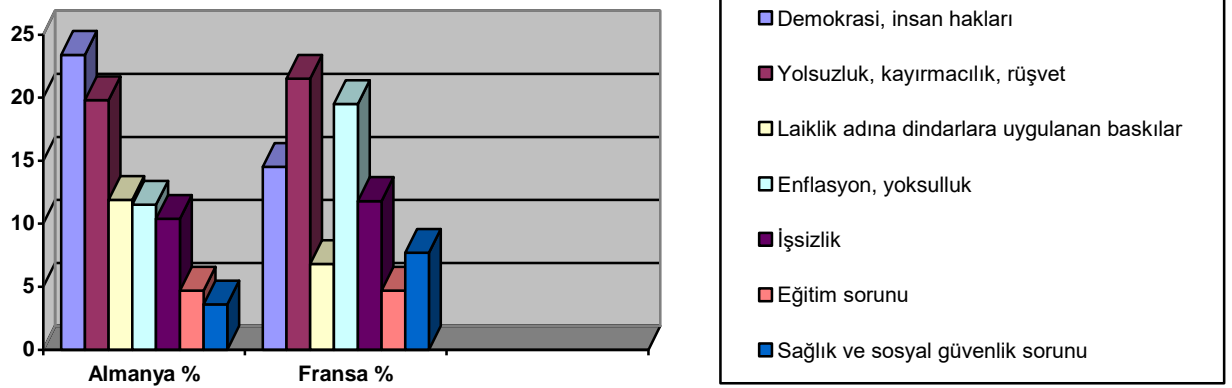
Almanya'ya yerleştikten sonra Türkiye'deki genel seçimlerde oy kullanan Almanyalı-Türklerin oranının yüksek (% 25) oluşu, kısmen Almanyalı-Türkler arasındaki siyasal mobilizasyonun Fransalı-Türkler arasındaki hareketlilikten (% 8) yüksek oluşunun bir sonucudur. Bilindiği gibi, Milli Görüş özellikle Türkiye'deki çeşitli seçimlerde oy kullanmaları için Türk seçmenlerin pek çoğunu harekete geçirmiştir. Fransa'daki Milli Görüş Almanya'daki kadar örgütlü değildir (Kaya, 2001).

Türkiye'deki Kasım 2002 seçimlerinde oy kullandınız mı?

Türkiye'deki Kasım 2002 Genel Seçimlerinde oy kullanan Almanyalı-Türklerin sayısının azalması, Milli Görüş ve İslami sermaye gibi radikal dini oluşumlara desteğin azalmasının bir sonucu olabilir. Diğer bir neden de, Türk siyasetine eğilimin giderek kaybolması olabilir.

Türkiye'nin en büyük sorunu sizce nedir? (birden fazla yanıt verilebilir)

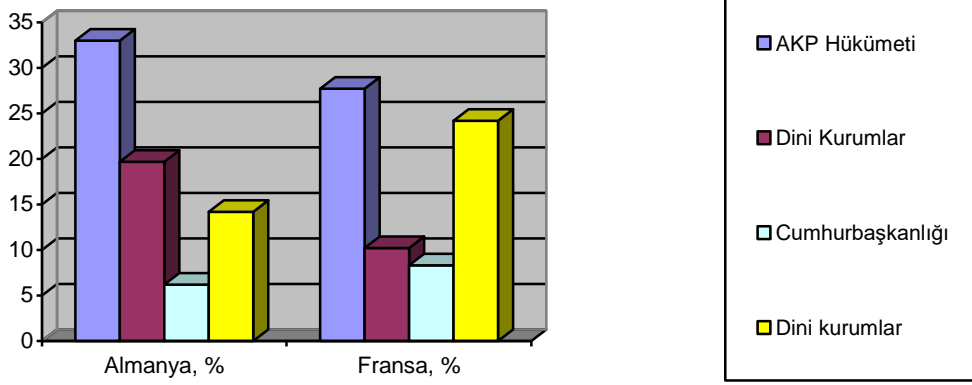

Türkiye'deki sorunlar hakkında niceliksel araştırmanın sonuçlarına bakmadan önce, Paris'teki görüşmecilerimizden birinin duygularını aktarmak yararlı olabilir:

“Asimilasyona hayır, entegrasyona evet; vatandaşlığa, dili öğrenmeye teşvik ediyoruz. Burada kültürümüzü muhafaza ediyoruz. Biz zaten buradayız. Biz zaten Avrupalıyız. Onlar bizi öyle görmese de biz zaten entegre olduk. Avrupa'da herkes inancına göre yaşamalı; zaten yaşıyor; demokrasi var. Sosyal haklar burada. Bizim ülke ise çok geride. Burada kimseye hakkımı yedirmedim. Türkiye'de rahat hissetmiyorum. Giderek soğuyorum. Orada yabancı hissediyorum kendimi. Aptal yerine koyuyorlar insanı. Kınıyorum onları. Anti-demokratik olaylar olsa da burası vatanım benim. Türkiye'de yabancı plakalı araba kaza yaparsa suçludur. Burada bizim ekonomik durumumuz daha iyi olduğu için demokrasiye daha önem veriyoruz. Türkiye'deki kardeşlerimiz ekonomik krizle uğraşıyorlar.”

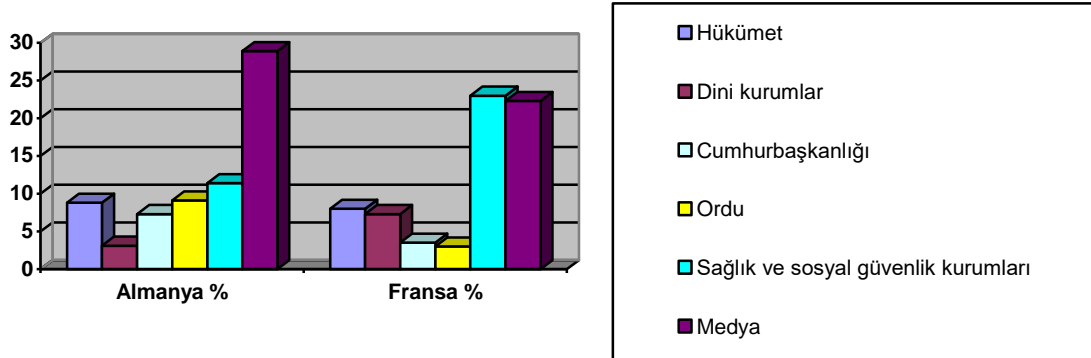
Almanyalı-Türkler için, Türkiye'nin en büyük sorunu demokrasi ve insan haklarıdır (% 23) Fransalı-Türkler için bu, rüşvet ve insan kayırmadır (% 22). Bir başka dikkat çekici nokta da, “laiklik adına dindarlığın baskı altında tutulması”yla ilgili görüşleri bakımından, Almanyalı-Türklerle Fransalı-Türkler arasındaki farktır: Almanyalı-Türklerin % 12'si bu sorunu üçüncü sıraya koyarken, Fransalı-Türklerin sadece % 7'si bunu beşinci sıraya koymuştur.

Türkiye'de en çok güvendiğiniz kurum hangisidir? (Birden fazla yanıt verilebilir)

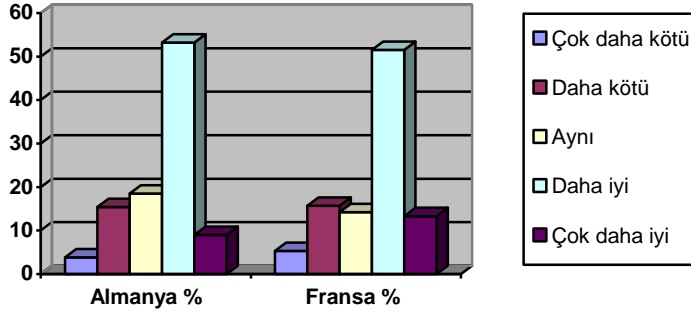

Euro-Türklerin Türkiye’de en çok güvendikleri kurumların başında AKP hükümeti gelmektedir (Almanyalı-Türkler % 33; ve Fransalı-Türkler % 28). AKP hükümetinin yanında, Türkiye’deki dini kurumlar Almanyalı-Türklerin % 20’sini; ve Fransalı-Türklerin % 10’unu cezbetmektedir. Ordu, % 14 ile Almanyalı-Türkler arasında üçüncü sırada; ve % 24 ile Fransalı-Türkler arasında ikinci sırada yer almaktadır. AKP’nin başarısının pek çok nedeni olabilir. Bizim niteliksel araştırmamız, partiyi Euro-Türkler arasında popüler yapan unsurun, partinin önceliklerinin, yani işsizlik, ilerleme, değerler, adalet ve Avrupa Birliği vurgusu olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, güvenilmeyen kurumların başında medya (Almanya’da % 29; ve Fransa’da % 22) gelmektedir ve bunu sağlık ve sosyal güvenlik kurumları (Almanya’da % 11; ve Fransa’da % 23) takip etmektedir Almanya’da üçüncü sırada ordu yer alırken (% 9), Fransa’da polis yer almaktadır. Bu bulguları, Türkiye’de ve AB ülkelerinde yapılmış benzer kamuoyu araştırmalarının sonuçlarıyla karşılaştırmak ilginç olacaktır. Türkiye’deki araştırma sonuçları, Türk halkının, orduyu- görece istikrarsız bir ülkede istikrarı, statükoyu, otoriteyi ve hiyerarşiyi sağlayan en güvenilir kurumlardan biri olarak gördüğüne işaret etmektedir. Benzer bulgular, onbeş AB ülkesinde yapılan ve ordunun yine en güvenilir kurumlardan biri olduğu sonucuna varan, 2003 Eurobarometre Araştırmasında da görülebilir. Buna rağmen, Euro-Türkler, değişimi ve ilerlemeyi temsil eden Türkiye’deki yeni hükümeti, en güvenilir kurum olarak görmektedirler.

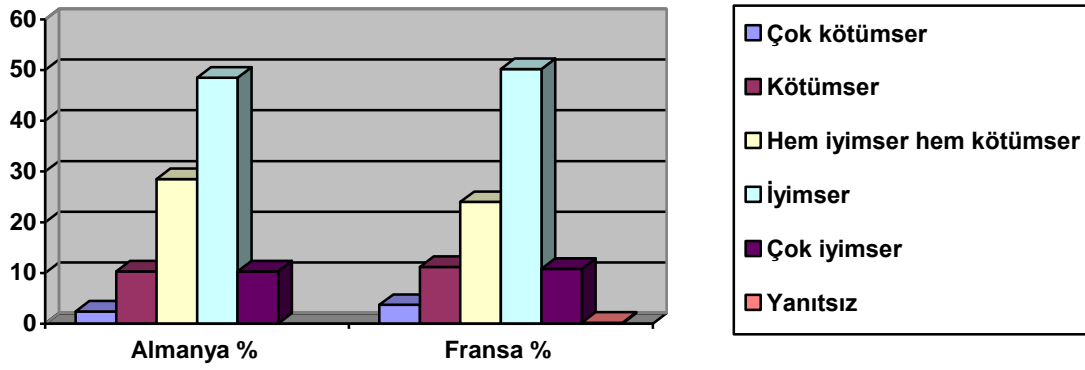
Türkiye’de en az güvendiğiniz kurum hangisidir? (birden fazla yanıt verilebilir)

Türkiye’nin bugünkü durumu geçtiğimiz yıllara kıyasla daha iyiye mi yoksa daha kötüye mi gitti?

Türkiye'nin geleceği konusunda ne ölçüde iyimser ya da kötümsersiniz?

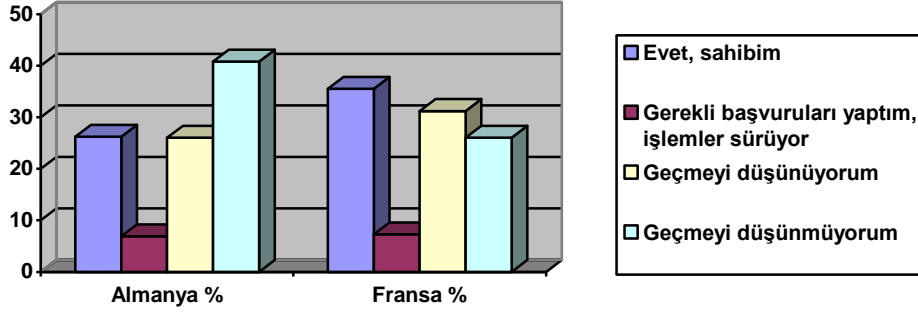
Her iki ülkede yaklaşık aynı sayıda insan (Almanyalı-Türkler % 62; ve Fransalı-Türkler % 65) Türkiye'nin geçmiş yıllara oranla daha iyi bir konumda olduğuna inanmaktadır ve hem Almanyalı-Türklerin hem de Fransalı-Türklerin büyük çoğunluğu Türkiye'nin geleceği konusunda iyimserdir. Benzer bir eğilim Türkiye'de yapılan kamuoyu araştırmalarında da görülmektedir. Euro-Türkler, ikâmet ettikleri ülkelerdeki gelecekleri konusunda pek iyimser olmamalarına rağmen, Türkiye'yi daha iyi bir gelecek beklediğine dair güçlü bir inanca sahiplerdir. Bu akılda tutulması gereken önemli bir noktadır.

Almanya/Fransa ile İlgili Algılamalar

Daha önce de ifade edildiği üzere, Batı'daki Türk göçmenler ve çocukları, Türkiye'de resmi olarak, 'gurbetçi', ya da 'yurtdışındaki vatandaşlarımız' biçiminde tanımlanmaktadırlar. Euro-Türkler, Türkiye'deki halk tarafından basmakalıp bir biçimde 'Almanyalı' ya da 'Almanci' olarak tanımlanmaktadırlar. Her iki terim de, Türkiye'de daha ziyade olumsuz çağrışımlar yapar. Türkiyeli- Türklerin Euro-Türklerle ilgili belli başlı basmakalıp fikirleri; zengin, olmak, domuz eti yemek, Almanya/Fransa'da çok rahat bir hayat sürmek, Türklüğünü kaybetmek ve giderek Almanlaşmak/Fransızlaşmak, şeklinde özetlenebilir.¹⁸ Şimdilerde, Euro-Türkler, Türk devletinin kendileriyle ilgili korumacı yaklaşımından şikayetçi olmak üzere seslerini yükseltmektedirler. Artık, pasif, itaatkâr, desteğe muhtaç ve anavatanı için döviz biriktiren para makinaları olarak algılanmak istememektedirler. Batıda yaklaşık 4 milyon yerleşimci nüfusa sahip olan bir toplum olarak, daha ziyade Türkiye-AB ilişkilerinde daha aktif rol alabilirler ve AB düzenlemelerine uyum sağlama konusunda Türkiye'ye destek olabilirler.

Alman/Fransız yurttaşlığına sahip misiniz?

¹⁸ Bu etiketlerin daha detaylı bir analizi için, bkz. Kaya (2001).

AB yurttaşlığına sahip olan ya da başvurmayı düşünen Almanyalı-Türklerin oranı % 59; ve Fransalı-Türklerin oranı % 74'tür. Bu yüksek oranlar, Euro-Türklerin entegrasyona ve siyasal katılıma açık olduklarını göstermektedir. En son istatistikler, yurttaşlığa kabul edilen Almanyalı-Türklerin sayısının, yeni yurttaşlık yasasının yürürlüğe konduğu 2000 yılından bu yana neredeyse iki kat arttığını ortaya koymaktadır. Alman yurttaşlığına sahip olan Almanyalı-Türklerin sayısı 2000 yılında yaklaşık 350 bin civarındaydı, şimdi bu sayı 700 binin üzerine çıkmıştır. Bizim araştırmamızdan elde ettiğimiz en son istatistikler, Alman yurttaşlığına sahip olan ve en kısa zamanda sahip olmayı planlayanların oranının % 59'a denk düşüğünü ortaya koymaktadır. Bu oran, toplam 2.5 milyon nüfusun yaklaşık 1.5 milyonunu temsil etmektedir. Yeni Alman yurttaşlık yasası, göçmenlerin gerçekte demokratik ve kapsayıcı siyasal ve yasal değişiklikler karşısında oldukça katılımcı ve bütünleşmeye yatkın olabildiğine işaret etmektedir. Bütünleşmede ortaya çıkan sorunlara örnek teşkil etmesi bakımından, Alman vatandaşlığına geçmeyenler için "pasaport"un sembolik önemini de burada vurgulayabiliriz. Görüşme yaptığımız Almanya-Türklerinden biri, bu durumu şu sözlerle özetliyor:

"Alman vatandaşlığına geçmek için 'pasaportunu ver' derken, 'geçmişini de ver' diyor."

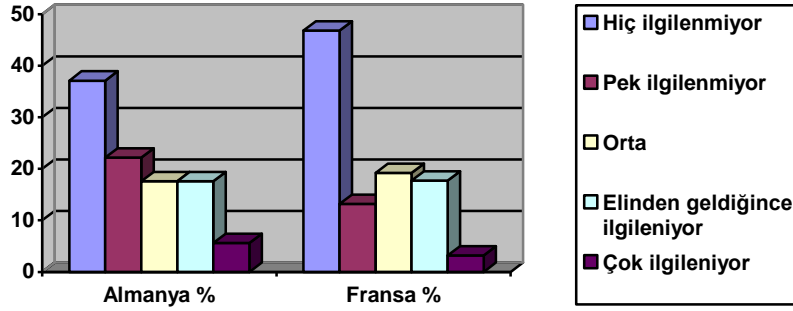
Öte yandan, entegrasyonun daha zor işlediği Fransa'da yaptığımız görüşmeler sırasında dile gelen düşünceler vatandaşlığa ilişkin taleplerin farklılığını göstermektedir:

"Strasbourg'ta henüz 3. kuşak olmamasına rağmen, bütün aileler, Maraş'tan gelen bir aile bile çocuğunu konservatuara yolluyor; hafta sonu futbol sahasına götürüyor; veli toplantılarına gidiyorlar. Bir kuşak bedeli çok ağır ödedi, ama değişiyor artık."

"Avrupalılar için aş, iş, eş çok önemli; birini kaybettiği zaman berduş oluyor. Bizimkiler aynen devam ediyor; motivasyon çok iyi."

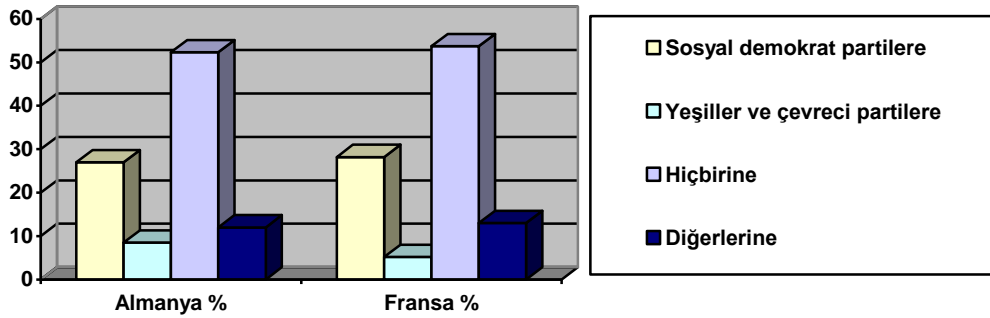
"Avrupa'da yaşayan bütün Türkler Avrupalıdır. Burada korunan değerler var. Yanlış söylemek gerekiyor: Yurttaşlık artık değerler var. Türkler askerlik ve oy verme dışında bütün görevlerini yerine getiriyorlar. Bordroda bir sürü vergi koyuyorsun, oy vermiyorsan o zaman kesme!.."

Almanya/Fransa'daki siyasetle ne ölçüde ilgileniyorsunuz?

Euro-Türklerin yaklaşık % 60'ı ikâmet ettiği ülkenin iç siyasetiyle ilgilenmemektedir. % 20 ila % 25'lik bir kesimi bir ölçüde ilgilendiğini belirtmiştir.

Almanya/Fransa'da kendinizi hangi eğilimdeki siyasal partilere daha yakın hissediyorsunuz?

Yukarıdaki tablo, Almanyalı-Türklerin son zamanlarda Sosyal Demokratlar (% 27) ve Yeşiller (% 8.5) gibi sol partileri desteklemeye başladıklarına işaret etmektedir. Aynı eğilim, Fransız Türkler arasında da görülmektedir (% 28 Sosyal Demokratlar ve % 5 Yeşiller). Bu noktada, göç sürecinin ilk aşamalarında Euro-Türklerin, geride bıraktıkları anavatanındaki sol partilere ilişkin kuşkularına bağlı olarak daha çok muhafazakâr partilere yöneldiklerini belirtmek gerekir. Yakın zamanda oluşan bu değişiklik, aynı zamanda Euro-Türklerin, ikâmet ettikleri ülkelerin gündelik siyasetine daha fazla katıldıklarını ve ilgi gösterdiklerini ortaya koyar ki, bu da gerçekte entegre olduklarını gösterir. Buna rağmen, hâlâ iç siyasetle gerçekte ilişkisi olmayan çok sayıda insan vardır. Niteliksel araştırma, Almanyalı-Türklerin, örneğin, milliyetçi oyları çekmek için Türkiye'nin üyeliğini seçim kampanyası aracı olarak kullanmaya çalışan Hristiyan Demokratik Birlik Partisinin son manevrasına karşı oldukça tepkisel davrandıklarını göstermektedir. Ayrıca, Hristiyan Demokratik Birlik Partisi Avrupalılığı tözsel bir biçimde kültürel ve dinsel homojenliğe indirgediği sürece, Avrupalı bir oluşum olarak görülmemektedir. Burada çarpıcı olan, Almanya veya Fransa'daki hiçbir siyasal partiyle ilişkisi olmayan Euro-Türklerin oranının her ki ülkede de nerdeyse aynı olmasıdır (her iki ülkede de yaklaşık % 53). Buna rağmen, **karşılaştırmalı tablolar**, açık ve net bir şekilde genç kuşaklar arasında siyasal katılım yönünde gittikçe artan bir eğilim olduğuna ve aynı zamanda iç siyasete karşı ilgisizliğin düşük sosyal statüdekiler arasında oldukça yaygın bir olgu olduğuna işaret etmektedir.

Karşılaştırmalı-tablo 1. Almanya/Fransa kendinizi hangi eğilimdeki siyasal partilere daha yakın hissediyorsunuz? ve doğum yeriniz?

%	Doğumyeri		
	Türkiye	Almanya	Fransa
Liberal partilere	2,8	4,1	,9
Muhafazakar partilere	2,3	3,1	,0
Sosyal demokrat partilere	25,1	32,9	26,6
Yeşillere ve çevreci partilere	8,0	9,0	3,7
Radikal sağ ve milliyetçi partilere	1,1	,3	,9
Radikal sol ve komünist partilere	1,7	,7	,9
Hepsine eşit mesafedeyim	1,1	,3	,9
Hiçbirine yakın hissetmiyorum	54,6	46,4	63,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

Karşılaştırmalı tablo-1, ikinci ve üçüncü kuşak Euro-Türklerin çoğunlukla Sosyal Demokrat siyasi partileri destekleme eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Yeşiller de genç kuşakların ilgisini çekmektedir. Fakat, genç kuşak Almanyalı-Türkler ikâmet ettikleri ülkenin iç siyasetiyle Fransa'dakilere göre, daha çok ilgilenmektedirler. Bu durum yine, Almanyalı-Türklerin siyasal açıdan Fransalı-Türklerden daha fazla entegre olduklarını göstermektedir. Ancak kuşkusuz, Türkiyeliler arasında siyasete katılmama olgusu tek yönlü değildir. Fransa'da mülakat yaptığımız bir görüşmecinin şu ifadesi yeteri kadar açıktır:

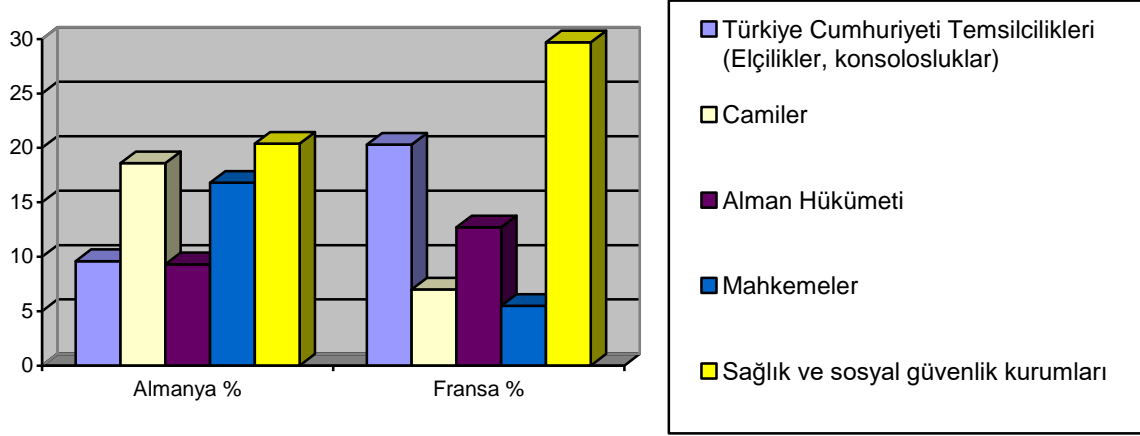
“Politik bilinç seviyesi dumura uğramış insanlarız. Göçmenler politik olarak katılmıyor, aynı zamanda engelleniyorlar.”

Karşılaştırmalı-tablo 2: Almanya/Fransa'da kendinizi hangi eğilimdeki siyasi partilere daha yakın hissediyorsunuz? ve Sosyal statünüz nedir?

%	Sosyal Statü							Toplam
	En üst	Üst	Üst-orta	Orta	Alt-orta	Alt	En Alt	
Liberal partilere	14,2	7,0	5,6	3,0	2,2	1,1	1,0	3,1
Muhafazakâr partilere	3,2	4,5	3,0	3,6	1,6	1,3	1,0	2,4
Sosyal demokrat partilere	36,1	35,0	29,4	29,2	27,1	20,9	20,4	27,1
Yeşiller ve çevreci partilere	17,4	17,4	9,9	8,8	6,8	5,9	3,3	8,2
Radikal sağ ve milliyetçi partilere	,0	2,0	1,8	1,3	,5	,5	,0	,9
Radikal sol ve komünist partilere	,6	2,8	2,8	1,2	1,6	,0	2,3	1,5
Hepsine eşit mesafedeyim	3,2	3,1	7,5	4,9	3,2	3,6	3,1	4,2
Hiçbirine yakın hissetmiyorum	25,2	28,3	40,0	48,0	56,9	66,7	68,9	52,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Karşılaştırmalı-tablo 2, orta ve üst sınıf Euro-Türklerin sol siyasi partileri destekleme eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Buna karşın, düşük sosyal statüdekilerin Almanya/Fransa'nın iç siyasetiyle daha az ilgilendiği tesbit edilmiştir.

Almanya/Fransa'da en çok güvendiğiniz kurum hangisidir?

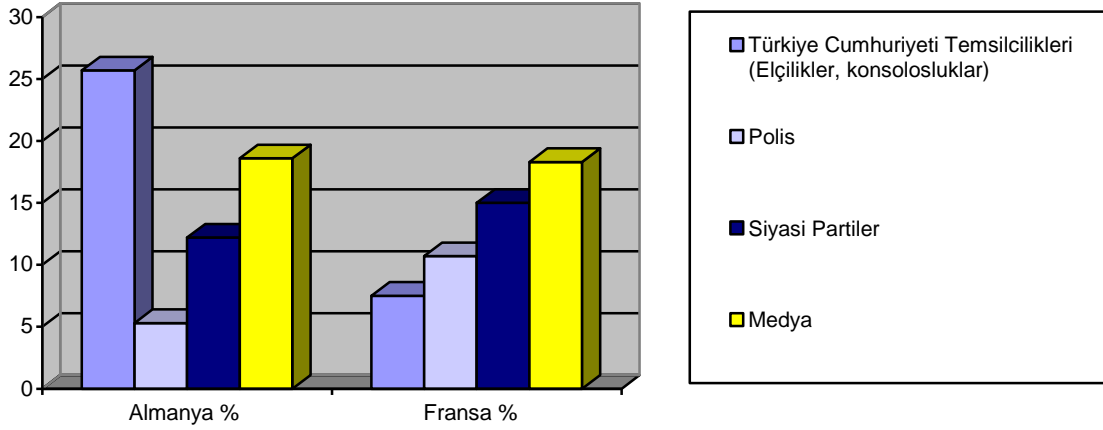
Almanyalı-Türklerin çoğunluğu hiçbir etnik ya da dini dernekle bağlantılı değildir (% 61). Bunun çeşitli nedenleri olabilir. Muhtemel nedenlerden biri, bu tür örgütlenmelerin, geçen onyılda varolan sorunların hafifletilmesi konusunda başarısız olmalarıdır. Son zamanlarda açığa çıkan dini örgütlerde ve *tarikatlardaki* yolsuzluk olayları da bu tür örgütlerin üye sayısı üzerine büyük etki yaratmıştır. Bunun yerine Euro-Türkler a) siyasi partilerle daha fazla bağ kurmaktadır (% 41, görece yüksek bir rakam); b) ben-merkezci hale gelmektedirler; c) kendi geniş aile ağlarına daha fazla dönmektedirler.

Her iki grup da buldukları ülkenin sosyal güvenlik ve sağlık kurumlarını başarılı bulmaktadır (% 20 Almanyalı-Türkler; ve % 30 Fransalı-Türkler). Burada Türkiye kökenli bir doktorla yapılan derinlemesine görüşmeden elde edilen tanıklıklar sağlık kurumlarının özel durumu hakkında aydınlatıcıdır:

“İlk kuşakta sağlıklı insanlar geldi; çok ezildiler, şimdi bu insanların bir çok sağlık sorunları ortaya çıkıyor: omurga hastalıkları, sorunları, sindirim sistemi, psikosomatik sorunlar, özlem stres, mesleki hastalıklar... Türkiye’ye dönen Türkler hastalanınca buraya geliyorlar. ‘Sağlık bağımlılığı’ oldu. Emekliler 3-4 ay Türkiye’de, 3-4 ay burada yaşıyor.”

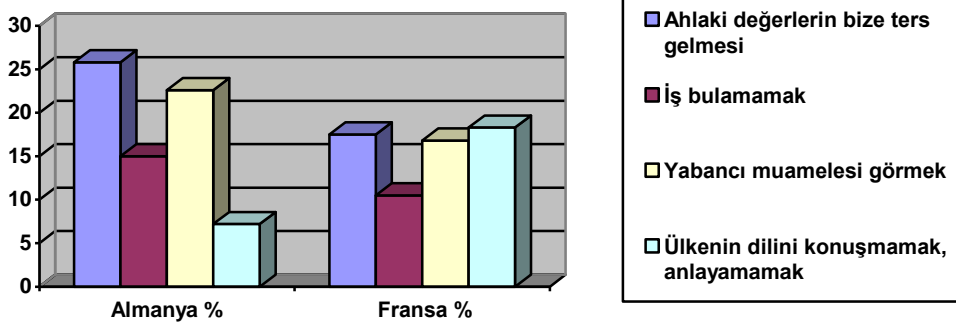
Bunun yanısıra çarpıcı bir başka nokta da, büyükelçilikler ve konsolosluklar gibi Türk resmi kurumlarını başarılı bulan Almanyalı-Türkler ile Fransalı-Türkler arasındaki keskin farktır (% 10 Almanyalı-Türkler; ve % 20 Fransalı-Türkler) Almanyalı-Türklerin bu tür kurumlardan ne kadar hoşlanmadıklarını aşağıdaki tabloda görülebilir (% 26). Yine, Almanyalı- Türkler arasında camiye takdirle katılanların oranının yüksek oluşu, onların dindarlık ve cemaatçiliğine işaret etmektedir

Almanya/Fransa’da EN AZ güvendiğiniz kurum hangisidir?

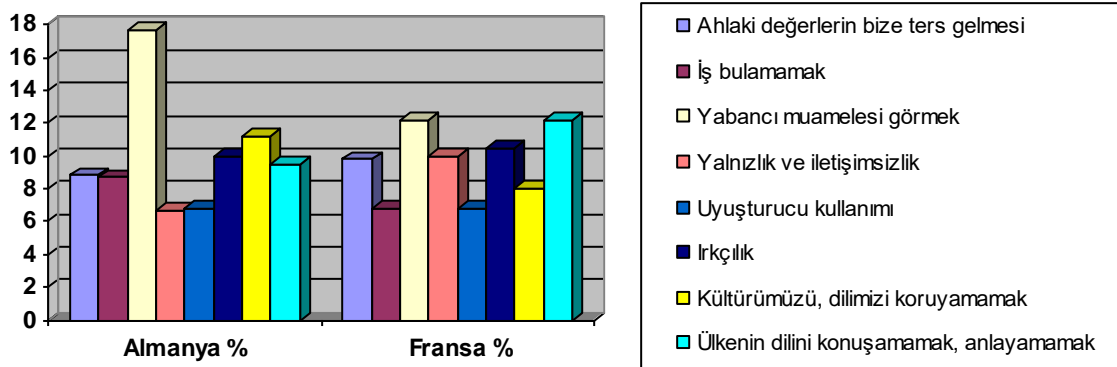
Almanyalı-Türklerin güvenmediği kurumların başında büyükelçilikler ve konsolosluklar gibi Türk resmi kurumları gelirken, Fransalı-Türklerin en sevmedikleri kurum medyadır (% 18).

Almanya/Fransa'da bir Türkiyeli olarak en çok karşı karşıya kaldığınız sorun hangisidir?

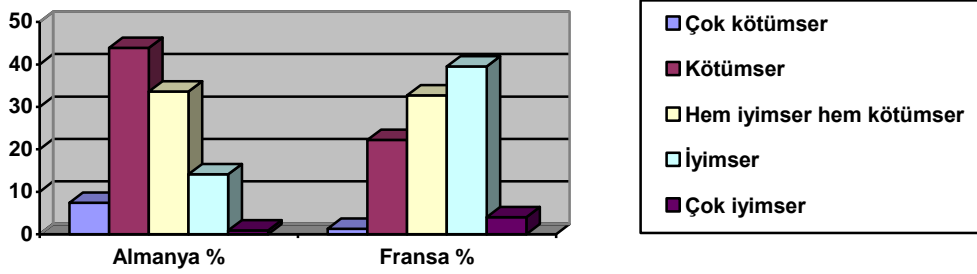
Almanyalı-Türklerin karşılaştığı en önemli sorun ahlaki değerlerin uyumsuzluğu olarak aktarılırken (% 26), Fransalı-Türkler Fransızca dil becerisinin en temel kaygıları olduğunu belirtmektedirler (% 18). Belirli bir Fransalı-Türk grup arasında Fransızca dilinin eksikliği gerçekte Fransa'daki asimilasyoncu cumhuriyetçi model mitiyle çelişiyor gibi görünmektedir. Öte yandan Fransalı-Türkler tarafından dile getirilen bu kaygı Fransa'da kamusal hayata katılımda dilin ne denli önemli bir unsur olduğunun altını çizmektedir.

Almanya/Fransa'da bir Türkiyeli olarak karşılaştığınız ikinci en büyük sorun nedir?

Ayrımcılık ve ırkçılık, her iki ülkede de Avrupalı-Türklerin karşılaştığı ikinci en büyük sorun olarak görünmektedir.

Almanya/Fransa'nın geleceği konusunda ne ölçüde iyimser ya da kötümsersiniz?

Almanyalı-Türkler arasında Almanya'nın geleceğiyle ilgili büyük ölçüde bir kötümserlik varken, Fransalı-Türkler arasında Fransa'nın geleceğine ilişkin bir iyimserlik vardır. Bu doğrudan Almanya'daki ekonomik sınırlamalar, endüstrisizleşme, işsizlik ve enflasyonla bağlantılıdır.

2004 yılı tahminleri: Ülkenin istihdam durumu (Kaynak Eurobarometre 2003)

%	Daha kötü	Aynı	Daha iyi
Fransa	53	23	18
Almanya	62	22	10

2004 yılı tahminleri: Ülkenin ekonomik durumu (Kaynak Eurobarometre 2003)

%	Daha kötü	Aynı	Daha iyi
Fransa	52	26	17
Almanya	57	25	13

2004 yılı tahminleri: Hanenin finansal durumu (Kaynak Eurobarometre 2003)

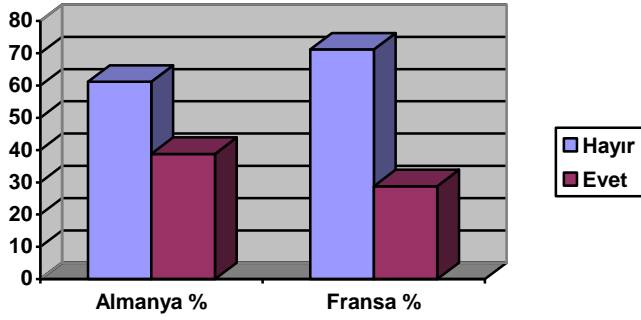
%	Daha kötü	Aynı	Daha iyi
Fransa	22	46	28
Almanya	34	50	11

2004 yılı tahminleri: Kişisel iş durumu (Kaynak Eurobarometre 2003)

%	Daha kötü	Aynı	Daha iyi
Fransa	10	55	25
Almanya	14	63	12

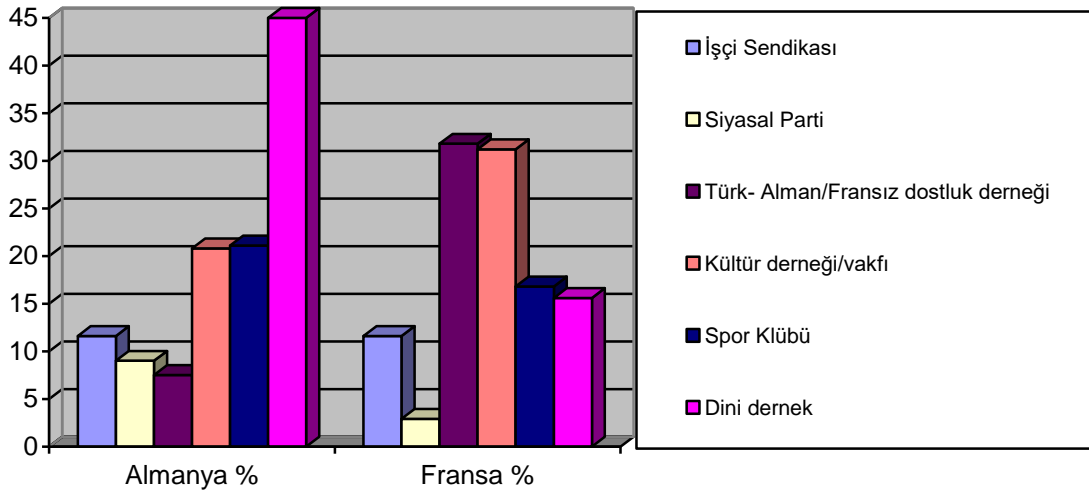
15 AB ülkesinde yapılan Eurobarometre Sonbahar 2003 Kamuoyu Araştırmasının sonuçları, Euro-Türklerin ikâmet ettikleri ülkelerin geleceğine ilişkin tahminlerinin, çoğunluk toplumlarının tahminleriyle aynı doğrultuda olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki Eurobarometre sonuçlarının işaret ettiği gibi, Alman toplumu, ülkesinin gelecekteki ekonomik, finansal ve istihdam performansı konusunda Fransız toplumuna göre daha kötümserdir.

Üyesi olduğunuz ya da faaliyetlerine katıldığınız herhangi bir organizasyon var mı?

Almanyalı-Türklerin yaklaşık % 39 ve Fransalı-Türklerin % 29'u çeşitli derneklerle ilişkilidir. Dahil oldukları örgütlerin türleri aşağıdaki gibidir:

Ne tür bir organizasyona üyesiniz ya da faaliyetlerine katılıyorsunuz?

Almanya'da çoğunlukla tercih edilenler dini örgütlerken (% 45, toplamın % 17'si), dini örgütlerle bağlantılı Fransalı-Türklerin sayısı yalnızca % 16'dır. Fransa'da daha çok kültür merkezleri tercih edilmektedir (% 31). Bunun yanı sıra sendika üyeliği de her iki ülkede dikkat çekici ölçüde yaygındır (% 12). Diğer yanda, Almanyalı-Türkler arasında siyasi parti üyeliği (% 9) Fransalı-Türklerdekinden daha yüksektir. Bu sivil hayat ve toplum üzerinde de etkili oluyor.

Strasbourg'tan başka bir örnek, sivil toplum içindeki Türkiyelilerin katettikleri önemli mesafeyi oldukça iyi anlatmaktadır. Sol eğilimli ASTTU (*Association de solidarité des travailleurs turcs*) ve İslâmî eğilimli LICEP (*Ligue Cojépienne d'éducation populaire*) arasındaki işbirliği toplumsal aktörü güçlendiren bir özellik sunuyor. Kültürlerini koruyarak vatandaşlık mücadelesi verdiklerini söyleyen LICEP temsilcisinin pratiklerine ilişkin yaptığı açıklamayı aktaralım:

"Bizim sloganımız : 'Enfants d'ailleurs, citoyens d'ici' (başka yerlerin çocukları, buranın vatandaşları), 'J'y suis donc je vote' (buradayım, öyleyse oy veriyorum)... Dinsel, ırksal ve Türk azınlık gibi sözleri duymak istemiyoruz. Farklı kültürlerin yaşatılmasını, tanınmasını, desteklenmesini, temsil edilmesini istiyoruz. Uzlaşma kültürü, diyalog istiyoruz; keskin cümleler, sivri kavramlar üretmiyoruz. Biz buraya

göre yaşıyoruz; oysa Milli Görüş ve MHP Türkiye'ye göre yaşıyorlar. Biz burada kendi başımıza bir değeriz.”

Karşılaştırmalı-tablo: Ne tür bir organizasyona üyesiniz ya da faaliyetlerine katılıyorsunuz? ve Doğum yeriniz?

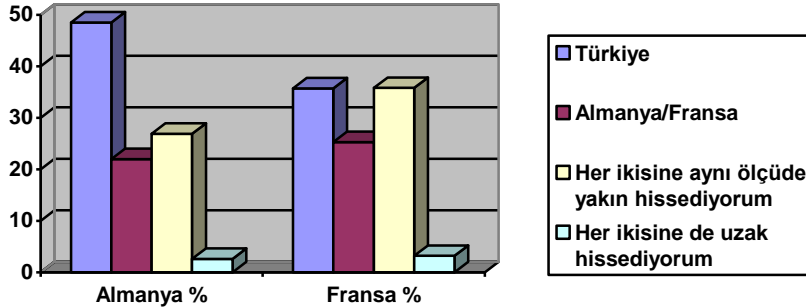
Üyelik	Doğum Yeri?			Toplam %
	Türkiye %	Almanya %	Fransa %	
Hayır	62,2	61,3	73,4	62,2
Evet	37,8	38,7	26,6	37,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Yukarıdaki karşılaştırmalı-tablo, Fransa'da doğanların (% 27) herhangi bir örgütle ilişki kurmaya daha az eğilimli olduklarını göstermektedir. Tersine, Almanya'da doğanların % 39'u dernekler ve sivil toplum kuruluşlarıyla daha fazla bağlantılıdır.

İngelerin Karşılaştırması: Anavatan ve Yaşanılan Ülke

Aşağıdaki veriler Euro-Türklerin anavatanı artık nihai bir dönüş hedefi olarak tözselleştirmediklerini ortaya koymaktadır. Bunun yerine, hem Türkiye hem Almanya/Fransa onlar için çeşitli avantajlara ve dezavantajlara sahiptir. Kendilerine sorulduğunda, bunlardan hangisinin insan hakları, demokrasi, eğitim, hoşgörü, değerler ve iş olanakları açısından daha iyi olduğunu objektif bir biçimde ifade etmektedirler.

Hangisine daha yakın hissediyorsunuz, Almanya/Fransa ya da Türkiye?

Almanyalı-Türklerin yaklaşık % 49'u Türkiye'ye, % 22'si Almanya'ya ve % 27'si her iki ülkeye daha yakın hissetmektedir. Diğer yandan, Fransalı-Türklerin % 36'sı Türkiye'ye, % 25'i Fransa'ya ve % 36'sı her iki ülkeye daha yakın hissetmektedir. Almanyalı-Türklerin Almanya ile bağlarının daha zayıf olmasının nedenleri çok-katmanlı olabilir, fakat ekonomik kriz başlıca nedenlerden biri gibi görünmektedir. Diğer yandan, anavatanla bağlantı, ya Almanya örneğinde olduğu gibi 'yapısal dışlanmışlıktan' ya da Fransa örneğinde olduğu gibi, 'asimilasyonist entegrasyondan' kaynaklanabilir. Hem dışlanma hem de asimilasyon, savunmacı, milliyetçi, dini, laik, Kemalist ve hatta Kürt alt-seslerine sahip cemaat ağlarının kurulmasına yol açabilir.

Her iki ülkede eşit ölçüde yakın olanların sayısı da dikkat çekici ölçüde yüksektir: Almanya'da % 27 ve Fransa'da % 36. Bu gruplar, daha tepkisel, aktif, ulusötesi, post-milliyetçi, evrenselci ve kozmopolitan kimlikler inşa ettiklerinden, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir köprü oluşturmuş gibi görünmektedirler. Bu kesimler bir "köprü" özelliğine sahip olduklarının farkındadırlar. Derinlemesine görüşme yaptığımız bir çok kişi Türkiye ve Avrupa

Birliği arasındaki ilişkiler konusunda Avrupa’da yaşayan Türkiyelilerin önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir:

“Köprünün buradaki ayağı tamam, öbür ucunu tutturamıyoruz.”

“Türkiyeliler AB’nin oluşumunda önemli bir aktör, örnek topluluk. Sahip oldukları ‘uyumsuzluk’ bile önemli bir veri. Neden, nasıl farklı bir kültür? Bir yandan da olağanüstü entegrasyon ve enerji sahibi; pozitif enerji. Bizzat bu durum Türkiye’nin belki değil ama AB’nin işine yarar.. Köprünün bir ayağı hazır.”

Bu gruplar genellikle Almanya/Fransa’da doğanlar arasından çıkmaktadır. Diğer yanda, asimile olanların oranı Almanya’da % 22 ve Fransa’da % 25’tir. Veriler, Türklerin artık anavatanlarını tözselleştirmediklerine ve Türkiye’deki Türkler arasında yaygın olan ‘gurbetçi’ söylemine itiraz ettiklerine işaret etmektedir. Onlar artık ‘gurbetçi’ değildir: yeni ülkelerinde aktif sosyal aktörler haline gelmişlerdir. Gerçekte kendilerini, iki ülkeyi, yani anavatan ve ‘yeni vatani’ birleştiren ulusaşırı alana yerleştirmişlerdir.

Karşılaştırmalı-tablo: Hangisine daha yakın hissediyorsunuz, Almanya/Fransa ya da Türkiye? ve Doğum yeriniz?

%	Doğum yeri		
	Türkiye	Almanya	Fransa
Türkiye	55,5	25,0	22,9
Almanya/Fransa	17,7	35,2	30,3
İkisine de eşit yakınlıkta	24,2	37,0	43,1
İkisine de eşit uzaklıkta	2,5	2,7	3,7
Toplam	100,0	100,0	100,0

Karşılaştırmalı-tablo 1, ikinci ve üçüncü kuşak Euro-Türklerin ya her iki ülkeye eşit ölçüde yakın olduklarını ya da ikâmet ettikleri ülkeye daha yakın olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, genç kuşaklar Almanya/Fransa’ya daha fazla entegre olmuşlardır. Genç kuşakların hem anavatanına hem de yaşanılan ülkeye eşit ölçüde yakın olmaları gerçeği bu araştırmanın temel varsayımına dikkati çekmektedir. Genç kuşaklar Türkiye ve AB arasında bir köprü oluşturmaktadır. Her iki ülkedeki genç kuşakların sadece % 25’ten az bir kesiminin Türkiye’ye daha yakın olduğunu belirtmesi çarpıcı bir bulgudur.

Karşılaştırmalı-tablo 2: Hangisine daha yakın hissediyorsunuz, Almanya/Fransa ya da Türkiye? ve Sosyal Statü?

%	SOSYAL STATÜLER							Total
	En üst	Üst	Üst Orta	Orta	Alt Orta	Alt	En Alt	
Türkiye	34,0	34,2	45,3	42,6	47,2	54,1	65,7	47,2
Almanya/Fransa	29,5	21,8	19,5	22,9	25,6	21,0	14,3	22,3
Herikisine de eşit yakınlıkta	35,9	39,5	32,8	32,1	24,2	22,8	16,7	27,8
Herikisine de eşit uzaklıkta	0,6	4,5	2,4	2,4	3,0	2,0	3,3	2,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Karşılaştırmalı-tablo 2 orta ve üst sınıf Euro-Türklerin ya Almanya/Fransa’ya daha yakın olduklarını ya da anavatanına ve ikâmet edilen ülkeye eşit ölçüde yakın olduklarını; oysa alt sınıfların Türkiye’ye daha yakın olduklarını göstermektedir.

Hangi ülke daha iyi?

	Almanya		Fransa	
	Türkiye	Almanya	Türkiye	Fransa
Sağlık ve sosyal güvenlik açısından	1,3	96,0	0,5	96,3
İnsanların kurallara gösterdiği saygı açısından	3,5	88,2	10,3	70,0
Hakkını arama açısından	1,8	87,1	3,2	80,5
Demokrasi ve insan hakları açısından	2,6	86,4	4,0	78,5
İş imkanları açısından	3,3	77,4	2,5	85,0
Eğitim sistemi açısından	7,4	77,3	9,2	72,2
Mahkemelerin işleyişi, hukuk sistemi açısından	2,5	77,3	4,8	61,5
İnsan emeğine verilen değer açısından	7,4	74,8	6,7	77,8
Herkese eşit muamele açısından	3,6	71,8	7,0	61,3
Polisin tutumu açısından	6,0	66,3	10,2	51,0
Yaşam kolaylığı açısından	28,3	51,6	24,7	49,0
Dinlere ve kültürlere saygı açısından	25,6	48,5	34,0	34,3
İnsanların birbirine gösterdiği hoşgörü açısından	42,9	37,2	41,5	33,5
Toplumun ahlaki değerleri açısından	56,0	19,9	43,0	33,5

Görüşülen kişilerin anavatan ve yaşanılan ülkeyi ondört farklı konu açısından karşılaştırmaları istenmiştir (yanıtların sırası Almanya ile ilgili en yüksek sayılarla aynı doğrultudadır). Bulgular, Euro-Türklerin, sağlık ve sosyal güvenlik sistemi, kurallara saygı, hak arama, demokrasi ve insan hakları, iş olanakları, adalet sistemi, insani sermayesine değer verme, eşit muamele, polisin tavrı ve rahat yaşam söz konusu olduğunda, genellikle yaşanılan ülkeyi tercih ettiklerine işaret etmektedir. Türkiye'nin bu alanlarda büyük eksikliklerinin olduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, kültürlere ve dinlere saygı duyma konusunda, Almanya'nın liberal çokkültürlü yapısı Türkiye'nin ve Fransa'nın cumhuriyetçi ve laik yapısından daha çok takdir edilmektedir.

Yaşanılan ülkedeki demokrasi ve siyasal kültür, siyasal, kültürel (etnik veya dinsel) hassasiyetleri daha yüksek olan Türkiye kökenlilerde daha da bağlayıcı bir faktör olarak belirginleşmektedir. İslâmî eğilimi belirgin olan iş çevrelerinden bir görüşmeci kendilerini tanımlarken “Türkiye’dekilerden çok daha fazla demokrasiye bağlı” olduklarını, “diyalog arayışı ve kültürel çatışmadan uzak durma çabası” içinde olduklarını belirtmektedir ve eklemektedir: “Türkiye’ye ilgim giderek azalıyor. Ama Türkiye’ye endeksli olmasam da Türkiye’deki rüşvet vb. olaylardan utanıyorum.”

Yaşanılan ülke ve geride kalan anavatan arasındaki tercihin dile getirilmesinde bu “utañç” Kürt kökenli bir görüşmeci tarafından da şu şekilde dile getirilmiştir:

“Türkiye gururla anılsın istiyorum; insanlara eşit muamele etsin. Onurlu olmak için özgürlüğü tesis edeceksin. Bırak hayvanı, ormanı, yağmayı, talanı, insan onuruna değer verilmiyor. Türkiye standartları yakalasa, insanlar niye Avrupa’ya gitsin? Kürt sorunu çözülmeli, ABD’nin elinden o kart alınmalı... Ben burada rüya göremiyorum. Ruhen Türkiye’de yaşıyorum. 23 yıldır bu ülkenin sokaklarında yürüyorum. Türkiye’de demokrasi olmadığı için buradayım. Dünyanın en güzel ülkesi orada. Maalesef yönetenler bozmuşlar ülkemizi. 98 yılından beri de Türkiye’nin AB’ye girmesini istiyoruz. Bu sayede despotik, askeri rejimler de engellenir.”

Türkiye sadece iki yaşam alanında diğer iki ülkeye göre avantajlı durumdadır: karşılıklı hoşgörü ve ahlaki sosyal değerler. Aralarında cinsel özgürlük, toplumsal cinsiyet ilişkileri, içtenlik, misafirperverlik, açık yüreklilik ve büyüklere saygının bulunduğu kültürel farklılıklar öne çıkmaktadır. Burada vurgulanması gereken nokta, ahlaki sosyal değerler açısından Almanya ve Fransa arasındaki büyük farklılıktır. Almanya'nın ahlaki kaygılar açısından Fransa'ya göre daha sorunlu olduğu aktarılmaktadır. Kültürel farklılıklar vurgusu, hem Almanya'da hem Fransa'da cemaatsel destek ağlarının ortaya çıkmasına sebep olan

unsurlardan biri gibi görünmektedir. Bu şüphesiz kültürel farklılıkların, kapalı cemaat oluşumlarının tek nedeni olduğu anlamına gelmez. Almanya’da 1980’lerin sonlarına kadar süren dışlayıcı resmi devlet uygulamaları ve Fransa’daki asimilasyoncu cumhuriyetçi politikalar, etnik anklavlar ve kapalı diasporik grupların yaratılması açısından benzer sonuçlar doğurmuştur. Almanya’da, daha demokratik ve kapsayıcı yurttaşlık yasalarına ilişkin son zamanlarda gerçekleşen politika değişiklikleri, Almanyalı-Türklerde çoğunluk toplumuyla entegrasyon ve etkileşime doğru bir kayma yaratmış gibi görünmektedir. Bunun yanı sıra, son zamanlarda Fransalı-Türkler entegrasyoncu cumhuriyetçi politikaların asimilasyona ve farklılıkların kaybolmasına yol açtığını belirtmektedirler. İkamet ettikleri ülkelerdeki ahlaki değerlerin yıpranışını sorunsallaştırma biçimlerine ilişkin Almanyalı-Türklerle Fransalı-Türkler arasındaki dikkat çekici farkın bir başka açıklaması, insanları kültüre, dine, etnisiteye, geleneksel normlara ve değerlere daha çok yatırım yapmaya iten yüksek yoksulluk ve işsizlik düzeyidir.

Belki de hem Türkiye’nin, hem de yaşanan ülkenin zihinlerde yarattığı en uç izlenimlerini Münih’te Avrupa Milli Görüş Teşkilatı (AMGT) müdavimi olan işçi emeklisi bir görüşmecinin anlattıkları özetlemektedir:

“30 sene oldu gelesi.. Memleket burnumda tütüyor. Daha alışamadım. İzinde Türkiye’ye gittiğimde dünyayı unutuyorum. Bu dernek konuşma ihtiyacımı karşılıyor. Dayanışma var, hasretlik giderme yeri... Ama burada en kötü durumda yaşayan adam Türkiye’de yaşayan daha iyi. Bizimkiler gibi değil burası, yasaların dışına çıkamazsın. İşkence yok. Yabancılığı hissettirenler oluyor ama öbür Alman karşı çıkar. Burada siyasal yasaklara Almanlar güler. Kılınç Paşa’yı burada yuhaladılar, rezil ettiler. YÖK başkanı koskoca profesör generalin ayağına gidiyor. Ben burada her hakka sahibim. Türkiye’de haklı da olsan başın derde girebilir. Böyle devlet olur mu? Müslümanlığını yaşatmayacağım diyor. Bez parçası (başörtüsünü kastediyor) rejimi değiştirebilir mi? İrtica gelecekte o zaman yap. Hıristiyanları yaşatıyorsun, Müslümanların elinden hakkı nasıl alırsın? Burada Diyanet camilerinde bunlar konuşulmaz. Yasak ayetler okunmayacak. Allah bunu emrettiyse, ben bunu konuşurum. Akciğer, kalp yetmezliğim var. Ama doktor kartım var. Benim her doktorda ismim var; kalbimi, gözümü biliyorlar. Para ödemiyorum. Burada doğruluk, dürüstlük var. Hakarete uğramazsın. Kibir yok, insanlıkl; hemşireler de öyle... Türkiye’de bu insanlığı göremezsin; sahtekarlık dizboyu...”

Ve aynı kişinin ahlaka yaptığı vurgu “en çok korkulana” da özetlemektedir.

“Çocuğuna sahip olan ailelerin gelenek, göreneklerinden çocuklarına zarar gelmez. Ama bizimkiler arasında kendi yaşamı berbat olan bir sürü insan var. Suç kendilerinin. Adamın kendi kumar makinalarına aylık yetiştiremiyor... Boşanmalar dolu... Sıfır Mercedes senin neyine? Ben de fıstık gibi karı isterim. Hepimiz nefis taşıyoruz. İyi, güzel, mutlu yaşamak iyi ama cebine göre davran. (...) Alman karılarının yarısı çıplak. Gençler sokakta öpüşüyorlar, birbirlerinin her tarafını karıştırıyor. Bizimkiler de böyle oluyor; ‘Alman gibi, dilediği gibi yaşasın’ diyor. (...) Almanlar tuvalet bilmezdi; bizim zavallı köylümüzden tuvaleti öğrendi. Oktober festivalde hayvanlar gibi eğleniyorlar. Eğlenmesini bilmiyorlar; adam içip içip sokakta çıkarıp işiyor. İnsan nefret duyuyor.”

Yurttaşlık Politikaları: Entegrasyon/Asimilasyon

Karşılaştırıldığında, Alman devlet geleneği ile Fransız devlet geleneği arasında önemli farklar vardır. Fransız devlet geleneği, batılı evrenselci idealleri uzak topraklara dayatmak isteyen, *maddi uygarlık idealine* dayanan Aydınlanma geleneğinden kaynaklanır. Bu gelenek, batılı değerlere, yani eşitlik, özgürlük ve kardeşliğe dayanan homojen ve monolitik bir dünya siyasal kültürü oluşturmaya gayret etmesi bakımından sömürgeciydi. Buna karşın, Alman devlet geleneği, daha ziyade bütün kültürleri birbirinin eşiti olarak algılayan romantik kültür düşüncesini vurgulayan, aydınlanma-karşıtı *Aufklärung* kavramına dayanır. Dolayısıyla bu iki alternatif devlet geleneği modeli birbirinden farklıdır: bir yanda, kökleri Rousseau ve Montesquieu gibi Aydınlanma filozoflarına dayanan Fransız *uygarlık projesi*; ve diğer yanda kökleri Herder’e uzanan Alman *kültürelist projesi*. Bu farklılaşma, her iki ülkenin ulus,

yurttaşlık göç, entegrasyon ve asimilasyon rejimlerini anlama ve karşılaştırma konusunda bize büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Rogers Brubaker'ın *Citizenship and Nationhood in France and Germany* (Fransa'da ve Almanya'da Yurttaşlık ve Milliyet) (1992) adlı çalışmasında bu farklılığın altı çizilir:

Fransız ulus anlayışı *devlet-merkezli ve asimilasyoncuysa*, Alman anlayışı *halk-merkezli ve farklılaşmacıdır*. Ulus duygusu ulus-devletten önce geliştiği için, Alman ulus düşüncesi esasen siyasal olmadığı gibi, soyut yurttaşlık düşüncesiyle de bağlantılı değildi. Bu siyaset-öncesi Alman ulusu, evrensel siyasal değerlerin taşıyıcısı olarak değil fakat organik, kültürel, dilsel ya da ırksal bir cemaat olarak (*Volksgemeinschaft*) olarak algılanmıştır. Bu anlayışa göre ulus, siyasal değil etnokültürel bir olgudur (Brubaker, 1992: 1).

İki ülkenin ulus anlayışıyla ilgili karşılaştırmalar, 19. yüzyılın başlangıcına kadar uzanmaktadır. Bu tür karşılaştırmaların ilki, kendilerini Aydınlanma'nın ve Fransız Devrimi'nin akılcılığından ve kozmopolitanizminden, tarihselci kültürel çoğulculuk yoluyla uzak tutmak isteyen Alman entellektüelleri tarafından dile getirilmiştir (a.g.e.). Brubaker bunun yanısıra Fransız ve Alman yurttaşlık geleneklerinin, evrenselcilik ve tikelcilik, kozmopolitanizm ve etnik-merkezcilik, Aydınlanma akılcılığı ve Romantik akılcılık, asimilasyonculuk ve farklılaşmacılık, uygarlık ve kültür, siyasal ve etnokültürel gibi kavramsal ikiliklerle karşılaştırılabileceğini iddia eder. Göçmenlere gelince, Brubaker göçmenleri kolayca yurttaş biçimine sokan evrenselci ve kapsayıcı niteliğine bağlı olarak Fransız yurttaşlık politikasını yüceltir. Buna karşılık, tikelci ve dışlayıcı doğası nedeniyle göçmenleri yurttaş değil yerleşimci yapan Alman yurttaşlık politikasını örtük bir şekilde eleştirir.

Ancak, Brubaker'ın bu çığır açıcı eserini yazmasından bu yana durum büyük ölçüde değişmiştir. Göçmenlere ilişkin kapsayıcı, demokratik ve evrenselci bütünleşme rejimlerine sahip oldukları bilinen ülkeler daha sınırlayıcı ve dışlayıcı yönde değişime uğradılar. İngiltere, ABD, İrlanda ve Hollanda, göçmenlere yurttaşlık verme konusunda *jus soli* ilkesinden vazgeçen ve daha sınırlayıcı bir yurttaşlık rejimi benimseyen ülkelere örnek teşkil etmektedir. Diğer yandan, yurttaşlık politikaları açısından farklılaşmacı, tikelci, kültürelist, etno-milliyetçi ve dışlayıcı olarak bilinen Almanya, yurttaşlık yasaları açısından bakıldığında 2000 yılından bu yana daha demokratik ve kapsayıcı bir nitelik kazanmıştır. Bu çalışmada toplanan veriler Brubaker'ın iki ülkenin yurttaşlık rejimlerine ilişkin değerlendirmelerinin, bugünkü gerçekliği yansıtmadığını göstermektedir.

Almanya'daki egemen çokkültürlülük, kültürel çeşitlilik ve çoğulculuk söylemleri son zamanlarda Almanyalı-Türkleri kamusal alanda kendilerini kendi kültürel kimlikleriyle temsil etmeye yöneltmiştir. Sosyal demokrat ve Yeşil politikalar tarafından güçlendirilen bu tür popüler söylemler de, Almanyalı-Türklerin siyasal, ekonomik, kültürel, hayatın bütün alanlarına entegre olmalarına yolaçmıştır. Yerel, ulusal ve Avrupa Parlamentolarındaki Türkiye kökenli parlamenterlerin sayısı, Almanyalı-Türklerin siyasal açıdan entegre olduklarını gösterir; Almanyalı-Türklerin kültürel alandaki görünürlükleri Türklerin kültürel olarak entegre olduklarını gösterir; ve Almanyalı-Türkler tarafından ulusal ekonomiye yapılan yatırımların artması Türklerin ekonomik açıdan entegre olduklarının kanıtıdır. Bu olgular, Almanların Türklerin entegre olmadıklarına ilişkin basmakalıp fikirleriyle çelişmektedir. Tersine, Türkiyeliler Alman siyasal, ekonomik ve kültürel yaşam biçimlerine entegre olmuşlardır. Bu durum, Almanya'daki bütünleşme politikalarının kültürel farklılaşmacı niteliklerinin ya da ülkede geniş sayıda Türk nüfusun varlığının bir sonucu olabilir. Buna rağmen, Almanya'yı *ayrımçı (segregationist)* bir ülkeden *bütünleşmeci (integrationist)* bir ülkeye dönüştüren göç ve entegrasyon politikalarının demokratikleşmesi üzerinde en büyük etkiyi yapan değişkenin, 1998'den bu yana iktidarda bulunan Sosyal Demokrat-Yeşil Koalisyonu olması muhtemeldir. Oysa Fransa'da sosyalistlerin politikası Almanya'daki

sosyal demokratlardan farklıdır. Görüşme yaptığımız bir Türk sivil toplum örgütü temsilcisi bunu şu şekilde ifadelendirmiştir:

“20 senedir sosyalistler bir Mağripli’yi bakan yapmadı; sağ hükümet iki tane birden yaptı. Göç konusunda sosyalistler tam bir fiyasko. Bize bir kere bile danışmadılar.”

En iyi sosyalistlerin temsil ettiği Fransız cumhuriyetçi entegrasyon idealinin asimilasyonu andırdığı söylenebilir: Fransız uygarlık projesi, yabancıları dil, laiklik, modernizm, devlet-merkezcilik, batı-merkezli evrenselcilik ve akılcılık yoluyla asimile eden bir yurttaşlık modelidir. Kültürel çeşitlilik genellikle göz ardı edilirken, yurttaşlığın altı çizilmiştir. Dolayısıyla, siyasal olarak tanımlanan yurttaşlık, kültür özelindeki milliyet karşısında daima öncelikli bir yere sahip olmuştur. Yurttaşlığın milliyet, siyasal ulus kavramlarının etnokültürel ulus kavramları üzerindeki hakimiyeti, muhtemelen en iyi şekilde Tallien’in 1975 baharındaki: ‘Fransa’daki tek yabancılar kötü yurttaşlardır’ sözleriyle ifade edilmiştir. (Azimi’den alıntı, 1988: 702). Buna rağmen, uygarlık söylemi daima örtük bir biçimde Fransız cumhuriyetçi modelin içine gömülüydü. Fransız entegrasyon modeli, yabancıların yeniden-kültürlenmesine atıfta bulunmaktadır. Yeniden-kültürlenme bu açıdan ‘Fransızım’ anlamına gelmektedir. Tribalat’a göre (2002) “Fransız Eritme Potasının” başlıca zayıflığı, profesyonel ve sosyal hareketlilik üretmemesinde yatmaktadır, ki bu bütün toplumu kapsamasına rağmen yabancı kökenli gruplar için daha zor bir durum yaratmaktadır. 20-29 yaşları arasındaki göçmen kökenli gençlerin % 80’inin işçilerin çocukları olduğunu, bu sayının neredeyse yerli Fransız gençlerinin iki katı olduğunu unutmamak gerekir. Strasbourg’ta görüştüğümüz ve ticaretin yanısıra sivil toplum faaliyetlerinde yer alan bir görüşmeci Fransa’nın entegrasyon konusundaki başarısızlığını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Almanya’ya kıyasla, Fransa kırsalda bir köy. Yukarıdan bakma var; bazı Türk dernekleri de misyoner gibi davranıyor; devletin adamı gibi. Bu daha önce Almanya’da da olmuş; öğretmenler geliyor, ‘uyumsuzluk’ dedikleri şeyi çözmeye çalışıyorlar. İyi de, biz sizin (Fransızları kastediyor) gibi olmak zorunda değiliz! Siz de bizim gibi olmak zorunda değilsiniz! Fransa demokratik geçiniyor. Entegre olmamızı istiyor. Neye entegre? Ortak yarattığımız bir şey ya da değer yok ki! Sonra İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de yeniden yazılmalı; eşcinseller, göçmenler düşünülmemiş.”

Gordon (1964: 71) yedi tür asimilasyon/ entegrasyon tanımlamaktadır: (1) kültürel ya da davranışsal asimilasyon (yeniden-kültürlenme); (2) Başat grup düzeyinde ev sahibi toplumun derneklerine ve örgütlerine girişi içine alan yapısal asimilasyon; (3) evlilik yoluyla asimilasyon (alaşım); (4) özdeşleşimsel asimilasyon (toplumsal düzeyde bir halk hissini yaratılması); (5) tavır olarak kabul eden asimilasyon (önyargıların bulunmaması); (6) davranışsal olarak kabul eden asimilasyon (ayrımcılığın bulunmaması); (7) medeni asimilasyon (ortak bir yurttaşlık kimliği yaratılması). Gordon’a göre, bunların içinde en önemlisi yapısal asimilasyondur. Yapısal asimilasyon bir kez meydana geldiğinde, diğerleri kaçınılmaz olarak bunu izler. Aşağıdaki tablo, Euro-Türkler açısından, Almanya ve Fransa’daki asimilasyon/entegrasyon biçimini gösterir.

	Almanya	Fransa
Kültürel ve davranışsal asimilasyon		X
Yapısal asimilasyon	X	
Evlilik yoluyla asimilasyon		
Özdeşleşimsel asimilasyon	X	X
Tavır alıcı asimilasyon		
Davranışsal asimilasyon		X
Medeni asimilasyon	X	X

Tablo 6. her iki ülkedeki Asimilasyon/Entegrasyon biçimleri.

“Çeşitlilik-içinde-bütünlük” ya da “Çeşitlilik-üstü-bütünlük”?

Son zamanlarda çeşitlilikle ilgi tartışmalar etrafında bir çerçeve oluşturmak için bazı kavramsal ve felsefi araçlar geliştiren bazı siyaset bilimciler mevcuttur. Will Kymlicka (1995), bir liberal- komüniter olarak, birleştirici bir sosyal yapının (*bütünlük*) temeli olarak liberal demokratik ilkelerle, kültürel azınlıkların kollektif haklarının tanınması (*çeşitlilik*) düşüncesini çok-uluslu devlet içinde birleştirme (‘çeşitlilik içinde bütünlük’) çabası içindedir. Kymlicka, azınlık grupları için kollektif hakların, söz konusu azınlık grubun üyelerinin bireysel özgürlüklere ulaşabilmeleri açısından önemli olduğu için, liberal bir politika anlayışıyla tezat oluşturmadığını iddia eder (Kymlicka 1995: 46).

Diğer yandan, Brian Barry, bir liberal olarak, farklılığa saygının, yurttaşlar arasında eşitliği sağlamak için gerekli olan bütünlüğü tehdit ettiğini hatırlatarak, çok-kültürlü bakış açısından kaynaklanan bölünmeler konusunda okuyucuyu uyarır. Bu tamamıyla ekonomik bir sorun değil, ayrıca hakların eşit dağılımıyla da ilgili bir sorundur. Barry, dini mezhep grupları söz konusu olduğunda, Kymlicka’nın “grup hakları” konusundaki vurgusunun olumsuz sonuçlarına dikkat çeker. Eğer (liberal) devlet tarafsızlık idealine sadık kalacaksa, azınlık gruplarına gruba özel haklar tanınamayacağını ileri sürer (Barry 2001: 165). Barry’nin öncelikleri, grup-merkezli çokkültürlülük ilkelerinin ötesinde bireysel haklara saygı temelinde çoğunluğun idaresine, yani bir tür *çeşitlilik üstü bütünlüğe* dayanır.

Yukarıda söz edilen konular (liberal komüniteryan ve cumhuriyetçi), ulus-devletler bağlamında kültürel çeşitliliğin idaresi konusunda en çok tartışılan siyasi duruşlardır. Buna rağmen, Avrupa Birliği içinde kültürel, etnik, ulusal, dinsel ve uygarlıksal çeşitliliğin idaresi konusunda yeterli ölçüde tartışma yoktur. Son zamanlarda, Avrupa Birliği Komisyonunda muhtemel gelecek senaryolarına ilişkin bazı girişimlerde bulunuldu. Bu senaryolar, ‘çeşitlik içinde bütünlük’, ‘çeşitlilik’ ve ‘Avrupa yurttaşlığı’ gibi bazı kavramların kamusal alanda dolaşıma girmesiyle birlikte ortaya çıktı. Bu noktada, AB Komisyonunun, her türlü çeşitliliğin idaresi konusunda Kymlicka’nın önerdiği türden bir ‘çeşitlilik-içinde-bütünlük’ anlayışını benimsediği görülmektedir. Diğer yandan, veriler gerçekte, Kızıl-Yeşil koalisyon tarafından dile getirilen çağdaş Alman entegrasyon modelinin ‘çeşitlilik-içinde-bütünlük’ söylemiyle örtüşüğünü ve Fransız modelin daha çok homojenleştirici ‘çeşitlilik-üstü-bütünlük’ söylemi çizgisinde olduğunu göstermektedir.

Euro-Türklerin Anlam Dünyaları

Euro-Türklerin ikâmet ettikleri ülkenin medyasına yeterince ilgi göstermedikleri ve daha çok Türk medyasıyla ilgili olduklarına dair genel bir kanı vardır. Fakat bizim araştırmamız bu konuda yine farklı bir tablo sunmaktadır. Euro-Türkler, genel olarak, ikâmet ettikleri ülkelerin medyasıyla oldukça ilgilidirler ve Alman/Fransız TV kanallarını ve gazetelerini büyük ölçüde takip etmektedirler. Bizim verilerimiz, Almanyalı-Türklerin % 45’inin hergün Alman TV kanallarının izlediğini ve bu oranın Fransalı-Türkler’de % 55 olduğunu göstermektedir. Almanyalı-Türklerin yaklaşık % 28’i Alman TV kanallarını hiç izlemezken ya da seyrek olarak izlerken, bu oran Fransalı-Türkler’de % 17’dir. Yaklaşık olarak Almanyalı-Türklerin % 54’ünün ve Fransalı-Türklerin % 35’inin sıklıkla internet kullandığını da belirtmek gerekir. Almanyalı-Türklerin yarısından fazlası internetle ilişkili gibi görünürken, bu sayı Fransalı-Türklerde 1/3’ün altındadır. Almanyalı-Türklerin yaklaşık % 25’inin neredeyse hergün internet kullandıklarını, buna karşın Fransalı-Türklerin sadece % 14’ünün günlük internet erişimine sahip olduğunu da belirtmek gerekir (Çalışmanın sonundaki Ek kısmında bulunan ilgili tablolara bakınız).

İletişim teknolojisinin gelişimi neredeyse bütün TV kanallarının ve gazetelerin AB ülkelerine girmesini sağladı. Berlin’deki Türk medyası, Türk diasporası üzerinde önemli ölçüde bir kültürel hegemonya oluşturdu. Bunu anlamak için, her iki ülkede ve diğerlerinde

yaşayan Türk nüfusu arasında Türk medya endüstrisine artan ilgiyi incelemek gerekir. Belli başlı Türk TV kanallarının hepsi, Avrupa’da yaşayan Türkler için özel programlar yapan Avrupa birimlerine sahiptir. TRT International (Uluslararası) bunların ilkiydi. Diğer kanallar, Euro Show, Euro Star, Euro D, Euro ATV, TGRT, Kanal 7 ve Lig TV’dir. TRT Int hariç, bu kanalların hepsi uydu anteniyle izlenebilmektedir. TRT Int.’e zaten kablolu yayından ulaşılabilir.

Bu kanalların program yelpazesi birbirinden oldukça farklıdır. TRT Int genel olarak eğlenceye, eğitime, magazine, filmlere ve haberlere eşit ölçüde ağırlık verme eğilimindedir. Devlet kanalı olduğundan, örneğin 1990’lı yıllarda Türkiye’nin güney doğusunda savaştan Türk Silahlı Kuvvetlerine fon sağlama kampanyaları düzenleyerek, ‘Türk milletinin bölünmez bütünlüğünü’ pekiştirmeye çalışır. Bunun yanısıra, Euro-Türklerin sorunlarına odaklanan pek çok program da vardır. Bu kanal Türkiye’den de büyük ölçüde izlenebilmektedir. Böylelikle, modern diasporik Türk cemaatleri anavatana bağlanırken, Türk izleyicisi de Euro-Türklerin, çoğunlukla da Almanyalı-Türklerin yaşamları konusunda bir şekilde bilgilendirilmektedir.

Euro Show, Euro D ve Euro Star, seküler temelde program yapan özel kanallardır. Programların çoğunluğu, eski Türk filmleri, Amerikan filmleri, komedi programları, dramalar, Türk ve Avrupa pop listeleri, spor programları, ,reality show’lar ve haberlerden oluşmaktadır. Diğer yanda, TGRT ve Kanal 7 dini temelli TV kanallarıdır. Aktüel programların yanısıra, bu kanallar dini içerikli dramalar ve filmlere öncelik vermektedirler. Geleneksel Türk halk müziği programları da bu iki kanalın izlediği politikanın bir parçasıdır. Satel, Türkiye ve Avrupa pop listelerini yayınlayan bir başka kanaldır. Bu kanal, uydu antenine sahip olan Türk gençlerinin favori kanalıdır. Diğer taraftan, Lig TV Türkiye Birinci Lig futbol maçlarını yayınlayan ücretli bir kanaldır

Belli başlı Türk gazeteleri de Almanya ve Fransa’da dolaşımındadır. *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah*, *Cumhuriyet* ve *Evrensel* Almanya’da basılan Türk gazetelerinden bazılarıdır. Bunun yanısıra, Türkiye’deki pek çok spor ve magazin mecmuasına da ulaşılabilir. Bu mecmuaların içerikleri anavatanla ilgili haberler açısından oldukça sınırlı olmasına rağmen, Avrupa’daki Türk diaspora cemaatleri hakkında geniş bir haber yelpazesi sunmaktadırlar.

Türk medyası Euro-Türklerin anlam dünyasını belli ölçüde şekillendirmektedir¹⁹ Türk medyası, özellikle diasporada yaşayan Türklerin norm ve değerlerine uygun olduklarını düşündükleri programları sunarlar. Sözelimi, Türk medya kuruluşları genellikle Türkleri sosyal ve kültürel değişime karşı direnen insanlar olarak algılar ve bu yönde yayın yaparlar. Filmlerin ve dramaların seçimlerinde dikkat edilen unsur bu yargıdır. Özellikle 1960’lı ve 70’li yıllarda çekilen yerli filmler gösterimdeki filmlerin çoğunluğunu teşkil eder. Filmlerin konuları daha çok kan davası, göç ve aşk gibi alışlagelmiş tarzda konulardır. Bu tip filmler de, diasporik Türk kültürünün görece olarak değişmeden kalması sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. Michel Foucault’un da söylediği gibi bu tür programlar ‘toplumsal hafızayı yeniden programlayıp, unutilan, kaybolan ya da reddedilen hatıraların su yüzüne çıkarılmasını sağlar’ (Alıntı, Morley ve Robins’de, 1993: 10). Bu açıdan bakıldığında, kültürel kimliğin aynı zamanda hatıralarla ilgili bir süreç olduğu da görülür. Burada vurgulanması gereken diğer bir nokta ise, Türk TV kanallarının Almanya ve benzeri Batı Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmasından önce video filmlerinin aynı etkiyi göstermiş olmasıdır. Öyle ki, J. Knight,

¹⁹ ‘Anlam dünyası’ Ulf Hannerz’e (1996) aittir. Hannerz bu kavramı yerel ve küreselin birarada varoluşu bağlamında geliştirmiştir. Televizyon ve yazılı basın anlam dünyalarımızın oluşumunu önemli ölçüde etkilemektedir. Küreselleşme çağında, bazı insanlar aynı anlam dünyasını paylaştığı gibi, bazıları daha ziyade farklı ve yerel anlam dünyalarına sahip olabilir.

1986 yılında yaptığı bir araştırmada Almanya'da yaşayan Türklerin % 86'sının her gün video filmi izlediğini saptamıştır.²⁰

Televizyon kanallarında sunulan programlar çoğunlukla Euro-Türklerin koşulları hakkında bir fikir sahibi olmayanlar tarafından yapıldığı için, Türk medyası, Euro-Türklerin gç sürecinin başında anavatandan getirdikleri geleneklerin, değerlerin ve söylemlerin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Buna rağmen, son zamanlarda yerel Euro-Türkler tarafından özel televizyon kanalı ve radyo istasyonu işletmeye dair bazı yeni girişimlerde bulunulmuştur. Berlin'deki Aypa TV, TD1 ve Radyo Metropol, kendi cemaatlerinin sosyal, siyasal ve ekonomik bağlamalarını anlama açısından daha donanımlı olan yerel Euro-Türkler tarafından işletilen radyo ve televizyonlardan bazılarıdır.²¹

²⁰ J. Knight (1986) Almanyalı-Türklerin % 80'inin hergün Türk videoları seyrettiklerini belirtmektedir.

²¹ Almanyalı-Türkler tarafından işletilen yerel TV kanallarının detaylı bir değerlendirmesi için, bkz. Kosnick (2004).

BÖLÜM 5

Avrupa ve Avrupa Birliği

Alternatif Avrupa Projeleri: Bütünsel bir Avrupa ya da Senkretik bir Avrupa?

Günümüzde birbirinden farklı Avrupa tanımları yapmak mümkündür. Bu tanımlardan belki en belirgin olanları, 2004 yılı Şubat ayı içerisinde ülkemizi ziyaret eden iki Alman siyasetçi tarafından dile getirilmiştir. Birinci tanım, muhafazakâr Hristiyan Demokrat Parti'nin lideri olan Angela Merkel, ikinci tanım ise Sosyal Demokrat Parti'nin bir önceki lideri olan Alman Şansölyesi Gerhard Schröder tarafından yapılmıştır. Muhafazakârlar Avrupayı tanımlarken, daha çok Hristiyanlık, tikellik, gelenek, geçmiş, türdeşlik, fiziki coğrafya, kültürel birlik ve ulusal sınırlar üzerine vurgu yapmakla birlikte kültürel karışımı reddeden bir anlayışı savunmaktadır. 'Avrupa' fikrini tözselleştiren bu tanım içerisinde, Türkiye ve İslam'a yer yoktur. Öte yandan, Sosyal Demokratların ve liberallerin geliştirdiği 'Avrupa' fikri ise çeşitlilik, kültürel farklılık, ortak bir gelecek, demokrasi, insan hakları, sekülerizm, siyasi coğrafya, ulusötesi anlayış ve siyasal birlik gibi ilkelere dayanmaktadır (Bkz. Tablo 7). Bu tanım çerçevesinde, Türkiye ve İslam gibi klasik anlamda Batılı olmayan kültürel ve dinsel unsurlar 'Avrupa' içinde kendilerine yer edinebilirler. Diğer bir deyişle, bir yanda tözselleştirilen bir Avrupa düşüncesi, öte yanda *çeşitlilik içinde birlik (unity in diversity)* düşüncesi vardır. Hatta, bu analiz daha da ileri götürülürse, muhafazakârların yaptığı tanımın, dinsel, kültürel ve etnik açılardan verili ve değişmeyen tözcü bir 'Avrupa' ve 'Avrupalılık' anlayışını beraberinde getirdiğini; diğer tanımın ise 'Avrupa' ve 'Avrupalılık' anlayışının verili bir coğrafya ve kimlik olmadığını, aksine inşa edilen, değişen, dinamik ve sürekli bir oluş hali içeren bir anlayışı ifade ettiği söylenebilir. Bu makalenin amacı ise, burada sözü edilen ikinci anlayıştan yola çıkarak sözkonusu 'Avrupa' ve 'Avrupalılık' tanımları içerisinde Türkiye, İslam ve diğer kültürel, dinsel ve etnik farklılıklara yer olduğunu ve günümüzdeki 'Avrupalılık' kimliğinin adeta yukarıdan aşağıya inşa edilen siyasal ve kültürel bir kimlik olduğunu iddia etmektir.

Senkretik Avrupa	Bütünsel Avrupa
Dinamik	Durağan
Seküler	Dini
Toplumsal	Cemaatsel
Ulus-ötesi	Çokuluslu
Ekonomik	Ekonomik
Siyasal	Kültürel
Senkretik kültür	Bütünsel kültür
Uygarlık-ötesi	Uygarlıksal
Geleceğe yönelik	Geçmişe dönük
Tözsel olmayan	Tözsel
Yabancı dostu	Yabancı karşıtı
Siyasi coğrafya	Fiziksel coğrafya

Tablo 7. Alternatif Avrupa Projeleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC) olarak kurulan, daha sonra 1957 tarihli Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (EEC) dönüşen ve 1967 yılında Avrupa Topluluğu (EC) adını alan birlik, 1991

tarihli Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği (EU) adını almıştır. Ekonomik nitelikli bir örgütlenme olarak başlayan bu birlik bir süre sonra siyasal bir birliğe dönüşmüştür. Maastricht Anlaşması bu açıdan Birliğin hayatında bir dönüm noktasıdır. Bu anlaşma ile Avrupa Topluluğu ortak siyasal, sosyal, iktisadi, kültürel ve askeri değerler üzerine inşa edilen bir birliğe dönüştürülmek istendi. Bu sürecin başlangıcını ‘Avrupa Halkları’ ve ‘haklar arasında birlik’ söylemini ön plana çıkaran 1975 tarihli Tindemans Raporu teşkil eder. Bu raporda, Avrupa Topluluğu’nun kendi bayrağına sahip olması ilkesi benimsenmiştir. Nitekim, Avrupa Birliği bayrağının 29 Mayıs 1986 yılında ilk defa göndere çekilişine Beethoven’in 9. Senfonisinin dördüncü bölümünden ‘Neşeye Övgü’ eşlik etmiş ve bu bölüm Topluluk marşı olarak kabul edilmiştir. Daha sonra, ECSC’nin kuruluş günü olarak kabul edilen Robert Schumann’ın konuşmasını yaptığı 9 Mayıs tarihi Topluluk günü olarak benimsenmiştir. 1988 yılında Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde okullarda okutulan edebiyat, yurttaşlık, tarih, coğrafya, dil ve müzik eğitimi müfredatına bir Avrupalılık boyutu kazandırılması kararlaştırılmıştır. Buradaki amacın, ortak değerleri tarihte aramak değil geleceği kurgulayarak saptama çabası olduğu söylenebilir. Maastricht Anlaşmasında açık bir şekilde dile getirilen Avrupa Birliği yurttaşlığı, ortak dış siyaset, ortak göç politikaları, ortak askeri politikalar ve ortak para kullanımı gibi noktalar da dikkate alındığında aşağıdan yukarıya değil, ancak yukarıdan aşağıya doğru akan bir Avrupalı kimliği oluşturma çabasının son otuz yıla damgasını vurduğu görülür. Bu Avrupalılık tanımı, tekrar altının çizilmesi gerekirse, geçmişe, tarihsel semboller ve mitlere referanstan çok, geleceğe ve geleceğin halklarına referansla ifade edilmektedir. Böylesine bir kimlik, hiç şüphesiz, ulus-ötesi, seküler ve çoğulcu bir anlayışla yeni Avrupa’nın sınırlarının belirginleştirilmesi gerektiği tezini ön plana çıkarmaktadır. Yeni Avrupa tanımı öylesine bir ‘Avrupalılık’ kimliği dayatmaktadır ki, bu kimlik ‘kültürel çeşitlilik’ (*cultural diversity*) ve ‘çeşitlilik içinde bütünlük’ (*unity in diversity*) söylemleriyle beslenmeyi gerektirmektedir.²²

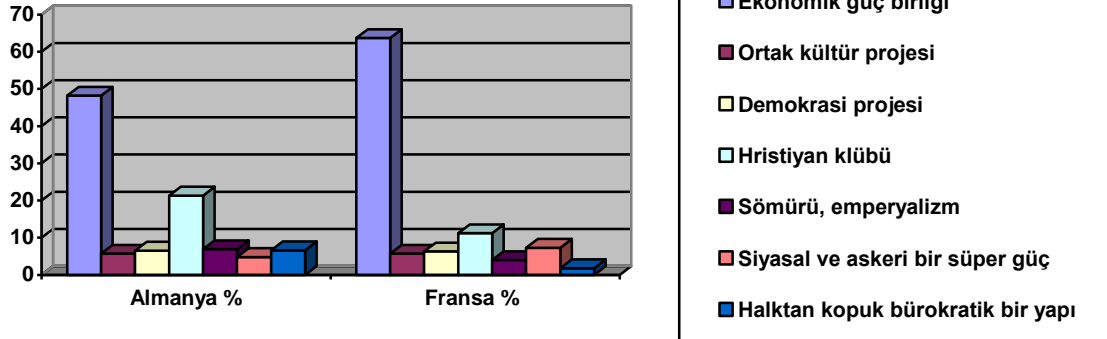
Euro-Türklerin Avrupa Birliğine ilişkin Perspektifleri

Euro-Türkler, içinde buldukları ülkelerin siyasal hayatlarına büyük ölçüde dahil olmanın ve rasyonel siyasal davranış kalıpları geliştirmenin yanısıra Avrupa Birliği konusunda da genel olarak rasyonel bir ilişkiler dizini geliştirebilmişlerdir. AB’yi temel olarak ekonomik bir güç olarak değerlendiren Euro-Türkler, AB’nin bir “Hristiyan Kulübü” olduğu şeklindeki önyargılı düşünceye mesafeli durmaktadırlar. AB’yi bir Hristiyan kulübü olarak gören Euro-Türklerin oranı Almanya’da yaklaşık % 20, Fransa’da ise yaklaşık % 10’dur. Öte yandan, Hakan Yılmaz’ın Ekim-Kasım 2003 tarihlerinde Türkiye’de gerçekleştirdiği “Avrupa Şüphesizliği” adlı araştırmasının sonuçlarına göre, Türkiye halkının yaklaşık % 50’si AB’yi bir Hristiyan Kulübü olarak değerlendirirken, yaklaşık % 30’luk bir kitle ise bu değerlendirmeye katılmadığını ifade etmiştir. Euro-Türklerin yaklaşık % 60’ının AB ve kurumları hakkında olumlu bir fikri vardır, yaklaşık % 27’lik bir kesimin ise olumsuz görüş bildirdiği saptanmıştır. Bu bağlamda dikkate alınacak bir diğer rakam ise, söz konusu soruya ‘Bilgim yok’ şeklinde yanıt verenlerin oranının % 10 ile, hiç de azımsanmayacak kadar büyük

²² Avrupa ve Avrupalılık kimliğinin tarihsel süreçte nasıl bir dönüşüm geçirdiği konusunda başvurulacak kaynaklardan biri Gerard Delanty (1995) tarafından kaleme alınan *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality* adlı çalışmadır. Delanty, bu çalışmasında Avrupa fikrinin sivil toplum geleneğinden daha ziyade devlet geleneği ve elit kültürleriyle bağlantılı olduğunu ifade eder. Bu açıdan ele alındığında Avrupa mitolojik olarak Anadolu’da başlayan, İskender’in fetihleriyle İran’ın ötesine taşınan, daha sonra Roma İmparatorluğu ile İngiltere’ye kadar uzanan, ardından Kutsal Roma-German İmparatorluğu ile Kuzey Avrupa’yı da içine katan ve günümüze değin daha çok bu son haliyle kalan bir kurgu şeklinde belirmiştir. Coğrafya olarak tarihsel açıdan çok esnek ve geniş bir alana yayılabilen Avrupa, etno-kültürel açıdan daha çok Helenizm, Roma ve Kilise üzerine inşa edilmiş gibidir. II. Dünya Savaşından sonra inşa edilen Avrupa Toplulukları fikri ise, etno-kültürel Avrupa anlayışından siyasal ve iktisadi Avrupa anlayışına doğru geçildiğini gösterir (Delanty, 1995).

olduğudur. AB konusunda olumsuz görüş bildirenler ve bu konuda herhangi bir fikre sahip olmayanlar çoğunlukla yoksullar ile birinci kuşaklar arasından çıkmaktadır.

Avrupa Birliği sizin için ne ifade ediyor?

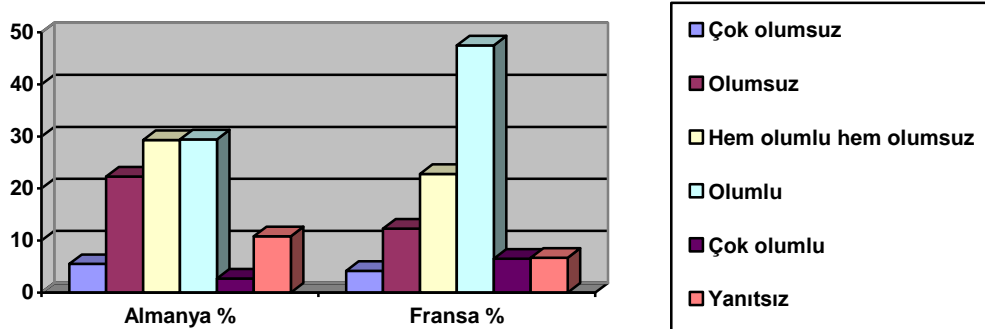

AB kişisel olarak sizin için ne anlama geliyor sorusuna AB yurttaşlarının verdiği en genel üç yanıtın sınıflandırması (Kaynak Eurobarometre 2003)

Almanya %	Fransa %	
Euro	56	
Hareket özgürlüğü	51	
Barış	46	
	Euro	57
	Hareket özgürlüğü	52
	Kültürel çeşitlilik	39

2003 Eurobarometre Kamuoyu Araştırmasının sonuçları da, hem Almanların hem de Fransızların AB'nin anlamını tanımlarken ekonomik ve finansal yönlerine öncelik verdiklerini gösteriyor. Euro'nun şu ya da bu şekilde her iki topluluk üzerinde de en büyük etkiyi yarattığı ve ikinci en önemli etkiyi yaratanın da hareket özgürlüğü olduğu açıkça görülmektedir.

AB hakkındaki görüşünüz ne ölçüde olumlu ya da olumsuz?

Genel olarak, Euro-Türkler Avrupa Birliği konusunda olumlu bir tavır sergilemektedirler. Yaklaşık olarak Almanyalı-Türklerin % 32'si ve Fransalı-Türklerin % 54'ü AB fikrini desteklemekte; Almanyalı-Türklerin yaklaşık % 28'i ve Fransalı-Türklerin % 17'si desteklememektedir. Almanyalı-Türklerin % 29'u ve Fransalı-Türklerin % 23'ü bu konuda karmaşık hislere sahiptir. AB konusunda olumsuz bir tutum içinde olanlar, AB'nin Almanya'nın refah düzeyinden, yani kendi zenginliklerinden fazlasıyla faydalandığını düşünme eğilimindedir. Diğer yandan, AB konusunda olumlu bir tutum içinde bulunan Fransalı-Türkler, AB'nin refah düzeylerini arttırdığını düşünme eğilimindedir. Almanyalı-

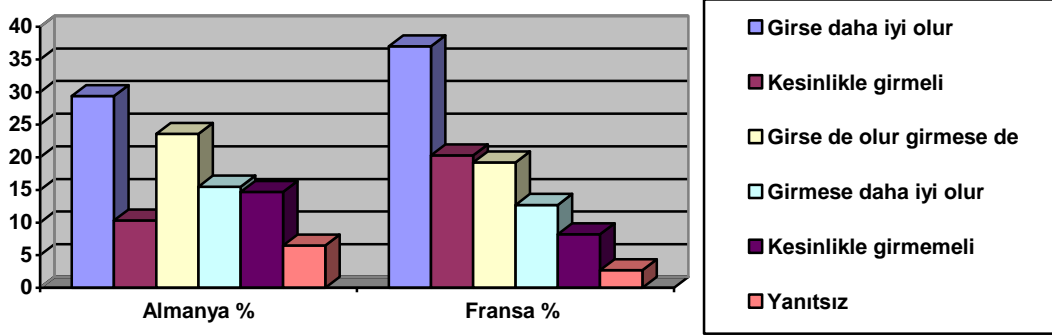
Türklerin % 6'sının euro'yu desteklerken, Fransalı-Türklerin % 25'inin desteklemesi gerçeği de bu gözlemi doğrulamaktadır.

Avrupa Birliği İmajı (Kaynak Eurobarometre 2003)

%	Çok Olumsuz	Tarafsız	Çok Olumlu
Fransa	21	31	45
Almanya	16	38	39

Eurobarometre 2003 araştırmasının sonuçları, Euro-Tükler araştırmamızın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Her iki toplum da daha ziyade olumlu bir Avrupa Birliği imajına sahiptir. Buna rağmen, Fransalı-Türkler AB konusunda (% 16) Fransızlardan (% 21) daha az olumsuzdur ve Almanyalı-Türkler (% 28) bu konuda Almanlardan (% 16) daha olumsuzdur.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesine ne ölçüde taraftarınız ya da karşımanız?

Euro-Türklerin genel eğilimi, Türkiye'nin Birliğe girişini destekleme yönündedir. Fakat bu eğilim Fransa'da (% 57) Almanya'ya (% 31) oranla daha güçlüdür.

Genişleme: taraftar ya da karşı? (Kaynak Eurobarometre 2003)

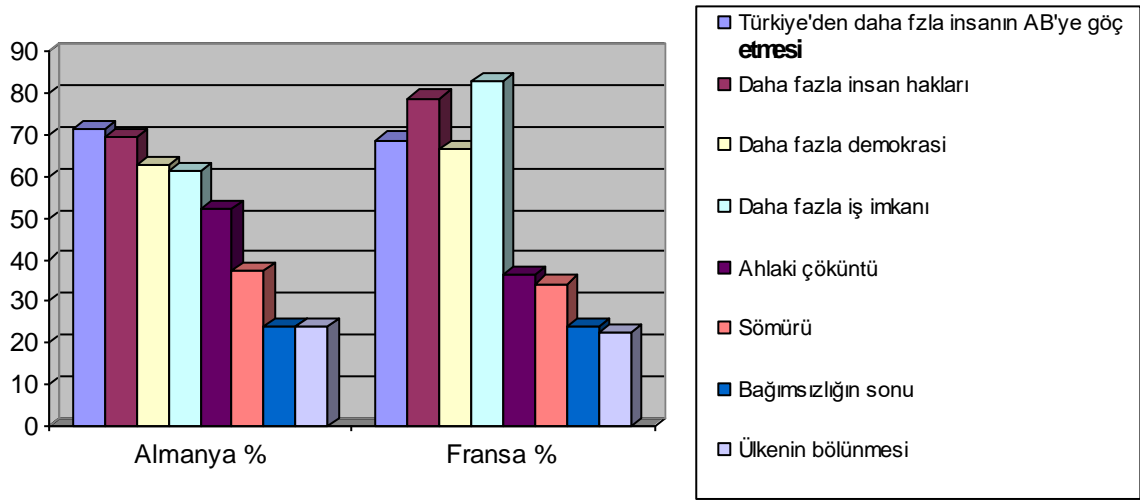
Genişleme	Taraftar %	Karşı %
Almanya	38	42
Fransa	34	55

Eurobarometre sonuçları, hem Almanların hem de Fransızların genel olarak genişlemeyi en az destekleyen uluslar arasında yer aldığına işaret eder. Fakat, Almanlar genişlemeyi Fransızlara oranla daha fazla desteklemektedir.

Derinlemesine görüşmeler sırasında AB'den yana dile gelen düşünceler arasında, AB ile yapılan görüşmelerin bile Türkiye'ye demokrasi yönünde katkıları olacağı yer almaktadır. Özellikle sosyal sınıflar ya da statü yükseldikçe "pozitif dil" kullananların oranı artmaktadır. Bu kesimlerin söyleminde *diyalog* ve *ilişki* en önemli referanslardır:

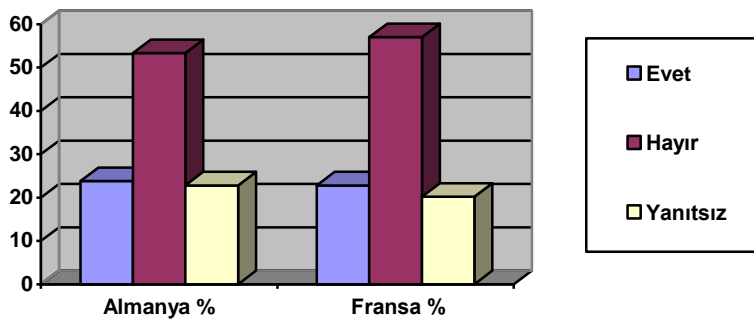
"AB'de 15 milyon Müslüman yaşıyor. Hristiyan-Müslüman bir arada yaşama potansiyeli gösteriyor. Kavga çatışma yok; diyalog var. Diyalog eşitlik ilkesine göre gelişir. Diyalog ihtiyaçtır. Örneğin Kiliseler Birliği cami inşaatına destek veriyor. Türkiye'de umut yok, ama burada, bütün sorunlara rağmen, umut var, imkânlar var, sürekli bitmeyen hedefler var."

Türkiye'nin AB üyeliği sizin için ne anlam ifade ediyor?

Görüşülen kişilere AB'nin kendileri için ne anlam ifade ettiği sorulmuş ve üzerinde yorum yapmaları için buna ek sorular sorulmuştur. Hem Almanyalı-Türkler hem de Fransalı-Türkler sorulara benzer yanıtlar vermişlerdir: Türkiye'nin AB'ye girişi gerçekte ülkenin bölünmesiyle sonuçlanmaz (Almanyalı-Türkler % 53; Fransalı-Türkler % 58); tam üyelik bağımsızlığın sona ermesiyle sonuçlanmayacak (Almanyalı-Türkler % 52; Fransalı-Türkler % 58); üyelik Türkiye'ye daha fazla demokrasi getirecek (Almanyalı-Türkler % 63; Fransalı-Türkler % 67); üyelik insan hakları uygulamalarını geliştirecek (Almanyalı-Türkler % 70; Fransalı-Türkler % 67); ve üyelik Türkiye'den AB ülkelerine göçle sonuçlanacak (Almanyalı-Türkler % 71; ve Fransalı-Türkler % 69). Diğer yandan, bazı sorulara verdikleri yanıtlar açısından Almanyalı-Türklerle Fransalı-Türkler arasında büyük farklılıklar vardır: üyelik Türkiye'de ahlaki çöküş neden olacak (Almanyalı-Türkler % 52; Fransalı-Türkler % 36); üyelik Türkiye'nin sömürülmesine yol açacak (Almanyalı-Türkler % 52; Fransalı-Türkler % 34); ve üyelik iş olanaklarını arttıracak (Almanyalı-Türkler % 61; ve % 34 Fransalı-Türkler % 83). Bu rakamlar, Fransalı-Türklerin Türkiye'nin Birliğe üyeliğine daha sıcak baktıklarını, Almanyalı-Türlere oranla daha az kültürel, ahlaki ve cemaatsel kaygılara sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Yine bu cevapları değerlendirirken her iki ülkenin de AB projesinden, ortak para birimine geçişten ne denli olumlu ya da olumsuz etkilendiklerini göz ardı etmemek gerekir. Son yıllarda ortak para birimine geçişin özellikle Almanya'da neden olduğu enflasyonist baskı Almanya-Türklerinin cevaplarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Sizce AB Türkiye'yi bölecek mi?

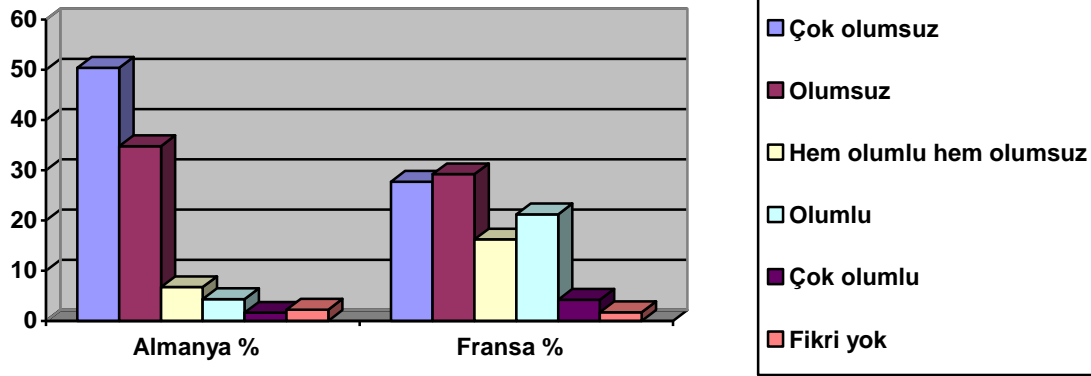

Birliğe tam üyelik Türkiye'nin bölünmesine yol açacak mı? (Kaynak, Euroscepticism in Turkey, 2004)

	Türkiye %
Evet	19
Hayır	28
Tarafsız	39
Yanıtsız	14
Toplam	100,0

Yukarıdaki iki tablo, Birliğe tam üyeliğin Türkiye'nin bölünmesine yol açabileceği varsayımı üzerinden Euro-Türklerin ve Türklerin görüşlerini karşılaştırmaktadır. Euro-Türklerin % 54'ü böyle bir varsayımı açıkça reddederken, Türklerde bu sayı sadece % 28'dir.

Euro hakkında ne ölçüde olumlu ya da olumsuz düşünüyorsunuz?

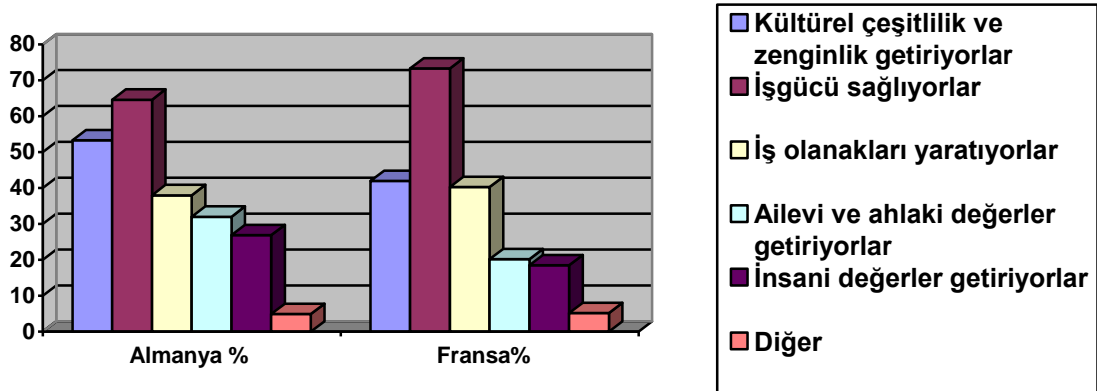

Euro: taraftar ya da karşı? (Kaynak Eurobarometre 2003)

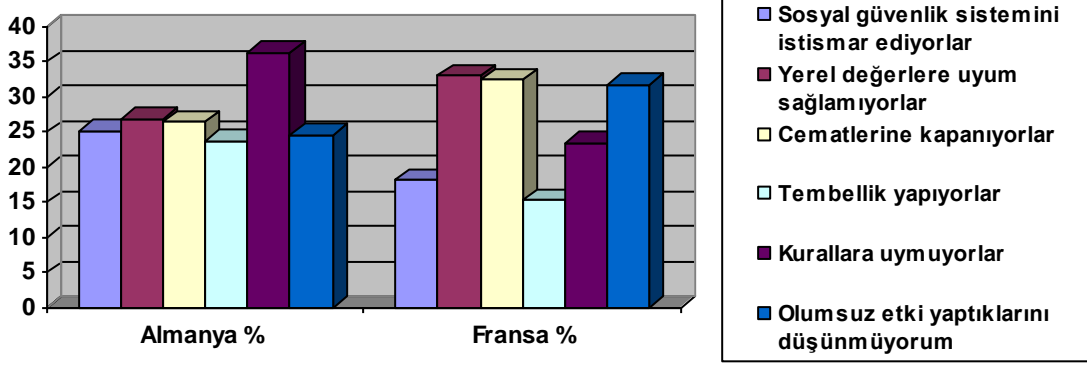
Euro?	Taraftar %	Karşı %
Almanya	60	33
Fransa	68	28

Eurobarometre Araştırmasının sonuçları, bizim araştırmamızın sonuçlarıyla uyuzmaktadır. Almanyalı-Türklerin tavrı, Almanlarla, Fransalı-Türklerin tavrı da Fransızlarla özdeşir. Dolayısıyla, Euro-Türklerin euroya intibakı yaşadıkları ülkedeki diğer insanlarla aynı doğrultudadır.

Türklerin Almanya/Fransa toplumuna sağladıkları olumlu katkı var mıdır? (birden fazla yanıt verilebilir)

Türklerin Almanya/Fransa toplumuna sağladıkları olumsuz katkı var mıdır? (birden fazla yanıt verilebilir)

Yukarıdaki iki tabloyu birleştirdiğimizde, Euro-Türklerin olumlu etkilerinin olumsuz etkilerinden daha fazla olduğunu inandıklarını görürüz. Yaklaşık olarak, Fransalı-Türklerin % 32'si ve Almanyalı-Türklerin % 25'i Türklerin buldukları ülkelerin toplumlarına hiçbir olumsuz etkisinin olmadığını inanmaktadır. Almanyalı-Türklerin % 36'sı Türklerin genellikle kurallara uymadıklarını belirtirken, % 25'i sosyal güvenlik sistemini kötüye kullandıklarına inanmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin kötüye kullanımı, derinlemesine görüşmelerde ve odak grup tartışmalarında genç kuşak Almanyalı-Türkler tarafından en çok dile getirilen konulardan biriydi. Örneğin bir görüşmecinin ifadesiyle:

“Ama biz de insanca hareket etmiyoruz. Dürüst değiliz. Türkiyelilerde vergi kaçırma, sahte iflas, her türlü uçağıt var. Türk-Kürt kimliğini kötüye kullanıyor beni de zor durumda bırakıyor. Lüks arabayla gezen işsiz Türkler var. Kara parayla yapıyorlar; Fransız da bunu soruyor.”

Sosyal güvenlik sisteminin kötüye kullanımına paralel olarak, Almanyalı-Türklerin % 24'ü Türklerin tembelliğe eğilimli olduğunu belirtmiştir. Diğer yanda, yerel değerlere uyum sağlama yeteneğinin eksikliği (% 33) ve etnik anklavlar kurma eğilimi (% 33), Fransalı-Türklerin, Türklerin olumsuz etkilerini açıklarken en çok gündeme getirdikleri konulardı. Farklı konuların Almanyalı-Türkler ve Fransalı-Türkler tarafından dile getirilme biçimi de, Almanya ve Fransa tarafından göçmenlere uygulanan farklı entegrasyon ve göç rejimlerine tabidir. Fransalı-Türkler tarafından dile getirilen etnik anklavlar ve cemaatler kurma konusu, büyük ölçüde Cumhuriyetçi devlet geleneğinin homojenlik ve farklılığı- görmeme duyarlılığıyla bağlantılı gibi görünmektedir. Buna rağmen, günümüz Almanya'sında liberal demokratik rejimin farklılıkları tanıması, etnik ve kültürel anklavların Fransa'daki kadar sorunsallaştırılmadığı anlamına gelir.

Görüldüğü gibi, Euro-Türkler, insan hakları, demokratikleşme, katılım, duyarlılık, hukukun üstünlüğü, haklar, eşitlik ve güven temelinde bir demokratik siyasal kültür geliştirme açısından itibar kazanmışlardır. Bu tabloda, Euro-Türklerin, Türkiye'deki tablodan farklı olan, görev odaklı siyasal kültürden ziyade hak odaklı bir siyasal kültür geliştirilmiş olmasıdır. Hakları, eğitim sistemlerini, polisi, demokrasiyi, insan haklarını, sosyal güvenlik sistemlerini, iş olanaklarını, yasal sistemleri, yasalara ve düzenlemelere saygıyı, insan sermayesinin değerini, eşitliği, inanç özgürlüğünü ve kültürel diyalogu karşılaştıran sorulara verilen yanıtlar Almanya ve Fransa'nın Türkiye'den çok daha demokratik olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Almanya/Fransa ve Türkiye arasındaki keskin farklılıkları resmeden bütün bu yanıtlar, açıkça Almanya/Fransa'daki demokratik kurumlara ve yüksek demokrasi düzeyine işaret etmektedir. Türkiye, karşılıklı hoşgörü ve ahlaki değerlerle ilgili sorular söz konusunu olduğunda, olumlu anlamda ön plana çıkmaktadır.

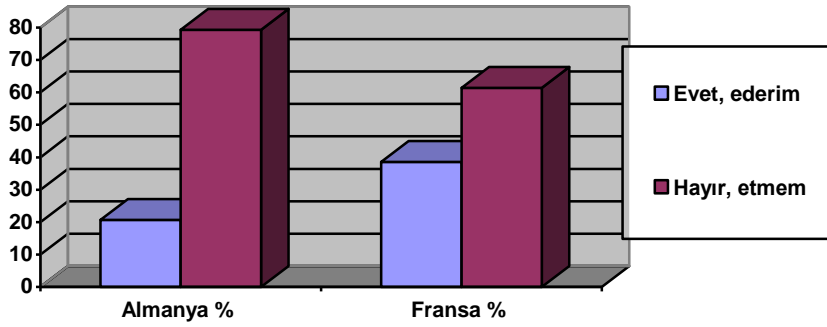
AB Üyeliği ve Türklerin Göç Olasılığı

Türkiye'nin Birliğe üyeliğine ilişkin en çok dile getirilen kaygılardan biri, Türkiye'den AB ülkelerine büyük bir göç akımı olasılığıdır. Fakat, niteliksel ve niceliksel araştırmalarımız bu varsayımı çelişen bir tablo ortaya koymaktadır. İlk olarak, derinlemesine görüşmelerde, odak grup tartışmalarında ve yapılandırılmış görüşmelerdeki muhataplarımız, AB'de karşılaştıkları zorluklarla- artan işsizlik, vatan özlemi, düşük ücretler, disiplinli çalışma koşulları, hoşgörüsüzlük ve ahlaki değerlerin aşınması vb.- bağlantılı olarak, Türkiye'nin Birliğe tam üyeliği durumunda Türkiye'deki Türklere AB ülkelerine göç etmeyi tavsiye etmediklerini belirtmişlerdir (% 79). Buna rağmen, genel olarak, bu insanlar arasında AB ülkelerine büyük bir göç akımı olacağına dair güçlü bir inanç vardır. Bu inanç AB ülkelerindeki genel kanıyı yansıtmaktadır. Dolayısıyla, Euro-Türklerin deneyimleri Türkiye'deki Türklere açık ve net bir şekilde aktarılmalıdır. Öte yandan, İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan'ın entegrasyonu ile ilgili geçmiş deneyimler büyük göç dalgasıyla sonuçlanmamıştır. Bu vakalarda, hatta tersine göç yaşanmıştır. Bunun aynısı, Türkiye vakası için de geçerli olabilir. Türkiye'nin üyeliği durumunda anvatana geri dönüşü düşenecek olanların oranı her iki ülkede % 30'dan fazladır. Kaldı ki, son yıllarda sayıları hızla artan oranda genç Euro-Türklerin turizm sektöründe ve uluslararası şirketlerde çalışmak için Türkiye'ye göç ettikleri gerçeğini hatırlamakta fayda vardır. Ayrıca, derinlemesine görüşme yaptığımız kişiler arasında ikisinin görüşleri de not edilebilir:

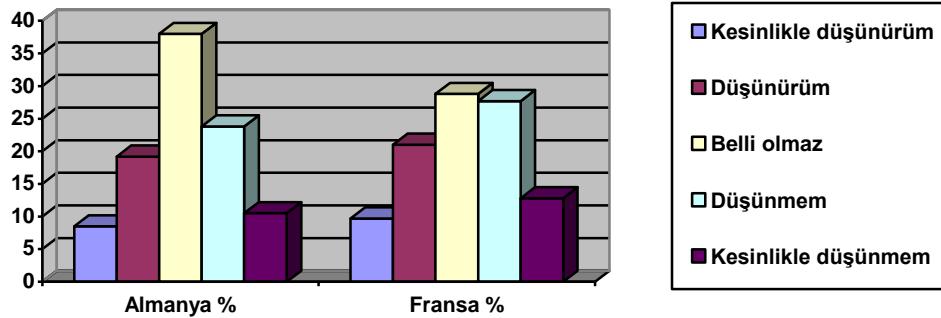
"Hırvatlar 6 ay çalışıp dönüyorlar. Türkiye girse aynı olur, akın olmaz."

"CDU bile her yıl 350 bin genç kalifiye elemana ihtiyaç olduğunu söylüyor. Ama Türkiye AB'ye üye olunursa çok göç olmaz; çünkü kapitalist sistem sorunu çözer, kontrolü artırır; sadece ihtiyacı olanı alır."

Türkiye'dekilere Almanya/Fransa'ya göç etmelerini tavsiye eder misiniz?

Türkiye AB'ye girerse, Türkiye'ye dönmeyi düşünür müsünüz?

Euro-Türklerin yaklaşık % 30'u, Türkiye Birliğe katılırsa Türkiye'ye geri dönmeyi düşüneceklerini aktarmıştır. Bu yukarıda sözü edilen basmakalıp yargıya önemli bir meydan okumadır. Üstelik, Euro-Türkler Türkiye'dekilere batıya göç etmeyi tavsiye etmemektedirler (Almanyalı-Türklerin % 80'i; ve Fransalı-Türklerin % 61').

Karşılaştırmalı tablo 1. Türkiye'dekilere Almanya/Fransa'ya göç etmeyi tavsiye eder misiniz? Doğum yeri?

%	Doğum yeri			Toplam
	Türkiye	Almanya	Fransa	
Ederim	21,7	21,8	55,0	22,3
Etmem	78,2	78,2	43,1	77,6
Duruma göre değişir	,2	,0	1,8	,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Karşılaştırmalı-tablo 1 Almanya'da doğan Almanyalı-Türklerin, Türkiye Birliğe katıldığında, Türkiye'de yaşayan insanlara Almanya'ya göç etmeyi tavsiye etmediğini göstermektedir. Fakat, Fransa'da doğan Fransalı-Türkler için bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Genç kuşak Fransalı-Türkler, Almanya'daki Almanyalı-Türklerin aksine, Fransa'daki mevcut durumdan daha ziyade memnun görünmektedirler.

Karşılaştırmalı-tablo 2: Türkiye'dekilere Almanya/Fransa'ya göç etmelerini tavsiye eder misiniz? ve Sosyal Statü?

%	SOSYAL STATÜLER							Toplam
	En üst	Ust	Ust Orta	Orta	Alt Orta	Alt	En Alt	
Ederim	31,6	30,7	22,0	22,3	20,4	22,7	19,2	22,3
Etmem	67,1	69,0	77,7	77,6	79,5	77,1	80,8	77,6
Duruma göre değişir	1,3	,3	,3	,1	,1	,2	,0	,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Karşılaştırmalı-tablo 2, Euro-Türklerin sosyal statülerinden bağımsız olarak, Türkiye Birliğe katıldığında, Türkiye'de yaşayanlara AB'ye göç etmeyi tavsiye etmeyeceklerini göstermektedir.

Bölüm 6

Yeni Kimlikler İnşa Etmek

Avrupalılık: Sürekli bir Varoluş Süreci

Araştırmamızın hem niteliksel hem niceliksel verileri, Euro-Türkler arasında somut bir Avrupalılık anlayışının bulunmadığına işaret etmektedir. Fakat Alman ve Fransız çoğunluk toplumlarına ilişkin olarak da aynı gözlemi yapmak mümkündür. Derin kökleri olan bir Avrupalılık hissinin Batılı toplumlarda da bulunmadığına şüphe yoktur. Avrupalılık kimliği, tarihin başlangıcından buyana var olan bir kimlik olmayıp, Avrupa Birliğinin siyasi elitleri tarafından, eğitim, Avrupa yurttaşlığı ve ortak tarih ve gelecek aracılığıyla ideolojik olarak zaman içinde oluşturulmaktadır. Avrupa Birliği, 1975 Aralık sonunda Avrupa Konseyine sunulan, üye devletlerin kendi bayrakları, marşları, mitleri, anıları, insanları, bölgeleri ve AB yurttaşlarına verilen hak ve ödevleriyle bütünleşmiş bir siyasal birim oluşturmaya teşvik eden Tindemans Raporundan (Tindemans, o zaman Belçika Başbakanıydı) bu yana, daha güçlü bir siyasal birlik sergilemektedir²³

‘Avrupalılık’ kimliğinin tanımına ilişkin yapılan değerlendirmelerde sınıfsal bir ayrım yapmak yerinde olacaktır. İşçi sınıfı mensuplarının tanımı, genellikle, değerler, demokrasi, eşitlik, insan hakları ve çağdaşlık ekseninde yapılan ve Türkiye’deki egemen söylemin paralelinde dile getirilen bir tanımlamadır. Diğer bir deyişle, ‘Avrupalılık’ ulaşılmaya çalışılan bir hedef olarak ifade edilmektedir. Öte yandan, birkaç dil bilen, kozmopolit bir kimlik geliştiren, sürekli çevre ülkeleri ziyaret edebilme şansı bulan orta sınıf nitelikteki Türkiye kökenli insanlara sorulduğunda, bu kişiler, kendilerinin ‘Avrupalılık’ şeklinde bir kaygılarının olmadığını, tanımlanan bu kimliği kendilerinin halihazırda yaşadıklarını ve yaşattıklarını ifade etmişlerdir.

Bu noktada kuşak farklarından da söz etmek gerekiyor. Genellikle birinci ve ikinci kuşaklar Türkiye’de uzun yıllardır geliştirilen egemen söylemi yeniden üretmekte, son kuşak gençler ise daha çok kozmopolit kimliğin, yurttaşlığın ve kültürel farklılıkların altını çizmektedirler. Kaldı ki, kuşaklar arasındaki egemen söylem farklılıklarına bakıldığında, bu durum daha da açıkça görülmektedir. Bilindiği üzere, 1960’lı ve 70’li yıllarda birinci kuşak göçmenler ekonomik sorunlara ilişkin kaygı ve söylemler geliştirmişken, 80’li yıllarda ikinci kuşak, daha çok Türkiye kaynaklı ideolojik ve siyasal içerikli söylemler üretmiştir. Öte yandan, özellikle 90’lı yılların sonlarından itibaren üçüncü kuşak daha çok kültürel nitelikte diyaloga, farklılığa, hoşgörüyeye ve çokkültürlülüğe ilişkin söylemler üretmeye ağırlık vermiştir. Diğer bir ifadeyle, birinci ve ikinci kuşak orta sınıf mensupları, Türkiye’deki egemen ‘Avrupalılık’ söylemini yeniden üretirken, üçüncü/dördüncü kuşak gençler ise, farklılığın, çoğulculuğun ve yurttaşlığın altını çizen kozmopolit bir kimlik geliştirmişlerdir. Kuşaklar arasındaki farkı, farklı kuşakların değişen tepkilerini bazı görüşmeciler şu şekilde özetlemiştir:

“1. ve 2. kuşak burası ve Türkiye arasında ikilem yaşamaya devam ediyor. 3. ve 4. kuşaklar ise kesinlikle artık buradalar. Lisan öğrendiler, sosyal yapının içine girdiler. Yüksek öğrenimde çok insan var. Kendi işlerini kurdular. Bugün ‘benim şu şu haklarım var’ diyorlar.”

²³ Tindemans Report detaylı bir değerlendirmesi için bkz., Tindemans (1975); bunun yanısıra bkz. Maas (2004).

“Okulda yabancı hissetmemi istediler. Anne babamın ezikliğini ben de hissettim; ama artık hissetmiyorum. ‘Yabancı’ olarak hissetmiyorum; ama dışarıdan veriliyor.”

Yeni kuşaklar sadece 1. ve 2. kuşaklardan farklı değildir; aynı zamanda farklı kuşaklardan olup, asimile olanlardan da farklıdır. Bunlar arasında görüşmeciler arasında dile gelen bazı söylem örneklerini aktarabiliriz:

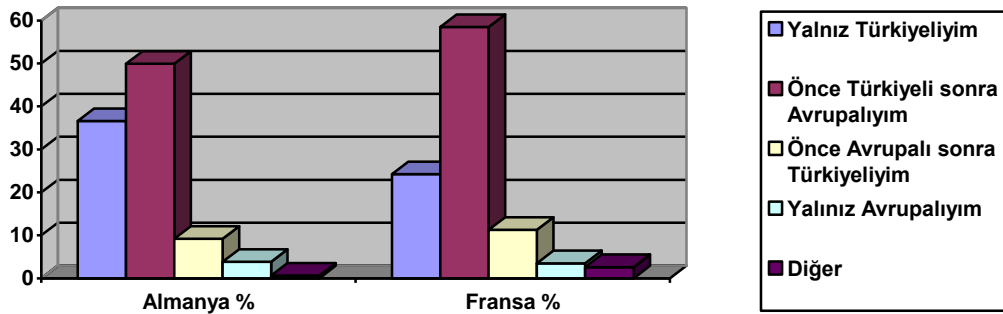
“Türk kökenlerini kabul etmeyen, utanan bir kesim var. Çokkültürlü, iki kültürlü insan fanatizme sapmaz. Kozmopolit ama köklerini unutmayan insanlarız. İki pasaport istiyorum inatla. İki kültür de benim için çok önemli. İkisinden de etkilenerek büyüdüm. Niçin birini bırakayım? Biz bir problem değil, çözümün bir parçasıyız. Türklerin görevi iki dünya arasında sentez bulmak, kültürel bir diyalog kurmak. Ben bunu müzikle yapıyorum... Müziğin dili evrensel; insanlar anlıyor. Çeşitli kültür eksenlerini, dokunan noktaları hissetmek mümkün. Türkiye’nin AB’ye girmesi çok mühim; İslam dünyasıyla tercümanlık yapabilecek tek ülke Türkiye, köprü...”

Ya da bir başka görüşmecinin dile getirdiği gibi, söz konusu yeni kuşaklardaki ruh hali ortalama Avrupa’ninkinden de farklıdır:

“Avrupa kendisi de bilmiyor Avrupalılığın ne olduğunu. Türkiye’yi karşıya koyup kendini bulmaya çalışıyor. Biz ise göçmen olduğumuz için sınırları zaten aştık”

Avrupalılığın tanımıyla ilişkili olarak, orta sınıf ve işçi sınıfı arasındaki nihai fark, orta sınıfın genel olarak Avrupalılığı bilim, bilimsel düşünce, akıl, güven, yasalar ve haklarla eşitlemesine karşın işçi sınıfının bunu adalet, yasa ve eşitlikle ilişkilendirmesidir.

Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi size daha uygundur?

Yukarıdaki tablo, Euro-Türklerin kendi tireli kimliklerini kabul ettiklerini; bu oranın Almanya’da % 60 ve Fransa’da % 70 olduğunu göstermektedir. Almanyalı-Türklerin yaklaşık % 60’ı kendilerini ya Türk/Avrupalı (% 50) ya da Avrupalı/Türk (% 10) olarak tanımlamaktadır. Bu oran Fransa’da % 59 (Türk/Avrupalı) ve % 10 (Avrupalı/Türk)’dur. Diğer yandan, Almanyalı-Türklerin % 37’si ve Fransalı-Türklerin % 24’ü kendilerini ‘Türk’ olarak tanımlamaktadır. Bu rakamlar, Hakan Yılmaz’ın (Boğaziçi Üniversitesi) “Türkiye’de Avrupa Kuşukuluğu” başlıklı araştırmasındakilerden farklılık göstermektedir.

Karşılaştırmalı tablo 1: Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi size daha uygundur? ve Doğum yeriniz?

%	Doğum yeri			Toplam
	Türkiye	Almanya	Fransa	
Yalnızca Türkiyeliyim	39,9	24,3	13,8	35,5
Önce Türkiyeli sonra Avrupalıyım	48,2	57,5	60,6	50,7
Önce Avrupalı sonra Türkiyeliyim	7,7	13,5	22,9	9,4

Yalnız Avrupalıyım	3,5	4,5	,9	3,7
Yanıtızsız	,4	,3	,9	,4
Hiçbiri	,1	,0	,9	,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Karşılaştırmalı-tablo 1, genç Euro-Türklerin kendilerini öncelikle Avrupalı-Türk ya da Türk-Avrupalı gibi tireli kimliklerle tanımladıklarına işaret etmektedir (Almanya'da % 75 ve Fransa'da % 85).

Karşılaştırmalı tablo 2: Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi size daha uygundur?ve sosyal statü?

%	SOSYAL STATU							Toplam
	En üst	Ust	Ust Orta	Orta	Alt Orta	Alt	En Alt	
Yalnızca Türkiyeliyim	17,9	17,3	25,5	32,1	36,0	42,6	63,6	35,5
Önce Türkiyeli sonra Avrupalıyım	59,6	63,1	58,0	52,8	51,9	42,8	32,9	50,7
Önce Avrupalı sonra Türkiyeliyim	14,7	17,3	10,9	9,6	10,1	7,9	1,4	9,5
Yalnızca Avrupalıyım	7,1	1,7	4,9	4,6	1,9	6,1	2,1	3,8
Yanıtızsız	,0	,0	,1	,9	,1	,6	,0	,4
Hiçbiri	,6	,3	,5	,0	,0	,0	,0	,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

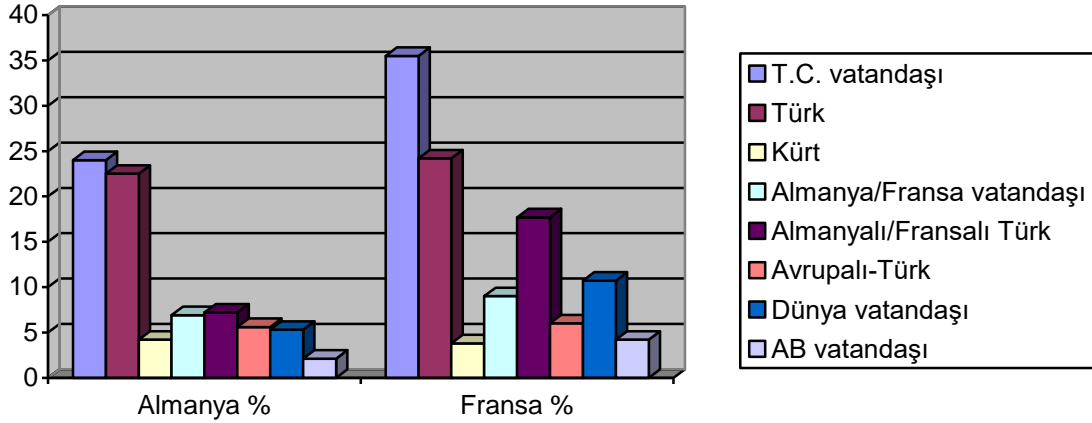
Karşılaştırmalı tablo 2- daha yüksek sosyal statüdeki Euro-Türklerin Avrupalı unsurunu vurgulayan tireli kimliklere tutunduğunu göstermektedir. Diğer yandan, düşük sosyal statüdekiler Türklüklerini vurgulamaktadır.

Avrupalı ve yerel kimlikler (Kaynak: Eurobarometre 2003+; Türkiye'de Avrupa Şüphesizliği 2004; ve Euro-Türkler*)**

Kimlik	Uyruk	Önce Uyruk sonra Avrupalılık	Önce Avrupalılık sonra Uyruk	Yalnız Avrupalılık
Almanya+	38	45	10	4
Almanyalı-Türkler*	37	50	9	4
Türkler**	54	30	5	4
Fransa+	35	50	9	3
Fransalı-Türkler*	24	59	11	4

Yukarıdaki tablo 2003 ve 2004 yıllarında yapılan üç farklı araştırmanın sonuçlarından oluşmaktadır. Türkiye'deki Avrupa şüphesizliği üzerine Hakan Yılmaz tarafından yapılan araştırma, Türkiye'deki Türklerin % 54'ü kendilerini sadece Türk olarak, % 30'u ilk olarak Avrupalı-Türk, % 5'i Avrupalı-Türk olarak ve % 4'ü Avrupalı olarak tanımlamaktadır. Eurobarometre Araştırması, Almanların % 38'i ve Fransızların % 35'i kendilerini ulusal kimlikleriyle tanımlarken, hem Almanların hem Fransızların yaklaşık % 60'i Alman ya da Fransız/Avrupalı ya da Avrupalı/Alman ya da Fransız olarak tanımlamaktadır. Euro-Türkler, Avrupalı unsurunun altını çizen tireli kimlikleri açısından bu insanlardan farklı değillerdir.

Kendinizi aşağıdakilerden hangisiyle tanımlarsınız? (birden fazla yanıt verilebilir)

Kendilerini Alman, Almanyalı-Türk, dünya yurttaşı ve AB yurttaşı olarak tanımlayanların toplamı gerçekte oldukça yüksektir (% 27). Bu oran Fransalı-Türklerde % 47'ye çıkmaktadır. Bu noktada, kendilerini Almanyalı-Türk olarak tanımlayanlarla Fransalı-Türk olarak tanımlayanlar arasındaki farktan söz etmek gerekir. Bunların % 7'si kendilerini Almanyalı-Türk ve % 18'i Fransalı-Türk olarak tanımlamaktadır. Bu durum muhtemelen Almanlığın ve Fransızlığın tanımından kaynaklanmaktadır. Almanlık etnik bir tayin iken, Fransızlık yabancıların da dahil edilmesine izin veren bir medeni-politik (*civic*) tayin ile tanımlanır. Fransalı-Türkler arasında medeni kimlikler daha fazla vurgulanmaktadır (% 36 Türk yurttaşı). Bu Almanyalı-Türkler için yaklaşık % 24'tür. Bu tablo yine, bize bu tür tanımlamaların çoğunluğun sınırlamaları tarafından hakim tanımlama rejimlerine tabi olduğunu gösterir.

Avrupa-İslamı: Sembolik Dindarlık

İslam, genel olarak Batı'da Avrupa yaşam tarzına bir tehdit olarak algılanmakta ve anlatılmaktadır. İslami köktendincilik, Batı'daki yabancı düşmanı, ırkçı ve şiddet eğilimli davranışların kaynağı olarak algılanmıştır. Fakat bunun tam tersi bir bakış açısı benimsendiğinde, dini değerlerin yeniden yükselişe geçmesinin işsizlik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, dışlanma ve kimi zaman da asimilasyon gibi çeşitli sınırlamalar sonucu ortaya çıkan bir belirti (semptom) olarak ele alınması da mümkün olacaktır. Bu gibi meydan okumalarla başa çıkabilmek için, kültür, kimlik, din, etnisite, gelenekler ve geçmişe ilişkin olarak üretilen söylemler, genel olarak azınlıklar ve özelde de göçmenler için çok önemli hale gelmiştir. Geçmişini yeniden kurgulamak ve kültür, etnisite ve dine yatırım yapmak, göçmen toplulukları için en azından ikili bir amaca hizmet ediyor gibidir. Bu tür bir eğilim, ilk olarak, varolan statükoyu eleştirmekten uzak bir şekilde günceli yakalamanın bir yolu olarak düşünülebilir. 'Şanlı' geçmiş, otantik kültür, etnisite ve din, burada, diasporik özne tarafından, dışlanma, yapısal dışlayıcılık, yoksulluk, ırkçılık ve kurumsal ayrımcılık tarafından şekillenen günümüzün yıkıcılığına karşı koymak için stratejik bir araç olarak kullanılmaktadır. İkinci olarak bu, bireye, diğerleri tarafından dayatılan kriterlerden bağımsız olma duygusunu vermeye yarar. Çünkü geçmiş, diasporik öznelerin kendilerine ait olarak gördükleri şeydir. Aslında bu tür bir konumlanma, dışlanmış grupların yarattığı bir siyaset türüdür. Alisdair MacIntyre (1971)'a göre, iki türlü siyaset yapma biçimi vardır: *içerdekilerin siyaseti* ve *dışlanmışların siyaseti*. İçerdekiler, genelde amaçlarına ulaşmak için meşru siyasi kurumlarla işbirliğine girerken (parlamento, siyasi partiler, medya), dışlanmışlar, amaçlarına ulaşmak için kültür, etnisite, din ve gelenekleri kullanma eğilimi göstermektedirler.

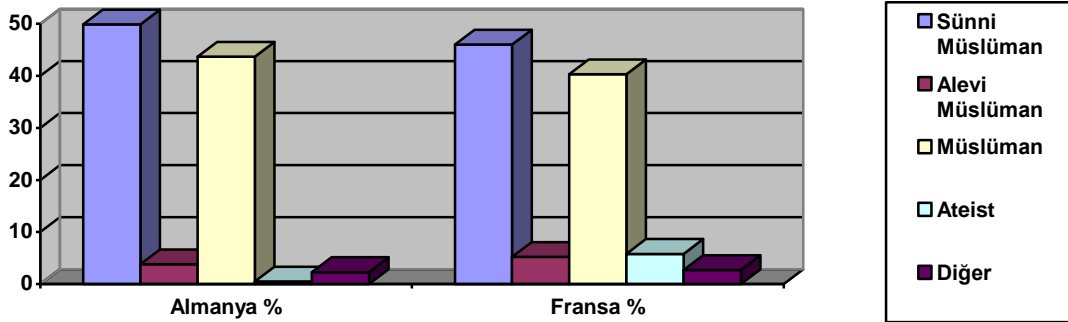
Araştırmamızın sonuçları, Euro-Türkler arasında yaklaşık % 8'lik bir kitlenin Türkiye'deki oranla paralel bir şekilde kendilerini oldukça dindar olarak tanımladıklarını

göstermektedir. Bu oran, dini inançları tözselleştiren, seküler yaşam tarzından görece uzak bir kitleye işaret etmektedir. *Süleymancılar*, *Nurcular* ve *Kaplıncılar* gibi bazı dini cemaatleri bu grup içinde değerlendirmek mümkündür.²⁴ Diasporik dini cemaatler, Salman Rushdie (1990)'nin belirttiği gibi 'ari olma, saf olma' prensibine dayanırlar. "Ari olma düşüncesinin savunucuları," der Rushdie "başka kültürlerle karışmanın kendi kültürlerini zayıflatacağından korkarlar." Onlar, inanmayanlarla ya da onlarla aynı inançları paylaşmayan insanlarla iletişim kurmanın inanç sistemlerini zedeleyeceğini düşünürler. *Rufai* tarikatına mensup yetmiş yaşlarındaki Sünni bir Berlin-Türkü erkek, bize islami diasporik kimliğinin nasıl oluştuğuna dair ilginç ipuçları verir:

"Biz Müslümanlar sürekli olarak *mümin* (inanan) kardeşlerimizle birlikteyizdir. Müslüman demek Allah'a teslim olmak demektir. Fakat Allah'a teslim olmak, ona tam olarak inanmak anlamına gelmeyebilir. İslam dininde üç grup insan vardır: Avam (sıradan halk), Has (inanırlar) ve Hasın Hası (inançları en kuvvetli olanlar). Kuran bizlere Allah'a olan inancımızı güçlendirmek ve maddi dünya karşısında manevi açıdan güçlü olabilmek için inananlarla birlikte olmamızı öğütler. Bu nedenle, biz avamdan uzaklaşmaya çalışırız. Böylece gerçek inananlarla iletişim kurmanın yollarını ararız" (Görüşme, Mevlana Camii, Kreuzberg, 25 Ocak 1996).

Yüzde 8'lik kitlenin dışında kalan Euro-Türkler ise, İslam dinini tözselleştirmeden yaşayan, dini yer yer sembolik bir düzeyde tecrübe eden, seküler ve laik bir yaşam tarzını benimseyen, farklı din ve kültürlerin biraradalığını mümkün bulan ve kendilerini Fransız-Müslüman-Türk veya Almanyalı-Müslüman-Türk şeklindeki tireli kimliklerle tanımlamakta sakınca görmeyen büyük bir kitleyi temsil etmektedirler.

Dini aidiyet açısından kendinizi aşağıdakilerden hangisiyle tanımlarsınız?

Hem Almanyalı-Türkler hem de Fransalı-Türkler kendilerini benzer dini bağlarla tanımlamaktadırlar. Buna rağmen, Fransalı-Türklerin nerdeyse % 6'sının kendilerini ateist olarak tanımlamaları, Almanyalı-Tüklere kıyasla (% 1'den az) oldukça dikkat çekicidir. Dolayısıyla, Almanyalı-Türkler daha güçlü dinsel bağlara sahip gibi görünmektedirler.

Bu bağlamda, Herbert Gans'ın sembolik etnisite ve dindarlığın yükselişine ilişkin müdahaleleri oldukça açıklayıcıdır. Gans'a (1979) göre, sembolik etnisite ve dindarlık, etnik ya da dinsel olarak hareket etmeye zorlanmaksızın, arada sıra etnik ya da dinsel duygulanımlar yaşamak isteyenler için ulaşılabilir bir kaynaktır. Etnisite ve din vurgusu genellikle çoğunluk toplumuyla müzakerelerin bir parçası olarak aile kültürü aracılığıyla benimsenir. Euro-Türklerin etnisite ve dini bir kimlik kaynağı olarak benimsemeleri tözcülükten arındırılmış bir tutumdur. Bu Herbert Gans'ın (1979: 6) 'sembolik etnisite' ya da *sembolik dindarlık* adını verdiği bir durumdur:

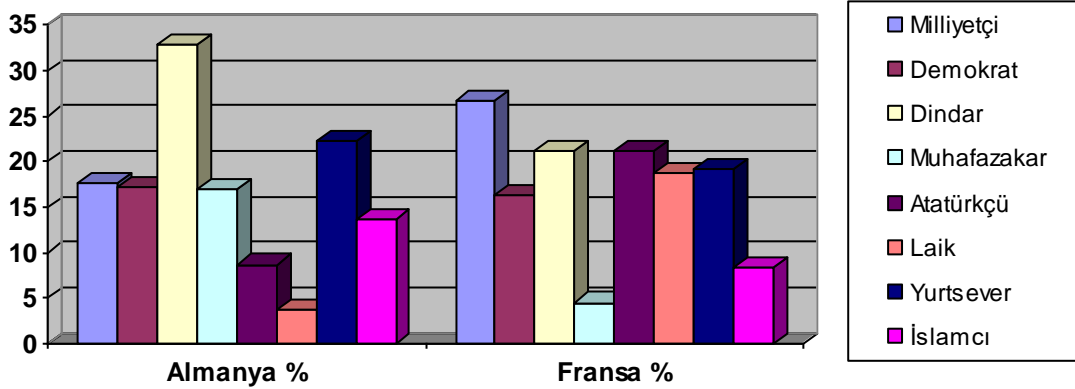
²⁴ Süleymancılar, Nurcular ve Kaplıncılar hakkında daha geniş bilgi için bkz., Schiffauer (1997).

Etnik kültürlerin ve grupların işlevleri azaldıkça ve kimlik etnik (ve dinsel) olmanın birincil yolu haline geldikçe, etnisite (ve dindarlık) insanların yaşamlarında araçsal bir işlevden ziyade sembolik bir işlev kazanmakta ve aile hayatının düzeni ve geçimi açısından önemini kaybederek, daha çok bir boş zaman etkinliği haline gelmektedir. Sembolik davranış çeşitli şekiller alabilir, fakat sıklıkla sembollerin kullanımını içerir. Etnik semboller genel olarak, daha eski etnik kültürlerden edinilen bireysel kültürel uygulamalardır; bunlar o kültürden soyutlanmış ve orjinal anlamından arındırılmıştır.

Son zamanlarda Strazburg'daki *Cojepiennes* gibi İslami eğilimli bazı hareketler, kendi kimlikleriyle birlikte batılı yaşam biçimini benimseme kararlılığı göstermektedirler. İslamiyetin bu tür modern yorumları, bu dinin gerçekte batılı değerlere karşı bir tehdit oluşturmadığını kanıtlamaktadır; buradaki temel kaygı kendisini çoğunluk toplumuna dahil etmektir.

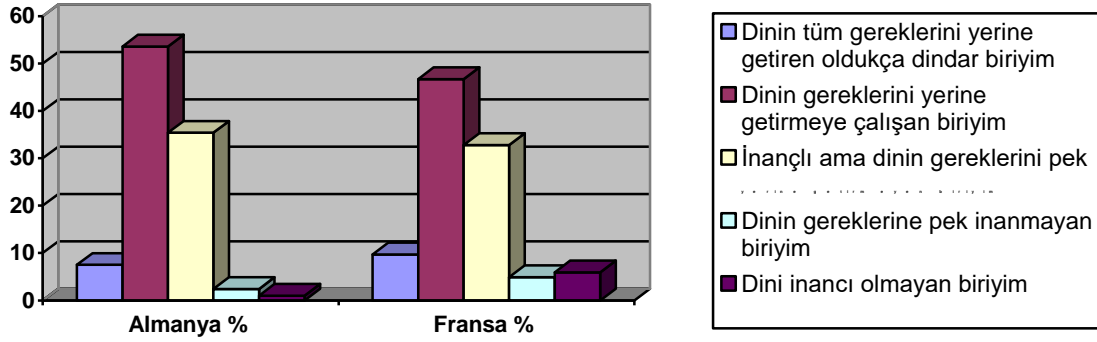
Dahası, Euro-Türkler, 2003 yılı yaz aylarında her iki ülkede aşırı sıcaklara bağlı olarak yaşamlarını yitiren yaşlı insanları gündeme taşımıştır. Euro-Türklerin bu ölümlerle ilgili ortak savı, çağdaş batılı toplumların dayanışma, yaşlılara saygı, aile ve içtenlik gibi değerlerden yoksun olduğuna ilişkindir. Euro-Türkler kendilerini çoğunluk toplumundan farklı kılan bu tür değerleri hâlâ koruduklarını açık bir şekilde ifade etmektedirler.

Kendinizi aşağıdaki tanımlamalardan hangisiyle tanımlarsınız? (birden fazla yanıt verilebilir)

Almanyalı-Türkler genellikle kendilerini 'dindar' (% 33), 'vatansever' (% 22), 'milliyetçi' (% 17), 'demokrat' (% 17) ve 'muhafazakâr' (% 17) olarak tanımlamaktadırlar. Öte yandan, Fransalı-Türkler şu tanımlamaları kullanmaktadırlar; 'milliyetçi' (% 27), 'Kemalist' (% 21), 'dindar' (% 21), 'laik' (% 19) ve 'vatansever' (% 19). Bu tür yanıtlar, Fransalı-Türklerin daha çok cumhuriyetçi ve bütünlükçü iken, Almanyalı-Türklerin komüniteryan olduğunu gösterir.

Dini inanç açısından kendinizi aşağıdaki cümlelerden hangisiyle tanımlarsınız?

Almanyalı-Türklerin % 7,5'i ve Fransalı-Türklerin % 10'u kendilerini, Türkiye'deki Türklere benzer şekilde, oldukça dindar olarak tanımlamaktadır. Almanyalı-Türklerin % 89'u ve Fransalı-Türklerin % 80'i görece inançlı olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen, Almanyalı-Türklerin % 2,4'ü ve Fransalı-Türklerin % 10'u ateist ya da agnostiktir (bilinmezcidir).

Karşılaştırmalı tablo 1: Dini inanç açısından kendinizi aşağıdaki cümlelerin hangisiyle tanımlarsınız? ve doğum yeriniz?

%	Doğum yeri			Toplam
	Türkiye	Almanya	Fransa	
Dinin tüm gereklerini yerine getiren oldukça dindar biriyim	9,3	2,8	5,5	7,7
Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biriyim	53,5	51,9	57,8	53,0
İnançlı,ama dinin gereklerini pek yerine getirmeyen biriyim	33,3	40,5	28,4	35,2
Dinin gereklerine pek inanmayan biriyim	2,1	4,1	3,8	2,6
Dini inancı olmayan biriyim	1,8	,7	2,9	1,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Doğum yeri ve inanç arasındaki ilişkiyi gösteren karşılaştırmalı tablo, Almanyalı-Türkler arasında dindarlığın hâlâ baskın konumda olduğuna işaret etmektedir. Halk arasında dinin hâlâ güçlü bir özdeşleşim kaynağı olduğu Almanya gibi bir ülkede, dini hareketlilik oldukça anlaşılabilir bir olgudur. Üstelik, Almanyalı-Türkler çoğunluk toplumu tarafından birincil olarak İslami kimlikleriyle tanımlanmaktadırlar. Diğer yandan, Fransızlar, Fransalı-Türklerin seküler ve cumhuriyetçi niteliklerini daha ön planda tutmaktadır. Euro-Türkler arasındaki dindarlık tözsel değil, sembolik bir dindarlıktır. Sembolik dindarlık, dindar davranışlarda bulunmaya zorlanmaksızın arada sırada kendilerini dindar hissetmek isteyenler için elverişli bir durumdur. Din vurgusu genellikle, çoğunluk toplumuyla müzakerelerin bir parçası olarak, aile kültürü içinde benimsenmektedir. Euro-Türklerin ve özellikle Almanyalı-Türklerin dini bir kimlik kaynağı olarak benimseme biçimleri tözsellikten oldukça uzaktır.

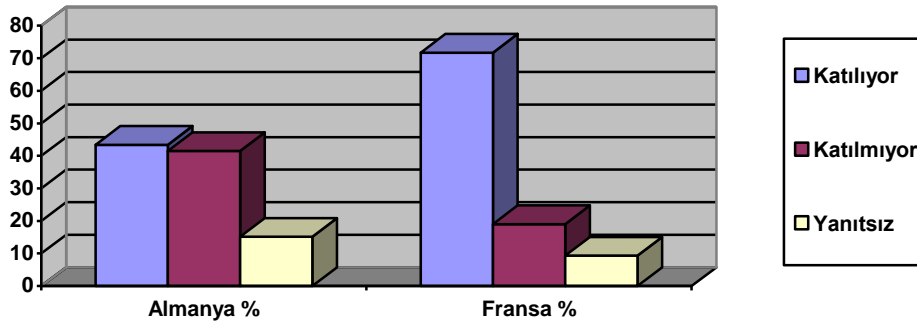
Karşılaştırmalı-tablo 2: Dini inanç açısından kendinizi aşağıdaki cümlelerin hangisiyle tanımlarsınız? ve Sosyal Statünüz?

%	SOSYAL STATÜLER							Toplam
	En üst	Üst	Üst Orta	Orta	Alt Orta	Alt	En Alt	
Dinin tüm gereklerini yerine getiren oldukça dindar biriyim	7,1	5,9	6,9	7,0	6,5	9,2	13,8	7,7
Dinin gereklerini yerine getirmeye	51,9	42,0	45,4	55,3	54,9	55,2	53,1	53,0

çalışan biriyim								
İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getirmeyen biriyim	28,2	45,7	38,5	33,6	35,5	33,8	32,6	35,2
Dinin gereklerine pek inanmayan biriyim	10,9	2,0	5,2	2,5	2,7	1,2	0,2	2,6
Dini inancı olmayan biriyim	1,9	4,2	3,8	1,6	0,4	0,7	0,4	1,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sosyal statü ve inanç arasındaki ilişkiyi gösteren karşılaştırmalı-tablo, düşük sosyal statülü Euro-Türkler arasında dindarlığın arttığına işaret etmektedir.

sizce din ve devlet işleri birbirinden ayrılmalı mı?

Fransalı-Türkler (% 72) Almanyalı-Türkler'den (% 43) daha laikler. Buna rağmen, başörtüsü tartışması (*L'affaire du foulard*) cumhuriyetçi idealin çeşitliliği desteklemesinin gerekli olmadığını açıkça göstermektedir. Yönetim, devlet-destekli eğitim 'seküler' olduğu sürece, okulların belirli dini inançları destekleyen davranışlar olarak algılanabilecek dini ifadelerine izin vermemesini sağlamıştır. 1994'te, Eğitim Bakanı Francois Bayrou başörtüsü üzerine geniş kapsamlı bir bildiri yayınladığında, bu politika resmi hükümet politikası haline gelmiştir. Bu tartışmada aşikar bir biçimde ortaya çıkan 'uygarlıklar çatışması' söylemi, cumhuriyetçi Fransız uygarlık projesinin çokkültürlülüğe hazır olmadığını ve daha ziyade asimilasyoncu bir proje olduğunu ortaya koymaktadır (Kivisto, 2002; and Wieviorka, 1995). Fransa'da çokkültürlülük genel olarak olumlu karşılanmaz- yurttaşlık Cumhuriyete tam üyelik anlamına gelir ve bütünüyle entegre olmayı, yani asimile olmayı gerektirir. Dolayısıyla, resmi söyleme göre tüm sosyal gruplar eşit ölçüde Fransız olduğundan azınlıklardan söz etmek pek anlamlı değildir (Schuster and Solomos, 2002: 47).

Din ve devlet işleri birbirinden ayrılmalı. (Kaynak: Türkiye'de Kamuoyu araştırması, Şubat 2000, SAM)

Türkiye	Toplam	
	Sayı	%
Evet, ayrılmalı	2302	73,3
Hayır, ayırmamalı	645	20,6
Yanıtsız	191	6,1
Toplam	3138	100,0

Aynı soru Şubat 2000’de Türkiye’de yapılan genel bir araştırmada sorulmuştur. Türklerin yaklaşık % 73’ü laiklik yönündeki eğilimlerini ifade ederken, % 20’si laik olmayan bir anlayışa sahip olduğunu belirtmiştir.

Din ya da Sekülerizm: Yeryüzünde Güvenli bir Cennet!

Sekülerizm, mutlakiyetçi devlet geleneğinin 16. yüzyıl Avrupasında egemen konuma gelişinden bu yana, pek çok ulus-devletin temel kaygılarından biridir. Sekülerizmin, ilahi otorite karşısında bir modern buluş olduğuna dair güçlü bir inanç mevcuttur. Fakat bu inanca karşı iddialar da bulunmaktadır. John Gray, “The Myth of Secularism” (Sekülerizm Miti) başlıklı makalesinde, liberal hümanizmin ve dolayısıyla sekülerizmin ‘bir din - aslından daha irrasyonel ve son zamanlarda daha zararlı olan kötü bir Hristiyanlık taklidi’ olduğunu ileri sürer (Gray, 2002: 69). Gray daha da ileri giderek, ‘seküler alemin bir Hristiyan buluşu’ olduğunu iddia eder. Seküler devletin İncile dair kökleri, Yeni Ahit’te İsa’nın havarilerini ‘Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya Sezar’ın hakkını Sezar’a vermeye’ teşvik ettiği pasajda yatmaktadır (a.g.e.). Stoacı gelenekten gelen Aziz Augustine bu düşünceyi 5. yüzyılda, Tanrı’nın Şehri ve Yeryüzünün Şehri arasında açık ve net bir ayırım yaptığı *Tanrı’nın Şehri Üzerine* isimli kitabında işlemiş ve daha rafine bir hale getirmiştir. Hristiyanlığın bu ilk emirleri, dini siyasetten ayırma yolundaki liberal çabanın esas kökenidir. Dolayısıyla, Gray sekülerizmin yeni-Hristiyan kültü olduğuna inanmaktadır.

Seküler toplumlar genellikle dini geride bıraktıklarına ve siyaseti dinden ayırdıklarına inanmaktadırlar. Bu inanç da yine şüphelidir, çünkü yapılan şey gerçekte bir söylenceler dizininin yerine diğerini koymaktır. Seküler dünya görüşü basitçe, Tanrı’yı dışarıda bırakan ve onun bıraktığı boşluğu bilim, liberalizm, pozitivizm, hümanizm, Darwinizm ve akılçılıkla süsleyen bir Hristiyan dünya görüşüdür.

Çağdaş modern toplumlar bu tür mitlere daima açıktır. “Bütün insanlar eşit yaratılmıştır” ve “herkes insan haklarına sahiptir” önermeleri demokratik liberalizmin beyannamelerinden sadece ikisidir. Bu tür popüler liberal bildirimlerin, İncil’in ayetlerinden farkı yoktur. Aynı şekilde, ‘özgürlük’, ‘demokrasi’, ‘sekülerizm’, ‘liberalizm’, ‘çokkültürlülük’ ve ‘çeşitlilik’ nakarat gibi sürekli tekrarlanan sözcüklerdir. Bu tür sözcüklerin düşünülmesinde (*ideoscape*) sonsuz tekrarı süreci, dinsel çağrışımlara sahiptir. Sekülerizm bu sözcüklerden biridir. Dolayısıyla, dini inançla çelişmek zorunda değildir; daha ziyade dinle örtüşmektedir.

Sekülerizm (dünyevilik) terimi ilk kez 1852’de dinsel bağılıklara karşı çıkmak üzere örgütlenen bir ideolojiyi tanımlamak üzere kullanılmıştır. 19. yüzyılın seküler ideolojisi, aynı çağın diğer kurucu kategorileriyle aynı doğrultuda incelenmelidir. Bu kategoriler, Comte, Tönnies, Feurbach, Marx, Spencer, Durkheim, Mauss ve Weber gibi çeşitli sosyal bilimciler tarafından çeşitli terimlerle ifade edilmiştir. Bu entellektüeller, çeşitli bileşimlerde, dini değil fakat seküler ve özellikle bilimsel bilgiyi ve insanın kendi düzenlemelerini merkeze alan bir modern toplum biçimi tasarlamışlardır. Dolayısıyla, hem sekülerizm hem din alternatif toplum modelleri önermektedir. Sekülerizm ‘bu dünyaya doğru yönelişi’ ifade ederken ve fanilik ile dünyeviliği vurgularken, din doğaüstü olana fazlasıyla öncelik verilen bir ‘aşırı öteki-dünyalılığı’ ifade eder. İlk bakışta, sekülerizm ve din esasen iki farklı proje sunar gibi görünmektedir. Fakat Durkheimgil bir paradigma kullanılarak bu kartezyen ikilik bozulabilir. Durkheim ‘toplumu oluşturan şeyin zorunlu bir biçimde kutsal olarak düşünüldüğünü’ belirtmiştir. Bu nedenle, sekülerizm, bir şekilde, meydan okumayı amaçladığı şey, yani din, tarafından sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, sekülerizm dinsel toplum karşısında bir başka toplum biçimi hedefleyerek kutsal hale gelir. Aynı şekilde, dinsel olanların yerini alan seküler siyasal uygulamalar, yeniden yorumlanmamıştır, daha önceleri dini ideolojiyle yönetilen aynı

halk tarafından üretilen geçici gerçekliklere tabidir. Seküler siyasal uygulamaların, sıklıkla dini uygulamaları taklit etmesinin nedeni budur.

Sekülerizm terimi, ölümlü dünyaya ya da gerçekliğin geçici yönüne işaret eder. Sekülerizm, bir şekilde, din, mistik ve kutsal olan alemleri işgal etmeyi önerir. Böylelikle, seküler ideoloji cehaletten kurtulmuş ve kendi kendini yöneten otonom bir özne inşa etmeyi hedeflemektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi, sekülerizm ‘öteki dünyaya’ değil, ‘bu dünyaya yönelimi’ belirtir. Peki, görünürde adalet, eşitlik, saygı, sevgi ve kardeşlik dünyası diye bir şey yoksa? Bu durumda insanlar, mutluluğu bulmayı umdukları ‘öteki dünyaya yönelmeyi’ tercih edebilirler. Bu iki karşıt konum ‘otonomi’ ve ‘heteronomi’ başlıkları altında da açıklanabilir.

Modern birey, kapitalizm, endüstrileşme, ırkçılık, gözetim, egoizm, yalnızlık, güvensizlik, yapısal dışlanma ve militarizm gibi belli başlı modern oluşumlara tabidir. Bu engeller birtakım dayanışma ağlarıyla aşılabılır gibi görünmektedir. Bu dayanışma ağları iki karşıt oluşuma yolaçabilir: *otonomi* ve *heteronomi*. Bir yanda, dini, etnik ve geleneksel cemaat yapıları göçmenlere bu meydan okumaların istikrarsızlaştırıcı etkilerine karşı mücadele etmeleri için gerekli olan donanımları sağlar, başka bir deyişle yeryüzünde güvenli bir cennet sunar. Bu tür dayanışma ağları, göçmenlere, Ulrich Beck’in (1992) ‘alt-siyaset’ ya da Anthony Giddens’in (1994: 14-15) ‘yaşam siyaseti’ olarak adlandırdığı siyasete karşılık gelen bir kimlik siyaseti yürütebilecekleri platform olarak hizmet verir. Bu durum göçmenlere, kendilerini kapitalizmin, yoksulluğun ve maddi yoksunluğun keyfiyetinden kurtarabilecek bir siyaset tarzı sunar. Bu tür bir kimlik siyaseti, göçmenleri kendi *otonomilerini* geliştirmeye teşvik eden bir kalkan görevi görür. Oysa, dayanışma ağları oluşumu, göçmenler için güvensizlik ve yalnızlık hissine karşı bir hayatta kalma stratejisi olarak da algılanabilir. Dolayısıyla, cemaat oluşumu, bir yandan otonom özneye bir varlık kazandırırken, diğer yandan Zygmunt Bauman’ın *heteronomy* adını verdiği, bireyleri güvenli cemaat atmosferi içinde hoşnut eden bir duruma da yolaçabilir.

Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık

Çokkültürlülük, batıda 20. yüzyılın son çeyreğinde en popüler söylemlerden biri haline gelmiştir. Çokkültürlülük ideolojisi, azınlık kültürlerine kimliklerini müzik, festival, sergi, konferans v.b gibi etkinliklerle ifade edebilecekleri bazı platformlar sağlamayı amaçlar. Fakat son dönemlerde pek çok akademisyen tarafından eleştirilmektedir (Kaya, 2001; Russon, 1995; Radtke, 1994; and Rosaldo, 1995). Aslında, batılı-olmayan çeşitli kültürlerin müzik, plastik sanatlar ve seminerler aracılığıyla temsil edilmesi ‘batı ve geri kalanı’ şeklindeki sınıflandırmanın pekiştirilmesinden başka bir şey değildir. Bu ‘egzotik ötekilerin’ kültürel oluşumlarının çokkültürlü alanlarda temsili, ‘ayrı’ olduğu söylenen kültürler arasındaki farkı genişletir. Çokkültürlülük ideolojisi kültürleri bölümlere ayırma eğilimindedir. Bunun yanı sıra, kültürleri etnik gruplara bağlı, kendi içinde tutarlı, birleşik ve yapısal bütünlükler olarak kabul eder. Çokkültürcülük, kültür kavramını bir etnik grubun mülkiyeti olarak tözselleştirerek, kültürleri bağımsız birimler olarak şeyleştirme, sınırları ve karşılıklı farklılıkları aşırı vurgulama riskini taşır; aynı zamanda cemaat içi uyuma yönelik baskıcı talepleri meşrulaştırma potansiyeli açısından, kültürlerin kendi içindeki homojenliği de riske atar.

İnşa edilen çokkültürlülük ‘ayrı’ olduğu varsayılan kültürlerin bazı kamusal platformlarda kendileri ifade etmelerine izin verir. Çokkültürcü ideoloji, ilk bakışta John Russon’un (1995: 524) söylediği gibi ‘dost’ görünebilir. Bu çokkültürlü platformlar, bir şekilde, kendilik tasavvuru içinde ‘ötekinin ötekileştirilmesi’ sürecini pekiştirir ya da başka bir deyişle, bir tür etnik ‘egzotikleşme’ye yolaçar. Russon (1995: 524) bu durumu şöyle açıklar:

Günümüzde çoğulculuk adına sıkça yapılan bir jest var: Ötekini öteki olarak değerlendirmek, ötekisinin kültürünü olduğu gibi kabul etmek ve onun kendine özgü bir yapısı olduğunu düşünmek. Azınlık kültürlerini 'ilgi çekici' ve 'egzotik' olarak algılayan bu anlayış sözkonusu kültürlerle yaklaşırken 'hoşgörülü' olunması gerektiğini vurgular. Burada yatan anlayış aslında bireyin ötekini egzotikleştirerek dışlama düşüncesinin dışı vurumudur... Bu anlayış ötekini ilgiye, korunmaya ve desteğe muhtaç acizane bir varlık olarak gösterir. Bu nedenle, ötekinin (azınlık) bizim üstün sadakatimize ve hoşgörümüze tabii olmasını gerektiren ciddi bir iktidar ilişkisi ortaya çıkar. Bu yaklaşım söz konusu iktidar ilişkisi içerisinde çoğunluğu azınlık karşısında ayrıcalıklı ve üstün bir konuma yerleştirir. Bu açıdan bakıldığında bizim 'demokratik' ve 'çoğulcu' olarak adlandırdığımız ideal çokkültürlülük aslında en azından ötekinin sahip olduğu etnisite kadar etnik bir anlatımdır.

Russon'un 'hoşgörü' ile ilgili açıklamaları, bizi çokkültürcülük ideolojisinin kamusal ve özel alanı nasıl önemli ölçüde birbirinden ayırttığı konusunda uyarır. Bu ideoloji, John Rex'in (1986, 1991) tanımladığı gibi, (ortak yasalar, açık ekonomi ve devlet hizmetlerine eşit erişim) birincisinde ortaklıkları destekleyen ikincisinde özgürlükleri(etnik azınlık geleneklerinin kronması) güvence altına alan bir tutum içerir. Russon, ilk olarak, bize çokkültürlüğün, kültürleri öteki kültürlerle sınırlı bir etkileşim içinde kendi özel alanlarına kapanmaya teşvik ettiğini düşündürür.

Kamusal ve özel ayrımı daima hakim sınıfın ya da grubun madun gruplar üzerindeki hegemonyasını güçlendirmesine katkıda bulunmuştur. Öteki kültürlerle pek az etkileşimde bulunan kültürler, durağan bir miras haline gelme eğilimindedirler. Bu nedenle, Russon, burada, çokkültürcülük resmi söyleminin kültürün azınlık cemaatleri tarafından şeyleştirilmesine yolaçtığına dikkat çekmektedir. İkinci olarak, hakim kültür ve ötekiler arasındaki iktidar ilişkilerinin altını çizmektedir. Bu çokkültürlülük siyasetinin klientalist yanındır. Klientalizm 'efendi' ve 'köle' arasındaki iktidar ilişkilerini değiştirmeksizin mevcut sosyal koşulları dondurma eğilimindedir.

Russon'un 'hoşgörü' kavramına ilişkin eleştirilerinin bir benzeri de Rosaldo tarafından dile getirilmiştir. Kültür ve iktidar arasındaki ilişkiyi inceleyen Rosaldo (1989: 198-204), bu ikisi arasında negatif bir bağıntı olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda, Filipinler ve Meksika örneklerine atıfta bulunur. Örneğin Filipinler'de ve Meksika'da tam yurttaşlığa sahip olanlar, 'kültürel kimlik' kaygısı taşımayan fakat iktidarı elinde bulunduran kesimdir, buna karşılık Papualı Siyahlar ve Hintliler gibi 'kültürel kimlik' söylemini kullanan azınlıklar ise tam yurttaşlıktan ve iktidardan yoksundurlar. Dolayısıyla, iktidar sahibi olmak aynı zamanda post-kültürel olmaktır ve bunun tersi de doğrudur: "kişinin iktidarı arttıkça kültürle ilişkisi azalır, kültürle olan ilişkisi arttıkça iktidarı azalır". Eğer azınlıkların otantik kültür üzerinde açıkça bir tekeli varsa, bizim de (çoğunluk) kurumsal iktidar üzerinde dillendirilmeyen bir iktidarımız vardır (1989: 202). Rosaldo tartışmayı daha da ileri götürür ve 'ötekini' kültürel olarak görünür kılmanın 'bireyin' görünmezliğine yol açacağı sonucuna varır. Dolayısıyla, çokkültürlülük siyaseti 'birey'i azınlık içinde eritme çabasıdır. Öznenin çözülmesi sürecine sadece çokkültürlülük ideolojisi etki etmez aynı zamanda sürekli olarak 'farklılık' ilkesini ön plana çıkaran etnik azınlıklara mensub insanlar da etki ederler. Azınlık içinde yeralan bireyler çokkültürlülük politikaları aracılığıyla kendileri için kültürel bir zenginlik ve özgürlük sağlarken, iktidar ile olan ilişkileri açısından dezavantajlı bir duruma düşerler.

Son dönemlerde, 'çokkültürlülük' söyleminin yerini 'kültürlerarasılık' söylemi almıştır. Kültürlerarasılık aslında kültürler arasında etkileşim ve alış-veriş gerektirir ve kültürleri sözde 'ayrı' alanlara hapsedmez. Kültürlerarasılık, ırkçılığa, yabancı düşmanlığa, milliyetçiliğe ve etnik-merkezciliğe meydan okumayı amaçlar. Böylece, Euro-Türklerin hangi açılardan bu söylemlere yöneldiğini de anlamaya çalışmış olduk.

Yaptığımız derinlemesine görüşmeler Almanya ve Fransa'da yaşayan Türkiyeliler arasında, daha önce çeşitli örneklerini aktardığımız gibi, hem cemaati hem anavatanı hem de yeni vatani yücelten söylemlerin var olduğunu göstermiştir. Bu durum Türkiyeliler arasında

varolan ve çeşitli cemaat özellikleri sunan etnik, dinsel ya da siyasal grupların neredeyse tamamı için geçerlidir. Ancak genel bir “Türkiyeli cemaati”nden bahsetmek mümkün değildir. Türkiye kökenli kesimler arasında, kültürel olanın yanısıra, en azından ekonomik farklılaşma söz konusudur. Ekonomik farklılaşmanın en uç noktalarında, tepede ve en aşağıda, bu farklılaşma barizdir. Tepede ya da tepeye yakın yerlerde giderek görünmez hale gelenler söz konusuysen, aşağıda proleterler dışarıdadır ve görünür haldedirler. Bir bakıma çifte hıza sahip modernizasyonun bütün izdüşümleri mevcuttur. Bu durumda ortak bir siyasal veya kültürel söylem yerine parçalanmış kültürel ya da cemaatçi söylemler öne çıkmaktadır. Başka bir deyişle ne geride, ne gelinen yerde “ideal ülke” kalmamıştır. Bir görüşmecinin ifadesiyle, “vatan-millet-sakarya da kalmamıştır”; yerini cemaatler ya da doğru bir ifadeyle cemaatleşme süreçleri, cemaat olma çabaları almıştır.

Cemaat bir yandan dayanışma, içe yönelik entegrasyon, diğer yandan modern kamusal alanın iktidarına karşı özel/kültürel alanın direnişi olarak belirginleşmektedir. Bu haliyle modern bir iktidar yapısının sorgulanması anlamına gelmektedir. Cemaat, “uyumlu” kesimlerin (Alman, Fransız veya Türk) yeniden ürettikleri, içselleştirdikleri, özümstedikleri modern referansları ve onlarla beraber evrilen mikro iktidar teknolojilerini sarsmaktadır. Özellikle en örgütlü ve en “görünen” kesim olan radikal Kürt grupları ve İslâmî/İslâmıcı çevrelerin “cemaatleri” karşısında modern referanslar tepkisiz kalamamaktadır.

Bu aşamada farklı referansların daha çok nasıl yan yana geldiklerini, içiçe geçtiklerini ya da birbirleriyle nasıl ilişkilendiklerine dair örnekleri aktaralım. “Yabancı” ve güçlü bir çevrede “sığınma ve kendini kabul ettirme” çabası dikkat çekici bir davranış türüdür. Örneğin Paris’in Strasbourg Saint-Denis mahallesi Türkiye kökenlilerin sokaklarda, köşe başlarında sıkça ve bolca bekledikleri bir yerdir. Bu durum bazı Türkiye kökenlilerde rahatsızlık uyandırır:

“100 tane insan sokaklarda beklerler. Fransızlar da ‘Türkler yolumuzu kapatıyor’ diye şikayet eder.”

Bu durum karşısında imaj meselesine aşırı önem veren ve aynı mahallede bulunan Kürt dernek yöneticisi:

“Biz burada misafir toplumuz. Entegrasyon üzerine çalışıyoruz. Derneğin kapısının önüne yığılmayın diyoruz. Sokakta bekleyenlerden biz de rahatsız oluyoruz.”

Bazı kesimler için yaşanan ülke kendi kültürel inşası için olumlu bir çevredir; örneğin Aleviler:

“Bizim entegrasyon sorunumuz yok; Türkiye’de bulamadığımızı burada buluyoruz. Alevi olduğumuzu söyleyemiyorduk; burada şükrediyoruz. Aleviler Türkiye’de takıyye yaptılar hep. Köyde nispeten rahattınız; gözcüler vardı, tehlike anında cem’i dağıttınız. Türkiye’de de artık daha rahatız ama burada baskı, korku yok. Ama Aleviliği de bilmiyoruz. Ben ilk ceme burada katıldım. Burada bir kiliseyi cemevine dönüştürdük. Bundan iyi entegrasyon olmaz.”

En kolay entegrasyonu Alevilerin yaşadığını söyleyen, kendilerini “daha serbest, demokrat ve çağdaş” gören aynı görüşmeci :

“Alevi kimliği bizim için daha ön planda. Hem burada hem Türkiye’de tanınmasını istiyoruz. (...) Aleviler, karşılaştığı her toplumdaki bir şeyler alan bir toplum. Değişime, evrime açık... Sünni vatandaşlar aynı uyumu gösteremiyor. Aleviler Avrupalı sayılır ama ‘Avrupalıyım’ demiyorlar; kimliklerini oluşturmaya çalışıyorlar. (...) Musevi ve Hıristiyan cemaatleriyle ilişkilerimiz var. Kilise korosu, saz hocaları ortak konser verdiler. Hıristiyanlar ‘siz bize çok benziyorsunuz’ dediler. CDU hayret etti; ‘İslam’ı tek sanıyorduk’ dediler.”

Türkiyeliler arasında cemaatlerin farklılaşması, sahip olunan kültürel bagajların yanısıra, güçlü evsahibi toplum karşısında uyum meselesinden çıkmaktadır; ona karşı korunmaya çalışanlar ve ona saygı göstermeye çalışanlar:

“Fransa’nın gerçekliğiyle alakası olmayan ve Türkiye’den gelen imam ve öğretmenler ‘herkes bizim düşmanımız; kendinizi koruyun’ diye propaganda yapıyorlar.”

(Aynı Kürt derneği temsilcisi) “Türk-Kürt kardeşliği kuruyoruz. Bizim kin davamız yok. Kültürel sorunlarımız, dil sorunlarımız var. Burada da bu taleplerde bulunduk. Fransa halkı bizden memnun değil; entegre olamıyoruz, ama onlar da bizi asimile etmek istiyorlar.”

Cemaatsel bölünme sadece ortak kültürel kodlara göre olmamaktadır. Bölünme cemaat içinde de devam etmekte; hatta insan kendi içinde bu bölünmeyi yaşamaktadır; başka bir deyişle, aynı insan da yanyana iki ayrı dünyayı kendi içinde, “çokkültürlü” olarak yaşamaktadır. Örneğin 1984’te Fransa’ya gelmiş ve kahve işleten, hem yaşadığı ülkeden hem Türkiye’den memnuniyetini ve memnuniyetsizliğini aktaran iki Kürt’ün anlattıkları:

“Aleviyim ama bu beni sarmıyor. Benim çocuğum ‘orijinim Kürt, Fransız vatandaşım’ diyor. (...) Kızlarım Türkiye’ye bir haftalığınaatile gittiler; üç gün sonra geri geldiler. ‘Etrafımızı saran erkeklerden bıktık’ dediler. Eğitimsizlik, yasaklayıcı bir ruh var Türkiye’de. (...) Avrupa’da aile kurumu yok. Sokaklar dilenciyle dolu. Komşuluk ilişkileri yok, herkes bireysel. Kızımın oğlumun Fransız’la evlenmesini istemem. Kaybolmak istemem; kültürümüzün, saygımızın kaybolmasını istemem. Bizde insanlık önemli. Parası olmayana biz çay veririz. Bu ülkemizden gelen bir değer. Avrupalı aç da olsa ekmek vermez.”

“Ben yaşlılıkta bile dönmem Türkiye’ye; ben seviyorum burasını! Ama memleketimin toprağı güzel; düşkünüm. Anneme nasıl düşkünsem, toprağıma da düşkünüm. Vatanımı çok seviyorum. Kürt olarak bölmek istemiyorum. Ama sonuna kadar demokrat olmasını istiyorum. Ama memleketini sevmek yaşamaya yetmiyor. İzne gittiğim zaman Antep’e gitmesem gitmiş gibi olmuyorum; baklavasını, yemeğini yemem lazım.”

En “cemaatçi” en korunmacı kesim bile aslında mecburen “küreselleşiyor”; zorla, mecburen, acı çekerek melezeleşiyor, başka kültürlerle içiçe geçiyor ve risk yaratan bu içiçeliğe karşı korunmaya çalışıyor. Köln’de ülkücüler derneğinde bir işçi sıkıntılarını, çaresizliğini, kültürüne bağlılığını anlatıyor (güldüğü zaman bile yüzünde acı eksik olmuyor):

“Geldik buraya ekmek parası için ama ne olacak bilmem. Çocuklarımın ne olacağını bilmiyorum. Düşündüğüm zaman ne yapacağımı bilemiyorum. Evde sürekli Türkçe konuşuyoruz; Türkçe televizyon seyrediyoruz ama okulda tabii Almanca konuşuyorlar, evde de kendi aralarında Almanca konuşmaya başladılar artık. Türkçe’yi iyi konuşamıyorlar.”

Bütün bu kimlikleşme süreçlerinin içinden geçen eksen ya da ortak payda “değişim”dir:

“Biz 1963’te geldiğimizde 123 bin kişiydik. Olumlu bir ayrımcılık vardı. Alman aile beni evlerine davet edince ne yapacağımı bilememiştim; bir önceki gece uyuyamadım. O zamanlar biz Türk işçiler lokantaya girdiğimizde insanlar bizi boş sandalyelerine davet ederlerdi.”

Çalışmaya gelen, ülke ekonomisine katkıda bulunmak üzere gelen “misafirlere” karşı bir zamanlar olumlu bakan Alman toplumu artık değişmiştir. O toplum da Türkiyelilere bakışında farklılaşmıştır; bir yanda cemaatleşen ve neo-Nazi söylemlerle evrilen Almanlar varken, aynı zamanda diğer yandan farklı kültüre saygı duyma gerekliliği toplumun önemli bir kesimi tarafından içselleştirilmiştir. Türkiyeli bir görüşmecinin aktardığı üzere:

“Köln belediye başkanı gibi insanlar var. Oğlunun trafik kazasında ölümüne yarış yaparken kırmızı ışıkta durmayan Türk gençler sebep oldu. Ama buna rağmen, ve Almanlardan ‘sen Türklerin başkanısın’ gibi suçlamalar gelmesine rağmen, bize zerre kadar düşman olmadı.”

Yaşanan süreç çok dinamik bir süreçtir. Bütün kesimler birbirlerinden bir şey öğrenmekte, etkilenmektedir. Çok farklı kimlik tezahürleri ortaya çıkmaktadır:

“Almanyalı’dan çok, batı Berlinliyim, hatta Kreuzberg’liyim. Alman olmak zor, Berlinli olmak kolay.”

“Dört dil biliyorum; müziklerini dinleyebiliyorum. (...) Arkadaşlarım: İtalyan, Fransız, Amerikalı... Ben Avrupalıyım...”

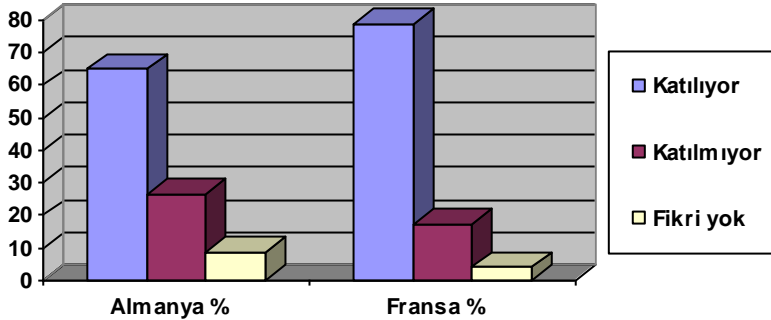
“İki değer demetini de (hem Türk, hem Alman) içimde yaşıyorum.”

(Strasbourg’tan sol eğilimli ASTTU derneğinin temsilcisinin dile getirdiği ve İslâmî eğilimli LICEP tarafından da paylaşılan görüş): “Yanlışlar doğrular yapı yapı bir yol bulduk. Bu bir deney. (...) Ortak iş yapmak önemli bir tecrübe..”

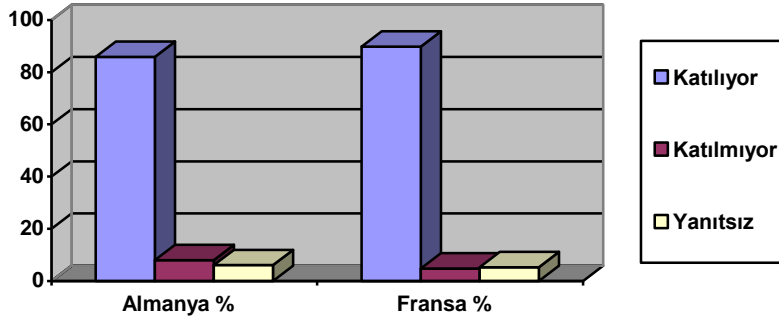
“Ortak Anayasa için, Fransız ırkçıları dışında herkesle işbirliği yapıyoruz. Avrupa Göçmenler Konseyi’ndeki bütün derneklerle de, ırkçılar ve MHP’liler hariç, herkesle işbirliği yapıyoruz.”

Yukarıda verdiğimiz örneklerde bir yandan farklı kültürler havuzunda yer alan cemaatin içinde yaşama arzusu (çokkültürlülük) dile getirilmekte; diğer yandan içiçe geçişler (kültürlerarasılık) kendini göstermektedir. Bu örneklere paralel olarak, niceliksel araştırma sonuçlarıyla ulaştığımız sonuçlar da Euro-Türklerin gerek çokkültürlülük gerekse kültürlerarasılık söylemine de eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Fakat kültürlerarasılığı (% 87), çokkültürlülükten (% 66) daha fazla onaylamaktadırlar.

Kimse kimseye uyum sağlamak zorunda değil, herkes kendi çizgisinde yaşamalı.

İki kesim birbirini tanıyıp anlamalı, ortak noktalarını bulmalı.

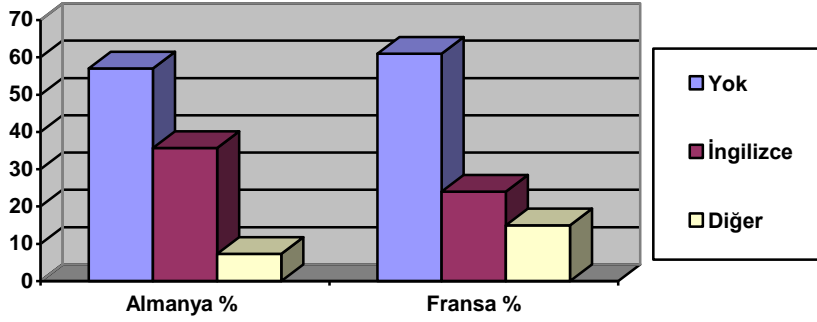

Euro-Türkler çoğunlukla çokkültürlü yapıdan yana olduklarını ileri sürmektedirler (% 65 Almanyalı-Türkler; % 79 Fransalı-Türkler). Buna rağmen, bilindiği gibi, son zamanlarda çokkültürlü politikalar batıda sert bir şekilde eleştirilmektedir. Çokkültürlülük ideolojisi, kültürleri birbirinden ayırma eğilimindedir. Aynı zamanda, kültürlerin etnik gruplarla ilişkili, kendi içinde tutarlı, birleşik ve yapısal bütünler olduğunu varsayar. Çokkültürlülük kültür kavramını etnik grubun mülkü olarak tözselleştirmek suretiyle, kültürlerin sınırlarını ve karşılıklı farklılıklarını aşırı şekilde vurgulayarak onları şeyleştirme (*reification*) riski taşır; aynı zamanda cemaat içi uyumun getirdiği baskıcı talepleri potansiyel bir biçimde meşrulaştırarak, kültürlerin içsel homojenliğini aşırı vurgulama riski taşır. Bu nedenle kültürlerarasılık çokkültürlülüğün yerini almıştır. Yukarıdaki tablo, Euro-Türklerin konumları gereği kültürlerarası diyalogdan yana olduklarını göstermektedir (Almanyalı-Türkler % 86; Fransalı-Türkler % 90). Bu hakim görüş, sol-liberal siyasal elitlerin batıda kurmaya çalıştığı şeyle aynı doğrultudadır. Bu nedenle, Euro-Türklerin ne Avrupalı toplumlara bir tehdit oluşturmak ya da onları bir tehdit olarak görmek istemedikleri açıktır. Yukarıdaki iki tablo, Euro-Türklerin kendi farklılıklarından çok, çoğunluk toplumuyla aralarındaki ortaklıklar yönünde çaba sarfetmeye hazır olduklarına işaret etmektedir.

Bu ortaklık yönünde gösterilen çaba beraberinde bir güven ilişkisini de getirmektedir. Bu bir anlamda özellikle Almanya’da, Almanya’nın, hatta Avrupa’nın birlikte kurulmakta olduğuna dair hissedilen bir güvendir. Başka bir deyişle “inşaat” birlikte yapılmaktadır. AB ve Türkiyeli kimliği “düşünümsel”²⁵ bir ilişki içindedir ve birbirlerini değiştirmektedirler. Kuşkusuz bu karşılaşma ve dönüştürme ilişkisi yeni riskleri beraberinde getirirken, aynı zamanda şimdiye kadar hiç hayal edilmemiş olanaklar da yaratmaktadır. Derinlemesine görüşme yaptığımız bir kişinin şu özgüven dolu ifadesi bu dönüşüm potansiyeline işaret etmektedir: “Biz Almanya’yı da değiştiriyoruz. ‘Interkültürel’... Bu eskiden yoktu.”

Konuştüğünüz ikinci dil hangisidir?

²⁵ “Düşünümsellik” (*reflexivity*) ilişkisini U. Beck, A. Giddens ve S. Lash’in (1995) “modernitenin modernleşmesi”nde kullandıkları anlamda, karşılıklı geçişlerin, bilginin, aklın çoğalması ve çoğullaşması anlamında kullanıyoruz.

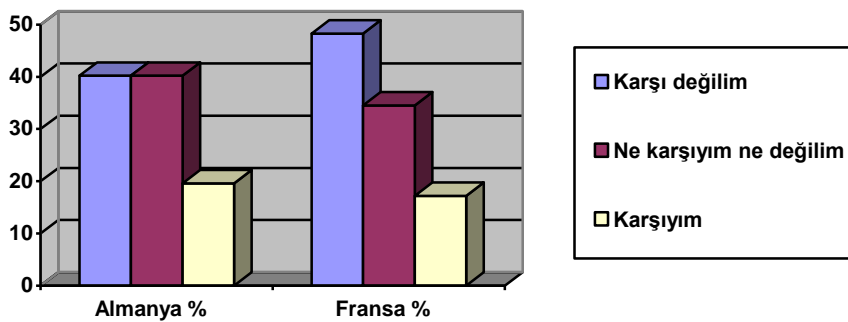

Euro-Türklerin yabancı dil yeterlilikleri de iki ülke arasında farklılıklar göstermektedir. Almanyalı-Türklerin önemli bir kısmının yabancı dil olarak İngilizce bildikleri aktarılmıştır (% 36). Bu oran Fransa'da yalnızca % 24'tür. Bunun yanısıra, bu tablo Almanyalı-Türklerin cemaatçi bağlarına rağmen, Fransalı-Türlere kıyasla dış dünyaya görece daha açık olduklarını kanıtlar gibi görünmektedir. Bu nokta, kapalı cemaatlere atıfta bulunması şart olmayan komüniteryanizm kavramını yeniden tanımlama ihtiyacını açığa çıkarmaktadır.

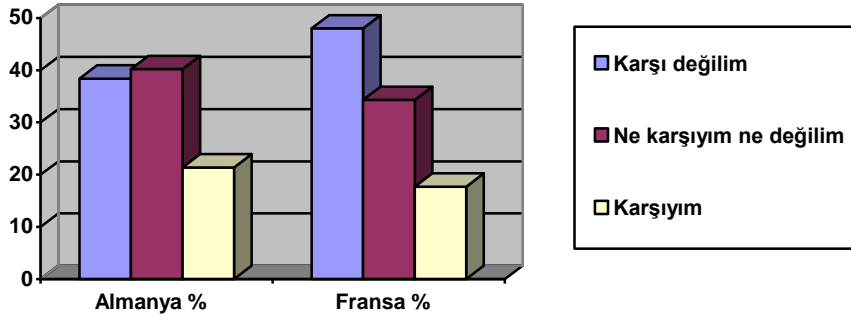
Türkiye'den 'İthal Gelinler/Damatlar'

Euro-Türkler arasındaki önemli konulardan biri de, Türkiye'den artan sayıda evliliklerdir. Son dönemlerde bazı Euro-Türk aileler arasında çocuklarını Türkiye'den gelen eşlerle evlendirme yönünde artan bir eğilim vardır. Bu tür evlilikler için Türkiye'den getirilen eşler, halk arasında "ithal gelinler/damatlar" olarak bilinmektedir. Bunlar genellikle muhafazakâr aileler tarafından tercih edilen görücü usulü evliliklerdir. Türkiye'den gelen gelinler, kültürel açıdan daha 'saf' olmaları ve kültürüne ve geleneklerine daha bağlı çocuklar yetiştirebileceklerine dair inanış dolayısıyla tercih edilirler. Diğer yandan, damatlar genellikle söz konusu geniş ailenin mesleki beklentilerine uyan adaylar arasından seçilir. Evlilik, bu aileler için, geleneksel bir anlam ifade etmektedir: salt ekonomik ya da çocuk sahibi olmaya yönelik bir kurum. Aşağıdaki tablolar, Almanyalı-Türklerin (% 21) Fransalı-Türlere oranla (% 17) Türkiye'den görücü usulü evliliğe daha fazla karşı olduklarına işaret etmektedir. Bunun çeşitli açıklamaları olabilir, bunlardan biri Almanyalı-Türklerin nerdeyse elli yıllık cemaat oluşumları içinde kendi kendine yeten bir yapıya sahip olmalarıdır. Buna karşılık, Fransalı-Türkler hâlâ kültürel olarak Türkiye'den esinlenmeyi tercih etmektedir.

Türkiyeli erkeklerin evlenecekleri kızı Türkiye'den seçip getirmelerine karşı mı yoksula taraftar mısınız?

Türkiyeli kadınların evlenecekleri erkeği Türkiye'den seçip getirmelerine karşı mı yoksula taraftar mısınız?

Türkiye’den biriyle evlenmek, açıkça göçmen ailelerin Türkiye ile temas halinde kalma ve aynı zamanda namus, şeref gibi kültürel değerlerini koruma isteklerine işaret eder. Namus yalnızca bireysel bir değer değil aynı zamanda toplumsal ve cemaatsel bir değerdir. Namus gibi kültürel değerler diasporik bireyin ötekiyle karşılaştığı uzak yerlerde bir ayrıcalık ve farklılık kaynağı haline gelir. Namus ve kültürlerarası evliliğe karşı direnç, özellikle Fransa’da, asimilasyona karşı bir tepki anlamına gelebilir.

Aile ve kadına ilişkin kültürel kodların büyük ölçüde Avrupalın Türklerin melezliklerinin kırılma noktasına tekabül ettiği söylenebilir. Türkiye’den biriyle evlenme sadece kültürün aslına sadık kalma değil fakat aynı zamanda göçü sürdürme işlevi görür (Bozarslan, 1996). Öte yandan, ithal gelinler ve damatlar, göçmenlere eşlerden birinin çoğunluk toplumunun dili ve kültürü konusundaki yetersizliği nedeniyle diğerine bağımlı olduğu güçlü aileler yaratma olanağı sağlar. Claire Autant ve Véronique Manry (1998: 73) Fransalı-Türk kadınlarının, ana-babaları Türkiye’den bir erkekle evlenmelerine karar verdiklerinde, bu duruma pek itiraz etmediklerini belirtmektedirler. Türkiye’den bir erkekle evlenmek, bu kadınlara erkeğin Fransızca konusundaki yetersizliği nedeniyle kendilerine bağımlı olmaları gibi; ve her iki taraftan ana-baba otoritesinin zayıflaması gibi üstünlükler sağlayabilir.

Sonradan gelen kadınlar (ithal gelinler) hakkında bizim yaptığımız gözlemlerde bu kadınların önemli “şoklar” yaşadıkları, “ithal damatların” ise erkek olarak kamusal hayatla yaşadıkları ilişkiler bağlamında sübaplara sahip oldukları görülmektedir. Öyle anlaşılmaktadır ki, ithal gelinlerin en önemli sorunlarından biri kendilerini yalnız hissetmeleridir. Bu gelinlerin kocalarında dikkat çeken en önemli özellik ise gelinin dahil olduğu ailenin önceden sahip oldukları “korunma” dürtülerine bağlı olarak, erkeklerin kadınları kayıtsız şartsız bağımlı halde tutmak istemeleridir. Bu ailelerde, örneğin gelinin dil öğrenmesi onun entegrasyon kapasitesini ve toplum içinde başarı şansını artırırken, aynı zamanda bu “bağımsızlaşma” erkeğin ve geniş ailenin korunma üzerine kurulu kültürünün yeniden üretimini riske sokmakta; bu da korkuya ve şiddet potansiyeline yol açmaktadır. Bu ailelerde koca, kayınpeder, kayıncı, hatta oğuldan kaynaklanan şiddet sıkça ortaya çıkmaktadır ve genellikle ifade edilen dil “sen bize bağlısın”, ”seni çukurdan koparıp getirdik” ve benzeri gerekçelerle beslenmektedir. İthal gelin-damat sadece ilgili ailelerle sınırlı bir olgu değildir ve kültür ile kimlik ilişkisi üzerine düşünen ve yaşayan herkesi ilgilendirmektedir ve bu kesimler tarafından izlenmektedir:

“İthal gelin damat tam bir trajedi. Boşanmalar çok oluyor. İslami çevrelerde pek olmuyor ama modern görünenlerde daha çok.”

Gaby Strasburger (2004) de ana-baba baskısı konusunun Euro-Türkler arasında belirli dereceye kadar önemli olduğunu belirtmektedir; bazı istisnai baskı durumları dışında, gençler

geldikleri ülkeden biriyle evlenmeye genel olarak kendi özgür iradeleriyle karar vermektedirler. Bağlısık, sorunların veya başarıların yaşandığı en önemli yerlerden biri ailelerdir. Karı-koca, ebeveyn ve çocuklar (özellikle kız çocuklar) arasında, kayınebeveynler ve gelin arasında yeni tür aileler kurulmaktadır. Sadece üremek, çocuk yapmak, ekonomik işbirliği için bir sosyal birim kurmak değil, belki daha da çok aileler kültürel bir birliğin kurulduğu yeni birimler olarak belirginleşmektedir.

Sonuç

Bu araştırma bir kısmı aşağıda sıralanan bazı bulguları gün ışığına çıkarmıştır: Euro-Türkler, Avrupalılığın, Almanlığın ve Fransızlığın yeniden tanımlanmasına katkıda bulunan *etkin* kimlikler geliştirmişlerdir. Euro-Türklerin kimliklerini bireysel ve toplu olarak, yeni tür kollektif cemaatler aracılığıyla, çoğunluk toplumuyla etkileşim halinde oluşturdukları saptaması yapılmıştır. Araştırma, bu aşamada, aynı zamanda göç sürecinde oluşan başlıca üç büyük Euro-Türk kategorisi olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu kategoriler, Euro-Türklerin Türkiye ve Avruap Birliği arasındaki ilişkilere ilişkin yaklaşımları ve konumları üzerinden tanımlanmıştır:

1. Köprü Gruplar (% 40'tan fazla):

- a. Hem anavatan hem de yaşanılan ülke ile eşit oranda ilişkili olanlar. Kozmopolitan ve senkretik kültürel kimlikler (çok-dilli) taşıyan genç kuşaklar bu kategoriye girmektedir;
- b. Hem anavatan hem yaşanılan ülke ile ilişkili olan ve Euro-Müslümanlar gibi (Fransa'da Cojepiennes ve Almanya'da MUSIAD), Türkiye ve Almanya/Fransa'yı birbirine bağlayan dinamik bir ulusaşırı alan inşa eden gruplar;
- c. Belirli bir siyasal, dini, etnik ya da ırksal kimliği tözselleştirmeksizin tireli ve çoklu kimliklere sahip olanlar.

2. Engel Gruplar (yaklaşık % 40):

Aşırı dindar, milliyetçi ve laik kişileri/grupları kapsayan, hâlâ anavatana ilişkin güçlü yönelimleri olanlar.

3. Assimile Olmuş Gruplar (yaklaşık % 20):

Çoğunluk toplumuna asimile olanlar genel olarak ekonomik açıdan daha varlıklı kişi ve gruplar ile Türkiye'de kendilerini dinsel, siyasal ve etnik nedenlerle dışlanmış olarak gören bazı gruplardır.

Euro-Türkler aynı zamanda Avrupalılığın öngörölmüş bir kimlik olmadığı fakat sürekli bir varoluş süreci olduğu geçeğini kanıtlamaktadırlar. Dolayısıyla, Euro-Türkler sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik kimlikleriyle AB'nin ve Avrupalılığın yeniden tanımlanmasına katkıda bulunmaktadırlar.

Bu araştırma, batıda basmakalıp 'Türk' kategorisine uymayan oldukça fazla sayıda Türk kökenli göçmen bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Basmakalıp 'Türk' profiline uyanmaların oranının yaklaşık % 40 olduğu gösterilmiştir. Ancak, unutmamak gerekir ki, siyasal, dinsel, etnik ve kültürel açıdan tercih edilen uç muhafazakâr kimliklerin asıl oluşum nedeni, göçmenlerin maruz kaldıkları yapısal dışlanmışlık halidir. Artan yoksulluk, işsizlik, yalnızlık, geleceğe güvensizlik, ırkçılık, İslamofobyaya ve yabancı düşmanlığı, göçmen gruplar arasındaki bu tür tözcü kimliklenmeleri asıl şekillendiren unsurlardır. Buna rağmen, Euro-Türklerin çoğunluğunun, ikâmet ettikleri ülkelerde siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan çoğunluk toplumuyla bütünleşmiş aktif aktörler oldukları sonucuna varılmıştır. Yaklaşık % 20'si kabul edidikleri toplum içinde gerçek anlamda asimile olmuştur. Diğer yandan, % 40'ı hem anavatanı hem yaşadıkları ülkeyi kucaklayan ve köprü oluşturan bir yaşam tarzı geliştirmiştir. Bunun yanısıra araştırmanın diğer önemli sonuçlarına da değinmek gerekir:

- i. *Euro-Türkler arasındaki etnik/dinsel/kültürel uyanış güvenliğe ilişkin bir meydan okuma olarak değil, hak ve adalet arayışı olarak anlamlandırılabilir.* Araştırma Euro-Türklerin ikâmet ettikleri ülkelerin siyasal ve sosyal sistemlerine bir tehdit oluşturmadıklarını, daha ziyade sisteme dahil olma iradesi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Batı Avrupa devletlerinin, genel olarak, İslamı ulusal *güvenliklerine* bir tehdit olarak gördükleri bilinmektedir. Bu araştırma bunun yerine, Euro-Türkler arasında İslam'a yönelimin bir hak ve adalet arayışı olarak algılanabileceğini ortaya koymaktadır. Buna göre, bu çalışma araştırma süresince toplanan bazı önemli niteliksel ve niceliksel verileri sunmaktadır. Sonuç olarak, AB devletlerinin azınlık taleplerine yanıt olarak, *güvenlik söylemini* bir kenara bırakıp, konuya *adalet söylemi* açısından yaklaşımları önerilecektir²⁶
- ii. *Korkunun iktidarı:* Batılı devletler, göç olgusunu, uyuşturu ticareti, insan ticareti, uluslararası suçlar ve terörizm kategorisine sokarak, göç ve 'ötekiler' korkusunu pekiştirme yönünde hareket etmektedirler. Göçün güvenlik meselesi haline gelmesi, 11 Eylül'den bu yana hayati önem taşıyan bir konudur. Devletler güvenlikleştirme (*securitization*) söylemini, içsel ya da dışsal bir düşman biçiminde inandırıcı bir varoluşsal tehdit olarak ortaya atarak, bir toplumu siyasal açıdan bütünleştirme kapasitesine sahip bir siyasal teknik olarak kullanmaktadırlar. AB'nin, Türkiye Birliğe katıldığında bir göç 'akınıyla' karşılaşacağı iddiasının popülerliği, inşa edilen bu tür bir korkuyu resmetmektedir. Aynı korkunun, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın Birliğe katıldığı dönemde de gündeme geldiğini unutmamak gerekir. Bu vakalarda, ters yönde bir göç hareketi yaşanmıştır. Euro-Türklerin % 30'u üyelik olasılığından sonra Türkiye'ye dönmeyi düşüneceklerini belirtmiştir. Türkiye'den taşınmaz mülk edinen AB yurttaşlarının sayısının artışı, göz önüne alınması gereken bir diğer konudur. Türkiye, son zamanlarda AB yurttaşları için çekici bir yaşam alanı haline gelmiştir. Yine bilinmelidir ki, son yıllarda sayıları hızla artan nitelikli genç Euro-Türkler turizm alanında ve uluslararası şirketlerde çalışabilmek için Türkiye'yi tercih etmektedirler.
- iii. *Göç, etnisite, kimlik, İslam ve kültür batılı devletler tarafından güvenlik meselesi haline getirilmiştir.* Güvenlik siyaseti, çoğunluk toplumları arasında işsizlik, ırkçılık, yoksulluk, yabancı düşmanlığı ve şiddet gibi öne çıkan sorunların yanlış yargılanması yolaçan bir biçimde dikkatleri çekmeye başlamıştır. Devletler güvenlik siyasetini yönetişimi sürdürebilmek amacıyla onaylıyor gibi görünmektedirler. Bu bağlamda, göç meseleleri güvenlik sorunlarından ayrı tutulmalıdır.
- iv. *Almanya kültürelist ve farklılaştırıcı, Fransa evrenselci ve asimilasyoncu bir bütünleşme rejimine sahiptir.* Almanların göçmenlere ilişkin bütünleşme politikaları bugüne kadar kültürelist ve cemaatçi bir karakter taşımaktadır. Kültürelist söylemin Almanya'daki Muhafakazakârlar tarafından yorumu, göçmenleri gettoların ve kolonilerin içine hapseden ayrımcı *Gastarbeiter* (misafir işçi) politikalarını beraberinde getirmiştir. Buna rağmen, aynı söylemin son yıllarda Sosyal Demokratlar ve Yeşiller tarafından okunuşu, daha bütünleştirici ve liberal politikalarla sonuçlanmıştır. Diğer yandan,

²⁶ Will Kymlicka'nın (2002) yaptığı bu sınıflandırma, Batı ve Doğu Avrupa ülkelerinde azınlık taleplerinin ne ile özdeşleştirildiğine işaret etmektedir. Batı Avrupa demokrasilerinin azınlık taleplerini genellikle hak ve adalet arayışı olarak tanımladığını, buna karşın Doğu Avrupa devletlerinin bu tür talepleri ulusal güvenliğe karşı bir tehdit olarak algıladığını ileri sürer.

Fransız evrenselciliği ve cumhuriyetçiliği son zamanlarda Fransalı-Türkler tarafından asimilasyonculukla suçlanmaktadır.

- v. *Almanya'daki çağdaş komüniteryanizm, Almanyalı-Türlere siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan çoğunluk toplumıyla bütünleşmelerini sağlayan daha liberal bir ortam sağlamış gibi görünmektedir. Yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler, Almanyalı-Türklerin, genel olarak, Fransalı-Türklerden daha cemaatçi, dindar ve muhafazakâr olduklarını göstermektedir. Fransalı-Türlere kıyasla, Almanyalı-Türkler kendi etnik anklavları, dini adacıları ve geleneksel dayanışma ağlarından memnun olduklarından, daha az bütünleşme taraftarı gibi görünmektedirler. Buna rağmen, araştırmanın diğer bulguları, bunun tersine işaret etmektedir. Fransalı-Türkler, Almanyalı-Türlere kıyasla, Fransız dili, sekülerizm, laiklik, Fransız medyası ve entegrasyon yönünde bir eğilim göstererek modern yaşam tarzını daha büyük oranda benimsemiş gibi görünmelerine rağmen, Fransız iç siyaseti, siyasal partileri, internet, sinema ve tiyatroyla daha az ilgilenmektedirler. Öte yandan, Almanya-Türkleri, gerçekte sürekli değişime tabi olan Avrupalılığı yeniden tanımlayan bir biçimde daha kozmopolitan, melez, küresel ve duyarlı kimlikler geliştirmiş gibi görünmektedirler. Dolayısıyla, Almanyalı-Türklerin deneyimleri, gerçekte Anadolu İslamının, Avrupalılık, kozmopolitanizm, modernlik ve küreselcilikle çelişmek zorunda olmadığına işaret etmektedir.*
- vi. *Liberal yurttaşlık rejimleri göçmenler ve çocukları tarafından daha olumlu karşılanmaktadır. Batılı demokrasiler ve yurttaşlık rejimleri, azınlık taleplerine adalet arayışı açısından yaklaşmayı başaramamış gibi görünmektedirler. Kymlicka ve Norman'ın belirttiği gibi, "ulusal ve [dinsel] kimliğe yabancılaşmış hisseden göçmen grupların siyasal arenaya da yabancılaşması muhtemeldir" (2000: 39). Geleneksel yurttaşlık retoriği, göçmenler aleyhine egemen ulusal grubun çıkarlarını koruma eğilimindedir. Dolayısıyla, klasik yurttaşlık anlayışının 'kültürel açıdan farklı' birimlerin birlikte yaşamaları meselesine çözüm getirmesi, olası bir durum değildir. Çatışma ve yabancılaşma potansiyelinden kaçınmak için yerine getirilmesi gereken çok önemli bir görev vardır: yurttaşlık yasaları öngörülen/salıt verilen kültürel, dinsel, dilsel ve etnik nitelikler temeline dayandırılmamalıdır. Bu esasa göre oluşturulacak ılımlı ve demokratik yurttaşlık yasalarının, göçmen grupların etnisite, din ve milliyet vurgularına çözüm getirmesi beklenebilir.*
- vii. *Tireli kimlikler Euro-Türklerin pek çoğunu karakterize etmektedir. Veriler bazı Euro-Türklerin kendilerini, Fransalı-Müslüman-Türk ve Almanyalı-Müslüman-Türk gibi tireli (çoklu) kimliklerle tanımladıklarını göstermektedir. Burada önemli olan, siyasal kimliğin dini ya da etnik kimlikten önce gelişidir.*
- viii. *Euro-Türkler, genel olarak medya tarafından yanlış temsil edilmektedirler. Euro-Türkler, medyada güçlü klişeler ve basmakalıp modellerle karakterize edilmektedir. Basmakalıp 'Türk' imajına uymayan Euro-Türkler medyada yeterince temsil edilmemektedir. Basmakalıp modeller, gruplar arasındaki etnik, kültürel ve dinsel sınırları pekiştirmektedir. Bu sınırlara meydan okuyan çok sayıda Türk kökenli göçmen bulunmaktadır.*

- ix. *Avrupa-İslamı batılı yaşam tarzıyla çelişmez. Euro-Türklerin pek çoğu arasında uygulandığı biçimiyle Euro-İslam, esasen İslamın köktenci Vahabi mezhebinden farklıdır. Avrupa-İslamı, dışsal etkilere daima açık olan Anadolu-İslamına yakındır. Avrupa-İslamı tözcü değildir ve Yahudi-Hristiyan yaşam biçimleriyle etkileşimde bulunma kapasitesine sahiptir.*

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (1976). "Turkish Migration to Europe 1960-1975: A Balance Sheet of Achievements and Failures," in N. Abadan-Unat (ed.), *Turkish Workers in Europe 1960-1975* (Leiden: E.J. Brill).
- Abadan-Unat, N. and N. Kemiksiz (1986). *Türk Dis Göçü 1960-1984: Yorumlu Bibliyografya*. Ankara.
- Adler, P. A. *et al.* (1986). "The Politics of Participation in Field Research," *Urban Life* 14, No.4 (January): 363-376.
- Alasuutari, P. (1995). *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies*. London: Sage Publications.
- Autant, C. and V. Manry (1998). "Comment négocier son destin? Mobilisations familiales et trajectoires de migrants," *Hommes et Migrations* 1212 (March-April).
- Azimi, V. (1988). "L'étranger sous la Révolution," in *La Révolution et l'ordre juridique privé: Rationalité ou scandale?* Paris: Presses Universitaires de France.
- Barry, Brian (2001). *Culture and Equality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Baumann, Z. (2001). *Community: seeking safety in an insecure world*. Cambridge: Polity.
- Beck, U. (1992). *Risk society: towards a new modernity, translated by Mark Ritter*. London: Newbury Park.
- Beck, U., A. Giddens and S. Lash (éds), *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press, 1995.
- Berger, J., J. Mohr and S. Blomberg (1975). *A Seventh Man*, (Middlesex: Penguin Books Ltd).
- Bozarslan, H. (1996). "Les femmes originaire de Turquie en France," *Cemoti* 21, Paris.
- Brecher, J. *et al.* (1993). *Global Visions: Beyond the New World Order*. Boston: South End Press.
- Brubaker, R. (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- Castles, S. and G. Kosack (1973). *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*. London: Oxford University Press.
- Castles, S., B. Heather and T. Wallace (1984). *Here for Good: Western Europe's New Ethnic Minorities*. London: Pluto Press.
- Clifford, J. (1994). "Diasporas," *Cultural Anthropology* 9, No.3: 302-338.
- Clifford, J. (1988). *Predicament of Culture*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Clifford, J. (1992). "Traveling Cultures," in L.Grossberg, C.Nelson and P.Treichler, *Cultural Studies* (New York: Routledge): 96-116.
- Clifford, J. (1997). *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Delanty, G. (1995), *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*. London: MacMillan Press (Türkçesi, *Avrupa'nın İcadı*, Çev. Hüsamettin İnaç, Ankara: Adres Yayınları, 2004).
- Doty, R. L. (2000). "Immigration and the Politics of Security," *Security Studies*, 8, No. 2-3: 71-93.
- Faist, T. (ed.) (2003). *Devlettaşırı Alan: Almanya ve Türkiye arasında siyaset, ticaret ve kültür*. Çev. Selin Dingilioğlu. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Fırat, D. (2003). "Göçmenler ile ilgili Fransız Sosyolojik Düşüncesinin Çözümlemesi," *Toplumbilim Göç Sosyolojisi Özel Sayısı* 17 (Ekim): 73-83.
- Foucault, M. (1979). "Governmentality," *Ideology and Consciousness* 6: 5-21.
- Ganguly, K. (1992). "Migrant Identities: Personal Memory and the Construction of Selfhood," *Cultural Studies* 6, No.1 (January): 27-49.

- Gans, H. (1979). "Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America," *Ethnic and Racial Studies* 2, No.1 (January): 1-20.
- Gans, H. (1992). "Second Generation Decline: Scenarios for the Economic and Ethnic Futures of post-1965 American Immigrants," *Ethnic and Racial Studies* 15 (2): 173-92.
- Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*, Cambridge: Polity Press.
- Gilroy, P. (1987). *There Ain't no Black in the Union Jack*. London: Hutchinson
- Gilroy, P. (1993). *Black Atlantic: Double Consciousness and Modernity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gilroy, P. (1994). "Diaspora," *Paragraph* 17, No.3 (November): 207-210.
- Gilroy, P. (1995). "Roots and Routes: Black Identity as an Outernational Project" in H.W. Harris et al. (eds.), *Racial and Ethnic Identity: Psychological Development and Creative Expression* (London: Routledge).
- Gökdere, A. Y. (1978). *Yabancı Ülkelere İsgücü Akimi ve Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*. Ankara: İis Bankası Yayınları.
- Gordon, M. (1964). *Assimilation and American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press.
- Gray, J. (2002). "The Myth of Secularism", *New Statesman* (December 16-30).
- Grillo, R. (1998). *Pluralism and the Politics of Difference: State, Culture and Ethnicity in Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Habermas, J. (1999). *The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*, ed. C. Cronin and P. De Greiff, (Cambridge: The MIT Press).
- Hall, S. (1991b). "Old and New Identities, Old and New Ethnicities," in Anthony D. King (ed.), *Culture, Globalization and the World-System* (London: Macmillan Press).
- Hall, S. (1994). "Cultural Identity and Diaspora" in P.Williams and L.Chrisman (eds.), *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory* (New York: Columbia University Press).
- Hammar, T. (1990). *Democracy and the Nation State*. Aldershot: Avebury.
- Hannerz, U. (1996). *Transnational Connections*. London: Routledge,
- Handlin, O. (1973). *The Uprooted*. Boston: Little, Brown & Co.
- Hargreaves, A. G. (1995). *Immigration, "Race", Ethnicity in Contemporary France*. London: Routledge.
- Heckmann, L. Y. and H. Unbehaun (1999). "Fransa ve Almanya'daki Göçmen Toplulukları: İki orta büyüklükteki şehirde dernekleşme ve cemaatleşme süreçleri," *Toplum ve Bilim: Avrupa Türkleri Özel Sayısı* 82 (Winter): 78-90.
- Hoffman, J. (2004). *Citizenship beyond the State*. London: Sage Publications.
- Horowitz, R. (1983). *Honor and the American Dream: Culture and Identity in a Chicano Community*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Huysmans, J. (1998). "The Question of the Limit: Desecuritization and the Aesthetics of Horror in Political Realism," *Millennium: Journal of International Studies*, Vol 27, No. 3: 569-589.
- Independent Commission on Turkey (2004). "Turkey in Europe: More than a Promise," *Report*, Brussels (September).
- Kaiser, B. (2001). "The Concept of Free Movement of Persons and Turkey's Full Membership in the European Union," *Final Project Report*, Project No. 2000/SOB-5, Marmara University (December 2001).
- Kastoryano, R. (1986). *Etre Turc En France*. Paris: CEMI et L'Harmattan.
- Kaya, A. (2001). *Sicher in Kreuzberg: Constructing Diasporas*, Bielefeld: Transcript Verlag.
- Kaya, A. (2005). "Citizenship and the hyphenated Germans: German-Turks," in F. Keyman and A. İçduygu (eds.), *Citizenship and Identity in a Globalizing World: European Questions and Turkish Experiences* (London: Routledge).

- Kivisto, P. (2002). *Multiculturalism in a Global Society*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Klusmeyer, D. B. (1993). "Aliens, Immigrants, and Citizens: The Politics of Inclusion in the Federal Republic of Germany." *Daedalus* 122, No.3 (Summer): 81-114.
- Knight, J. (1986). "Confinement and Isolation: Video in West Germany's Turkish Community," in *Independent Media* 60.
- Kosnick, K. (2004). "Good Guys and Bad Guys: Turkish Migrant Broadcasting in Berlin," in T. Faist and E. Özveren (eds.), *Transnational Social Spaces: Agents, Networks and Institutions* (Aldershot: Ashgate): 189-210.
- Kymlicka, W. and M. Opalski (2002). *Can Liberal Pluralism be Exported?* Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. and W. Norman (eds.) (2000). *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, Will (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford: Oxford University Press.
- Maas, W. (2004). "European Rights and Migration within the Union," *Unpublished Paper* presented in the Council for European Studies Conference, Chicago (11-13 March)
- MacIntyre, A. (1971). *Against the Self-Images of the Age: Essays on Ideology*. New York: Schocken Books.
- Marshall, B. (1992). "Migration into Germany: Asylum Seekers and Ethnic Germans," *German Politics* 1, No.1 (April): 124-134.
- Martin, P. L. (1991). *The Unfinished Story: Turkish labour migration to Western Europe with special reference to the Federal Republic of Germany*. Geneva: International Labour Office.
- Massey, D.S. and N.A. Denton (1993). *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Morley, D. and K. Robins (1993). "No Place like Heimat: Images of Home(land) in European Culture" in E.Caster *et al.* (ed.), *Space and Place: Theories of Identity and Location* (London: Lawrence & Wishart): 3-31.
- Radtke, F. O. (1994). "The formation of ethnic minorities and the transformation of social into ethnic conflicts in a so-called multi-cultural society: The case of Germany." In J. Rex and B. Drury (eds.), *Ethnic Mobilisation in a Multi-Cultural Europe* (Hampshire: Avebury).
- Radtke, F. O. (1994). "The formation of ethnic minorities and the transformation of social into ethnic conflicts in a so-called multi-cultural society: The case of Germany." In J. Rex and B. Drury (eds.), *Ethnic Mobilisation in a Multi-Cultural Europe* (Hampshire: Avebury).
- Rex, J. (1986). "The Concept of a Multicultural Society," Coventry: Centre for Research in Ethnic Relations, University of Warwick, *Occasional Papers in Ethnic Relations* No.3.
- Rosaldo, R. (1989). *Culture and Truth: The Remaking of Social Analysis*. London: Routledge.
- Rushdie, S. (1990). "In Good Faith", *Independent on Sunday* (4 Şubat).
- Russon, J. (1995). "Heidegger, Hegel, and Ethnicity: The Ritual Basis of Self-Identity," *The Southern Journal of Philosophy* XXXIII: 509-532.
- Russon, J. (1995). "Heidegger, Hegel, and Ethnicity: The Ritual Basis of Self-Identity," *The Southern Journal of Philosophy* XXXIII: 509-532.
- Sadran, P. (2003). "The French State and the Challenges of the Twenty-First Century," in S. Milner and N. Parsons (eds.), *Reinventing France: State and Society in the Twenty-First Century*. Hampshire: Palgrave: 49 – 62.
- Sassen, S. (1999). *Guests and Aliens*. New York: The New Press.

- Schiffauer, W. (1997), "Islamic Vision and Social Reality: The Political Culture of Sunni Muslims in Germany," S. Vertovec ve C. Peach (Der.), *Islam in Europe: The Politics of Religion and Community*, London: MacMillan Press.
- Schuster, L. and J. Solomos (2002). "Rights and Wrongs across European Borders: Migrants, Minorities and Citizenship," *Citizenship Studies* 6 (1): 37-54.
- Smith, A. D. (1986). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
- Shore, C. (2000) *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*, London: Routledge.
- Soysal, Yasemin N. (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*, Chicago: University of Chicago Press.
- Starkey, H. (2003). "Education for Citizenship: Reinventing the French Republic," in S. Milner and N. Parsons (eds.), *Reinventing France: State and Society in the Twenty-First Century*. Hampshire: Palgrave: 110 – 126.
- Strasburger, G. (1995). "Politiques d'immigration allemande et française et leurs affets sociaux. Le turcs de Bamberg et de Colmar," *Les Annales de l'Autre Islam* 3, INALCO – ERISM, Paris.
- Strasburger, G. (2004). "Transnational Ties of the Second Generation: Marriages of Turks in Germany," in T. Faist and E. Özveren (eds.), *Transnational Social Spaces: Agents, Networks and Institutions* (Aldershot: Ashgate): 211-232.
- Taylor, C. (1994). "The Politics of Recognition," in A. Gutmann (ed.), *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, (Princeton: Princeton University Press).
- Tindemans, L. (1975). *European Union, Report to the European Council*, Brussels.
- Tribalat, M. (2003). "The French 'Melting Pot': Outdated – or in need of reinvention?" in S. Milner and N. Parsons (eds.), *Reinventing France: State and Society in the Twenty-First Century*. Hampshire: Palgrave: 127 – 142.
- Tribalat, M. (2002). "Cultural Assimilation of the Immigrants and Societal Integration in France," *The International Scope Review*, Volume 4, 7 (Summer).
- Tribalat, M. (1996). *De L'Immigration à l'Assimilation – Enquête sur les populations d'origins étrangère en France*. Paris: Editions La Decouverte, INED.
- Wieviorka, M. (1995). *The Arena of Racism*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

EK

Almanya'daki ve Fransa'daki Araştırmaların Frekans Sonuçları

	Sorular	Almanya	Fransa	Toplam
		%	%	%
I.1	Anketin yapıldığı ülke ve şehir?			
	1 Ile De France		35,3	3,3
	2 Center		6,7	0,6
	3 Rhone Alpes		24,8	2,3
	4 Franche Comté		6,0	0,6
	5 Alsace		17,5	1,7
	6 Loraine		9,7	0,9
	7 Niedersachsen-Bremen	7,7		7,0
	8 Nordrhein – Westfalen	35,8		32,4
	9 Hessen	11,4		10,3
	10 Baden - Württemberg	21,9		19,8
	11 Bayern	17,3		15,6
	12 Berlin	6,0		5,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.2.D.4	Görüşülen kişinin cinsiyeti ?			
	1 Kadın	45,2	47,2	45,4
	2 Erkek	54,8	52,8	54,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.3.D.5	Yaşınız ?			
	1,00 15-19	12,2	10,8	12,1
	2,00 20-29	27,9	26,3	27,7
	3,00 30-39	24,8	28,2	25,1
	4,00 40-49	11,2	15,2	11,6
	5,00 50+	23,9	19,5	23,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.4.a	Hangi ülkede/ülkelerde eğitim gördünüz ?			
	1 Türkiye	65,4	72,2	66,1
	2 Almanya	54,2	0,3	49,1
	3 Fransa	0,1	43,0	4,1
	4 Diğer	1,2	0,8	1,2
	96 Okuma yazması yok	2,7	2,5	2,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.4.b	Eğitiminizi en son hangi ülkede tamamladınız ?			
	1 Türkiye	43,2	54,3	44,2
	2 Almanya	53,5	0,2	48,5
	3 Fransa		42,3	4,0
	4 Diğer	0,6	0,8	0,6
	96 Okuma yazması yok	2,7	2,5	2,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0

I.5	Mezun olduğunuz en son okul ?			
	1 Okuma yazması yok	1,7	2,5	1,8
	2 Hiç okul bitimemiş	2,2	3,0	2,2
	3 İlkokul (TR)	60,3	36,3	58,0
	4 Ortaokul (TR)	32,9	14,5	31,1
	5 Lise (TR)	16,4	10,7	15,9
	6 Meslek Lisesi (TR)	4,3	2,3	4,1
	7 Üniversite-Yüksekokul (TR)	4,2	6,0	4,4
	8 Yüksek lisans-Doktora (TR)		0,2	0,0
	9 Kein Schulabschluss / No diploma (ALM)	0,4		0,3
	10 Grundschule (ALM)	36,9		33,4
	11 Hauptschule (ALM)	27,9		25,3
	12 Realschule-Mittlere Reife (ALM)	16,8		15,2
	13 Fachoberschule-Berufskolleg (ALM)	3,8		3,5
	14 Fachabitur (ALM)	4,3		3,9
	15 Abitur (ALM)	7,4		6,7
	16 Anderer Abschluss (ALM)	1,8		1,6
	17 Abgeschlossene Berufsausbildung (ALM)	8,1		7,3
	18 Fachhochschule (ALM)	1,5		1,4
	19 Universität (ALM)	3,7		3,3
	20 Postgraduierten-Abschluss (ALM)	0,3		0,3
	21 Ecole Primaire (FR)		1,3	0,1
	22 Collège (FR)		8,7	0,8
	23 Lycée general (FR)		4,3	0,4
	24 Lycée technique (FR)		3,5	0,3
	25 Lycée professional (FR)		17,3	1,6
	26 Deug (FR)		4,3	0,4
	27 Licence (FR)		1,5	0,1
	28 Maitrise (FR)		1,0	0,1
	29 DEA ou plus (FR)		1,5	0,1
	30 İlkokul (diğer ülke, DÜ)	0,4	0,2	0,4
	31 Ortaokul (DÜ)	0,3	0,3	0,3
	32 Lise (DÜ)	0,2		0,2
	33 Meslek lisesi (DÜ)	0,2		0,2
	34 Üniversite-Yüksek okul (DÜ)	0,5	0,3	0,5
	35 Yüksek lisans-Doktora (DÜ)		0,2	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.6.D.10	Şu andaki çalışma durumunuz ?			
	1 Düzenli bir işte ücretli-maaşlı olarak çalışıyor	32,8	35,8	33,1
	2 Geçici işlerde iş buldukça ücret karşılığı çalışıyor	2,0	8,5	2,6
	3 Kendi hesabına (serbest) çalışıyor	4,2	10,3	4,8
	4 Şu anda işsiz, iş arıyor (işsizlik sigortasından yararlanıyor)	10,7	5,0	10,2
	5 Şu anda işsiz, iş arıyor (işsizlik sigortasından yararlanmıyor)	11,5	2,5	10,7
	6 Politik göçmen, devletten yardım alıyor	0,2		0,2
	7 Emekli çalışmıyor	9,0	4,5	8,6
	8 Öğrenci	6,5	7,5	6,6
	9 Ev kadını	23,1	25,8	23,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0

D.11	(Çalışıyorsa) Ne iş yaptığınızı ? (Çalışmıyorsa) En son yaptığınız işi öğrenebilir miyim?			
1	Daha önce hiç çalışmamış	1,5	12,0	2,5
2	Öğrenci	5,0	7,2	5,2
3	Ev kadını	8,5	3,7	8,1
4	Usta başı, Fabrika/Atölye işçisi, konfeksiyon	16,1	21,8	16,6
5	Esnaf, zanaatkar	3,1	1,2	2,9
6	İşçi (belirsiz)	1,5	3,2	1,7
7	Kamu Kesiminde /Belediyede Memur (yönetici vasfı yok)	2,0	0,5	1,8
8	Öğretmen, öğretim görevlisi, asistan	1,1	0,8	1,1
9	Aşçı, Fırın-Pastane-Lokanta İşçisi (barmen, barmaid)	2,9	1,8	2,8
10	Tezgahtar, Kalfa vb. Kasiyer, kurye, çiçekçi	3,2	2,7	3,1
11	Temizlik işçisi, Kapıcı, Bekçi, Müstahdem, Bahçıvan, Gündelikçi	4,9	2,8	4,7
12	Ücretli Çalışan Şoför	2,1	1,0	2,0
13	Muhasebe Müdürü, Muhasebe Şefi, Muhasebe Elemanı (ücretli)	0,6	0,7	0,6
14	Seyyar satıcı, İşportacı, Pazarcı	0,3	0,3	0,3
15	Müteahhit, fabrika- atölye sahibi, iş veren	0,1	2,5	0,3
16	Hemşire, diğer sağlık elemanları	2,3	1,0	2,2
17	Tamirhanelerde İşçi (oto tamircisi, marangoz, sıhhi tesisatçı)	1,4	0,2	1,3
18	Kendi Hesabına Çalışan Şoför (taksi, tır, kamyon, kamyonet)	0,5	0,2	0,4
19	Kamu Kesiminde/ Belediyede Orta Kademe Yönetici	0,2	0,2	0,2
20	Ücretli çalışan profesyonel	1,9		1,7
21	Çiftçi		1,8	0,2
22	Aile işi	1,5	0,2	1,4
23	Berber, Kuaför, Terzi, vb. Gibi ücretli zanaatkarlar	2,8	2,7	2,8
24	İnşaat, Yol İşçisi, Amele, Mevsimlik İşçi	2,5	20,3	4,2
25	Bodyguard, güvenlik elemanı	0,4		0,3
26	Özel Şirkette Orta Kademe Yönetici (Müdür, Müdür Yrd.)	1,0	0,2	1,0
27	Toptancı,tüccar	0,5	0,5	0,5
28	Özel Şirkette Memur (yöneticilik vasfı yok)	2,8	2,3	2,8
29	Sekreter, resepsiyonist	1,6	1,2	1,6
30	Satış ve Pazarlama Elemanı	2,6		2,4
31	Teknisyen	2,6	0,5	2,4
32	Konfeksiyon, Tekstil işiyle uğraşanlar (kendi hesabına)	0,3	1,0	0,3
33	Operatör, matbaacı	0,8	0,3	0,7
34	Profesyonel	1,0	0,2	1,0
35	Serbest Muhasebeci, Mali Müşavir (kendi hesabına çalışan)	0,2		0,2
36	Müzişyen (opera), oyuncu (tiyatro)	0,1	0,5	0,1
37	Elektrikçi	0,3	0,7	0,3
38	Emlakçı	0,5	0,2	0,4
39	Mimar		0,5	0,0
40	Moda tasarımcısı		0,5	0,0
41	Evde çalışan ütücü		0,3	0,0
42	Kendi hesabına çalışan tamirci		0,3	0,0
43	İmam		0,2	0,0
44	Kimyager	0,5		0,4
45	Taksi durağı sahibi	0,1		0,1
46	Demiryolları tren sürücüsü	0,2	0,2	0,2
47	Lokantacı		0,8	0,1
48	Çocuk bakıcısı		0,3	0,0
49	Gönüllü	0,2	0,3	0,2

	50 Ormancı		0,2	0,0
	51 Tercüman	0,1		0,1
	52 Demiryolu İşçisi	0,1		0,1
	53 Reklamcı	0,1		0,1
	54 Kaynakçı	0,5		0,4
	97 Yanıtsız	17,7	0,2	16,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.12	Doğum yeriniz ?			
	1 Türkiye doğumlu	72,5	80,8	73,3
	2 Almanya doğumlu	27,1	1,0	24,7
	3 Fransa doğumlu		18,2	1,7
	4 Diğer Avrupa ülkelerinden birinde doğmuş	0,2		0,2
	5 Avrupa dışında başka bir ülkede doğmuş	0,2		0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.13	Türkiye’de Doğduğu Yer?			
	1. Kayseri	6,3	8,0	6,5
	2. Ankara	5,4	4,5	5,3
	3. Trabzon	5,7	1,0	5,2
	4. Sivas	5,3	2,3	5,0
	5. İstanbul	4,5	6,4	4,7
	6. Konya	3,5	6,0	3,8
	7. Yozgat	3,6	5,2	3,8
	8. Aksaray	4,0	1,4	3,7
	9. Samsun	2,8	1,4	2,7
	10. Çorum	2,6	0,8	2,4
	11. Bayburt	2,5	1,0	2,3
	12. İzmir	2,3	1,6	2,3
	13. Nevşehir	2,2	3,3	2,3
	14. Kütahya	2,3	0,2	2,1
	15. Ordu	1,9	2,5	2,0
	16. Kırşehir	1,6	3,5	1,8
	17. Malatya	1,9	1,0	1,8
	18. Erzurum	1,8	1,0	1,7
	19. Kahramanmaraş	1,3	4,9	1,7
	20. Adana	1,7	0,4	1,6
	21. Adapazarı	1,8	0,2	1,6
	22. Afyon	1,4	2,1	1,5
	23. Karaman	1,2	3,9	1,5
	24. Denizli	1,3	2,5	1,4
	25. Gümüşhane	1,4	0,8	1,4
	26. Kars	1,3	1,9	1,4
	27. Bursa	1,4	0,6	1,3
	28. Gaziantep	1,3	1,4	1,3
	29. Eskişehir	1,2	0,8	1,1
	30. Uşak	1,2	0,8	1,1
	31. Tunceli	0,9	1,4	1,0
	32. Artvin	0,9	0,8	0,9
	33. Niğde	1,0	0,2	0,9
	34. Şanlıurfa	0,9	0,8	0,9

	35. Tokat	1,0	0,2	0,9
	36. Kastamonu	0,8	0,8	0,8
	37. Bolu	0,8		0,7
	38. Mersin	0,8	0,2	0,7
	39. Muş,	0,6	0,8	0,7
	40. Rize	0,8		0,7
	41. Sinop	0,6	1,2	0,7
	42. Amasya	0,6	0,4	0,6
	43. Elazığ	0,1	4,9	0,6
	44. Erzincan	0,5	1,0	0,6
	45. Giresun	0,6	0,2	0,6
	46. Isparta	0,4	2,3	0,6
	47. Zonguldak	0,6	0,4	0,6
	48. Ağrı	0,5		0,5
	49. Antalya	0,4	1,4	0,5
	50. Ardahan	0,5	0,2	0,5
	51. Aydın	0,4	1,4	0,5
	52. Diyarbakır	0,5		0,5
	53. Edirne	0,5	0,4	0,5
	54. Kocaeli	0,5	0,2	0,5
	55. Manisa	0,5		0,5
	56. Mardin	0,5		0,5
	57. Balıkesir	0,4	0,4	0,4
	58. Karabük	0,3	1,4	0,4
	59. Adıyaman	0,3	0,4	0,3
	60. Bartın	0,3	0,2	0,3
	61. Batman	0,4		0,3
	62. Bingöl	0,3	0,2	0,3
	63. Burdur	0,3	0,6	0,3
	64. Çanakkale	0,3	0,4	0,3
	65. Iğdır	0,3	0,2	0,3
	66. Kırıkkale	0,3	0,6	0,3
	67. Çankırı		2,3	0,2
	68. Hatay	0,1	1,0	0,2
	69. Muğla	0,3		0,2
	70. Van	0,3		0,2
	71. Yalova	0,3		0,2
	72. Bilecik	0,1		0,1
	73. Hakkari	0,1		0,1
	74. Kırklareli	0,1		0,1
	75. Şırnak	0,1		0,1
	76. Tekirdağ	0,1	0,2	0,1
	77. Osmaniye		0,2	0,0
	Yanıtsız	2,1	0,4	1,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.14	Doğum yeriniz Türkiye’de neresi ?			
	1 Şehir merkezinde	26,2	35,7	27,2
	2 İlçe/kasabasında	40,3	32,8	39,5
	3 Köyünde	28,1	31,5	28,5
	97 Yanıtsız	5,4		4,9

	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.8.D.15	(Türkiye’de doğduysa) Türkiye’den ayrıldığınızda kaç yaşındaydınız?			
	0-9	15,4	18,2	16,7
	10-19	32,6	26,8	30,9
	20-29	41,7	40,4	41,6
	30-39	8,8	11,2	9,1
	40-49	1,0	2,6	1,1
	50 ve üstü	0,4	0,2	0,4
	97 Yanıtsız	0,1	0,6	0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.16	Kaç yıldan beri Türkiye dışında yaşıyorsunuz ?			
	0-9	13,2	16,8	13,5
	10-19	27,8	28,9	28,0
	20-29	36,1	36,7	36,1
	30-39	22,6	14,7	22,0
	50 ve üstü	0,2	0,2	0,2
	97 Yanıtsız	0,1	2,7	0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.17	Kaç yıldır Almanya/Fransa’da yaşıyorsunuz ?			
	0-9	13,6	16,8	13,8
	10-19	25,8	29,2	26,2
	20-29	35,4	36,7	35,5
	30-39	23,4	13,9	22,6
	40 ve üstü	1,7	1,1	1,6
	97 Yanıtsız	0,1	2,3	0,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.9.D.18	Sizden önce aileden/akrabalardan Almanya/Fransa’ya göç eden, gelen olmuş muydu ?			
	1 Hayır, ilk gelen ben oldum	17,1	24,5	17,8
	2 Evet	82,9	75,2	82,2
	9 Yanıtsız		0,3	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.19	Aileden/ akrabalar arasından Almanya/Fransa’ya ilk göç eden kimdi?			
	1 Büyükanne- dede	9,1	4,4	8,7
	2 Anne-baba	60,7	49,7	59,7
	3 Eş	19,5	23,3	19,8
	4 Diğer akrabalar	17,7	22,6	18,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.10.D.20	Almanya/Fransa’ya geliş nedeniniz neydi ?			
	1 Çalışmak için gelmiş	21,1	28,5	21,8
	2 Eğitim için gelmiş	6,2	3,0	5,9
	3 Almanya/Fransa’da doğmuş büyümüş	26,2	16,5	25,3
	4 Evlilik nedeniyle gelmiş (eşi burada yaşıyormuş)	23,2	27,5	23,6
	5 Siyasi nedenlerle gelmiş	1,6	3,5	1,8
	6 Anne- babasının yanına gelmiş	20,9	22,5	21,1
	7 Turistik gezi için gelmiş	1,6	1,5	1,6

	8 Türkiye'deki sorunlar nedeniyle gelmiş		0,7	0,0
	9 Yanıtsız		0,2	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.11	Medeni durumunuz ?			
	1 Evli	67,1	70,0	67,4
	2 Birlikte yaşıyor	0,8	2,5	1,0
	3 Bekar	27,1	22,2	26,7
	4 Dul, boşanmış	4,9	5,3	4,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.12	(Evli veya birlikte yaşıyorsa) Eşiniz Türk mü ?			
	1 Türk	93,9	92,4	93,8
	2 Alman	5,7	0,2	5,1
	3 Fransız	0,1	6,2	0,7
	4 Diğer Avrupa ülkelerinden		0,9	0,1
	5 Avrupa dışı diğer ülkelerden	0,3	0,2	0,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.13	Çocuğunuz var mı ?			
	0, Yok	35,3	32,5	35,0
	1	10,9	9,2	10,7
	2	18,3	15,8	18,1
	3	17,4	18,8	17,5
	4	10,3	13,8	10,7
	5 ve üstü	7,9	9,9	8,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.14	Hanenizde siz dahil kaç kişi yaşıyor ?			
	1	5,7	9,3	6,1
	2	16,4	15,5	16,3
	3	21,6	15,5	21,0
	4	26,0	22,7	25,7
	5	18,2	23,2	18,7
	6	8,0	9,3	8,1
	7 ve üstü	4,0	4,3	4,1
	99 Yanıtsız		0,2	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.15	Oturduğunuz ev kendinize mi ait yoksa kira mı ?			
	1 Kendi malı	12,4	24,7	13,6
	2 Kira	84,5	68,7	83,0
	3 Aileden birine ait, kira vermiyor	2,9	4,8	3,1
	4 Lojman vb.	0,2	1,8	0,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.16.D.27	Oturduğunuz ev kaç metre kare ?			
	1 50 m2 den küçük	10,1	14,8	10,6
	2 50-74 m2	36,2	25,8	35,3
	3 75-99 m2	35,7	35,8	35,7
	4 100-124m2	11,9	13,8	12,1

	5 125-150 m2	4,3	5,7	4,4
	6 150 m2 den büyük	1,7	3,8	1,9
	9 Yanıtsız		0,2	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.17.D.28	Türkiye’de gayrimenkulünüz var mı?			
	1 Hayır	34,3	20,8	33,0
	2 Evet	65,7	79,2	67,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
E.29	Türkiye’de ne tür gayri menkulleriniz var ?			
	1 Apartman dairesi veya ev	87,9	83,8	87,4
	2 Yazlık	11,0	13,5	11,3
	3 İşyeri	9,2	9,3	9,2
	4 Arsa, tarla	45,9	46,7	46,0
	99 Yanıtsız		0,4	0,0
I.18.D.30	Otomobiliniz var mı ?			
	1 Evet	100,0	100,0	100,0
	2 Hayır	60,6	68,5	61,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.19 A) D.31.	Türkçe konuşma/anlama derecesi ?			
	1 Az	0,9	0,2	0,9
	2 Orta	10,1	6,5	9,8
	3 İyi	40,4	24,3	38,9
	4 Çok iyi	48,5	67,8	50,4
	5 Hiç yok		1,2	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.32	Türkçe okuma/yazma derecesi ?			
	1 Az	4,0	3,3	4,0
	2 Orta	12,5	10,0	12,3
	3 İyi	39,0	22,5	37,4
	4 Çok iyi	43,8	60,5	45,3
	5 Hiç yok	0,8	3,7	1,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
B)D.33	Almanca/ Fransızca konuşma/anlam derecesi ?			
	1 Az	15,9	18,8	16,1
	2 Orta	24,8	24,2	24,7
	3 İyi	29,5	20,3	28,6
	4 Çok iyi	29,8	34,2	30,2
	5 Hiç yok	0,1	2,5	0,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.34	Almanca /Fransızca okuma/yazma dercesi ?			
	1 Az	19,4	26,8	20,1
	2 Orta	23,2	18,3	22,7
	3 İyi	27,8	15,5	26,6
	4 Çok iyi	28,7	31,5	29,0

	5 Hiç yok	0,8	7,8	1,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
C)D.35	En çok bildiğiniz diğer dil ?			
	0 Yok	57,0	61,0	57,4
	1 İngilizce	35,7	23,5	34,6
	2 Almanca		6,7	0,6
	3 Fransızca	1,2		1,1
	4 Kürtçe	2,6	3,5	2,7
	5 Diğer	3,5	5,3	3,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.36	Diğer dili konuşma/ anlama?			
	1 Az	24,7	23,9	24,6
	2 Orta	41,3	42,7	41,4
	3 İyi	27,1	20,1	26,5
	4 Çok iyi	6,8	13,2	7,3
	99 Yanıtsız	0,2		0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.37	Diğer dili okuma/yazma ?			
	1 Az	24,9	26,1	25,0
	2 Orta	39,1	35,0	38,7
	3 İyi	27,1	22,6	26,7
	4 Çok iyi	7,4	10,3	7,7
	5 Hiç yok		6,0	0,5
	99 Yanıtsız	1,5		1,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.20.D.38	Ekonomik ve sosyal durumunuzu anne ve babanıza kıyasla nasıl değerlendiriyorsunuz ?			
	1 Çok daha kötü	3,2	1,8	3,1
	2 Daha kötü	17,1	10,3	16,5
	3 Aynı	19,8	16,8	19,5
	4 Daha iyi	46,4	54,3	47,1
	5 Çok daha iyi	13,5	16,7	13,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.21.D.39	Bugünkü ekonomik ve sosyal durumunuzu geçtiğimiz onyıla kıyasla nasıl değerlendiriyorsunuz ?			
	1 Çok daha kötü	5,4	2,8	5,2
	2 Daha kötü	31,7	15,8	30,2
	3 Aynı	18,9	15,3	18,5
	4 Daha iyi	35,0	46,2	36,1
	5 Çok daha iyi	8,9	19,7	9,9
	99 Yanıtsız		0,2	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
I.22.D.40	Hanenize giren toplam aylık gelir nedir ?			
	1 1000 Euro'dan az	20,8	15,2	20,2
	2 1001-1500 Euro arası	28,7	30,7	28,9
	3 1501-2000 Euro arası	27,8	26,0	27,6

	4 2001-3000 Euro arası	16,2	19,7	16,6
	5 3001 Euro ve üzeri	6,3	8,2	6,5
	99 Yanıtsız	0,2	0,3	0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.1.D.42	Kendinizi Almanya/Fransa'ya mı yoksa Türkiye'ye mi daha yakın hissediyorsunuz?			
	1 Türkiye	48,5	35,5	47,2
	2 Almanya/Fransa	22,0	25,5	22,3
	3 Her ikisine de eşit yakınlık hissediyorum.	26,9	35,8	27,8
	4 Her ikisine de uzak hissediyorum	2,6	3,2	2,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.2.D.43	Türkiye'ye ne sıklıkta gidiyorsunuz ?			
	1 Yılda birden fazla	12,4	8,5	12,0
	2 Yılda bir kez	53,7	36,5	52,1
	3 2-3 yılda bir	26,1	39,7	27,4
	4 Daha seyrek	4,3	7,8	4,7
	5 Hemen hemen hiç gitmiyorum	3,5	7,5	3,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
E.44	Türkiye'ye hangi nedenle gitmiyorsunuz ?			
	1 Siyasal nedenlerle	40,5	35,6	39,6
	2 Vakitsizlik nedeniyle	18,9	8,9	17,1
	3 Ekonomik nedenlerle	29,7	35,6	30,8
	4 Türkiye ile bağlantım kalmadı	10,8	11,1	10,9
	5 Askerlik nedeniyle	8,1		6,6
	7 Nüfus kağıdı olmadığı için		11,1	2,0
	8 Ailesi götürmedi	2,7		2,2
	97 Yanıtsız	2,7	2,2	2,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.3.E.45	Türkiye'ye gitme nedeniniz nedir ?			
	1 Tatil, deniz, güneş	46,8	56,2	47,6
	2 Memleket, akraba, eş dost ziyareti	93,9	86,7	93,2
	3 İş	4,0	2,8	3,9
	4 Staj	0,2		0,2
	5 Çocuklarımı kültürümüze yakınlaştırmak için	0,2		0,2
	6 Cemiyet gezileri	0,1		0,1
	7 Spor (Maç)	0,2		0,2
	97 Yanıtsız	1,5	7,3	2,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.4.D.46	Türkiye'deki siyasetle ne ölçüde ilgileniyorsunuz ?			
	1 Hiç ilgilenmiyor	26,3	36,3	27,2
	2 Pek ilgilenmiyor	15,6	14,7	15,5
	3 Orta	20,2	17,0	19,9
	4 Elinden geldiğince ilgileniyor	25,5	22,7	25,3
	5 Çok ilgileniyor	12,4	9,3	12,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.5.D.47	Türkiye'de EN ÇOK güvendiğiniz kurum aşağıdakilerden hangisidir ?			

	1 Hükümet	33,0	27,8	32,5
	2 Dini kurumlar	19,7	10,2	18,8
	3 Hemşehri dernekleri	2,4	1,5	2,4
	4 Cumhurbaşkanlığı	6,2	7,8	6,4
	5 Sendikalar, meslek odaları	1,4	2,3	1,5
	6 Mahkemeler	1,6	1,8	1,6
	7 Parlamento (TBMM)	3,9	3,7	3,9
	8 Polis	3,7	2,3	3,5
	9 Siyasal Partiler	1,3	1,0	1,3
	10 Eğitim kurumları	3,5	5,2	3,6
	11 Ordu	14,2	24,0	15,1
	12 Sağlık ve sosyal güvenlik kurumları	0,7	0,5	0,6
	13 Medya	0,3	1,5	0,4
	97 Yanıtsız	5,8		5,3
	98 Bilmiyorum	0,5		0,4
	99 Hiçbiri	1,9	10,3	2,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.5.D.48	Türkiye’de en çok güvendiğiniz ikinci kurum aşağıdakilerden hangisidir ?			
	1 Hükümet	11,5	15,3	11,8
	2 Dini kurumlar	14,2	10,7	13,8
	3 Hemşehri dernekleri	3,2	3,2	3,2
	4 Cumhurbaşkanlığı	7,4	9,3	7,6
	5 Sendikalar, meslek odaları	1,8	1,3	1,7
	6 Mahkemeler	4,4	3,3	4,3
	7 Parlamento (TBMM)	9,8	5,0	9,3
	8 Polis	8,2	6,8	8,0
	9 Siyasal partiler	3,8	1,7	3,6
	10 Eğitim kurumları	7,1	7,3	7,2
	11 Ordu	11,0	15,8	11,4
	12 Sağlık ve sosyal güvenlik kurumları	2,6	2,5	2,6
	13 Medya	2,0	2,5	2,0
	97 Yanıtsız	10,5	4,8	10,0
	98 Bilmiyorum	0,5		0,4
	99 Hiçbiri	2,1	10,3	2,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.6.D.50	Türkiye’de EN AZ güvendiğiniz kurum aşağıdakilerden hangisidir ?			
	1 Hükümet	8,8	8,3	8,8
	2 Dini kurumlar	3,1	7,0	3,5
	3 Hemşehri dernekleri	1,8	1,7	1,8
	4 Cumhurbaşkanlığı	7,3	3,5	7,0
	5 Sendikalar, meslek odaları	2,3	2,7	2,4
	6 Mahkemeler	6,4	6,2	6,4
	7 Parlamento (TBMM)	2,8	1,8	2,7
	8 Polis	7,0	9,7	7,3
	9 Siyasal partiler	7,0	8,2	7,1
	10 Eğitim kurumları	1,4	0,5	1,3
	11 Ordu	9,1	2,8	8,5
	12 Sağlık ve sosyal güvenlik kurumları	11,4	22,7	12,4
	13 Medya	28,9	22,7	28,3

	97 Yanıtsız	1,8		1,6
	98 Bilmiyorum	0,3		0,3
	99 Hiçbiri	0,5	2,3	0,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.6.D.51	Türkiye’de en az güvendiğiniz kurum aşağıdakilerden hangisidir ?			
	1 Hükümet	3,7	5,8	3,9
	2 Dini kurumlar	2,1	4,7	2,3
	3 Hemşehri dernekleri	2,0	2,0	2,0
	4 Cumhurbaşkanlığı	4,3	3,0	4,2
	5 Sendikalar	2,9	4,0	3,0
	6 Mahkemeler	7,5	7,0	7,5
	7 Parlamento (TBMM)	1,7	3,5	1,9
	8 Polis	8,9	8,0	8,8
	9 Siyasi Partiler	12,0	15,2	12,3
	10 Eğitim kurumları	4,2	0,7	3,9
	11 Ordu	9,1	3,5	8,6
	12 Sağlık ve sosyal güvenlik kurumları	15,4	17,3	15,6
	13 Medya	22,7	21,8	22,6
	97 Yanıtsız	2,6	1,2	2,5
	98 Bilmiyorum	0,3		0,3
	99 Hiçbiri	0,6	2,3	0,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.7.D.52	Türkiye’deki hangi siyasi partiye kendinizi daha yakın hissediyorsunuz ?			
	1 AKP (Adalet ve Kalkına Partisi)	31,8	35,5	32,2
	2 ANAP (Anavatan Partisi)	4,3	3,2	4,2
	3 CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)	7,1	8,8	7,3
	4 DEHAP (Demokratik Halk Partisi)	2,4	5,3	2,7
	5 DYP (Doğru Yol Partisi)	3,4	1,3	3,2
	6 GP (Genç Parti)	1,7	1,5	1,7
	7 MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)	8,2	7,8	8,1
	8 SP (Saadet Partisi)	10,4	0,7	9,5
	9 ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi)		1,2	0,1
	10 DSP (Demokratik Sol Parti)	0,6	0,5	0,6
	11 LDP (Liberal Demokrat Parti)	0,1		0,1
	12 BBP (Büyük Birlik Partisi)	0,2	0,3	0,2
	98 Hiçbiri	29,8	33,0	30,1
	99 Cevap vermek istemiyor		0,8	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.8.D.53	Almanya/Fransa’ya yerleştikten sonar Türkiye’de yapılan genel seçimlerde hiç oy kullandınız mı ?			
	1 Evet	25,0	7,8	23,4
	2 Hayır	75,0	92,2	76,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.9.D.54	Türkiye’de Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerde oy kullandınız mı ?			
	1 Evet	10,7	3,2	10,0
	2 Hayır	89,3	96,8	90,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0

II.10.D.55	(Kasım 2002 seçimlerinde oy kullandıysa) Hangi partiye oyunuzu verdiniz ?			
	1 AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)	36,8	31,6	36,7
	2 ANAP (Anavatan Partisi)	5,3	5,3	5,3
	3 CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)	12,3	15,8	12,4
	4 DEHAP (Demokratik Halk Partisi)	4,4	10,5	4,6
	5 DYP (Doğru Yol Partisi)	7,0		6,8
	6 GP (Genç Parti)	1,8		1,7
	7 MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)	3,5	15,8	3,9
	8 SP (Saadet Partisi)	23,7	5,3	23,1
	9 ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi)		10,5	0,3
	10 DSP (Demokratik Sol Parti)	1,8		1,7
	11 LDP (Liberal Demokrat Parti)	2,6	5,3	2,7
	12 BBP (Büyük Birlik Partisi)	0,9		0,9
	98 Hiçbiri	100,0	100,0	100,0
II.11.D.56	Türkiye'nin en önemli sorunu sizce aşağıdakilerden hangisidir ?			
	1 Demokrasi, insan hakları	23,4	14,2	22,5
	2 Yolsuzluk, kayırmacılık, rüşvet	19,8	21,5	20,0
	3 Laiklik adına dindarlara uygulanan baskı	11,9	7,0	11,5
	4 Enflasyon, hayat pahalılığı, yolsuzluk	11,5	19,3	12,2
	5 Bölücülük, terör	5,5	3,2	5,3
	6 İşsizlik	10,4	12,3	10,6
	7 Kürt sorunu	1,7	3,8	1,9
	8 Laikliğin tehlikede olması, kökten dincilik	0,7	1,5	0,7
	9 Yönetim sorunu	1,7	1,8	1,7
	10 Ahlaki değerlerin zayıflaması	3,0	1,0	2,8
	11 Eğitimsizlik	4,7	4,5	4,7
	12 Şiddet	0,4	0,5	0,4
	13 Trafik sorunu	1,3	1,2	1,3
	14 Sağlık ve sosyal güvenlik	3,6	7,8	4,0
	97 Yanıtsız	0,4	0,2	0,4
	99 Hiçbiri	0,1	0,2	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.11.D.57	Türkiye'nin en önemli ikinci sorunu sizce aşağıdakilerden hangisidir?			
	1 Demokrasi, insane hakları	8,7	6,2	8,5
	2 Yolsuzluk, kayırmacılık, rüşvet	13,4	10,3	13,1
	3 Laiklik adına dindarlara uygulanan baskı	8,1	3,7	7,7
	4 Enflasyon, hayat pahalılığı, yoksulluk	11,1	14,2	11,4
	5 Bölücülük, terör	7,8	6,8	7,7
	6 İşsizlik	11,3	14,0	11,5
	7 Kürt sorunu	3,2	4,8	3,3
	8 Laikliğin tehlikede olması, kökten dincilik	2,2	2,5	2,2
	9 Yönetim sorunu	3,8	2,8	3,8
	10 Ahlaki değerlerin zayıflaması	6,7	3,0	6,3
	11 Eğitimsizlik	9,1	8,0	9,0
	12 Şiddet	2,1	3,0	2,2
	13 Trafik sorunu	3,1	6,0	3,4

	14 Sağlık ve sosyal güvenlik	8,5	14,3	9,0
	97 Yanıtsız	0,9	0,2	0,9
	99 Hiçbiri	0,1	0,2	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.12.D.58	Demokrasi ve insane hakları açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	2,6	4,0	2,8
	2 Burası	86,4	79,0	85,7
	3 İki de iyi	4,0	10,8	4,7
	4 İki de kötü	4,4	3,7	4,3
	5 Fikri yok	2,5	2,5	2,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.59	Sağlık ve sosyal güvenlik sistemi açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	1,3	0,7	1,3
	2 Burası	96,0	96,0	96,0
	3 İki de iyi	1,4	2,5	1,5
	4 İki de kötü	0,7	0,2	0,6
	5 Fikri yok	0,7	0,7	0,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.60	Eğitim sistemi açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	7,4	9,3	7,6
	2 Burası	77,3	71,3	76,7
	3 İki de iyi	9,3	16,0	9,9
	4 İki de kötü	2,7	0,3	2,5
	5 Fikri yok	3,3	3,0	3,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.61	İş olanakları açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	3,3	2,5	3,2
	2 Burası	77,4	85,7	78,2
	3 İki de iyi	2,9	7,0	3,3
	4 İki de kötü	14,0	3,5	13,0
	5 Fikri yok	2,4	1,3	2,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.62	Mahkemelerin işleyişi, hukuk sistemi açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	2,5	5,2	2,8
	2 Burası	77,3	61,5	75,8
	3 İki de iyi	4,4	9,8	4,9
	4 İki de kötü	3,8	7,8	4,2
	5 Fikri yok	11,9	15,7	12,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.63	İnsanların birbirine gösterdiği hoşgörü açısından hangi ülke daha iyi?			
	1 Türkiye	42,9	41,7	42,8
	2 Burası	37,2	32,8	36,8
	3 İki de iyi	11,5	18,7	12,1
	4 İki de kötü	4,9	4,2	4,8
	5 Fikri yok	3,6	2,7	3,5

	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.64	İnsanların kurallara gösterdiği saygı açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	3,5	10,5	4,1
	2 Burası	88,2	70,3	86,5
	3 İki de iyi	3,7	12,0	4,4
	4 İki de kötü	2,4	4,7	2,7
	5 Fikri yok	2,3	2,5	2,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.66	Sakin ve huzurlu bir yaşam için hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	28,3	24,5	27,9
	2 Burası	51,6	48,8	51,4
	3 İki de iyi	13,3	22,7	14,2
	4 İki de kötü	3,4	2,2	3,3
	5 Fikri yok	3,4	1,8	3,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.67	İnsan emeğine verilen değer açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	7,4	6,3	7,3
	2 Burası	74,8	77,7	75,1
	3 İki de iyi	6,1	8,5	6,3
	4 İki de kötü	7,1	4,2	6,9
	5 Fikri yok	4,5	3,3	4,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.68	Toplumun ahlaki değerleri açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	56,0	42,3	54,7
	2 Burası	19,9	33,7	21,2
	3 İki de iyi	5,0	13,0	5,7
	4 İki de kötü	13,4	3,8	12,5
	5 Fikri yok	5,7	7,2	5,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.69	Dinlere ve kültürle saygı açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	25,6	34,0	26,4
	2 Burası	48,5	33,8	47,1
	3 İki de iyi	14,9	21,7	15,6
	4 İki de kötü	7,2	7,7	7,3
	5 Fikri yok	3,8	2,8	3,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.70	Polisin tutumu açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	6,0	10,3	6,4
	2 Burası	66,3	50,8	64,8
	3 İki de iyi	7,8	16,0	8,6
	4 İki de kötü	11,5	15,8	12,0
	5 Fikri yok	8,4	7,0	8,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.71	Herkese eşit muamale açısından hangi ülke daha iyi ?			

	1 Türkiye	3,6	7,2	3,9
	2 Burası	71,8	60,3	70,7
	3 İki de iyi	5,2	13,5	6,0
	4 İki de kötü	11,6	14,7	11,9
	5 Fikri yok	7,8	4,3	7,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.72	Hakkını arama açısından hangi ülke daha iyi ?			
	1 Türkiye	1,8	3,0	1,9
	2 Burası	87,1	79,5	86,4
	3 İki de iyi	2,1	8,8	2,7
	4 İki de kötü	4,0	4,2	4,0
	5 Fikri yok	5,0	4,5	4,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.13.E.74	Türklerin Almanya/Fransa'ya sağladıkları olumlu katkı var mıdır?			
	1 Kültürel renklilik getiriyorlar	53,3	42,5	52,3
	2 İş gücü sağlıyorlar	64,6	73,0	65,4
	3 Yeni İş olanakları yaratıyorlar	38,0	39,5	38,2
	4 Yeni alevi ve ahlaki değerler getiriyorlar	32,0	21,3	31,0
	5 İnsanlık değerleri getiriyorlar	26,9	19,0	26,1
	6 Birlik ve beraberlik	0,2		0,2
	7 Vergi veriyorlar	0,3	0,3	0,3
	8 Nüfus sorunu		0,2	0,0
	9 Genç nüfusa katkı sağlıyorlar	0,1	0,2	0,1
	10 Dini inanç	0,2		0,2
	97 Yanıtsız	0,3		0,3
	98 Olumlu katkı yaptıklarını düşünmüyorum	3,8	4,7	3,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.14.E.75	Türkiye'nin Almanya/Fransa'ya olumsuz katkıları varmı ?			
	1 Sosyal güvenlik sistemini suistimal ediyorlar	25,2	17,8	24,5
	2 Yerel değerlere uyum sağlayamıyorlar	26,9	32,5	27,5
	3 Cemaatlerine kapanıyorlar	26,5	32,0	27,0
	4 Tembellik yapıyorlar	23,7	14,8	22,8
	5 Kurallara uymuyorlar	36,3	22,7	35,0
	6 Tam entegre olunamamasından kaynaklanan anlaşmazlıklar	0,4		0,3
	7 İnsanlar Türkiye'den bilinçsiz geliyor	0,1		0,1
	8 Dil sorunu		0,3	0,0
	9 Ahlaksızlık	0,1		0,1
	10 Yolsuzluk	0,1		0,1
	11 Bencillik ve kıskançlık		0,3	0,0
	12 Türk erkekleri Alman/Fransız kadınların peşinden gidiyorlar		0,2	0,0
	97 Yanıtsız	1,1	1,0	1,1
	98 Olumsuz etkileri olduğunu düşünmüyorum	24,6	32,8	25,4
	99 Hiçbiri	0,1		0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.15.D.76	Türkiye siyasetinde sizce en etkili olan kurum aşağıdakilerden hangisidir?			
	1 Hükümet	16,1	23,3	16,7
	2 Ordu	40,7	34,7	40,1

	3 Milli Güvenlik Kurulu	6,1	4,5	6,0
	4 Medya	11,7	4,0	11,0
	5 İşveren çevreleri	2,7	3,5	2,8
	6 ABD	12,8	11,3	12,6
	7 Avrupa Birliği	2,5	6,5	2,9
	8 Dini çevreler	1,4	1,8	1,4
	9 Parlamento (TBMM)	1,8	4,2	2,0
	10 Cumhurbaşkanlığı	2,2	2,7	2,2
	97 Yanıtsız	1,4	2,3	1,5
	98 Fikri yok	0,6	0,7	0,6
	99 Hiçbiri	0,1	0,5	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.77	Türkiye siyasetinde sizce en etkili olan ikinci kurum aşağıdakilerden hangisidir?			
	Hükümet	9,8	12,5	10,0
	Ordu	16,8	17,3	16,9
	Milli Güvenlik Kurulu	9,3	6,0	9,0
	Medya	19,2	7,5	18,1
	İşveren çevreleri	4,5	9,0	4,9
	ABD	18,0	10,8	17,3
	Avrupa Birliği	5,6	9,7	6,0
	Dini çevreler	1,7	5,5	2,1
	Parlamento (TBMM)	6,0	6,7	6,1
	Cumhurbaşkanlığı	5,2	9,8	5,6
	97 Yanıtsız	3,2	4,0	3,3
	98 Fikri yok	0,6	0,7	0,6
	99 Hiçbiri	0,1	0,5	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.16.D.78	Türkiye'nin bugünkü durumunu geçmiş yıllara kıyasla nasıl buluyorsunuz ?			
	1 Çok daha kötü	3,8	5,5	4,0
	2 Kötü	15,4	15,5	15,4
	3 Aynı	18,5	14,2	18,1
	4 Daha iyi	53,2	51,3	53,1
	5 Çok daha iyi	9,0	13,5	9,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
II.17.D.79	Türkiye'nin geleceği konusunda ne ölçüde iyimser yada kötümsersiniz?			
	1 Çok kötümser	2,4	3,8	2,6
	2 Kötümser	10,3	10,5	10,3
	3 Hem iyimser hem kötümser	28,5	24,0	28,0
	4 İyimser	48,5	51,0	48,7
	5 Çok iyimser	10,3	10,5	10,3
	9 Yanıtsız		0,2	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.1.D.81	Bulduğunuz ülkede bir Türkiyeli olarak en çok karşı karşıya kaldığınız sorun aşağıdakilerden hangisidir ?			
	1 Ahlaki değerlerin bize ters gelmesi	25,8	17,5	25,0

	2 İş bulamamak	15,0	10,5	14,6
	3 Yabancı muamelesi görmek	22,6	16,8	22,1
	4 Dinimize saygı gösterilmemesi	5,1	2,2	4,8
	5 Türklüğümüze saygı gösterilmemesi	3,6	4,0	3,6
	6 Yalnızlık, iletişimsizlik	3,4	6,8	3,7
	7 Uyuşturucu kullanımının yaygınlığı	4,1	3,3	4,1
	8 Emeğimizin sömürülmesi	1,8	3,0	1,9
	9 Irkçılık	4,8	6,3	4,9
	10 Yoksulluk	0,5	0,3	0,5
	11 Dilimizi kültürümüzü koruyamamak	5,3	6,2	5,3
	12 Almanca/Fransızca konuşamamak, anlayamamak	7,2	18,3	8,3
	97 Yanıtsız	0,6		0,5
	99 Hiçbiri	0,3	4,7	0,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.1.D.82	Bulduğunuz yerde bir Türkiyeli olarak en çok karşı karşıya kaldığınız sorun aşağıdakilerden hangisidir ?			
	1 Ahlaki değerlerin bize ters gelmesi	8,8	9,8	8,9
	2 İş bulamamak	8,7	6,8	8,6
	3 Yabancı muamelesi görmek	17,7	12,2	17,2
	4 Dinimize saygı gösterilmemesi	5,4	4,2	5,3
	5 Türklüğümüze saygı gösterilmemesi	7,0	3,7	6,7
	6 Yalnızlık ve iletişimsizlik	6,7	10,0	7,0
	7 Uyuşturucu kullanımının yaygınlığı	6,8	6,8	6,8
	8 Emeğimizin sömürülmesi	4,0	5,0	4,1
	9 Irkçılık	10,0	10,5	10,1
	10 Yoksulluk	2,4	1,8	2,4
	11 Dilimizi, kültürümüzü koruyamamak	11,2	8,0	10,9
	12 Almanca/Fransızca konuşamamak, anlayamamak	9,5	12,2	9,7
	97 Yanıtsız	1,3	4,3	1,6
	99 Hiçbiri	0,3	4,7	0,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.2.83	Almanya/Fransa'da EN ÇOK güvendiğiniz kurum hangisidir ?			
	1 Türkiye Cumhuriyeti Temsilcilikleri (Elçilikler, Konsolosluklar)	9,6	21,0	10,7
	2 Türk dernekleri	4,1	4,0	4,1
	3 Camiler	18,6	7,0	17,5
	4 Hemşehri dernekleri	1,1	0,8	1,1
	5 Almanya/Fransa hükümeti	9,3	12,7	9,6
	6 Sendikalar ve meslek odaları	2,3	3,5	2,5
	7 Mahkemeler	16,8	5,5	15,7
	8 Parlamento	1,5	1,2	1,5
	9 Polis	6,9	3,2	6,5
	10 Siyasal Partiler	0,5		0,4
	11 Eğitim kurumları	5,8	6,5	5,9
	12 Sağlık ve sosyal güvenlik kurumları	20,4	29,2	21,2
	13 Avrupa Parlamentosu	1,9	3,0	2,0
	14 Medya	0,6	0,8	0,6
	97 Yanıtsız	0,6		0,5
	99 Hiçbiri	0,1	1,7	0,2

	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.2.D.84	Almanya/Fransa'da en çok güvendiğiniz ikinci kurum hangisidir ?			
	1 Türkiye Cumhuriyeti Temsilcilikleri (Elçilikler, Konsoloslular)	4,9	7,2	5,1
	2 Türk dernekleri	6,3	7,5	6,4
	3 Camiler	9,1	8,7	9,1
	4 Hemşehri dernekleri	1,2	1,2	1,2
	5 Almanya/Fransa hükümeti	8,5	8,7	8,6
	6 Sendikalar ve meslek odaları	2,2	6,2	2,5
	7 Mahkemeler	15,6	5,3	14,6
	8 Parlamento	2,7	1,3	2,6
	9 Polis	11,6	7,7	11,3
	10 Siyasi Partiler	0,3	0,8	0,3
	11 Eğitim kurumları	9,7	12,2	9,9
	12 Sağlık ve sosyal güvenlik kurumları	21,4	22,3	21,5
	13 Avrupa Parlamentosu	2,2	5,3	2,5
	14 Medya	2,2	1,7	2,1
	97 Yanıtsız	2,1	2,3	2,1
	99 Hiçbiri	0,1	1,7	0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.3.D.85	Almanya/Fransa'da EN AZ güvendiğiniz kurum hangisidir ?			
	1 Türkiye Cumhuriyeti Temsilcilikleri (Elçilikler, Konsolosluklar)	25,7	7,7	24,0
	2 Türk dernekleri	7,2	8,2	7,3
	3 Camiler	5,0	7,3	5,2
	4 Hemşehri dernekleri	3,8	5,3	4,0
	5 Almanya/Fransa hükümeti	6,9	8,3	7,0
	6 Sendikalar ve meslek odaları	4,2	4,0	4,2
	7 Mahkemeler	1,7	3,8	1,9
	8 Parlamento	1,9	2,7	2,0
	9 Polis	5,3	10,5	5,8
	10 Siyasi Partiler	12,2	15,3	12,5
	11 Eğitim kurumları	1,2	1,7	1,3
	12 Sağlık ve Sosyal güvenlik kurumları	0,5	0,5	0,5
	13 Avrupa Parlamentosu	3,8	2,3	3,6
	14 Medya	18,6	18,3	18,6
	97 Yanıtsız	1,8		1,6
	98 Bilmiyorum	0,2		0,2
	99 Hiçbiri	0,1	4,0	0,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.3.D.86	Almanya/Fransa'da en az güvendiğiniz ikinci kurum hangisidir ?			
	1 Türkiye Cumhuriyeti Temsilcilikleri (Elçilikler, Konsolosluklar)	5,7	2,0	5,4
	2 Türk dernekleri	9,0	6,5	8,8
	3 Camiler	2,8	6,7	3,2
	4 Hemşehri dernekleri	6,1	5,8	6,1
	5 Almanya/Fransa hükümeti	6,1	5,0	6,0
	5 Sendikalar ve meslek odalar	5,7	6,5	5,8
	6 Mahkemeler	3,0	5,3	3,2

	7 Parlamento	3,0	4,0	3,1
	8 Polis	6,2	9,3	6,5
	9 Siyasi Partiler	15,1	17,3	15,3
	10 Eğitim kurumları	2,9	1,2	2,7
	11 Sağlık ve sosyal güvenlik kurumları	0,6	0,8	0,6
	12 Avrupa Parlamentosu	7,1	6,7	7,1
	13 Medya	22,8	16,3	22,2
	97 Yanıtsız	3,4	2,5	3,3
	98 Bilmiyorum	0,2		0,2
	99 Hiçbiri	0,2	4,0	0,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.4.D.87	Alman/Fransız yurttaşlığına sahip misiniz?			
	1 Evet, sahibim	26,2	36,2	27,1
	2 Gerekli başvuruları yaptım, işlemler sürüyor	6,9	7,5	7,0
	3 Geçmeyi düşünüyorum	26,0	30,5	26,4
	4 Geçmeyi düşünmüyorum	40,8	25,7	39,4
	9 Yanıtsız		0,2	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.5.D.88	Almanya/Fransa'da üye olduğunuz yada faaliyetlerine katıldığınız herhangi bir örgüt var mı ?			
	1 Hayır	61,2	71,2	62,2
	2 Evet	38,8	28,8	37,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
E.89	Ne tür bir örgüte üyesiniz yada faaliyetlerine katılıyorsunuz ?			
	1 İşçi sendikası	11,6	11,6	11,6
	2 Meslek odası, derneği	2,7	5,2	2,8
	3 Siyasi Parti	8,2	2,9	7,8
	4 Azınlık hakları korumaya yönelik dernek, vakıf	5,1	4,6	5,1
	5 Türk-Alman/Fransız dostluk derneği	7,5	30,6	9,2
	6 Kültür derneği-vakfı	20,6	31,8	21,4
	7 Hemşehri dayanışma derneği, vakfı	3,1	4,6	3,3
	8 Mezunlar derneği	2,4	4,0	2,5
	9 Spor kulübü	21,1	16,8	20,8
	10 Dini dernekler	44,8	15,6	42,7
	11 Yardım dernekleri	2,2	0,6	2,1
	12 Sosyal Demokrat Partisi	0,2		0,2
	13 Cenaze Fonu	0,2		0,2
	14 Sosyal Demokratlar (SPD)	0,2		0,2
	15 Öğrenci kulüpleri	0,7	1,2	0,8
	16 Meditasyon		0,6	0,0
	17 Siyasi dernekler	0,5	1,2	0,5
	18 Af Örgütü		0,6	0,0
	19 Cami		0,6	0,0
	20 Greenpeace		0,6	0,0
	21 Gazete çevresi		0,6	0,0
	22 El sanatları derneği		0,6	0,0
	23 Sigortalar	0,2		0,2
	24 Kadek-PKK Köln şubesi	0,2		0,2

	25 Folklor grubu	0,2		0,2
	26 Yabancılar temsilciliği, dinler-arası diyalog komitesi	0,2		0,2
	27 Veliler derneği	0,2		0,2
	28 Yabancılar derneği	0,2		0,2
	97 Yanıtsız	1,5	0,6	1,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.6.D.90	Almanya/Fransa'daki siyasetle ne ölçüde ilgileniyorsunuz?			
	1 Hiç ilgilenmiyor	37,1	46,3	38,0
	2 Pek ilgilenmiyor	22,2	13,3	21,3
	3 Orta	17,6	19,0	17,7
	4 Elinden geldiğince ilgileniyor	17,6	18,2	17,6
	5 Çok ilgileniyor	5,6	3,2	5,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.7.D.91	Almanya/Fransa'da yerel yada genel seçimlerde oy kullanma hakkına sahip misiniz ?			
	1 Evet	24,7	30,2	25,2
	2 Hayır	72,8	68,5	72,4
	3 Fikri yok	2,5	1,3	2,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.8.D.92	(Oy kullanma hakkına sahipse) Bugüne kadar hiç oy kullandınız mı?			
	1 Evet	73,8	44,5	70,3
	2 Hayır	26,2	55,5	29,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.9.D.93	Bütün koşullarınızı, haka ve olanaklarınızı göz önünde tutarak kendinizi yaşadığınız toplumun neresinde hissediyorsunuz?			
	1	2,3	1,3	2,2
	2	1,2	1,3	1,2
	3	4,1	4,0	4,1
	4	6,6	5,5	6,5
	5	10,9	8,7	10,7
	6	19,5	20,5	19,6
	7	17,4	18,2	17,4
	8	14,6	13,7	14,6
	9	9,7	10,5	9,7
	10	7,9	9,0	8,0
	11	2,2	3,3	2,3
	12	3,7	4,0	3,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.10.D.94	Almanya/Fransa'da kendinizi hangi eğilimdeki partilere daha yakın hissediyorsunuz ?			
	1 Liberal partilere	3,3	1,3	3,1
	2 Muhafazakar partilere	2,6	0,7	2,4
	3 Sosyal demokrat partilere	27,0	27,7	27,1
	4 Yeşillere ve çevreci partilere	8,5	5,0	8,2
	5 Radikal sağ, milliyetçi partilere	0,8	1,7	0,9
	6 Radikal sol, komünist partilere	1,2	3,8	1,5
	7 Hepsine eşit mesafedeyim	4,1	5,2	4,2
	8 Hiç birine yakın hissetmiyorum	52,3	54,7	52,5

	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.11.D.95	Bulduğunuz ülkenin geçmiş yıllara göre daha iyi durumda mı yoksa daha kötü durumda mı olduğunu düşünüyorsunuz ?			
	1 Çok daha kötü	18,6	6,0	17,4
	2 Daha kötü	71,5	40,5	68,5
	3 Aynı	6,0	27,0	8,0
	4 Daha iyi	3,2	24,3	5,2
	5 Çok daha iyi	0,8	2,2	0,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.12.D.96	Bulduğunuz ülkenin geleceği konusunda ne ölçüde iyimser yada kötümsersiniz ?			
	1 Çok kötümser	7,4	1,3	6,8
	2 Kötümser	43,9	21,8	41,9
	3 Ne iyimser ne kötümser	33,6	32,8	33,5
	4 İyimser	14,1	39,7	16,5
	5 Çok iyimser	0,9	4,0	1,2
	9 Yanıt yok		0,3	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
III.13.D.97	Türkiye'den buraya gelmek isteyenler olsa gelmelerini tavsiye eder misiniz ?			
	1 Gelmelerini tavsiye ederim	20,7	37,8	22,3
	2 Gelmelerini tavsiye etmem	79,3	60,5	77,6
	3 Duruma göre değişir		1,7	0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.1.D.99	Avrupa Birliği sizin için ne ifade ediyor ?			
	1 Ekonomik güç birliği	48,2	63,7	49,6
	2 Ortak kültür projesi	5,7	5,7	5,7
	3 Demokrası projesi	6,5	6,3	6,5
	4 Hristiyan Kulübü	21,3	11,2	20,4
	5 Sömürü, emperyalizm	6,9	3,7	6,6
	6 Siyasi ve askeri bir süper güç	4,8	7,7	5,1
	7 Haktan kopuk bürokratik bir yapı	6,6	1,8	6,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.2.D.100	Avrupa Birliği hakkındaki görüşünüz ne ölçüde olumlu yada olumsuz?			
	1 Çok olumsuz	5,5	4,3	5,4
	2 Olumlu	22,3	12,2	21,3
	3 Hem olumlu hem olumsuz	29,3	23,2	28,7
	4 Olumlu	29,4	47,3	31,1
	5 Çok olumlu	2,7	6,3	3,1
	6 Fikri yok	10,8	6,7	10,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.3.D.101	Ortak para birimi olan EUROya geçmek ne ölçüde olumlu yada olumsuz oldu ?			
	1 Çok olumsuz	50,4	26,8	48,2
	2 Olumsuz	34,8	28,5	34,2
	3 Hem olumlu hem olumsuz	6,7	17,7	7,7

	4 Olumlu	4,3	21,0	5,9
	5 Çok olumsuz	1,6	4,3	1,9
	6 Fikri yok	2,2	1,7	2,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.4.D.102	Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi size daha uygundur ?			
	1 Yalnız Türkiyeliyim	36,6	24,2	35,4
	2 Önce Türkiyeli sonra Avrupalıyım	49,9	58,5	50,7
	3 Önce Avrupalı sonra Türkiyeliyim	9,2	11,5	9,4
	4 Yalnız Avrupalıyım	3,8	3,5	3,7
	5 İki yerde de yabancıyım	0,1	0,2	0,1
	6 Dünyalıyım	0,1	0,2	0,1
	7 İnsan		0,2	0,0
	8 Hem Alman/Fransız hem Türk		0,2	0,0
	97 Yanıtsız	0,4	0,7	0,4
	99 Hiçbiri		1,0	0,1
	Total	100,0	100,0	100,0
IV.5.	Türkiye'nin AB'ye katılımı sizin ne ifade ediyor ?			
D.103	Daha çok demokrasi			
	1 Evet	62,7	65,8	63,0
	2 Hayır	21,1	21,7	21,2
	3 Fikri yok	16,2	12,5	15,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.104	Daha çok iş imkanı			
	1 Evet	61,4	83,2	63,5
	2 Hayır	26,9	13,2	25,6
	3 Fikri yok	11,7	3,7	11,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.105	İnsan hakları			
	1 Evet	69,3	78,5	70,2
	2 Hayır	17,6	15,5	17,4
	3 Fikri yok	13,1	6,0	12,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.106	Bölünme			
	1 Evet	23,8	22,8	23,8
	2 Hayır	53,3	57,0	53,7
	3 Fikri yok	22,8	20,2	22,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.107	Bağımsızlığın sonu			
	1 Evet	23,9	24,2	24,0
	2 Hayır	52,1	57,5	52,6
	3 Fikri yok	23,9	18,3	23,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.108	Ahlaki çöküntü			
	1 Evet	52,0	35,8	50,5

	2 Hayır	29,8	45,5	31,3
	3 Fikri yok	18,2	18,7	18,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.109	Sömürü			
	1 Evet	37,2	34,7	36,9
	2 Hayır	39,4	46,7	40,1
	3 Fikri yok	23,4	18,7	22,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.110	Türkiye'den daha çok insanın Avrupa'ya göç etmesi			
	1 Evet	71,2	68,2	70,9
	2 Hayır	16,9	21,0	17,3
	3 Fikri yok	11,9	10,8	11,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.6.D.112	Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine ne ölçüde ne ölçüde taraftarsınız veya karşısınız ?			
	1 Kesinlikle girmemeli	29,4	36,8	30,1
	2 Girmese daha iyi olur	10,3	19,7	11,2
	3 Girse de olur girmese de	14,7	8,2	14,1
	4 Girse daha iyi olur	15,5	12,3	15,2
	5 Kesinlikle girmeli	23,6	19,8	23,2
	6 Fikri yok	6,5	3,2	6,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.7.D.113	Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girip giremeyeceği konusundaki tahmininiz nedir ?			
	1 Kesinlikle giremez	37,1	43,7	37,7
	2 Girebileceğini zannetmiyorum	4,3	11,0	5,0
	3 Muhtemelen girebilir	15,6	9,7	15,0
	4 Kesinlikle girer	33,8	29,0	33,3
	5 Fikri yok	9,2	6,7	9,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.8.D.114	Türkiye Avrupa Birliği'ne girerse Türkiye'ye dönmeyi düşünür müsünüz ?			
	1 Kesinlikle düşünürüm	8,5	9,7	8,7
	2 Düşünürüm	19,2	21,3	19,4
	3 Belli olmaz	38,0	28,5	37,1
	4 Düşünmem	23,8	27,8	24,1
	5 Kesinlikle düşünmem	10,5	12,7	10,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.9.D.115	Sizce Avrupa Birliği Türkiye'nin üyeliğine EN ÇOK hangi açıdan sıcak bakıyor olabilir ?			
	1 Ekonomik açıdan önemli bir pazar olduğu için	24,7	27,2	24,9
	2 Stratejik öneme sahip olduğu için	26,9	21,0	26,4
	3 Avrupa'daki kültürel çeşitliliği arttırmak için	0,9	2,7	1,1
	4 Orta Asya ve Orta Avrupa'ya köprü teşkil ettiği için	16,6	17,3	16,7
	5 Doğal kaynakları zengin olduğundan	12,9	12,2	12,8
	6 Ucuz işgücü olduğundan	9,0	12,5	9,3
	7 Genç nüfusu için	6,4	5,8	6,3

	8 Hiçbir açıdan sıcak bakmıyor	0,5	0,3	0,5
	9 Avrupa Birliği ilgi göstermiyor	0,1		0,1
	10 İlimli bir Müslüman ülkeyi kendi bünyelerine almak için		0,2	0,0
	11 Avrupa'nın bir parçası olduğundan	0,1		0,1
	12 İhtiyacı olduğundan	0,2	0,2	0,2
	97 Yanıtsız	1,3	0,7	1,3
	98 Bilmiyor	0,1		0,1
	99 Hiçbiri	0,3		0,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.10.D.116	Avrupa Birliği Türkiye'nin üyeliğine hangi nedenle soğuk bakıyor olabilir ?			
	1 Az gelişmiş bir ekonomisi olduğu için	15,3	13,3	15,1
	2 Demokrasi ve insan hakları açısından sicili bozuk olduğu için	12,3	13,7	12,4
	3 Müslüman bir ülke olduğu için	47,3	48,5	47,4
	4 Tarihsel düşmanlık olduğu için	7,5	3,7	7,1
	5 Avrupa'daki kültürel yapıyı bozmamak için	2,7	2,2	2,7
	6 AB'ye girdiğinde Avrupa'da büyük söz sahibi olacağı için	11,7	13,8	11,9
	7 Sorunlu Orta Doğu bölgesine komşu olmamak için	1,1	2,7	1,3
	8 Türkiye AB'ye girdiğinde Avrupa'da büyük söz sahibi olacağı için	0,5	0,2	0,4
	9 Türkiye güçlü olacağı için	0,1	0,3	0,1
	10 Kıbrıs sorunu ve Kürt sorunu		0,2	0,0
	11 Ahlaksızlıktan	0,2		0,2
	12 Kıbrıs sorunu	0,1		0,1
	14 Türkiye'nin nüfus potansiyeli		0,2	0,0
	15 Irak'a yakınlığı	0,1		0,1
	16 Birleşme korkusu		0,2	0,0
	97 Yanıtsız	0,8	1,2	0,8
	98 Bilmiyorum	0,1		0,1
	99 Hiçbiri	0,2		0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
IV.11	Sizce Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme çabaları aşağıdakilerden hangilerini değiştirdi ?			
D.117	Demokratik hak ve özgürlükler arttı			
	1 Evet	55,2	60,2	55,7
	2 Hayır	26,6	26,5	26,6
	3 Fikri yok	18,2	13,3	17,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.118	Kürt sorununun çözümü yönünde mesafe alındı			
	1 Evet	40,3	46,2	40,8
	2 Hayır	32,7	32,7	32,7
	3 Fikri yok	27,0	21,2	26,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.119	İnsan hakları konusunda gelişme kaydedildi			
	1 Evet	54,2	63,0	55,0
	2 Hayır	29,0	25,2	28,7
	3 Fikri yok	16,8	11,8	16,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0

D.120	Ekonomik hayatta gelişme oldu			
	1 Evet	45,4	47,0	45,6
	2 Hayır	37,3	43,2	37,8
	3 Fikri yok	17,3	9,8	16,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.121	Kültürel değrlerde yıpranma yaşandı			
	1 Evet	39,5	32,5	38,9
	2 Hayır	38,3	52,8	39,7
	3 Fikri yok	22,2	14,7	21,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.122	Ulusal bağımsızlığımız zarar gördü			
	1 Evet	24,2	20,2	23,8
	2 Hayır	49,6	62,3	50,8
	3 Fikri yok	26,2	17,5	25,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.123	Gümrük Birliği ile yatırımlar azaldı, işsizlik arttı			
	1 Evet	32,7	32,8	32,7
	2 Hayır	26,9	36,8	27,9
	3 Fikri yok	40,4	30,3	39,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.1.E.125	Kendinizi aşağıdaki tanımlamalardan hangisiyle tanımlarsınız ?			
	1 Türk vatandaşı	24,0	34,8	25,1
	2 Türk	22,5	24,0	22,7
	3 Kürt	4,2	3,8	4,2
	4 Müslüman	32,7	16,3	31,1
	5 Müslüman-Türk	39,8	41,3	40,0
	6 Alevi	3,3	3,5	3,3
	7 Almanya/Fransa vatandaşı	6,9	9,5	7,2
	8 Almanyalı/Fransalı Türk	7,2	17,2	8,2
	9 Avrupalı-Türk	5,6	6,3	5,7
	10 Dünya vatandaşı	5,3	10,2	5,7
	11 AB vatandaşı	2,1	4,3	2,3
	12 Müslüman-Kürt	0,2		0,2
	13 İnsan	0,3	0,3	0,3
	14 Avrupalı-Müslüman	0,1		0,1
	97 Yanıtsız	0,3		0,3
	99 Hiçbiri	0,1		0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.2.E.126	Kendinizi aşağıdaki tanımlamalardan hangisiyle tanımlarsınız ?			
	1 Milliyetçi	17,7	25,7	18,4
	2 Solcu	3,5	5,7	3,7
	3 Demokrat	17,2	15,8	17,1
	4 Dindar	32,8	21,7	31,7
	5 Muhafazakar	16,9	4,5	15,7
	6 Sağcı	3,4	2,2	3,3
	7 Atatürk	8,7	21,5	9,9

	8 Laik	3,7	20,3	5,2
	9 Sosyal demokrat	7,9	6,3	7,7
	10 Ülkücü	3,9	8,0	4,3
	11 Devrimci	0,9	2,8	1,1
	12 Yurtsever	22,3	18,8	22,0
	13 İslamcı	13,7	8,3	13,2
	97 Yanıtsız	0,3	0,5	0,3
	98 Bilmiyorum	0,1		0,1
	99 Hiçbiri	0,2	0,7	0,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.3.D.127	Dinsel aidiyetiniz açısından aşağıdakilerden hangisi sizi tanımlar ?			
	1 Sünni Müslüman	49,9	46,3	49,5
	2 Alevi Müslüman	3,8	5,0	4,0
	3 Müslüman	43,7	40,7	43,4
	4 Hristiyan	0,1	0,5	0,1
	5 Yahudi		0,5	0,0
	6 Ateist	0,5	5,3	0,9
	7 Türk	0,4	0,2	0,4
	8 Allaha inanan	0,1	0,3	0,1
	9 Agnostik	0,1	0,2	0,1
	10 Materyalist		0,2	0,0
	11 Tanrı kulu	0,1		0,1
	12 Modern Müslüman		0,5	0,0
	13 Şii	0,2		0,2
	14 Kürt Müslüman	0,1		0,1
	15 Budist	0,1		0,1
	97 Yanıtsız	0,7	0,3	0,6
	99 Hiçbiri	0,4		0,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.4.D.128	Dini inanç açısından kendinizi okuyacağım cümlelerden hangisiyle tanımlarsınız ?			
	1 Dinin tüm gereklerini yerine getiren oldukça dindar biriyim	7,5	9,5	7,7
	2 Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biriyim	53,6	47,3	53,0
	3 İnançlı amam dinin gereklerini yerine getiremeyen biriyim	35,4	32,8	35,2
	4 Dinin gereklerine pek inanmayan biriyim	2,4	4,5	2,6
	5 Dini inancı olmayan biriyim	1,0	5,3	1,4
	9 Yanıtsız		0,5	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.5.D.129	Dini inancınız eskiye göre güçlendi mi yoksa zayıfladı mı ?			
	1 Daha güçlendi	48,5	37,3	47,4
	2 Daha zayıfladı	12,3	11,3	12,2
	3 Herhangi bir değişiklik yok	39,2	51,3	40,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.6	Dini inanç açısından kendinizi okuyacağım cümlelerden hangisiyle tanımlarsınız ?			
D.131	Din ve dünya işleri kesinlikle birbirinden ayrılmalı			
	1 Katılıyor	43,4	71,5	46,0
	2 Katılmıyor	41,5	18,8	39,4

	3 Fikri yok	15,1	9,7	14,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.132	Din ve devlet işleri kesinlikle birbirinden ayrılmalı			
	1 Katılıyor	45,4	77,0	48,3
	2 Katılmıyor	39,8	16,0	37,6
	3 Fikri yok	14,8	7,0	14,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.133	Batılılaşmış kesimler İslami kesimlere uyum sağlamalı			
	1 Katılıyor	31,5	25,8	30,9
	2 Katılmıyor	42,2	53,2	43,2
	3 Fikri yok	26,4	21,0	25,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.134	İslami kesimler Batılılaşmış kesimlere uyum sağlamalı			
	1 Katılıyor	11,5	22,2	12,5
	2 Katılmıyor	66,8	60,7	66,2
	3 Fikri yok	21,8	17,2	21,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.135	Kimse kimseye uyum sağlamak zorunda değil; herkes kendi çizgisinde yaşamalı			
	1 Katılıyor	64,8	79,5	66,2
	2 Katılmıyor	26,6	16,5	25,6
	3 Fikri yok	8,6	4,0	8,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.136	İki kesim birbirini tanıyıp anlamalı, ortak noktalarını bulmalı			
	1 Katılıyor	85,9	89,7	86,3
	2 Katılmıyor	8,0	4,7	7,7
	3 Fikri yok	6,1	5,7	6,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.137	Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur.			
	1 Katılıyor	32,4	42,5	33,3
	2 Katılmıyor	57,1	52,5	56,7
	3 Fikri yok	10,5	5,0	10,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.138	Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü iyidir ama devletin güvenliği herşeyin üstündedir.			
	1 Katılıyor	35,3	50,2	36,7
	2 Katılmıyor	46,5	36,0	45,5
	3 Fikri yok	18,2	13,8	17,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.139	Ordunun siyasete yaptığı müdahaleler yerindedir			
	1 Katılıyor	15,1	38,8	17,4
	2 Katılmıyor	63,6	41,5	61,5
	3 Fikri yok	21,3	19,7	21,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0

D.140	Mezarımın Türkiye’de olmasını isterim.			
	1 Evet	81,6	81,7	81,6
	2 Hayır	3,2	3,0	3,2
	3 Fark etmez	15,2	15,3	15,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.141	Türk çocukları Türk okullarına gönderilmelidir.			
	1 Evet	33,2	55,2	35,3
	2 Hayır	49,6	24,3	47,2
	3 Fark etmez	17,2	20,5	17,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.142	Kız çocukları başörtülü eğitim alabilmelidir.			
	1 Evet	80,0	48,3	77,0
	2 Hayır	6,6	29,0	8,7
	3 Fark etmez	13,4	22,7	14,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.143	Alman/Fransız okullarında İslam dini öğretilmelidir.			
	1 Evet	81,4	49,0	78,3
	2 Hayır	4,5	32,5	7,2
	3 Fark etmez	14,1	18,5	14,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.8	Almanya/Fransa’da yaşayan Türkiye kökenli insanlar tarafından aşağıdaki nedenlerle ayrımcılığa veya baskıya uğradığınızı düşünüyor musunuz?			
D.148	Mezhebim nedeniyle			
	1 Evet	11,7	6,3	11,2
	2 Hayır	88,3	93,2	88,7
	9 Yanıtsız		0,5	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.149	Dini görüşlerim nedeniyle			
	1 Evet	24,0	11,5	22,9
	2 Hayır	76,0	88,2	77,1
	9 Yanıtsız		0,3	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.150	Giyim tarzım ve başörtüm nedeniyle			
	1 Evet	21,2	13,7	20,5
	2 Hayır	78,8	86,0	79,5
	9 Yanıtsız		0,3	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.151	Etnik kimliğim nedeniyle			
	1 Evet	16,7	8,2	15,9
	2 Hayır	83,3	91,2	84,0
	9 Yanıt yok		0,7	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0

D.152	Türkiye'den geldiğim şehir, bölge nedeniyle			
	1 Evet	6,2	4,7	6,1
	2 Hayır	93,8	94,7	93,9
	9 Yanıtsız		0,7	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.154	Konuşma tarzım nedeniyle			
	1 Evet	10,9	8,3	10,7
	2 Hayır	89,1	91,3	89,3
	9 Yanıtsız		0,3	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.155	Yaşadığım semt nedeniyle			
	1 Evet	3,7	4,0	3,7
	2 Hayır	96,3	95,7	96,3
	9 Yanıtsız		0,3	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.156	Yaşım nedeniyle			
	1 Evet	3,6	0,8	3,3
	2 Hayır	96,4	98,8	96,7
	9 Yanıtsız		0,3	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.157	Cinsiyetim nedeniyle			
	1 Evet	3,0	2,5	3,0
	2 Hayır	97,0	97,0	97,0
	9 Yanıtsız		0,5	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.158	Yaptığım iş nedeniyle			
	1 Evet	4,4	3,8	4,4
	2 Hayır	95,6	95,8	95,6
	9 Yanıtsız		0,3	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.9.D.159	Aşağıdakilerden hangisi Almanlarla/Fransızlarla ilişkilerinizi tanımlıyor ?			
	1 Yakın görüştüğüm Alman/Fransız arkadaşlarım var	45,0	56,8	46,1
	2 Ailece görüştüğümüz Alman/Fransız tanıdıklarımız var	13,1	20,3	13,8
	3 Mecburiyetten görüştüğüm Alman/Fransızlar var	33,9	15,8	32,2
	4 Almanlarla/Fransızlarla arkadaşlık yapmam	9,9	6,7	9,6
	9 Yanıtsız		0,7	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.10.D.161	İnsanların yazdıkları yazılardan, söyledikleri sözlerden ötürü cezalandırılmalarını doğru mu yanlış mı buluyorsunuz ?			
	1 Doru buluyorum	5,5	8,5	5,8
	2 Yanlış buluyorum	52,9	44,0	52,0
	3 Duruma göre değişir	33,9	40,3	34,5
	4 Fikrim yok	7,7	7,2	7,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0

V.11.D.162	Herhangi bir siyasi partinin			
	1 Doğru bulmuyorum	6,3	14,5	7,1
	2 Yanlış buluyorum	46,4	34,8	45,3
	3 Duruma göre değişir	37,7	39,2	37,8
	4 Fikri yok	9,7	11,5	9,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.12.D.163	Gelecekte Türkiye'ye dönmeyi, Türkiye'ye yerleşmeyi düşünüyor musunuz ?			
	1 Kesinlikle evet	25,9	22,2	25,6
	2 Olabilir	57,1	59,3	57,3
	3 Kesinlikle hayır	17,0	18,3	17,1
	4 Fikri yok		0,2	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.13.D.164	Sizce bir ülkede yasalar devletin korumasına mı yoksa vatandaşın korumasına mı öncelik vermeli ?			
	1 Devletin korunmasına öncelik vermeli	23,7	26,3	23,9
	2 Vatandaşın korunmasına öncelik vermeli	76,3	73,2	76,0
	9 Yanıtsız		0,5	0,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.14.D.165	Demokrasi, din ve vicdan özgürlüğü, milliyetçilik ve geçimini sağlama konusunda hangisi önce gelir ?			
	1 Önce din ve vicdan özgürlüğü	53,6	31,2	51,5
	2 Önce milliyetçi olmak	24,9	43,0	26,6
	3 Önce karnım doymalı	17,9	20,7	18,2
	4 Önce demokrasi	3,6	4,5	3,7
	9 Yanıtsız		0,7	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.166	İnsanların Kürt sorunu konusunda yazdıkları yazılardan, söyledikleri sözlerden ötürü cezalandırılmalı mı ?			
	1 Evet	8,9	18,7	9,8
	2 Hayır	45,3	38,7	44,6
	3 Duruma göre değişir	35,4	32,2	35,1
	4 Fikri yok	10,4	10,5	10,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.167	Herhangi bir siyasi partinin Kürt sorunu konusunda savunduğu görüşlerden ötürü kapatılmasını doğru buluyor musunuz ?			
	1 Evet	14,6	24,0	15,4
	2 Hayır	41,8	37,3	41,4
	3 Duruma göre değişir	32,7	27,5	32,2
	4 Fikri yok	11,0	11,2	11,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.168	İnsanların İslamcı görüşlerinden ötürü cezalandırılmalarını doğru buluyor musunuz ?			
	1 Evet	3,3	8,7	3,8
	2 Hayır	69,2	61,2	68,4
	3 Duruma göre değişir	21,4	24,7	21,7
	4 Fikri yok	6,1	5,5	6,0

	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.169	İslami görüşlerinden dolayı herhangi bir siyasi partinin kapatılmasını doğru buluyor musunuz ?			
	1 Evet	4,6	13,8	5,5
	2 Hayır	63,4	52,5	62,4
	3 Duruma göre değişir	24,8	25,5	24,9
	4 Fikri yok	7,2	8,2	7,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.16	Aşağıdaki cümlelerin size uyup uymadığını öğrenebilir miyiz?			
D.171	Kadınların asıl istediği mutlu bir yuva ve ailedir			
	1 Katılıyorum	88,2	86,8	88,0
	2 Katılmıyorum	6,1	7,8	6,3
	3 Fikri yok	5,7	5,3	5,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.172	Kadın için bağımsızlığın yolu düzenli bir işte çalışmaktan geçer			
	1 Katılıyorum	34,1	63,2	36,8
	2 Katılmıyorum	50,4	27,5	48,3
	3 Fikrim yok	15,5	9,3	14,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.173	Karı koca her ikisi de aile bütçesine katkıda bulunmalıdır			
	1 Katılıyorum	61,8	83,3	63,8
	2 Katılmıyorum	26,0	10,3	24,5
	3 Fikri yok	12,2	6,3	11,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.17.D.175	Mutlu bir insan olduğumu söyleyebilirim			
	1 Kesinlikle bana uyuyor	25,2	24,5	25,1
	2 bana uyuyor	53,8	54,5	53,9
	3 Ne uyuyor ne uymuyor	14,0	14,2	14,0
	4 Uymuyor	6,6	5,0	6,4
	5 Kesinlikle uymuyor	0,5	1,8	0,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.176	Yarının ne getireceği belli olmadığından, her zaman hayatın tadını çıkarmaya çalışırım			
	1 Kesinlikle bana uyuyor	8,2	13,7	8,7
	2 Bana uyuyor	23,2	34,3	24,2
	3 Ne uyuyor ne uymuyor	22,0	21,5	21,9
	4 Uymuyor	36,2	21,7	34,9
	5 Kesinlikle uymuyor	10,4	8,8	10,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.177	Artık hayattan hiçbirşey beklemiyorum			
	1 Kesinlikle bana uyuyor	3,1	2,7	3,1
	2 Bana uyuyor	6,9	6,7	6,9
	3 Ne uyuyor ne uymuyor	9,6	8,3	9,5
	4 Uymuyor	46,0	40,0	45,4
	5 Kesinlikle uymuyor	34,4	42,3	35,1

	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.178	Bir gün mutlaka zengin olacağım			
	1 Kesinlikle bana uyuyor	6,4	8,3	6,6
	2 Bana uyuyor	10,5	16,2	11,1
	3 Ne uyuyor ne uymuyor	32,3	28,7	32,0
	4 Bana uymuyor	38,2	32,3	37,7
	5 Kesinlikle uymuyor	12,6	14,5	12,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D179	Namus söz konusu olduğunda cinayet bile işleyebilirim			
	1 Kesinlikle bana uyuyor	20,1	19,0	20,0
	2 Bana uyuyor	20,7	22,2	20,8
	3 Ne uyuyor ne uymuyor	20,8	12,8	20,0
	4 Uymuyor	22,7	22,7	22,7
	5 Kesinlikle uymuyor	15,8	23,3	16,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.180	Yaşadığım ülkedeki cinsel serbestliğin ahlaksızlık boyutuna vardığını düşünüyorum			
	1 Kesinlikle bana uyuyor	37,2	20,5	35,6
	2 Bana uyuyor	34,6	31,7	34,3
	3 Ne uyuyor ne uymuyor	14,2	19,3	14,7
	4 Bana uymuyor	9,3	19,0	10,2
	5 Kesinlikle uymuyor	4,8	9,5	5,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.181	Bence eşcinsellik toplum ahlakını bozan en önemli tehlikelerden biridir.			
	1 Kesinlikle bana uyuyor	47,6	31,5	46,1
	2 Bana uyuyor	31,8	29,3	31,6
	3 Ne uyuyor ne uymuyor	9,9	16,2	10,5
	4 Bana uymuyor	6,1	14,7	6,9
	5 Kesinlikle uymuyor	4,6	8,3	5,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.18.D.183	Aile baskısı			
	1 Oldukça fazla	3,1	3,3	3,1
	2 Kısmen	22,3	18,2	21,9
	3 Asla	74,6	78,5	75,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.184	Aile içi çatışma			
	1 Oldukça fazla	3,6	3,0	3,5
	2 Kısmen	30,2	31,3	30,3
	3 Asla	66,2	65,7	66,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.185	Dedikodudan kaynaklanan huzursuzluk			
	1 Oldukça fazla	8,8	8,5	8,8
	2 Kısmen	25,0	27,5	25,2
	3 Asla	66,2	64,0	66,0

	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.19	Aşağıdaki cümlelere katılıp katılmadığınızı öğrenebilir miyiz ?			
D.186	Kızların flört etmesine			
	1 Karşı değilim	20,6	27,8	21,3
	2 Ne karşıyım ne karşı değilim	23,3	26,7	23,6
	3 Karşıyım	56,2	45,5	55,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.187	Erkeklerin flört etmesine			
	1 Karşı değilim	24,0	36,3	25,2
	2 Ne karşıyım ne karşı değilim	25,1	26,7	25,2
	3 Karşıyım	50,9	37,0	49,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.188	Kızların evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmesine			
	1 Karşı değilim	4,1	10,5	4,7
	2 Ne karşıyım ne değilim	9,7	9,0	9,6
	3 Karşıyım	86,2	80,5	85,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.189	Erkeklerin evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmesine			
	1 Karşı değilim	9,6	22,0	10,8
	2 Ne karşıyım ne değilim	14,9	21,3	15,5
	3 Karşıyım	75,5	56,7	73,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.190	Gençlerin görücü usulü ile eş seçilerek evlendirilmelerine			
	1 Karşı değilim	25,7	15,7	24,8
	2 Ne karşıyım ne değilim	30,0	20,5	29,1
	3 Karşıyım	44,3	63,8	46,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.191	Türkiyeli kızların Alman/Fransız erkekleriyle evlenmelerine			
	1 Karşı değilim	15,7	22,2	16,3
	2 Ne karşıyım ne değilim	27,2	27,7	27,3
	3 Karşıyım	57,1	50,2	56,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.193	Türkiyeli erkeklerin Alman/Fransız kızlarıyla evlenmelerine			
	1 Karşı değilim	26,2	31,3	26,7
	2 Ne karşıyım ne değilim	34,3	28,7	33,7
	3 Karşı değilim	39,5	40,0	39,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.194	Türkiyeli erkeklerin evlenecekleri kızı Türkiye'den seçip getirmelerine			
	1 Karşı değilim	40,2	48,8	41,0
	2 Ne karşıyım ne değilim	40,2	33,8	39,6
	3 Karşıyım	19,6	17,3	19,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0

D.195	Türkiyeli kızların evlenecekleri erkeği Türkiye'den seçip getirmelerine			
	1 Karşı değilim	38,4	48,5	39,4
	2 Ne karşıyım ne değilim	40,2	33,7	39,6
	3 Karşıyım	21,4	17,8	21,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.196	Kadınların erkek doktora gitmelerine			
	1 Karşı değilim	47,4	70,0	49,6
	2 Ne karşıyım ne değilim	29,1	21,3	28,4
	3 Karşıyım	23,5	8,7	22,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.197	Türkiyeli kızların Müslüman olmayan erkeklerle evlenmelerine			
	1 Karşı değilim	10,0	24,8	11,4
	2 Ne karşıyım ne değilim	20,8	20,0	20,7
	3 Karşıyım	69,1	55,2	67,8
	97 Yanıtsız	0,1		0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.198	Türkiyeli erkeklerin Müslüman olmayan kızlarla evlenmesine			
	1 Karşı değilim	20,0	30,0	20,9
	2 Ne karşıyım ne değilim	27,7	23,5	27,3
	3 Karşıyım	52,2	46,5	51,7
	97 Yanıtsız	0,1		0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.20	Aşağıdakilerin hangisini hangi sıklıkta yaparsınız ?			
D.200	Sinemaya gitmek			
	1 Oldukça sık	16,3	18,7	16,6
	2 Nadiren	47,0	39,5	46,3
	3 Hiç	36,6	41,8	37,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.201	Tiyatroya gitmek			
	1 Oldukça sık	2,8	3,7	2,9
	2 Nadiren	24,6	20,2	24,2
	3 Hiç	72,6	76,2	72,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.202	Batı müziği konserlerine gitmek (Rock, kalasik, jaz)			
	1 Oldukça sık	1,9	2,7	2,0
	2 Nadiren	14,2	22,0	14,9
	3 Hiç	83,9	75,3	83,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.203	Türk Halk veya Pop müziği konserlerine gitmek			
	1 Oldukça sık	7,1	14,0	7,8
	2 Nadiren	39,6	45,5	40,2
	3 Hiç	53,2	40,5	52,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0

D.204	Türk restoranlarına girmek			
	1 Oldukça sık	35,6	46,3	36,6
	2 Nadiren	51,6	42,5	50,8
	3 Hiç	12,8	11,2	12,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.205	Fast-food restoranlarına gitmek			
	1 Oldukça sık	19,3	32,0	20,5
	2 Nadiren	39,2	37,0	39,0
	3 Hiç	41,4	31,0	40,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.206	Alman/Fransız restoranlarına gitmek			
	1 Oldukça sık	3,9	17,0	5,2
	2 Nadiren	26,9	41,3	28,3
	3 Hiç	69,1	41,7	66,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.207	Evde Alman/Fransız yemeği pişirmek			
	1 Oldukça sık	3,6	16,2	4,8
	2 Nadiren	25,6	32,8	26,3
	3 Hiç	70,8	51,0	68,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.209	Mangallı piknik yapmak			
	1 Oldukça sık	49,5	53,0	49,8
	2 Kısmen	44,9	35,5	44,0
	3 Hiç	5,6	11,5	6,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.210	İtalyan, Çin veya Meksika restoranlarına gitmek			
	1 Oldukça sık	6,3	9,5	6,6
	2 Kısmen	28,1	20,3	27,3
	3 Hiç	65,6	70,2	66,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.211	Kahveye gitmek			
	1 Oldukça sık	17,5	31,7	18,8
	2 Kısmen	26,6	20,8	26,0
	3 Hiç	56,0	47,5	55,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.212	Arkadaşlarla görüşmek			
	1 Oldukça sık	82,7	85,7	83,0
	2 Kısmen	16,4	13,3	16,1
	3 Hiç	0,8	1,0	0,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.213	Akraba ziyaret			
	1 Oldukça sık	63,1	68,5	63,6
	2 Kısmen	32,9	23,0	31,9

	3 Hiç	4,0	8,5	4,5
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.214	Camiye gitmek			
	1 Oldukça	46,9	30,5	45,3
	2 Kısmen	41,6	37,8	41,2
	3 Hiç	11,5	31,7	13,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
D.215	Gezmek			
	1 Oldukça sık	62,2	82,8	64,1
	2 Nadiren	36,0	15,7	34,0
	3 Hiç	1,9	1,5	1,8
	Total	100,0	100,0	100,0
V.21.D.217	Hangi sıklıkta Alman/Fransız Televizyon kanallarını izliyorsunuz ?			
	1 Hemen hemen hergün	45,3	55,5	46,2
	2 Haftada 3-5 gün	14,6	11,7	14,3
	3 Haftada 1-2 gün	11,8	15,5	12,2
	4 Daha seyrek	15,9	10,3	15,3
	5 Hiç	12,5	7,0	12,0
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.22.D.218	Hangi sıklıkta Türk televizyon kanallarını izliyorsunuz ?			
	1 Hemen hemen hergün	69,7	71,7	69,9
	2 Haftada 3-5 gün	14,4	7,3	13,7
	3 Haftada 1-2- gün	5,3	7,7	5,5
	4 Nadiren	4,9	4,5	4,8
	5 Hiç	5,8	8,8	6,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.23.D.219	Hangi sıklıkta Alman/Fransız radyolarını dinliyorsunuz?			
	1 Hemen hemen hergün	14,3	26,8	15,5
	2 Haftada 3-5 gün	6,3	8,7	6,5
	3 Haftada 1-2 gün	9,2	11,3	9,4
	4 Nadiren	18,9	12,8	18,3
	5 Hiç	51,4	40,3	50,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.24.D.220	Hangi sıklıkta Türk Radyo istasyonlarını dinliyorsunuz ?			
	1 Hemen hemen hergün	9,2	10,7	9,3
	2 Haftada 3-5 gün	5,7	6,3	5,8
	3 Haftada 1-2 gün	9,5	13,2	9,8
	4 Nadiren	21,2	21,3	21,2
	5 Hiç	54,4	48,5	53,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.25.D.221	Hangi sıklıkta Alman/Fransız gazetelerini okuyorsunuz ?			
	1 Hemen hemen hergün	17,2	13,2	16,8
	2 Haftada 3-5 gün	12,5	11,2	12,4
	3 Haftada 1-2 gün	16,6	15,3	16,5

	4 Nadiren	21,5	20,5	21,4
	5 Hiç	32,2	39,8	32,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.26.D.222	Hangi sıklıkta Türk gazetelerini okuyorsunuz ?			
	1 Hemen hemen hergün	32,8	21,0	31,7
	2 Haftada 3-5 gün	14,0	12,0	13,8
	3 Haftada 1-2 gün	16,9	15,8	16,8
	4 Nadiren	17,7	24,5	18,3
	5 Hiç	18,7	26,7	19,4
	Toplam	100,0	100,0	100,0
V.27.D.223	Hangi sıklıkta internete giriyorsunuz ?			
	1 Hemen hemen hergün	24,3	13,8	23,3
	2 Haftada 3-5 gün	8,5	4,3	8,1
	3 Haftada 1-2 gün	8,1	7,0	8,0
	4 Nadiren	12,7	9,7	12,4
	5 Hiç	46,4	65,2	48,2
	Toplam	100,0	100,0	100,0
